

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Міжнародної науково-практичної
інтернет-конференції

«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ»

*присвяченій 155-річчю
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*

5 листопада 2020 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
ІНСТИТУТ ПСИХОЛОГІЇ ІМЕНІ Г.С. КОСТЮКА НАПН УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО
БЛОРУСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МАКСИМА ТАНКА
ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ
ІНСТИТУТ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ
ВЕЛИКОПІРНОВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ С. КИРИЛА ТА МЕФОДІЯ (БОЛГАРІЯ)
УНІВЕРСИТЕТ ПРИКЛАДНИХ НАУК (М. ОСНАБРЮК, НІМЕЧЧИНА)
ВИЩА ТЕХНІЧНА ШКОЛА В КАТОВІЦЕ
УНІВЕРСИТЕТ АЛЬ-КУДС

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
присвяченій 155-річчю
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

5 листопада 2020 року

ОДЕСА
ОНУ
2020

УДК 159.9:316.324.8(082)
ТЗЗ

Рекомендовано до друку вченою радою
Факультета психології та соціальної роботи
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 2 від 28.10.2020 року.

Редакційна колегія:

Дунаєва Л. М., д.політ.н., професор, декан факультету психології та соціальної роботи, ОНУ імені І. І. Мечникова;
Кононенко О. І., д.психол.н., заступник декана ФПСР з навчально-методичної та наукової роботи, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології, ОНУ імені І. І. Мечникова;
Смокова Л. С., к.психол.н., доцент кафедри соціальної допомоги та практичної психології ОНУ імені І. І. Мечникова.

ТЗЗ Тенденції та перспективи розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві: Збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, ОНУ імені І. І. Мечникова, 5 листопада 2020 р. / Редкол.: Л. М. Дунаєва, О. І. Кононенко, Л. С. Смокова. - Одеса: ОНУ, 2020. – 380 с.

У збірнику представлені матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої різним аспектам розвитку психології та соціальної роботи в сучасному суспільстві. Збірник призначений широкому колу гуманітаріїв, які цікавляться актуальними проблемами сучасності, вирішуваними крізь призму психології, соціальної роботи, культурології, філософії та етнопсихології.

УДК 159.9:316.324.8(082)

DOI 10.18524/978-617-689-405-6
ISBN 978-617-689-405-6

Матеріали друкуються мовою оригіналу в авторській редакції

© Колектив авторів, 2020
© Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

КОВАЛЬ І. М.,

д.політ.н., проф. (ОНУ імені І.І.Мечникова, м. Одеса)

ХМАРСЬКИЙ В.М.,

д.істор.н., проф. (ОНУ імені І.І.Мечникова, м. Одеса)

ДУНАЄВА Л. М.,

д.політ.н., проф. (ОНУ імені І.І.Мечникова, м. Одеса)

КОНОНЕНКО О. І.,

д.психол.н., професор (ФПСР, ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

РОДІНА Н. В.,

д.психол.н., професор (ФПСР, ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

КІРЕЄВА З. О.,

д.психол.н., професор (ФПСР,ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

ПОДШИВАЛКІНА В. І.,

д.соціол.н., професор (ФПСР,ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

БУДІЯНСЬКИЙ М. Ф.,

к.психол.н., професор (ФПСР,ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

ПСЯДЛО Е. М.,

д.біолог.н., професор (ФПСР,ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

ХЛІВНЮК Т. П.,

к.політ.н., доцент (ФПСР,ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

СМОКОВА Л.С.,

к.психол.н., доцент (ФПСР, ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

МАКСИМЕНКО С. Д.,

д.психол.н., професор (Інституту психології імені Г. С. Костюка
НАПН України, м. Київ)

ДАНИЛЮК І. В.,

д.психол.н., професор(КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ)

ФІЛОНЕНКО М. М.,

д.психол.н., професор (НМУ імені О.О. Богомольця, м. Київ)

ЛУНЬОВ В. Є.,

к.психол.н., доцент (НМУ імені О.О. Богомольця, м. Київ)

ЗАВАЦЬКА Н. Є.,

д.психол.н., професор(СНУ імені Володимира Даля, м. Київ)

БОХОНКОВА Ю. О.,

д.психол.н., професор (СНУ імені Володимира Даля, м.Київ)

МАТЛАСЕВИЧ О. В.,

к.психол.н., доцент (НаУОА, м. Острого)

- ЖИГАЙЛО Н. І.,**
д.психол.н., професор (ЛНУ імені Івана Франка)
- ФАЛЬКО Н М.,**
к.психол.н., доцент (МДПУ імені Богдана Хмельницького, м.
Мелітополь)
- ВАРІНА Г.Б.,**
ст..викладач (МДПУ імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь)
- АВЕРІНА К.С.,**
к.пед.н., доцент (МДПУ імені Богдана Хмельницького, м.
Мелітополь)
- КОВАЛЬОВА О.В.,**
д.психол.н., доцент (МДПУ імені Богдана Хмельницького, м.
Мелітополь)
- ЯЛАНСЬКА С. П.,**
д.психол.н., професор (МДПУ імені Богдана Хмельницького, м.
Мелітополь)
- ЧЕРНЕЦЬКА Ю. І.,**
д.пед.н., доцент (ХГПА, м. Харьков)
- ПРІБ Г. А.,**
д.мед.н., професор (ШКДСЗ, м. Київ)
- ДОРОЖКІН В. Р.,**
д.психол.н., професор (ШКДСЗ, м. Київ)
- ПУЗИРЕВИЧ Н. Л.,**
к.психол.н., доцент (Ш БГПУ імені Максима Танка)
- ТАСЕВСКА Д.Х.,**
д.філос.н., професор (ВТУ імені Св. Кирилла та
Св. Мефодія, Болгарія)
- ЧАВДАРОВА В.А.,**
д.психол.н., професор (ВТУ імені Св. Кирилла та Св. Мефодія,
Болгарія)
- ПЕТЯ ГЕНКОВА,**
д.психол.н., професор (УПН м.Оснабрюк, Німеччина)
- ОМАР РІМАВІ,**
к.психол.н.(Університет Аль-Кудс)
- ГОРБАЧЕВСЬКА О. П.,**
к.педаг.н., викладач (ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)
- ЕЛЕСІНА М. О.,**
старшій викладач (ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова, м. Одеса)

З М І С Т

Секція № 1. СУЧАСНІ ПІДХОДИ В НАДАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЛЮДЬМ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ	14
ПСИХОПРОФІЛАКТИКА СТРЕСОВИХ СТАНІВ	
<i>Білова М.Е.</i>	14
БАГАТОРІВНЕВА БУДОВА ВНУТРІШНІХ ХАРАКТЕРИСТИК СПОГАДІВ АВТОБІОГРАФІЧНОЇ ПАМ'ЯТІ	
<i>Болотова О.М.</i>	17
ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА У ПЕРЕЖИВАННІ САМОТНОСТІ В ПЕРІОД COVID-19	
<i>Георгієва З. К.</i>	21
ПСИХОЛОГІЧНІ ТРАВМИ ДИТИНСТВА: ПРИЧИНИ, ВИДИ, МЕТОДИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ	
<i>Дикіна Л.В.</i>	24
АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЗРІЛОГО ВІКУ	
<i>Жигаренко І.Є, Завацька Н.Є.</i>	29
ЯК ЖИТИ У СВІТІ ЛЮДЕЙ: ПИТАННЯ ПРЕДСТАВЛЕНОСТІ СУБ'ЄКТА В ПОЛІ ПРИСУТНОСТІ ІНШОГО	32
<i>Кокоріна Ю.Є.</i>	
ПОНЯТТЯ ТРАВМИ. ТРАВМОВА ТЕРАПІЯ ОСОБИСТОСТІ	
<i>Кологривова Н.М., Смокова Л.С.</i>	35
ПСИХОТРАВМАТИЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ВІД ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ ДО БУДЕННОГО ЖИТТЯ	
<i>Красильников І.А.</i>	38
ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ В РЕЖИМІ ОН-ЛАЙН	
<i>Малши В.Є.</i>	43
ВИДИ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ	
<i>Пеядло Е.М., Троїцький А.</i>	46
ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	
<i>Чернявська Т.П., Музика А.О.</i>	50
Секція № 2. СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА	

АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	55
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МОЛОДІ В ШЛЮБИ В ПЕРІОД РЕІНТЕГРАЦІЇ	
<i>Блискун О.О., Завацький Ю.А.....</i>	55
СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ, ЯК ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ	
<i>Гайкович Г.Е., Смокова Л.С.....</i>	58
СОЦІАЛЬНА ПЕРЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ СІМ'Ї У ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ	
<i>Данілова О.С., Щерблюк О.І.....</i>	66
ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ЗВО	
<i>Коваленко А.Ю., Смокова Л.С.....</i>	70
ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ	
<i>Коваленко В.С.....</i>	76
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ДЕВАНТНИХ ФОРМ ПОВЕДІНКИ	
<i>Ласунова С.В., Саввіна А.О.....</i>	79
ВОЛОДИМИР КОСТІВ ПРО ВИХОВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ В РІЗНИХ ЗА СТРУКТУРОЮ СІМ'ЯХ	
<i>Лемко Г.І.....</i>	83
ПРОЯВИ ПРОГНОСТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ	
<i>Марченко А.Д., Завацький В.Ю.....</i>	86
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИ	
<i>Піщевська Е.В.....</i>	88
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ	
<i>Соколова Г.Б.....</i>	91
ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: АНАЛІЗ ПОНЯТЬ	
<i>Файдюк О.В., Линець В.М.....</i>	94
ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	

<i>Хлівнюк Т.П., Іванова І.В.</i>	98
ОСОБИСТІСНІ ТА ГЕНДЕРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛУДОМАНІВ, ЗАЛЕЖНИХ ВІД КОМП'ЮТЕРНИХ ТА АЗАРТНИХ ІГОР	
<i>Юнг Н.В., Єрмоліна О.Б.</i>	101
Секція № 3. ПРОЯВИ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ	104
ДОСЛІДЖЕННЯ РЕФЛЕКСІЇ В ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО ПСИХОСОМАТИКИ	
<i>Гільман А.Ю.</i>	105
ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПРОФІЛАКТИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	
<i>Демидюк В. М.</i>	109
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ	
<i>Жилін М.В.</i>	111
ТРЕНУВАННЯ УВАЖНОСТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛІЄНСУ У ПЕДАГОГІВ	
<i>Кондратюк В.В.</i>	114
ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ГРУПОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЮНАКІВ	
<i>Кравченко О.</i>	118
ОСОБЛИВОСТІ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ОСОБИСТОСТІ	
<i>Кіресєва З.О., Заболотна О.С.</i>	120
ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ МОРЯКІВ	
<i>Макарова І.В.</i>	123
ОСОБЛИВОСТІ ФЛЕКСИБІЛЬНОСТІ У ОСІБ В ВІЦІ СЕРЕДНІЙ ДОРΟΣЛОСТІ	
<i>Ніколаєва І.В.</i>	126
АСЕРТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ	
<i>Оверчук В., Дерев'янченко О.</i>	129
ЧАС ЯК ЦІННІСТЬ ТА РЕСУРС ЛЮДИНИ	
<i>Полещук Л.В.</i>	132
ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР СИМВОЛІЧНОГО ЗМІСТУ СНОВИДІНЬ	
<i>Родіна Н.В., Перевазко Л.П.</i>	135
ПРОЯВИ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ	
<i>Чебан Ю.В.</i>	138

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПТИМІЗМУ ТА УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ <i>Чернявська Т.П., Кваша Л.П.</i>	140
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ <i>Чернявська Т.П., Кравчук М.О.</i>	144
ВПЛИВ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ В МАЙБУТНЬОМУ <i>Чернявська Т.П., Крилюк А.І.</i>	149
ПРОЯВИ КОНСТРУКТИВНИХ ТА ДЕСТРУКТИВНИХ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ <i>Яланська С.П.</i>	153
Секція № 4. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ	156
ПСИХОЛОГІЯ БЕЗПЕКИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ <i>Будіянський М. Ф., Бурковський М. Г.</i>	156
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОБІЛЬНОЇ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ В ЦІПМСД-4 МІСТА ОДЕСИ <i>Булгак Е.Д.</i>	159
ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК У ПЕРІОД ВІКОВИХ ЗМІН <i>Ворнікова Л.К.</i>	163
ПРОЕКТИВНА МЕТОДИКА Е. ВАРТЕГГА У ДОСЛІДЖЕННІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ <i>Гриценко О.С.</i>	167
ПАСИВНА ВІРТУАЛЬНА ЗАЛУЧЕНІСТЬ ЯК ПРЕДИКТОР ПОРУШЕНЬ СНУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ: ПОВСЯКДЕННІСТЬ ТА КАРАНТИН <i>Гудімова А.Х., Псядло Е. М.</i>	170
СЕКСУАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА <i>Єрмакова А.С., Чернявська Т.П.</i>	174
РОЗВИТОК ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК СПОСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В ЧАС ПАНДЕМІЇ <i>Жигайло Н.І., Болдижар Е.</i>	177

ПРОБЛЕМА ЗАЙВОЇ ВАГИ ЯК ПОРУШЕННЯ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ <i>Кононенко О.І., Капталан Н.М.</i>	187
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КАРТИНИ СВІТУ МАЙБУТНЬОГО ОСОБИСТІСТЮ <i>Кременчуцька М.К., Добриніна І. В.</i>	190
ДИСФУНКЦІЇ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ЧИННИК ШКІЛЬНОЇ НЕУСПІШНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ <i>Кременчуцька М.К., Кіпаренко О.Л.</i>	194
ФАКТОРИ ПОЗИТИВНОГО ВПЛИВУ НА СТАН ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА <i>Кременчуцька М.К., Петрасюк Л.О.</i>	197
СНОВИДІННЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ <i>Кухарик В.В., Кононенко О.І.</i>	200
ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ЖІНОК З РІЗНИМ СТУПЕНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА <i>Кушнір Є.О., Кіреєва З.О.</i>	204
ОСОБЛИВОСТІ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ І ЦІЛЕДОСЯГАННЯ У ЖІНОК <i>Кіреєва З.О., Солієнко О.</i>	207
ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ІНФАНТИЛІЗМУ У ЖІНОК В УМОВАХ ВИПРАВНИХ ЗАКЛАДІВ <i>Ласунова С.В., Бордан О.Д.</i>	210
ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТЕХНІК У КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ <i>Оверчук В., Квартюк Ю.</i>	213
ВІДНОСИНИ МІЖ МОДЕЛЛЮ ЕКОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ ТА ЕКОЛОГІЧНИМ ПІДХОДОМ У СОЦІАЛЬНІЙ ОЦІНЦІ ДИТИНИ <i>Петрова Кр.К., Чавдарова В.А.</i>	216
ПРОБЛЕМА ХЕЙТЕРСТВА У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ <i>Ратінська О.М.</i>	219
ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ У КРИЗОВІЙ СИТУАЦІЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ	

<i>Родіна Н.В., Айрапетян Т.А.</i>	221
ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ НА ОСОБИСТІСТЬ У ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ	
<i>Родіна Н.В., Яценко О.Я.</i>	224
Секція № 5. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ РІЗНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ	228
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ФАХІВЦІВ, ЩО ДІЮТЬ В УМОВАХ НЕБЕЗПЕКИ ТА РИЗИКУ	
<i>Балабанова К.В.</i>	228
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «ІНТЕЛІГЕНТНОЇ» ЛЮДИНИ	
<i>Демент'єва К.Г., Щелкунова А.В.</i>	231
ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ «ЛЮДИНА-ТЕХНІКА»	
<i>Єлесіна М.О., Псядло Е.М.</i>	234
СОЦІАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩЕ	
<i>Кириченко О.М., Волканова В.М.</i>	238
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ КОУЧИНГУ	
<i>Коваль Г.Ш., Грицик О.А.</i>	240
ТЕОРЕТИЧНИЙ ОГЛЯД СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ВИВЧЕННЯ ХІМІЧНОЇ ЗАЛЕЖНОСТІ	245
<i>Коваль Г.Ш., Даніч К. С.</i>	
ЛЕГИТИМІЗАЦІЯ АГРЕСИВНОСТІ У МОЛОДІ З ДОПОМОГОЮ ФІЗИЧНОЇ ТА СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
<i>Коваль Г.Ш., Розенберг І.</i>	250
РОЛЬ САМОЕФЕКТИВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ	
<i>Лесько А.М., Матласевич О.В.</i>	256
ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО- ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ	
<i>Моїсєєнко К.О.</i>	259

ЦІННОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО САМОМОТИВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА <i>Овчаренко О.В.</i>	263
ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ ЛЮДЕЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕПОХИ <i>Панасенко О.І., Хлівнюк Т.П.</i>	266
МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕКСТІВ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНАХ <i>Подшивалкіна В.І., Демент'єва К.Г.</i>	270
ОСОБЛИВОСТІ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19 <i>Подшивалкіна В.І., Таценко А.О.</i>	275
ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ СМISЛУ ТА СМISЛИ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ <i>Сапригіна Н.В.</i>	279
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>Терещенко О.О., Подшивалкіна В.І.</i>	282
ПОНЯТТЯ ЕКСПРЕСІЇ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ <i>Толмачевська В.О., Смокова Л.С.</i>	285
ОСОБЛИВОСТІ ПАРАДОКСАЛЬНИХ КОНТЕКСТІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ <i>Фурта І.Ю.</i>	288
ВИКОРИСТАННЯ ОРФ-МУЗИКОТЕРАПІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ <i>Черноус Т.Ю.</i>	291
САМОДЕТЕРМІНАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ КОНТЕКСТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ <i>Чиркин С.О.</i>	294
Секція № 6. АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ.	299
СОЦІАЛЬНЕ І КУЛЬТУРНЕ В СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА <i>Аблов А.Ф.</i>	299
СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПОЛПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ <i>Білозерова М.В.</i>	306

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ	
<i>Виноградова О.В., Чернецька Ю.І.</i>	309
ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	
<i>Горбачевська О.П.</i>	312
МЕТОДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ	
<i>Денисюк В.О.</i>	316
ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УПРАВЛІННІ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ: ЗАПИТ НА ІННОВАЦІЙНІСТЬ	
<i>Дубініна Я.П.</i>	320
ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	
<i>Дяченко О.В., Алієва Ф.Ф.</i>	325
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	
<i>Дікова Я.Є., Хлівнюк Т.П.</i>	328
ПРОБЛЕМАТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	
<i>Єлесіна М.О.</i>	331
СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА, ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ ЖІНОК	
<i>Запорожець А.О., Хлівнюк Т.П.</i>	334
МОРАЛЬНІ НОРМИ СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ	
<i>Казакова Н.В.</i>	338
ЄВГЕН АНТОНОВИЧ ПОКЛІТАРУ ПРО ХРИСТІЯНСЬКУ ПСИХОТЕРАПІЮ ТА ПСИХОГІЄННЕ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОСОБИСТОСТІ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ	
<i>Коваленко А.П., Цвігушко І.Є.</i>	342
ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ У СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ В РАМКАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	
<i>Кравець Г.В.</i>	344
ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ	
<i>Міхєєва О.Ю.</i>	348
СТАН СУЧАСНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	
<i>Нікогосян О.О., Шевченко Л.І.</i>	351
МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО	

ЗАМОВЛЕННЯ	354
<i>Нікогосян О.О., Шленчак А.Ф.</i>	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ СИРОТАМИ	
<i>Обертун К.О., Коваленко О.П.</i> ,.....	357
СІМ'Ї ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІШЕНИХ ОСІБ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ	
<i>Соляник М.Г.</i>	360
ОСНОВНІ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ЖІНОЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ	
<i>Терещенко Г.О., Крутюк Р.С.</i>	363
СОЦІОКУЛЬТУРНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ	
<i>Терещенко Г.О., Ракітський Г.Є.</i>	366
КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	369
<i>Хлівнюк Т.П.</i>	
ВИДИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ НАРКОЗАЛЕЖНИХ У СУЧАСНИХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ	
<i>Чернецька Ю.І.</i>	374
ОСНОВНІ НАПРЯМИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ, ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ	
<i>Чернецька Ю.І., Кулава К.О.</i>	376

Секція 1

СУЧАСНІ ПІДХОДИ В НАДАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ЛЮДЯМ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

ПСИХОПРОФІЛАКТИКА СТРЕСОВИХ СТАНІВ

Білова М.Е.

к. психол. н., доцент кафедри соціальної та прикладної
психології ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Актуальність проведеної роботи полягає у тому, що зміни, які відбулися в останні роки в різних сферах життєдіяльності українського суспільства, висувають особливо високі вимоги до особистості з точки зору виживання. Рівень емоційної напруги в соціумі - занадто потужний, відповідно, проблеми подолання стресу, формування певних навичок і якостей, які забезпечують стійкість до стресів, актуальні як в теоретико-методологічному, так і в прикладному аспекті. Сьогодні актуальним є питання про практичне впровадження в широкі кола населення України науково-обґрунтованих методів подолання стресу.

Аналіз наукової літератури та практичний досвід показують, що більшість методів, що застосовуються в психологічній практиці роботи зі стресовими станами, безпосередньо пов'язані з розвитком внутрішніх психічних і особистісних ресурсів. Застосування методів психічної саморегуляції в цих цілях є досить ефективним.

В рамках дослідження проблематики індивідуально-типологічних особливостей особистості що впливають на

процес подолання стресу, нами була розроблена і апробована система тренінгових занять «Психологічна самодопомога при стресі» [2]. Ключова роль в якій відводиться навчання прийомам і відпрацюванню навичок психічної саморегуляції і самоконтролю.

Основні цілі тренінгу: психологічне просвітництво; психопрофілактика негативного впливу різних стрес-факторів на особистість; підвищення стресостійкості особистості.

Основні завдання тренінгових занять: інформування учасників про сучасні, науково-обґрунтовані методи роботи зі стресовими станами; навчання контролю власного емоційного стану; навчання методам психічної саморегуляції; відпрацювання навичок застосування прийомів і технік саморегуляції і самоконтролю.

Методичну основу занять складають: метод самоконтролю актуального емоційного стану, метод образної сенсорної репродукції, метод прогресуючої м'язової релаксації Е. Джейкобсона, метод аутогенного тренування І. Шульца, метод систематичної десенсибілізації Д. Вольпе, метод саморегуляції ритму дихання, методи управління увагою (його концентрацією, перемиканням, стійкістю). Перераховані методи використовуються в поєднанні з функціональною музикою.

Система занять складається з двох модулів, в кожному з яких 6 занять по 2,5 години, Періодичність занять - 2 - 3 рази на тиждень. (21 день).

Перший модуль (шість занять) - присвячений формуванню навичок: самоконтролю актуального емоційного стану; м'язової та ідеомоторної релаксації; саморегуляції ритму дихання; управління увагою.

Другий модуль (шість занять) включає відпрацювання навичок сенсорної репродукції, релаксації; освоєння методу десенсибілізації і технік що активують психофізіологічний стан.

В процесі тренінгових занять використовується функціональна музика, як один з методів формування і підтримки сприятливого емоційного стану.

На тлі засвоєних вправ, учасникам пропонується схема використання отриманих навичок у повсякденному житті як в цілях профілактики стресових станів і підтримання позитивного емоційного фону, так і з метою швидкого зняття напруги в стресових ситуаціях.

Результати, отримані в ході наших попередніх досліджень, дозволили виявити значущі взаємозв'язки між показниками стресостійкості, показниками когнітивно-інтелектуальних і емоційно-особистісних якостей особистості, що, в свою чергу, дозволило сформулювати даний комплекс тренінгових методик і адаптувати його до вимог сьогодення. [1, 2].

В якості інструментарію для вивчення ефективності представленої системи тренінгових занять використовувалися метод неструктурованої бесіди, методики «Шкала психологічного стресу PSM-25» і «Оцінка нервово-психічної напруги» Т.А. Немічна. [3].

Дослідження проводилося в два етапи.

На першому етапі, до початку тренінгових занять проводилася бесіда і тестування кожного учасника, що дозволило сформулювати експериментальну групу з 20 випробовуваних (8 чоловіків і 12 жінок у віці від 27 до 42 років). На другому етапі було проведено систему тренінгових занять та повторне тестування за допомогою обраних методик.

Порівняльний аналіз результатів, отриманих за допомогою обраних методик до і після проведення тренінгу виявив значущі зміни в бік зниження рівня психологічного стресу і нервово-психічної напруги випробовуваних.

Таким чином, показано, що система тренінгових занять є релевантною поставленим завданням та придбані за допомогою даного тренінгу навички, можна використовувати в цілях профілактики стресу, зняття нервової напруги в

стресових станах, моделювання комфортного емоційного стану.

Список використаних джерел

1. Белова М.Э. Активные методы обучения основам организации СПТ. Вісник Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Психологія т. 19, випуск 2(32), – 2014. С. 26 – 35.
2. Белова М.Э. Система тренинговых занятий как способ коррекции уровня стрессоустойчивости сотрудников негосударственных предприятий безопасности. Наука і освіта. - № 8-9. Одеса, - 2008. С. 14 – 18.
3. Психодиагностика стресса: практикум. сост. Р.В.Куприянов, Ю.М.Кузьмина. М-во образ. и науки РФ, Казан. гос. технол. ун-т. - Казань: КНИТУ, 2012. – 212 с.

МНОГОУРОВНЕВОЕ СТРОЕНИЕ ВНУТРЕННИХ ХАРАКТЕРИСТИК ВОСПОМИНАНИЙ АВТОБИОГРАФИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ

Болотова О.Н.

аспирант кафедры дифференциальной и специальной психологии, ФПСР ОНУ им. И.И.Мечникова
м. Одеса, Україна

Заканчиваясь в реальном времени, травматическое событие имеет тенденцию оставаться в виде воспоминания в долговременной памяти человека, в ее разделе Автобиографической Памяти (АП), создавая основу для различных психологических травматических последствий. Исследование внутренних характеристик воспоминаний различной природы, их качественных отличий, дает возможность использовать изменение внутренних характеристик воспоминаний в коррекционной работе. Результаты современных исследований пока не предлагают

единой системы классификация внутренних характеристик. David Rubin подчеркивает отсутствие надежных отчетов об эмпирических наблюдениях, о тех процессах, которые действуют в человеческой памяти, последовательной теоретической базы для всех феноменологических свойств [7, с.46].

Исследовать возможности систематизации существующих видов внутренних характеристик воспоминаний АП позволит более точно определить порядок и степень их влияние друг на друга. Воспоминания, в которых человек принимал участия лично, содержатся в АП [1].

Воспоминания представляют собой нарративы и связанные с этим нарративом образы-отпечатки имевших место событий в субъективной форме, которые содержат определенные внутренние количественные и качественные характеристики. Еще Аристотель в своей работе «О Душе» показал наличие внутри пяти сенсорных систем восприятия мира и наличие информации о более мелких различиях внутренних качеств внутри каждой из пяти систем восприятия и именно, которые он назвал «парами противоположностей», которые и определяют то, как индивид реагирует на событие[5].

Первое исследование различий во внутренних характеристиках воспоминаний создано Френсисом Гальтоном (*Inquires into Human Faculty* 1880, pp.83-114)[5]. Сегодня можно выделить в работах современных исследователей воспоминаний АП не менее 64 внутренних характеристик [2, с.164]

Хотя до сих пор не существует единого названия феномена, который позволяет отличать воспоминания друг от друга: феноменологическая характеристика мнемического образа[3, с.63], ART индивидуальные различия, key properties ключевые свойства[4, с.305], Singer &Salovey измерения dimensions [2,с.164], субмодальности David Gordon, Richard Bandler [5], Rick Hoyle качества автобиографического

воспоминания autobiographical memory qualities [2,с.164], феноменологические свойства Phenomenological properties [7, с.46].

В описании каждой отдельно взятой внутренней характеристики воспоминания АП до сих пор не существует единого мнения о том, что именно измеряется. Приведем пример с замерами общепризнанной внутренней характеристики воспоминания АП «Живость» (« Vividness»). У David Rubin «Живость» («Vividness») измеряется с помощью дополнительных внутренних характеристик «Вижу» («See») и «Яркость» («Vivid») – которые отражают сенсорный визуальный опыт [7,с.61].

Для Jean Fournier выделенная внутренняя характеристика образа «Живость» («Vividness»), также имеет внутренние характеристики более глубокого уровня, которые непосредственно влияют на «Живость» («Vividness») : это «яркость» («luminosity»), «контрастность» (« contrast») и «цвета» (« colors») [6].

У Dorthе Berntsen «Живость» («Vividness») названа более философским понятием, но измерение «живости» (« vivid») в опроснике ART производится на основании уровня количества деталей воспоминания, прямого вопроса о живости, «чистота» vs «туманный», что является частями сенсорного визуального опыта [4,с.308].

При этом не отслежены возможности мелких различий внутри каждой сенсорных модальностей опыта . Jean Fournier показали наличие таких характеристик у воображаемых образов, задаваясь вопросом « как мы ментально видим» “How we mentally see” и то, что эти внутренние характеристики, фактически не отделены пока в исследованиях от других элементов, хотя присутствуют в нарративах опрашиваемых испытуемых [6].

Jean Fournier сравнили их с характеристиками аудиовизуального оборудования – «живость» может быть изменена с помощью «контрастности» или «яркости». Выделены такие внутри визуальные характеристики образа,

как «цвета», «живость», как результат «контрастности» и «яркости», «скорость движения» в образе , перспектива («видеть из шлема»- перспектива Поля , «смотреть, как человек снимающий всю команду на камеру»- перспектива Наблюдателя) [1;6]. David Rubin показывает наличие у внутренней характеристики воспоминания АП феноменологического свойства (авторское название внутренней характеристики воспоминания) «Сцена» внутренних характеристик «Вновь Переживание» , «Живость» и «Убеждение». Реальные замеры внутренней характеристики воспоминания «Сцена» на самом деле производится по следующим дополнительным внутренним характеристикам: «Сцена» - Пространственные характеристики (Spatial):«Установленный План», «План события», «Где я нахожусь»- Перспектива «Наблюдатель»/«Поле» – которые, фактически, являются визуальными характеристиками 3 D Образа воспоминания, полученных в результате непосредственного визуального сенсорного опыта [7,с.51].

Таким образом уже сейчас возможно говорить о необходимости дальнейших исследований для проверки обязательного наличия внутренних характеристик воспоминаний АП, которые являются результатом непосредственного сенсорного опыта и могут быть легко замерены. Это дало бы возможность проверить гипотезу о иерархии в структуре внутренних характеристик воспоминаний АП. Первый уровень в такой иерархии может быть связан непосредственно со внутренними характеристиками, полученными из сенсорного опыта, последующие уровни создаются на основании процессов смыслообразования и, впоследствии могут быть отнесены либо к процессуальным внутренним характеристикам воспоминаний АП либо к абстрактно-смысловым.

Список использованных источников

1. Болотова О. Види перспектив спогадів в автобіографічній пам'яті. Психологія та соціальна робота. 2019. Т. 20. № 2(50). С. 20-34
2. Болотова О.М. Види Внутрішніх характеристик спогадів автобіографічної пам'яті та їх вплив на переживання досвіду індивідом. Теорія і практика сучасної психології. 2019. Т. 2. № 6. С. 159-167
3. Нуркова В.В. Эффект зависимости феноменологических характеристик мнемического образа от мотивационно-смысловой динамики деятельности. Культурно-историческая психология. 2009. Т. 5. № 2. С. 60-67
4. Berntsen D, Hoyle R.H., Rubin D.C. The Autobiographical Recollection Test (ART) : A Measure of Individual Differences in Autobiographical Memory. Journal of Applied Research in Memory and Cognition. 2019. Vol. 8. P. 305-318
5. Dilts R.B., DeLosier J.A. Encyclopedia of Systemic Neuro-Linguistic Programming and NLP New Coding. – NLP University Press. 2000. Режим доступу: <http://nlpuniversitypress.com/html3/StSy37.html>
6. Fournier J.F., Deremaux S., Bernier M. Content, characteristics and function of mental images. Psychology of Sport and Exercise. Elsevier. 2008. Vol. 9(6), P. 734-748
7. Rubin D.C., Deffler S.A., Umanath S. Scenes enable a sense of reliving: Implications for autobiographical memory. Cognition. Elsevier. 2019. 183. P. 44-56

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА У ПЕРЕЖИВАННІ САМОТНОСТІ В ПЕРІОД COVID-19

Георгієва З. К.

гл. асистент, доктор, Філософський факультет,
кафедра Психологія, Болгарія, м. В. Търново,
ВТУ Св. св. Кирил і Мефодія

м. В. Търново, България

Социалната дистанция, наложената каратните, както и разпускането на служители в хоум офис поради разпространението на Covid-19 остави хората отдалечени от обичайната им среда. Някой от тях приветстваха наложената изолация, отдадоха се на четене на книги, печене на хляб или "вечери" с приятели или роднини в онлайн пространството. Но има такива, които, независимо от 24 часовото присъствие на друг човек в дома, осъзнаха, че са самотни. Психологическото напрежение от самотата се отрази на съня, метаболизма, породя промени, свързани с имунната, ендокринната и неврокогнитивната система. Именно тези хора след отпускане на противоепидемиологичните мерки, потърсиха психологическа помощ, необходима им заради взаимоотношения, които не ги удовлетворяват или липсата на това, което може да се нарече взаимоотношения.

Според Уилям Гласър «...ние не се раждаме като "бели дъски", чакащи да бъдат външно мотивирани от сили в света около нас. По-скоро се раждаме с пет генетично кодирани потребности, които ни мотивират през целия ни живот: оцеляване, или запазване на себе си; любов и принадлежност; власт или вътрешен контрол; свобода или независимост; и забавление или наслаждение.» (Кори Д., с. 329). Всеки от нас има потребност от любов и принадлежност, но за някои нуждата от любов е много повече, отколкото за други.

Теорията на У. Гласър за избора е базирана на принципа, че по природа ние сме социални създания, имаме нужда както да получаваме, така и да даваме любов. Той вярва, че потребността от любов и принадлежност е базисна, защото имаме нужда от хора, с които да можем да задоволяваме другите потребности, да запазим себе си, вътрешния контрол, наслаждения и независимост. Потребността от любов и принадлежност е и най-трудна за задоволяване, защото трябва да имаме сътрудник, който да ни помогне в това. Хората са най-важният компонент на

качествения ни свят и именно те са тези, с които най-силно човек иска да се свърже. Този, с когото е най-близък и с когото най-много се радва да бъде. Клиентите, които започват терапия, имат такъв човек в качествения си свят, но не са способни да се свържат по задоволителен начин. В терапевтичния процес започват да се учат какво да направят, как да се сближават с хората, от които се нуждаят, защото в повечето случаи те очакват другите да направят крачката вместо тях. У. Гласър обяснява, че всичко, което човек прави, е да излъчва поведение. Всяко цялостно поведение е опит човек да получи това, което иска, за да задоволи потребностите си. Цялостното поведение е изградено от «...четири неотделими, но отчетливи компонента: действие, мислене, чувстване и физиология» (Кори Д., с.330), които задължително придружават всички действия, мисли и чувства. Теорията за избора подчертава мисленето и действието, което я прави обща форма на когнитивно-поведенческа терапия. Основното ударение е върху това, което клиентът прави и как тази компонента влияе върху другите аспекти на цялостното поведение.

Мозъкът непрекъснато следи чувствата и определя как човек се справя в продължаващото цял живот усилие да задоволява петте генетични потребности: оцеляване, любов, власт, свобода и забавление. И когато човек се чувства зле и изпитва онази необяснима болка, която подсказва, че една или повече от тези потребности не са задоволени. Мотивиран от болката, той се опитва да открие най- подходящия начин да се справи със случващото се. В тези моменти на несигурност и страх в терапевтичния процес, терапевтът може да използва теорията за избора на У. Гласър, с която да помогне на клиента да идентифицира незадоволените потребности като му подсказва как да ги задоволи директно.

Друг акцент в психотерапията е необходимостта терапевтът да помогне на клиента да се свърже или да изгради отново отношения с хората, които е избрал да включи в своя качествен свят. Освен потребностите от любов

и принадлежност, основна цел е клиентът да намери по-добри начини за задоволяване на всичките си потребности, включително от независимост, от постижения, вътрешен контрол и забавление, като се фокусира върху планирането и задаването на краткосрочни и дългосрочни цели. Той трябва да умее да прави по-ефективни и отговорни избори, свързани със своите желания и потребности. С подходящи въпроси: «Това, което избирате да правите, носи ли ви онова, което искате и от което се нуждаете?» или «Какво бихте имали в живота си, ако се промените?», «Какво трябва да направите сега, за да осъществите промените?», терапевтът насочва клиента как да се ангажира в самооценката си. С това помага в оценяването на неговата поведенческа посока, конкретните действия, желания, възприятия, ниво на ангажиране, възможности за нови посоки и планове за действие, с което го предизвиква да изследва себе си, да разбере по нов начин света, състоящ се от образи на хора, убеждения, събития, дейности, притежания и ситуации, които ще задоволяват потребностите му.

Ние не знаем как ще се развие създалата се световна криза, но знаем че ние, психолозите с подходящи методи, ще помогнем на ЧОВЕКА да преодолее своите проблеми.

References

1. Кори Д. Теория и практика на консултирането и психотерапията. София. ИЗТОК ЗАПАД, 2015.

PSYCHOLOGICAL TRAUMAS OF CHILDHOOD: CAUSES, TYPES, METHODS OF PSYCHOLOGICAL WORK

Dykina L.V.

Senior Lecturer, Department of Practical and Clinical Psychology
Odessa I. I. Mechnikov National University
Odessa, Ukraine

Psychological childhood traumas occur in almost every person, but for the development of some people they do not have a strong influence, for others they are a factor in disorders of all aspects of the psyche. The depth of the trauma depends on the individual psychological characteristics of the person, the frequency and duration of exposure to negative factors and the type of traumatic event.

Any event of high importance in the eyes of the child can become the cause of childhood psychological trauma. Sometimes it does not even occur to adults that they are inflicting such an injury on a baby, but he feels himself in a very traumatized state.

But the most common causes and factors in the formation of childhood psychotraumas can be divided into several groups:

1. Diseases. It can be either a serious illness with long treatment or persistent colds that limit the child's joy of childhood. He feels helpless, weak, worries that his unpleasant state is forever. Having matured and overcoming the disease, a person often becomes overly attentive to his health, constantly looks for some symptoms in himself, undergoes examinations and begins to worry that an ordinary runny nose can result in something more serious.

2. Violent actions by adults. Often, parents, trying to "raise a real person" and wanting the child "the best", constantly put pressure on him, using methods of psychological and physical violence: shouting, ignoring, physical punishment. As a result of violent actions, the child develops fear, self-doubt, low self-esteem or aggressiveness and hatred of the whole world.

3. Betrayal by adults. Divorce of parents, injustice in relation to the baby and to each other are the most common reasons from this group. A person develops a sense of guilt, difficulties in relationships with society.

4. Lack of parental attention to the child. If in early childhood he does not receive love, affection, acceptance, care and tactile contacts, then in an adult state he will have difficulties with manifesting such actions to other people, which will

complicate his interaction with people, especially with the opposite sex and his own children.

5. Death of a relative. Such an event turns the child's life upside down, as a result of which he becomes isolated, stops communicating, changes his worldview. Here the consequences can be different and it will be better if the child will cope with them under the supervision of a psychotherapist.

6. Parental dependence. A child left to himself and constantly feeling his responsibility for adults rarely grows up as a psychologically healthy person.

Psychological trauma in childhood can be divided into 5 groups:

1. The trauma of rejection. This type includes betrayal, ignorance, exile, jealousy of parents towards their brothers and sisters.

2. The trauma of breaking up relationships. This includes conflicts, quarrels, parental phrases like “you are no longer my son or daughter”, “I don’t want to see you”, “consider that I died for you”.

3. Trauma of loss. This is the loss of close relatives to whom the child was attached.

4. Health related injuries. A serious diagnosis in which adults are constantly worried, and the baby himself experiences all sorts of troubles associated with treatment: pain, fear, defenselessness and helplessness.

5. Injuries of violence. From an early age, a feeling of injustice, a constant feeling of fear and helplessness, the absence of personal psychological and physical boundaries.

There are 5 stages in the experience of psychological trauma in children:

1. Denial. The child is in shock, he is not ready to accept what is happening to him at the moment, so his psyche is trying to defend itself. For example, a baby refuses to believe that his mother does not want to notice him because of some kind of misconduct.

2. Anger. The child sees that what happened is quite real.

He disagrees, gets angry and angry, he can even destroy and break everything around. If the situation does not change and the mother still ignores him, then after the emotional outburst, the transition to the next stage occurs.

3. Bargaining. The kid is trying to agree: "Mom, I will be good", "Mom, please talk to me, and I will fix everything." If the mother remains adamant, the child begins to truly grieve.

4. Grief. The child cries and sobs, realizing that the old relationship cannot be returned.

5. Acceptance. The kid learns to live with the fact that the relationship with his mother has changed and will no longer be the same.

In most cases, to get rid of childhood psychological trauma, the following methods of psychological work help the child:

1. Different types of art therapy. In drawings, fairy tales, modeling, the kid is freed from negative emotions, speaks out his feelings, has the opportunity to look at the situation from different angles.

2. Sand therapy. Allows you to relax, take the place of other participants in the events, play various options for resolving a particular situation.

3. Group work. Suitable for children over 10 years old. The child, seeing that he was not alone in traumatic situations, feels psychological support and becomes more self-confident.

4. Behavioral therapy. Helps the child to reinforce in the behavior ways to prevent trauma. For example, a child learns to resist abusive abusers.

If adults with different symptoms turn to a specialist, the cause of which is psychological trauma received in early childhood, in this case, the following methods of psychological work can be used:

- Technique of an empty chair. The psychotherapist invites the patient to imagine that a significant person is sitting in front of him in an empty chair, with whom traumatic events are associated. This is how a person can express their emotions and

feelings, thereby working with their own trauma. This technique helps a person to relive all the events, but under the supervision of a psychotherapist, who in time will be able to direct the course of the situation in a less traumatic direction.

- Desensitization and processing by eye movement. This is a special technique that helps to get rid of the patient's habitual reaction to trauma. The essence of the method lies in the fact that a person, observing with his eyes some moving objects, tries to focus on his inner feelings associated with the trauma. This turns on the work of both hemispheres of the brain at the same time, as a result of which painful memories become less traumatic.

- Schematic therapy. Through methods such as dialogue, role play, journaling, and behavioral training, the therapist alters the person's self-perception, helps overcome fears, and corrects the patient's desire to avoid unpleasant situations.

Literature:

1. Moscow Psychotherapeutic Journal. Special issue: work with mental trauma.- 2003.- № 1 (36). - 192 c.
2. Padun MA, Kotelnikova AV Mental trauma and the picture of the world: Theory, empiricism, practice.- M .: Publishing house "Institute of Psychology of the Russian Academy of Sciences", 2012. - 206 p.
3. Pozdnyakov VA Psychology and psychotherapy of children's injuries.- M .: Axis-89, 2005.- 105 p.
4. Reshetnikov MM Mental trauma.- SPb .: VEIP, 2006.- 322 p.
5. Yakimanskaya IS Memoirs of child psychological trauma: analysis and classification // Perspectives of science.- 2014.- № 4.- P. 61–63.

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ ЗРІЛОГО ВІКУ

І.Є. Жигаренко

д.психол.н., професор кафедри психології та соціології,
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

Н.Є. Завацька

д.психол.н., завідувач кафедри практичної психології та
соціальної роботи, Східноукраїнський національний
університет імені В. Даля

Актуальність вирішення проблеми соціальної реадaptaції особистості зрілого віку зумовлена численними перешкодами в процесі вторинної соціалізації, що наявні в разі кардинальної зміни життєвої ситуації, зокрема у осіб, які повернулися з місць позбавлення волі, які щойно позбулися адикції від психотропних речовин, а також у тих військовослужбовців, які звільнилися у запас або у відставку, чи повернулися після участі у збройних конфліктах. Якщо вплив таких змін перевищує наявні адаптивні можливості особистості і процес вторинної соціалізації блокується чи відбувається невдало, виникає необхідність у реадaptaції [1; 2]. Пошук засобів підвищення здатності особистості до адаптації в нових життєвих обставинах є актуальним напрямом соціальної реадaptaції осіб зрілого віку, оскільки це може значною мірою попередити та виправити негативні тенденції, що супроводжують процес реадaptaції.

Процес повторного включення особи в суспільний контекст передбачає формування у неї компенсаторних соціальних навичок. В зрілому віці необхідність такого процесу реадaptaції виникає у тому разі, коли відбувається різка зміна умов життя: після повернення з місць позбавлення волі, після участі у збройних конфліктах, звільнення у запас або у відставку, після позбавлення узалежнення від психотропних речовин. Вплив цих змін часто перевищує наявний адаптаційний потенціал особистості, що призводить

до різноманітних порушень в її соціальній сфері, виникнення нервово-психічних та психосоматичних розладів, девіантної поведінки. Підвищення адаптаційного потенціалу особистості є основним чинником процесу соціальної реадптації.

Переосмислення поняття адаптаційного потенціалу особистості дозволяє представити його як інтегральне утворення, яке об'єднує інтраперсональні складові адаптаційного потенціалу (соціально-психологічні та індивідуально-типологічні властивості і якості), що актуалізуються особою для створення і реалізації нових програм поведінки в змінених умовах життєдіяльності, та інтерперсональні складові (особливості соціальної підтримки та соціальної інтеграції).

Критерії зниження адаптаційного потенціалу осіб зрілого віку включають такі показники інтраперсональних складових: неадекватність самооцінки, незбалансованість локусу контролю, підвищену агресивність, фрустраційну напруженість, емоційну нестійкість, перевагу егозахисного типу реакцій на ситуацію фрустрації у поєднанні з екстрапунітивною спрямованістю, дезінтеграцію між потребою в досягненні головних життєвих цінностей та можливістю їх досягнення в реальності, перевагу уникаючої мотивації, наявність акцентуацій або психопатії. Показниками інтерперсональних складових, які знижують адаптаційний потенціал особистості є: недостатність психологічної (емоційної, когнітивної) та інструментальної підтримки, обмежена соціальна мережа підтримки, низький рівень соціальної інтеграції. Показники цих критеріїв дозволяють виокремити рівні адаптаційного потенціалу осіб зрілого віку з різним ступенем соціальної адаптації.

Система соціальної реадптації осіб зрілого віку включає первинну реадптацію, базовий рівень та постреадптацію.

Первинна реадптація передбачає: моніторинг соціально дезадаптованих осіб зрілого віку, первинний

контакт та визначення показників адаптаційного потенціалу обстежуваних з метою превентивної роботи, прогнозу соціальної реадаптації осіб відповідно до рівня їх адаптаційного потенціалу; мотивування на процес соціальної реадаптації, переорієнтацію до нової системи відносин з соціумом. Базовий рівень передбачає реалізацію програм реадаптації, орієнтованих на підвищення адаптаційного потенціалу соціально дезадаптованих осіб зрілого віку та створення реадаптаційного соціального середовища шляхом застосування медіаторного підходу, соціотерапії, використання активних соціально-психологічних форм і методів допомоги. Це сприяє актуалізації потреби особистісного розвитку завдяки соціальній підтримці, створенню мережі соціально-корисних зв'язків, закріпленню високофункціональних просоціальних стратегій поведінки. Рівень постреадаптації полягає у соціальній підтримці та контролі за психофізичним станом та соціальним статусом реадантанта, у соціальному супроводі (соціально-професійній адаптації, інтеграції у суспільство), що передбачає програми моніторингу, орієнтовані на тривалу роботу з реадантантом та його соціальним оточенням.

Список використаних джерел

1. Андрусів Л.С. Обумовленість певного стандарту поведінки особистості соціокультурними умовами життєдіяльності / Л.С. Андрусів // Зб. наук. праць Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – Серія: Філософія. Соціологія. Психологія. – Івано-Франківськ : Вид-во Плай. – Вип. 9, Ч. 2. – С. 11 – 19.
2. Гарькавець С.О. Соціально-нормативний конформізм особистості у психологічному вимірі : [монографія] / С. О. Гарькавець. – Луганськ : Вид-во «Ноулідж», 2010. – 343 с.

ЯК ЖИТИ У СВІТІ ЛЮДЕЙ: ПИТАННЯ ПРЕДСТАВЛЕНОСТІ СУБ'ЄКТА В ПОЛІ ПРИСУТНОСТІ ІНШОГО

Кокоріна Ю.Є.

к.психол.н., доцент кафедри загальної психології та
психології розвитку особистості
ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Современный мир сталкивает субъекта со множеством вопросов, одним из которых является вопрос нетривиальный: «как жить в мире людей», «как понять людей», «как найти себе место среди людей». Этот вопрос и его дериваты, так или иначе, звучат в пространстве психотерапевтических сессий, которые разворачивают субъекта к фундаментальному вопросу: чего желает другой от меня, кто я для него? Иными словами, через подобное вопрошание субъект разворачивает взгляд на себя, в сторону себя и другого, тем самым раскрывая вопрос отношений себя и другого, представленности себя и другого, а значит, неизбежно, вопрос, лежащий в поле требования и желания другого.

Как прочесть страх/тревогу субъекта, пришедшего к психоаналитику, психотерапевту, психологу через оптику структурного психоанализа Ж. Лакана, о чем вопрошание субъекта может говорить? В первом приближении этот вопрос может артикулироваться через сюжет отчуждения/отстранения/бегства самого субъекта от другого (других людей, общества), как будто здесь прочитывается невозможность или неспособность субъекта вписаться в определенную логику отношений с другим, что, в свою очередь, разворачивает всю драму его вопрошания.

С другой стороны, данная ситуация может быть рассмотренная как столкновение субъекта с неизбежностью артикуляции себя, своей позиции, где обнаруживается

пульсация частичных влечений: взгляда и голоса другого, задающих вектор становления самого субъекта: логику вписывания субъекта в поле отношений с другим (значимым другим).

Психоаналитический взгляд читает субъекта как аффектированного определенными представлениями и о себе и о другом (людях), в которых может обнаруживаться отсутствие возможности или невозможность наличие системы права/порядка/предсказуемости. Такое отсутствие предсказуемости другого (человека либо других людей) вызывает неустойчивость позиции субъекта как «самого себя», где переживание «я есть» нечетко либо уязвимо, вплоть до исчезновения/неартикулированности. Тот факт, что субъект боится какого-то объекта, в данном случае – людей, ничего не говорит нам об этом объекте; это также не означает, что этот объект сам по себе является чем-то опасным. Иными словами, чувство боязни/страха ничего не говорит нам об объекте, но говорит нам нечто о фантазии/представлении самого субъекта: в логике каких отношений с другим разворачивается фантазия субъекта, кто тот другой (люди) и чего он хочет, требует от меня. С чем сталкивается субъект? Сталкивается с той представленностью другого и в другом, говоря аналитическим языком с Воображаемым порядком, который диктует определенную логику взгляда субъекта: требование другого определяет само движение субъекта действовать либо наперекор, либо подчиниться. Но обе эти попытки лишь утверждают/фундируют требование другого, которое становится рамкой, задающий вектор становления самого субъекта. Иными словами, желание действовать наперекор требованию другого либо подчинение другому является лишь следствием требования другого, а сам субъект вынесен за скобки – его желание не учтено. Каково может быть желание субъекта? Желание покоя, – то влечение смерти, которым движим субъект. Присутствие другого: его взгляд, речь не может быть не замечено самим субъектом. Это присутствие

откликается в самом субъекте определенным ожиданием, которое полагается на другого – в другом видится то, чего не хватает самому субъекту.

Опираясь на психоаналитический взгляд конституирования субъекта можно говорить о том, что его, субъекта, конституирование совпадает с определенной потерей: он теряет то, чего у него никогда не было – прямой, непосредственный доступ к себе. Иными словами, субъект, становясь субъектом, больше не совпадает с собой и может говорить о себе только как об объекте [1]. И тогда, подразумеваемая утрата или отчуждение от самого себя – условие мыслящего субъекта. Именно эта утрата открывает объективную/феноменальную реальность и, тем самым, позволяет субъекту мыслить себя как субъекта (желания). В терминах Лакана в конституировании субъекта с неизбежностью выпадает частица Реального. И здесь может обнаружить себя аффект тревоги. Лакан утверждает, что именно тревога является тем, что указывает на близость субъекта к объекту *a* – к Реальному ядру своего наслаждения [2, 3].

Таким образом, вопрос устроения/конституирования субъекта в поле отношения с другим открывает вопрос отношения субъекта со своим желанием, то, что в речи звучит как «событие необыденное, которое размыкает его (субъекта) и приводит к другому способу взгляда, мышления».

Список использованных источников

1. Зупанчич А. Этика реального: Кант, Лакан / Под ред. В.А. Мазина, Олелуш. – СПб.: Скифия-принт, 2019 – 334 с.
2. Лакан Ж. Тревога (Семинар, Книга 10) / Пер. с фр. А. Черноглазова. М.: Изд-во «Гнозис», Изд-во «Логос», 2010 – 424 с.
3. Лакан Ж. Четыре основные понятия психоанализа (Семинар, Книга 11). - Изд-во «Гнозис», Изд-во «Логос», 2004 – 304 с.

THE CONCEPT OF INJURY. INJURY THERAPY OF PERSONALITY

Kologryvova N.M.

PhD student of Practical and Clinical Psychology Department,
Odessa I.I. Mechnikov National University

Smokova L.S.

PhD in Psychology, Associate Professor, Department of Practical
and Clinical Psychology,
Odessa I.I. Mechnikov National University

Psychological trauma is a damage caused to a person's mental health as a result of intense exposure to adverse environmental factors or very emotional, stressful effects on the psyche [5]. Psychological trauma is often associated with life-threatening physical trauma, accompanied by emotional stress.

Mental and psychological traumas are not the same things. Mental trauma is a damage to the psyche (by someone or something) that leads to a deterioration of its normal functioning. There are no psychiatric disorders in case of psychological trauma, so a person has the opportunity to be adequate and successfully adapts to the environment.

Psychological traumas lead to distortion of the normal psyche organization and also they can lead to the progression of clinical conditions (mental disorders). [1] At the borderline level, there may be both temporary feelings of discomfort and persistent states with the presence of variable formations that weaken the immune system, working capacity and adaptive thinking.

Psychological traumas can be caused by different events, but all of them are shared by the presence of common symptoms. This is usually a disorder that leads to a state of extreme surprise and uncertainty. A person falls into this state when he radically alters the accustomed assumptions about the realities of life or violation of his rights .

Traumatic experiences often include threatening physical trauma [4], as well as harassment, shame (shame situation),

frustration (refusal), abusive relationships, non-recognition, codependence, physical violence, sexual violence, beatings, beatings from a partner, discrimination in the field of employment, police brutality, corruption in court and wrongdoing, bullying, paternalism, domestic violence (especially in childhood), life-threatening conditions caused by medication. These include events of force majeure (flood, earthquake, fire, war, etc.), terrorist attacks, kidnappings. [2, 5] Poverty or relatively mild forms of violence (such as verbal abuse) can also cause psychological trauma, even though they are not associated with the threat of physical pressure.

In modern psychotherapy, mental trauma has great importance. It can be the basis of depression, neurosis, psychosomatic diseases. Mental trauma received in childhood (especially chronic, developing over a long period of time), usually leads to serious disorders of personality, forming a special character.

Dealing with trauma is a long and hard work for both the person seeking help and the therapist, and the client must be ready for this. Injury therapy depends on many factors [3, 5], which must be taken into account: the type of injury, the duration of injury, the characteristics of the person who received it, the presence of support and motivation of the client, society's attitude to this injury.

There are no universal technologies for dealing with injuries, but today there are a number of techniques that allow you to work with different types of mental injuries as effectively as possible.

The essence of working with trauma is in several aspects:

- Resource (the task of the therapist to fill with resources and support the human body, which stressed-out after trauma).
- Restoration of reflexes and boundaries (the therapist works with the client to restore the reflexes blocked due to stress and the feeling of their own boundaries, which help to return the body to a state of normal functioning).

- Containerization (formation of the client's ability to withstand excess blocked energy, using the body's natural mechanisms of self-regulation).
- Discharge (when a psychologist or psychotherapist teaches the client a gradual discharge of frozen energy and its release from the "capsule" and / or from the body).
- Integration (the work of a psychologist or psychotherapist is aimed at the client's ability to integrate the blocked energy of trauma in the body and psyche, to return the unlocked energy back into the client's body).

The training and qualification of the therapist are very important for working with trauma, and not only the theoretical knowledge or mastery of techniques. Because of the level of traumatic energies is quite intense, the therapist must withstand the strong feelings and sensations of himself and the client, remaining in this moment in contact not only with himself and his body, but also with the client. There is a lot of work, which the therapist should be taken seriously.

References

1. Begoyan, Arman. An Anatomy of Psycho-trauma: Pain, Illness and Recovery // *International Journal of Psychotherapy*. - 2014. - Т. 18. - № 3. - С. 41-51.
2. Herman, Judith Lewis. Trauma and recovery. — New York: BasicBooks, 1992. — ISBN 0-465-08766-3.
3. Бегоян А.Н. Анатомия психотравмы: боль, болезнь и исцеление // *Психотерапия*. — 2013. — № 5 (125). — С. 59—62.
4. Решетников М.М. Психическая травма.- СПб.: Институт Психоанализа, 2006. - 322 с.
5. Трубцына Л.В. Процесс травмы. - М.: Смысл, 2012.

ПСИХОТРАВМАТИЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: ВІД ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЙ ДО БУДЕННОГО ЖИТТЯ

Красильников І.А.

к.психол.н., доцент,

практичний психолог «Полтавська гімназія № 6,

Комунальний заклад Полтавської міської ради

м. Полтава, Україна

В настоящее время в научной литературе большинство научных исследований по проблеме психотравматизации осуществляется в рамках клинической психологии и психиатрии. В медицинском подходе при каузальном анализе психическая травма традиционно рассматривается в рамках биопсихосоциальной модели. Общеизвестно, что концепт «психическая травма» был заимствован психиатрами из соматической медицины, в которой термин «физическая травма» занимал устойчивое положение почти с начала ее зарождения.

Клиническая (медицинская) психология и психиатрия рассматривает психотравматическую ситуацию как источник, запускающий различные формы психопатологий, начиная от невротических состояний и кончая нозологиями «большой психиатрии». В медицинской парадигме принимается положение, что психотравматическое событие и преморбидные свойства личности лежат в основе психогенеза эмоциональных повреждений и расстройств человека [6, 7]. Однако, начиная с работ З. Фрейда, активно начинает развиваться клиническая психология, которая стала акцентировать внимание на особенностях личности, как системном факторе психотравматического состояния и эмоциональных расстройств. Не описывая детально общеизвестные клинические критерии психической травмы и ПТСР, представленные в DSM V, укажем, что благодаря исследованиям, в первую очередь, клинической психологии

стали выделять объективный и субъективный критерии психотравмы [8, 10].

Объективный критерий включает в себя наличие неожиданных экстремальных событий, ситуаций чрезвычайного характера (природные стихии, катаклизмы, война, пожары жилья, опасные болезни и др.) в которых оказался человек, что приводит к значительным психофизиологическим перегрузкам, личностным деформациям и, соответственно, социально-психологической дезадаптации. Общим для класса экстремальных жизненных ситуаций является наличие реальной объективной угрозы жизни самому человеку или его ближайшему окружению, родственникам, что может вызывать у достаточно широкого круга лиц, независимо от индивидуальных особенностей, острое и большой силы эмоционально-личностное потрясение. К субъективному критерию психотравмы относят такие индивидуальные переживания жизненной ситуации, которые вызывают сильные эмоционально-стрессовые состояния, приводящие к трудно переносимым эмоциональным страданиям, к совладанию с которыми субъект психологически не готов. Аффективным же компонентом психологической травматизации является высокий уровень личностной тревожности и депрессивности.

В последнее время ряд психологов полагают, что для дифференциальной диагностики психологической (не психической) травмы субъективный критерий является более важным и показательным, чем объективный [4, 7, 10]. В связи с этим, в научной литературе предлагается использования два понятия «психическая травма» (медицинская парадигма) и «психологическая травма» (психологическая парадигма). В последнем акцент должен ставиться на рефлексивных способностях субъекта, осознании стратегий совладания по преодолению внутренних конфликтов личности [5, 9]. Также, в рамках психологической парадигмы рассматриваются такие понятия, как «кризисное состояние», «кризисная ситуация», которые акцентируют на субъективных переживаниях

трудного жизненного мира, что имплицитно подразумевает наличие психотравматической жизненной ситуации.

Следует отметить, что применительно к широкому спектру экстремальности трудных жизненных ситуаций, в которых может оказаться человек, необходимо иметь ввиду о различном уровне кризисности индивидуального переживания. Заслуживает также внимание выделение рядом исследователей (А. Бек, А. Ehlers и D. Clark и др.) в психотравматической искаженной картине мира такой компонент когнитивной схемы, как склонность к «катастрофизации», продуцирование когний постоянной угрозы, беспомощности и безнадежности [1, 12].

Следует отметить, что в последние десятилетия психологи и психиатры стали фиксировать психотравматические тревожно-депрессивные состояния у лиц, которые не сталкивались с экстремальными ситуациями и, казалось бы, осуществляли жизнедеятельность в обыденных житейских ситуациях. В психологии личности для обозначения данного феномена был введен специальный термин «трудная жизненная ситуация» [2, 3, 11]. Научные наблюдения показывают, что в настоящее время происходит перенос феномена психотравматизации из сферы экстремальных событий в сферу обыденных жизненных ситуаций, и этот факт заставляет психологов переосмысливать имеющиеся исследовательские подходы.

Как вариант, с нашей точки зрения понятие «психологическая травма» применительно к обыденной жизнедеятельности можно было бы заменить более точным понятием «эмоциональная травма», психологическим основанием которой является кризис преодоления сложного эмоционально-ценностного конфликта личности, который имеет два аспекта проявления – интра- и интерпсихологический. Так, например, межличностный конфликт в подростковой группе или в профессиональном коллективе взрослых вызывает взаимную эмоциональную травматизацию ее участников. При этом, отметим, что любой

межличностный конфликт, если он не разрешается, вызывает внутренний конфликт у обеих противоборствующих сторон. Поэтому, на наш взгляд, без разрешения внутренних конфликтов преодоление межличностных противоречий становится практически невозможным. Скорее всего, это связано с тем, что эмоционально-травматическое переживание может существенно сузить поле осознания конфликтной ситуации и конфликтных отношений.

Подчеркнем, что эмоциональная травма в обыденных жизненных ситуациях вызывается неразрешимым ценностным конфликтом на основе принесенной обиды, оскорбления, зависти, агрессии, морально-психологического насилия, обманного манипулирования, лжи и др. Так, например, ситуация эмоционального травмирования личности путем оскорбления, унижения достоинства, буллинга, являются частым и обыденным явлением в подростковой среде.

Также, следует особо отметить, что в эпоху постмодерна современные информационные интернет-ресурсы и СМИ являются мощным социально-психологическим источником неконтролируемой эмоциональной травматизации больших масс людей. Можно сказать, что современный информационно-сложный и социально-перегруженный мир является тем жизненным пространством, в котором разворачивается конфликтный эмоционально-травматический жизненный путь каждого человека.

На основании выше изложенного, можно сделать вывод. Феномен психической травматизации фиксируется в широком спектре жизненных ситуаций – начиная от экстремальных и кончая обыденных, житейских. Если концепт «психическая травма» применяют в рамках медицинской парадигмы и применительно к клиническим ситуациям, связанными с возникновением определенных психических расстройств, то к обыденным жизненным ситуациям в рамках психологической парадигмы

предлагается использовать термин «эмоциональная (психологическая) травма» личности. Ведущим критерием эмоционально-травматических состояний личности является не объективный (наличие реальной экстремально-угрожающей ситуации), а субъективный критерий – негативные переживания, эмоциональные страдания, которые являются выражением неразрешенных ценностных конфликтов личности, а также возможность их рефлексии.

Список использованных источников

1. Бек А., Раш Ф., Шо Б., Эмери Г. Когнитивная терапия депрессии. СПб.: Питер, 2003. 301 с.
2. Бурлачук Л.Ф., Коржова Е.Ю. Психология жизненных ситуаций: учебное пособие. М.: РПА, 1998. 263 с.
3. Василюк Ф.Е. Психология переживания (анализ преодоления критических ситуаций). М.: Изд-во Московского ун-та, 1984. 200 с.
4. Горбунова В.В. Робота з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР) у межах когнітивно-поведінкової терапії. Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій: зб. статей. Ін-т соціальної та політичної психології. Соціально-психологічний методичний реабілітаційний центр. К.: Міленіум, 2015. с. 26–35.
5. Калшед Д. Внутренний мир травмы. Московский психотерапевтический журнал. 2001. № 1. С. 68–101.
6. Падун М.А., Котельникова А.В. Психическая травма и картина мира: Теория, эмпирия, практика. М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2012. 206 с.
7. Решетников М.М. Психическая травма. СПб.: Восточно-Европейский Институт Психоанализа, 2006. 322 с.
8. Сарджеладзе Н., Беберашвили З, Джевахишвили Д., Махашвили Н, Сарджеладзе Н. Травма и психологическая помощь. М.: Смысл, 2007. 180 с.
9. Семенова Ю.С. Психотравма (психологічна травма): дискусійні питання медицини та психології. *Український*

науково-медичний молодіжний журнал. Спеціальний випуск № 3. Актуальні проблеми сучасної медичної психології: Матеріали V науково-практичної конференції, м. Київ, 11-12 травня 2011 р.: Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, 2011. с. 50–54.

10. Тарабрина Н.В. Психология посттравматического стресса: Теория и практика. М.: Из-дво «Институт психологии РАН», 2009. 304 с.
11. Титаренко Т.М. Испытание кризисом: Одиссея преодоления. М.: Когито-Центр, 2010. 304 с.
12. Ehlers A., Clark D.A. cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour research and therapy*. 2000. Vol. 38. P. 319–345.

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПОСЛУГ В РЕЖИМІ ОН-ЛАЙН

Малиш В.Є.

старший викладач кафедри практичної психології,
ННМГІ Одеського національного морського університету
м. Одеса, Україна

Оскільки Covid-19 продовжує стрімко розповсюджуватися, все більше країн знаходяться в закритому режимі та все більше людей потребують психологічної допомоги, разом з неможливістю працювати віч-на-віч, виникла необхідність надавати психологічну допомогу у режимі он-лайн.

На сьогодні не існує жодних доказів, які б показували, чи є різниця між он-лайн та віч-на-віч консультуванням. Зі статистичних причин проведення контрольованих досліджень щодо різниці між консультуванням віч-на-віч та он-лайн було б величезним завданням, що вимагало б значної кількості учасників. Такі дослідження навряд чи відбудуться найближчим часом.

Але існує велика кількість непідтвердженої інформації від досвідчених психологів та терапевтів зі всієї Європи, яка показує, що он-лайн консультування є таким же ефективним, як і консультування віч-на-віч. Зважаючи на відсутність доступних досліджень та на те, що криза триватиме ще деякий час, є сенс покладатися більше на цю непідтверджену інформацію та рекомендувати використовувати он-лайн консультування для будь-якого належним чином оціненого клієнта (як постійного, так і нового). Справді, використання он-лайн консультування в умовах сучасної кризи є явною перевагою, оскільки це дозволить запропонувати психологічну допомогу багатьом клієнтам, які не зможуть її отримати інакше.

Під час нинішньої коронавірусної кризи, для всіх клієнтів, які пройшли відповідну оцінку та потребують психологічної допомоги, рекомендується застосовувати он-лайн консультування.

Психологам слід працювати лише з клієнтами, які знаходяться в межах їх нинішнього рівня компетенції, і під відповідним наглядом, як у випадку стандартної практики з клієнтами віч-на-віч. Необхідно обережно працювати зі складними клієнтами. При будь-яких сумнівах про стабільність психічного стану клієнта, потрібно направити його до лікаря для діагностики та, можливо, призначення фармакологічного лікування.

Будь-які ризики від он-лайн консультування схожі на ризики, які можуть виникати під час консультування віч-на-віч. Тим не менш, слід пам'ятати, що наслідки деяких дій психолога та наслідки застосування деяких технік неможливо проконтролювати чи редагувати в режимі он-лайн. Тому треба бути особливо обережним та уважним під час вибору технік психологічної допомоги.

Основним для безпечної терапії в он-лайн режимі є: достатньо хороші терапевтичні стосунки; здатність клієнта самозаспокоюватись; достатня впевненість у тому, що будь-який ризик заподіяння собі шкоди піддається управлінню;

що клієнт є достатньо функціональним поза сеансами, маючи значну іншу або соціальну підтримку.

Клієнти можуть хвилюватися щодо он-лайн консультування. Тож, зі свого боку, переконайтесь, що це може бути для них хорошим варіантом. Клієнти повинні мати доступ до спокійного простору, де їх не будуть чути та відволікати, з хорошим інтернет-з'єднанням та переконатися, що хтось доглядає за маленькими дітьми.

Необхідно дотримуватися всіх національних етичних норм та принципів, як при консультуванні віч-на-віч, так і при консультуванні в Інтернеті. Особливо це стосується виконання принципу конфіденційності.

Також слід обрати безпечну он-лайн платформу для роботи. Зараз не існує повністю захищеної платформи, і враховуючи це психологи повинні прийняти самостійне рішення або слідувати вказівкам свого роботодавця. Більшість психологів віддають перевагу платформі Zoom (zoom.us), оскільки він наразі є безкоштовним для індивідуальної роботи та є відносно простим у використанні.

Слід створити більшу безпеку під час консультування у Zoom:

- Не треба ділитися посиланням або ідентифікатором зустрічі на загальнодоступних платформах.
- Не слід використовувати особистий ідентифікатор зустрічі, треба створювати випадковий ідентифікатор для кожної зустрічі.
- Слід додати пароль для зустрічі та відправити пароль та посилання на зустріч в окремих електронних листах клієнту.
- Треба вимкніть передачу файлів, «приєднатися раніше організатора», «дозволити видаленням учасникам повторно приєднатися»
- Слід увімкнути функцію «зал очікування» та функцію шифрування в налаштуваннях.

Серед безпечних он-лайн додатків, які дозволяють робити відео-дзвінки, на зараз виділяють Skype, Telegram,

Viber, WhatsApp тощо. Яку б платформу психолог не використовував, важливо, щоб він був ознайомлений з нею і переконався, що вона захищена/зашифрована.

Якщо психолог не впевнений чи вагається, слід спробувати провести пробну зустріч з колегою перед тим, як «вийти наживо». Або ж обговорити будь-які проблеми зі своїм супервізором. Психолог не повинен відчувати вимушеності проводити он-лайн консультування з клієнтами, якщо йому не зручно.

Список використаних джерел

1. Resources in the Era of Covid-19: useful tools and information for clinicians during the Covid-19 pandemic. Режим доступа: <https://emdr-europe.org/emdr-resources-in-the-era-of-covid-19-useful-tools-and-information-for-clinicians-during-the-covid-19-pandemic>.
2. EMDR Therapy Quarterly (Spring 2020 Vol 2 No 2 (Covid-19 Special Edition). Режим доступа: https://emdrassociation.org.uk/wp-content/uploads/2020/04/ETQ-Vol-2-No-2-fin_compressed.pdf.
3. Online EMDR therapy Association Guidance during Covid-19 outbreak. Режим доступа: <https://emdrassociation.org.uk/wp-content/uploads/2020/04/Association-Online-EMDR-Guidance-April-2020-V2.pdf>.

ВИДИ ТА ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ КРИЗОВОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Псядло Е.М.

д.біол.н., професор, завідувач кафедри практичної та клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Троїцький А.

аспірант кафедри практичної та клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

м. Одеса, Україна

Сучасну людину в повсякденному житті все частіше супроводжують стресові ситуації, які впливають на її психічне здоров'я та психоемоційний стан.

Екстремальна (кризова) ситуація (від лат. *extremus* - крайній, критичний) - ситуація, що раптово виникла, загрозна або суб'єктивно сприймається людиною як загрозна життю, здоров'ю, особистісній цілісності, благополуччю. [3, стр.14]

У кризовій ситуації можливі два види психологічної допомоги: кризове консультування і кризова психотерапія [2]. Кризове консультування проводиться тоді, коли трансформації в житті особистості підконтрольні людині, і вона в силах самостійно впоратися з ними. Кризове консультування, як правило, недовгострокове, і частіше за все ґрунтується на тактиках інформування. Якщо ж негативні зміни для особистості набувають тривалий, затяжний характер і виявляються поза зоною самостійного контролю, то виникає необхідність у професійній психотерапевтичній допомозі. Кризова психотерапія на відміну від консультування більш довгострокова, включає роботу зі станом особистості, що звернулася за допомогою, оцінку психічної динаміки її стану протягом усього курсу зустрічей. У кризовій психотерапії велика роль віддається дослідженню відносин, що розвиваються між клієнтом і психотерапевтом, враховується динаміка цих відносин.

До основних принципів кризової психологічної допомоги відносять наступні принципи:

1. Емпатичний контакт. Під емпатією розуміється здатність співпереживати, відчувати те, що відчуває інша людина, бачити світ її очима. Емпатія не допускає формального ставлення до людини. Розвиток емпатії передбачає можливість вийти за межі традиційних взаємин і проникнути в глибину людського страждання. Коли емпатія об'єднується з щирим прагненням підсилити віру потерпілого в себе, в свої власні можливості, виникають зміни.

2. Слухання і розуміння. Надаючи кризову допомогу, важливо не просто дотримуватися схеми консультування. Професіоналу дуже важливо не тільки розібратися в психологічних проблемах потерпілого, а й оцінити його потенціал перш, ніж застосовувати ту чи іншу методику роботи.

3. Об'єктивність та реалістичність. Перш ніж надавати якусь допомогу, важливо зрозуміти структуру кризової ситуації, визначити потреби особистості, яка звертається за допомогою.

4. Високий рівень активності психолога. Психологу важливо проявляти активність у встановленні контакту з людиною, що переживає кризу. Важливо виявити той спосіб і рівень контакту, який доступний потерпілому.

5. Обмеження цілей. Найближча мета кризової психологічної допомоги - запобігання катастрофічних наслідків. Тому психологу важливо підтримати відновлення психологічної рівноваги потерпілого.

6. Екологічність. Надаючи допомогу, важливо пам'ятати принцип «не нашкодь». Важливо ретельно вибирати техніки і прийоми кризової роботи, не провокуючи і не посилюючи тяжкості стану. Крім того, важливо пам'ятати, що кризова допомога являє собою частковий внесок у відновлення психічного здоров'я потерпілого. У зв'язку з цим, необхідно взаємодіяти з іншими фахівцями, які допомагають потерпілому та враховувати їх внесок.

7. Орієнтація на особистісний ріст і розвиток. Кризовий стан має розглядатися не як хвороба, а як нормальна реакція на ненормальні обставини. Криза - це процес особистісного розвитку, в тому випадку, якщо вона буде подолана позитивно, то особистість перейде на якісно новий щабель свого розвитку. Таким чином, реабілітаційну роботу слід розглядати як допомогу процесу особистісного розвитку, а не як лікування.

8. Повага. Людина, що переживає кризу, потрібно сприймати як знаючу, цілком компетентну, незалежну, яка

прагне набути впевненості в собі, зробити самостійний вибір.

9. Підтримка. При роботі з подолання кризи психологу важливо в першу чергу зосередитися на відновленні системи підтримки та самопідтримки потерпілого. [2]

При наданні психологічної допомоги в надзвичайній ситуації виділяють наявність наступних факторів [3]:

1. Наявність психотравмуючої події. Надання екстреної психологічної допомоги відбувається після події, що має великий вплив на емоційну, когнітивну, особистісну сфери людини. Це можуть бути масштабні надзвичайні ситуації природного або техногенного характеру, або менш масштабні події, які також є потужними стресогенними впливами на людину (ДТП, звалтування, раптова смерть близької людини).

2. Фактор часу - екстрена психологічна допомога завжди надається в стислі терміни.

3. Незвичні для роботи фахівця психолога умови (немає або недостатньо окремих приміщень для роботи, погані побутові умови і т.д.).

4. Сконцентрованість в одному місці великої кількості людей, які потребують психологічної допомоги.

З вищесказаного можна зробити висновок, що екстрена допомога фахівця-психолога - це короткострокова допомога після сильного негативного стресогенного впливу на особистість.

Список використаних джерел

1. Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. - Москва: Изд-во Эксмо, 2005. - 960 с.

2. Попова Р.Р. Психологическая помощь в кризисных и чрезвычайных ситуациях: Учебное пособие. - Казань: Издательство Казанского ун-та, 2013.

3. Психология экстремальных ситуаций для спасателей и пожарных / Под общей ред. Ю.С. Шойгу. - Москва: Смысл, 2007. - 319 с.

ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ ЕМОЦІЙНИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Чернявська Т.П.

д.психол.н., професор кафедри диференціальної і спеціальної психології,

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Музика А.О.

магістр 2-го року навчання спеціальність 053 «Психологія»,

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Проблеми емоційних порушень, саморегуляції, самоконтролю та формування комплексу заходів щодо успішної психологічної реабілітації, адаптації та актуалізації особистісних ресурсів дітей молодшого шкільного віку є актуальними в теоретичному і практичному аспектах.

Емоційні особливості особистості, проблеми емоційної саморегуляції вивчали В.К. Вілюнас, К.Е. Ізард, О.Я. Кляпець, Т.М. Титаренко та ін. [3; 7; 11;].

Проблеми корекції емоційних порушень у дітей молодшого шкільного віку вивчали, такі вчені: Л.І. Божович, С.І. Болтівець, Л.С. Виготський, Ю.Б. Гиппенрейтер, А.І. Копитін, М.П. Краузе та ін. [1; 2; 4; 5; 8; 9].

Різні підходи для відновлення гармонійного психологічного стану за допомогою таких методів, як профілактичні заходи психогігієни, арт-терапевтичні технології, ігрова та сімейно-системна психотерапія, нейропсихологічні заходи вивчали С.І. Болтівець, Т.Д. Зінкевич, Е. Ейдемільер, А.В. Семенович, Т.С. Яценко та ін.

Арт-терапевтичні технології, ігрова терапія, нейрокорекція тощо допомагають у знятті напруги і м'язових, тілесних затискачів, гармонізації усіх психофізіологічних складових дітей, набуття своїх кордонів за допомогою

різних методик, технік і вправ (Т.М. Грабенко, Т.Д. Зінкевич, А.І. Копитін та ін.) [6; 6; 8].

За допомогою впровадження заходів психогігієни, поступового формування психологічної культури, виконання нейропсихологічних вправ та використання методів з арт-терапії, ігрової терапії можна ефективно допомогти у: звільненні від негативних емоцій та станів, затискачів; впоратися з психічною напругою, яка накопичилася у дітей та членів її родини; мобілізовані внутрішніх ресурсів для розвитку і реалізації особистісного потенціалу дитини та кожного з членів її родини.

В.К. Вілюнас відзначає, що які умови та детермінанти не визначали б життя і діяльність людини - внутрішньо, психологічно дієвими вони стають лише в тому випадку, якщо їм вдається проникнути в сферу її емоційних відносин, переломити і закріпитися в ній [3].

Дитина – це невід’ємний елемент внутрішньої сімейної системи усєї родини, тому для більш продуктивної роботи з емоційними порушеннями у дітей, необхідно застосовувати системний, сімейний підхід та проводити психологічну роботу зі всієї сім’єю [9].

Е.Г. Ейдемільером в роботі «Сімейний діагноз та сімейна психотерапія» були розкриті параметри сім’ї як системи, показані фактори, які призводять до порушення її життєздатності, викладені техніки аналітико-системної та ігрової психотерапії для відновлення емоційного благополуччя дітей та її родини [12].

Заохочення до психологічної профілактики треба розпочинати в сім’ї вже серед дітей молодшого шкільного віку, оскільки у цьому віці закладаються психічні складові особистості. Тому що сім’я з точки зору якості її місії у врівноважуванні суперечностей різноспрямованих соціальних впливів, яка є засобом як забезпечення цілісної гармонійності дитячого розвитку, так і могутнім психогенним фактором, що зумовлює виникненню психоневрологічних захворювань.

Проблеми заохочення до психологічної профілактики розкриті С.І. Болтівцем у монографії «Педагогічна психогієна: теорія та методика» [2]. Автором приведена методична база педагогічної психогієни, що налічує 11 основних методик, які призначені для комплексного застосування з метою діагностики, відстеження й прогнозування стану та якості психічного здоров'я дітей і підлітків, що складає основи індивідуальної психорегуляції, зміцнення психічного здоров'я.

Дослідниками серед яких С.І. Болтівець, були встановлені взаємозв'язки між ступенем психогенного середовища та рівнем освіченості, культурно-етнічними і соціальними особливостями референтних груп учнів, педагогів, батьків, а також психолого-педагогічну закономірність, що полягає у виділенні головного критерію індивідуальної психогієни учня та найважливішого завдання педагогічної психогієни» [2].

Одним з ефективних методів психокорекції, який успішно долає різні емоційні проблеми у дітей та членів усієї родини є арт-терапія. У вітчизняній і зарубіжній літературі арт-терапія зазвичай визначається як психотерапія мистецтвом (arts therapies). До арт-терапії входять сукупність прийомів лікувально-реабілітаційного та психопрофілактичного впливу, які пов'язані з образотворчою діяльністю пацієнтів з різною психічною і соматичною патологією [8].

Т.Д. Зінкевич-Євстигнієва розкриває методи покращення емоційного стану за допомогою створення гри для роботи з дітьми та підлітками. Використання ігри в різних ситуаціях консультування і психокорекції, впровадження ігрових вправ «особливим» дітям в процесі формування соціальних навичок, навчання дітей основам грамоти в пісочниці [6].

Останнім часом нейропсихологічні методи психокорекції набувають все більшої популярності як методи синдромного психологічного аналізу дефіциту

психічної діяльності у дітей, пов'язаного з тією чи іншою мозковою недостатністю (органічної або функціональної) або не сформованістю мозкової організації деяких психічних процесів [10].

Таким чином, для вирішення проблеми психологічної корекції емоційних порушень у дітей молодшого шкільного віку важливо враховувати і вирішувати проблему взаємозалежності виховання та шкільного навчання і стану психічного здоров'я дітей та підлітків потребує розробки суспільної психогієни і психогієни навчання та виховання в залежності від вікових особливостей дитини.

Також важливою складовою психологічної корекції емоційних порушень у дітей є ігрові, арт-терапевтичні технології та сучасні нейропсихологічні методи психокорекції.

Список використаних джерел

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. СПб.: Питер, 2008, 398 с.
2. Болтівець С.І. Педагогічна психогієна: теорія та методика: монографія. К.: Редакція Бюлетеня Вищої атестаційної комісії України, 2000. 302 с.
3. Вилюнас В.К. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2004. 496 с.
4. Выготский Л.С. Психология искусства. М.: Педагогика, 1987. 341 с.
5. Гиппенрейтер Ю.Б. Общаться с ребенком. Как? М.: МАСС-МЕДИА, 1995. 240 с.
6. Зинкевич-Евстигнеева Т. Д., Грабенко Т.М. Игры в сказкотерапии. СПб., Речь, 2006. 208 с.
7. Изард К.Э. Психология эмоций. СПб.: Питер, 2008. 464 с.
8. Копытин А. И. Основы арт-терапии. СПб.: Лань, 1999. 256 с.

9. Краузе М.П. Дети с нарушениями развития: психологическая помощь родителям; [пер. с нем. К.А. Назаретян]. М.: Академия, 2006. 208 с.

10. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. М.: Академия, 2002. 232 с.

11. Титаренко Т.М., Кляпець О.Я. Запобігання емоційному вигоранню в сім'ї як фактор гармонізації сімейних взаємин. К.: Міленіум, 2007. 142 с.

12. Эйдемиллер Э.Г., Добряков И.В., Никольская И.М. Семейный диагноз и семейная психотерапия. СПб.: Речь, 2007. 352 с

Яценко Т.С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2004. 679 с.

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТА ЕТНІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ, РОЗВИТКУ ТА АДАПТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТИВНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ МОЛОДІ В ШЛУБИ В ПЕРІОД РЕІНТЕГРАЦІЇ

Блискун О.О.

к.психол.н., доцент кафедри психології та соціології,
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

Завацький Ю.А.

к.психол.н., завідувач кафедри здоров'я людини та фізичного
виховання, Східноукраїнський національний університет ім.

В. Даля

Визначено основні теоретико-методологічні підходи до проблеми суб'єктивного благополуччя особистості: цільовий підхід, що пов'язує суб'єктивне благополуччя з орієнтацією на кінцеву мету або предмет потреби; ціннісний підхід, згідно з яким мотиви діяльності визначають співвідношення між певними цінностями та її результатом, натомість мотиву прагнення до благополуччя; когнітивний підхід, в якому переживання суб'єктивного благополуччя пояснюються за допомогою когнітивних закономірностей або властивостей, які надаються подіям, що відбуваються в житті; соціально-психологічний підхід, заснований на вивченні впливу соціально-психологічних чинників на суб'єктивне благополуччя особистості, провідним із яких вважається соціальний стандарт (модель соціального порівняння); особистісний підхід, в межах якого суб'єктивне благополуччя

розглядається як риса або схильність особистості та ситуативний підхід, згідно з яким суб'єктивне благополуччя вважається тимчасовим станом, що залежить від певної ситуації [1-3].

Встановлено, що суб'єктивне благополуччя особистості в шлюбі – це поліфункціональне інтегральне соціально-психологічне утворення, в структуру якого входять когнітивно-оцінна (уточнення, конкретизація і розширення системи знань про себе, уявлення про суб'єктивне благополуччя в шлюбі, суб'єктивне оцінювання дійсності, ставлення до себе та шлюбного партнера), мотиваційно-ціннісна (вироблення позитивного самоствавлення, адекватне оцінювання своїх можливостей і потенціалу у сімейному житті, а також особистісного зростання в шлюбі, визначення перспектив власного майбутнього в ньому та реалізації життєвих цілей), емоційно-поведінкова (рівень емоційного сприйняття взаємодії подружжя, ступінь задоволеність шлюбом та контроль над обставинами в ньому, соціальна бажаність) складові. Провідними функціями суб'єктивного благополуччя є регулятивна, прогностична та розвивальна. Рівні прояву суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі (матеріальний, особистісний, соціальний, фізичний, психологічний) відповідають типу ціннісних орієнтацій і мотиваційній структурі особистості та артикуються залежно від актуальної життєвої ситуації, що наявна в шлюбі.

Виокремлено соціально-психологічні чинники суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі: соціально-психологічна адаптованість та толерантність; ціннісно-орієнтаційна єдність із партнером в сумісності та благополуччі шлюбних стосунків; задоволеність шлюбом; узгодженість ступеня значущості сімейних цінностей в емоційній, інтимно-сексуальній, господарсько-побутовій, батьківсько-виховній сферах, сферах особистісної ідентифікації та соціальної активності; можливість саморозвитку, самовдосконалення та особистих досягнень в поєднанні з домінуванням сімейних цінностей; визначеність і

несуперечливість рольових очікувань та рольових домагань, збіг уявлень про рольову поведінку; низький рівень конфліктності в сімейній взаємодії (подружжя підтримка, емоційний комфорт, культура спілкування).

Розроблено інтегровану програму соціально-психологічної підтримки суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі. Ефективність реалізації програми забезпечувалась принципами її побудови (інтегративності й автономності, модульності, гнучкості, диференційованості, орієнтації на особистісне сприйняття) та функціонування (відкритості, безперервності, керованості, діалогічності, етапності, установки на саморозвиток, усвідомлене вирішення проблем переживання суб'єктивного неблагополуччя у шлюбі, а також відповідністю форм і методів консультативної, психокорекційної та психотерапевтичної роботи).

Проведений якісний та кількісний аналіз отриманих даних формуального впливу дозволяє стверджувати, що обрані методи психологічної допомоги у соціально-психологічній підтримці суб'єктивного благополуччя особистості в шлюбі, ефективно виконують завдання: підвищення ступеня емоційного комфорту, самореалізації в шлюбі на операціональному рівні, рівні цінностей та рольових установок, оптимізму, моральної мотивації, розвитку рефлексії, інтернальності, навичок самоаналізу, вміння диференціювання й виразу своїх почуттів, розширення досвіду безконфліктного спілкування в системі міжособистісної сімейно-рольової взаємодії подружжя, спрямованості на самоактуалізацію, зростання загального інтегрального показника задоволеності шлюбом.

Список використаних джерел

1. Завацький В.Ю. Формування життєвих сценаріїв молоді в аспекті регулятивної сутності гендерної культури суспільства / В.Ю. Завацький // Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Особистість у кризових умовах та критичних

ситуаціях життя: психотехнології особистісних змін» 16-17 лют. 2017 р., м. Суми. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2017. – С. 27 – 28.

2. Комар Т.В. Психологічні передумови становлення та корекції особистісної зрілості / Т.В. Комар // Актуальні проблеми психології : зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – К. ; Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – Т. IV., Вип. 11. – С. 108 – 122.

3. Кононенко А.О. Соціально-психологічні особливості самореалізації особистості в сучасному суспільстві : монографія / А.О. Кононенко та ін. – Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – 435 с.

СМИСЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ, ЯК ЧИННИКИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ- ПСИХОЛОГІВ

Гайкович Г.Е.

магістр 2 курсу спеціальності «Психологія»

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Смокова Л.С.

к.психол.н., доцент кафедри практичної та клінічної

психології ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Актуальність дослідження. Проблема психологічного благополуччя особистості, в сучасних реаліях освітньої сфери, стала однією з провідних не тільки за кордоном, але і в нашій країні. Актуальність проблеми визначається її високою значимістю для вирішення питань конструктивного розвитку і функціонування особистості з одного боку, і недостатністю теоретичних і емпіричних досліджень в даній науковій сфері - з іншого. Трансформаційні процеси, які відбуваються в усьому світі

неминуче здійснюють вплив на особистість, на її життєдіяльність, її спрямованість, систему ціннісних орієнтацій, переконань, життєвих смислів; соціум впливає на формування зовнішніх і внутрішніх критеріїв самооцінки, системи внутрішніх відносин особистості. У цих умовах особливо гостро постає проблема позитивного функціонування особистості і зокрема психологічного благополуччя.

У зарубіжній і вітчизняній психології були досліджені фактори психологічного благополуччя особистості (М. Аргайл, Н. Бредберн, І. Бонівелл, І.А. Джидарьян, Л.В. Куликов, М. Селігман,), запропонована його модель (К. Ріфф) , структура (К. Ріфф, П.П. Фесенко, Т.Д. Шевеленкова, О.С. Ширяєва), виявлені його зв'язку з суверенністю психологічного простору (Е.Н. Паніна), толерантністю (Н.К.Бахарєва), середовищними умовами (О.С. Ширяєва), професійною діяльністю (І. Заусенко, Р.М. Шаміонов), визначена його специфіка в літньому віці (Ю.Б. Дубовик), запропонована психолого-педагогічна модель його формування (О. А. Ідобаєва). Однак, при всій різноманітності досліджень за рамками наукового аналізу залишається вивчення психологічного благополуччя особистості студентів-психологів, його динаміки в період навчання у вузі і його зв'язок з ціннісно-смісловою сферою студентів.

Студенти, це та група сучасного соціального суспільства, яка є основним носієм і транслятором цінностей і смислів соціокультурних традицій суспільства. Отже, з'являється необхідність для психологічної науки і практики визначення того, що служить підставою для внутрішньої рівноваги особистості, з чого воно складається, які емоційно - оціночні відносини лежать в його основі, яким чином воно бере участь в регуляції поведінки, яким чином можна допомогти особистості у вирішенні проблеми благополуччя.

Психологічне благополуччя особистості являє собою складне психологічне утворення, що включає емоційний, когнітивний і конативний компоненти, що формується в

процесі соціально-психологічної діяльності, в системі реальних відносин особистості до об'єктів навколишньої дійсності і складається на їх основі соціально-психологічних установок, цінностей, стратегій поведінки. На психологічне благополуччя особистості впливають внутрішні (ціннісні і смислові утворення особистості, соціально-психологічні установки, стратегії поведінки) і зовнішні (умови соціалізації) фактори.

Дослідження взаємозв'язку ціннісних орієнтацій і психологічного благополуччя в умовах глобальних соціальних змін необхідно для вироблення шляхів і способів реалізації особистості сучасного студента-психолога, розкриття його потенціалу, конструктивному відношенню до дійсності, формування позитивного підходу до вирішення поставлених перед ним завдань. Отже, вивчення проблеми психологічного благополуччя і його зв'язку з сенсожиттєвими орієнтаціями має не тільки теоретичне, а й важливе практичне значення. Отримані результати можуть бути використані в психологічному консультуванні з проблем психологічного благополуччя та здоров'я особи.

Таким чином, виходячи з актуальності проблематики, **мета дослідження** - виявити особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя і ціннісних орієнтацій у студентів-психологів в період їх навчання.

Об'єкт дослідження: феномен психологічного благополуччя.

Предмет дослідження: взаємозв'язок ціннісних орієнтацій та психологічного благополуччя студентів-психологів.

Гіпотези дослідження:

1. Допускаємо, що структура психологічного благополуччя студентів у період навчання в ЗВО має свою специфіку в залежності від року навчання.

2. Припускаємо, що між шкалами психологічного благополуччя і ціннісними орієнтаціями студентів-психологів існує взаємозв'язок. Чим вище рівень актуального

психологічного благополуччя (тобто, чим більшою мірою людина відчуває свою здатність реалізувати свою спрямованість на позитивні аспекти функціонування), тим вище рівень свідомості життя і навпаки.

3. Також допускаємо, що співвідношення смисложиттєвих орієнтацій в групах студентів з високим і низьким рівнем психологічного благополуччя буде відрізнятись.

У дослідженні використані теоретичні, емпіричні методи, а також методи кількісної обробки даних. Для реалізації емпіричного дослідження були використані: методика К. Ріфф «Шкали психологічного благополуччя» (ШПБ); Модифікований варіант методики «Ціннісні орієнтації» (М. Рокич); Методика «Тест смисложиттєвих орієнтацій» (Д.А. Леонтьєв).

Дослідження проводилося на базі Одеського національного Морського університету та Одеського національного університету імені І.І. Мечникова.

У дослідженні брало участь 85 студентів у віці від 17 до 35 років, спеціальності психологія 1 - 4 курсу навчання.

Статистична обробка даних и графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм Microsoft Excel (2010), SPSS Statistics (версія 17.0).

За результатами дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Проведене дослідження показало, що психологічне благополуччя сприймається як соціально і особистісно схвалюваний стан, що володіє суб'єктивною бажаністю для більшості піддослідних.

2. Отримані нами дані дозволяють охарактеризувати структуру психологічного благополуччя особистості студентів-психологів і динаміку його компонентів в процесі їх навчання. За результатами методу поперечних зрізів встановлена певна позитивна динаміка рівня психологічного благополуччя у студентів від 1-го до 4-го курсу. Виявлено

наступна тенденція: на першому курсі індекс психологічного благополуччя особистості студентів знаходиться в межах норми (356 б.), На другому курсі його значення знижуються (348 б), що може відображати криза навчальної діяльності та вибору професії. На третьому курсі значно збільшується (377 б.) І на четвертому курсі (379 б.) Також незначно підвищується. Таким чином, кризовими в плані переживання особистісного благополуччя студентами-психологами є перший і другий курс навчання.

3. На основі отриманих результатів дослідження специфіки змін в структурі психологічного благополуччя в залежності від року навчання можна зробити висновок, що для першого і другого курсу студентів-психологів характерні низькі значення параметра самоприйняття. Для першого, другого і третього курсу - характерний низький рівень розвитку позитивних відносин з оточуючими, розуміння своїх емоцій і управління ними (баланс афекту), а також компетентності і впевненості в управлінні повсякденними справами. До четвертого курсу навчання відбувається вирівнювання, структури психологічного благополуччя в сторону нормативних і високих значень, її оптимізація.

4. Результати порівняльного аналізу параметрів психологічного благополуччя студентів різних курсів із застосуванням непараметричного критерію Манна-Уїтні показали, що до 4 курсу студенти-психологи стають більш задоволеними собою, усвідомлюють і приймають різні боки свого Я, більш позитивно ставляться до себе і до свого минулого; у них підвищується здатність встановлювати і зберігати близькі, довірчі відносини з оточуючими, підвищується здатність до емпатії; вони стають більш незалежними від думок оточуючих; у них більш гармонійним і стійкою стає емоційна сфера; підвищується свідомість життя, впевненість у майбутньому і цілеспрямованість, а також підвищується загальний рівень психологічного благополуччя як відчуття загальної задоволеності життям. У студентів 3 курсу в порівнянні з першокурсниками виявлено

зниження показників по параметру особистісний ріст і підвищення показників по параметру цілі в житті.

5. Результати порівняльного аналізу смисложиттєвих орієнтацій студентів-психологів показав, що у більшості випробовуваних в цілому по всій вибірці, показники смисложиттєвих орієнтацій укладаються в нормативи середніх значень, проте, нами були виявлені дані про гендерні відмінності в структурі смисложиттєвих орієнтацій, узгоджуються з результатами останніх досліджень, виконаних іншими авторами. Так, було встановлено, що дівчата мають структуру смисложиттєвих орієнтацій мало відмінну від чоловічої, а також загальний рівень свідомості життя також не відрізняється від значення аналогічного показника у юнаків.

6. Вивчення динаміки системи цінностей і особистісних смислів студентів-психологів за час навчання показало, що для студентів 1 курсу найбільш значущими являються цінності духовно-морального спрямування: «Духовне задоволення», «Креативність», «Саморозвиток», «Активні соціальні контакти». Найменш значимими виступають цінності егоїстично-престижної (прагматичної) спрямованості «Досягнення», «Збереження власної індивідуальності», «Високе матеріальне становище», «Власний престиж».

У студентів 2 курсу високу значимість займає цінність егоїстично-престижної спрямованості: «Збереження власної індивідуальності» і цінності духовно-морального спрямування «Саморозвиток», «Духовне задоволення», «Креативність». Найменш значимими виступають цінності егоїстично-престижної спрямованості «Власний престиж», «Досягнення» і «Високе матеріальне становище».

Студенти 4 курсу демонструють «змішання» спрямованості життєвих цінностей. Найбільш значущими виявляються цінності духовно-моральної і прагматичної спрямованості «Збереження власної індивідуальності», «Креативність», «Саморозвиток», «Високе матеріальне

становище», «Духовне задоволення», «Власний престиж» і «Активні соціальні контакти»

7. При проведенні перевірки статистичної значущості отриманих відмінностей, ми отримали статистично достовірні відмінності ($p \leq 0,05$) між студентами 1 і 4 курсу за шкалою цінності «Збереження власної індивідуальності», студенти старшого курсу більше схильні до збереження власної думки, поглядів, переконань над загальноприйнятими. Статистично достовірні відмінності ($p \leq 0,05$) були отримані між студентами 1, 2 і 4 курсу за шкалою цінності «Високе матеріальне становище», для студентів 4 курсу матеріальне благополуччя має більш велику цінність, ніж для студентів молодших курсів.

8. Аналіз результатів співвідношення смисложиттєвих орієнтацій орієнтацій в групах студентів з високим і низьким рівнем психологічного благополуччя вказує на те, що випробовувані з високим рівнем психологічного благополуччя відрізняються від людей з низьким рівнем психологічного благополуччя тим, що у них значно вищий рівень смисложиттєвих орієнтацій. Студенти, у яких встановлено високий рівень психологічного благополуччя не тільки мають сенс життя, а й активно його реалізують. У той же час, у студентів з низьким рівнем психологічного благополуччя життя значно менш осмислена, що може призводити до більшої схильності депресії, підвищеної схильності до психічних і соматичних захворювань.

9. Зіставлення отриманих структур інструментальних цінностей дозволяє виділити наступні особливості. Отримані нами структури значущих інструментальних цінностей досить однорідні у представників обох груп. Число цінностей, що розрізняються більш ніж по трьох позиціях незначне (3 цінності з 18). Серед цінностей вищого статусу у респондентів з високим психологічним благополуччям присутня категорія «Тверда воля», що займає в структурі цінностей випробовуваних з низьким психологічним благополуччям низьку позицію. У респондентів з низьким

рівнем психологічного благополуччя в структурі цінностей з високою значимістю знаходиться категорія «Широта поглядів», респонденти з високим рівнем психологічного благополуччя відводять їй середню по значущості позицію.

Проте, порівняльний аналіз розподілу значимих інструментальних цінностей у респондентів з високим рівнем психологічного благополуччя має схожий характер зі структурою значущих інструментальних цінностей у респондентів з низьким рівнем психологічного благополуччя, що вказує на загальний характер діяльності, спрямованої на реалізацію власних цілей. Відмінності, в цілому, незначні і зводяться до того, що випробовувані з високим рівнем психологічного благополуччя вважають, що необхідно проявляти більшу твердість на шляху реалізації власних цілей, а випробовувані з низьким рівнем психологічного благополуччя віддають перевагу пошуку компромісів і вмінню розуміти чужу точку зору.

10. Тим самим, можна зробити наступну інтерпретацію - суть, якої полягає в тому, що випробовувані з високим рівнем психологічного благополуччя прагнуть докладати більше зусиль на те, що б змінити ситуацію, в той час як випробовувані з низьким рівнем психологічного благополуччя вважають за необхідне прийняти ситуацію такою, яка вона є.

Список використаних джерел

1. Богучарова О.І., Ткаченко Н.В. Про психологічне благополуччя педагогів дошкільних навчальних закладів // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. 2017. Випуск 2. Том 3. С.20-25.

2. Бреусенко О.А. Динаміка ціннісно-сміслової сфери особистості в умовах екзистенціальної кризи 2000 р. : Автореф. дис... канд. психол. наук, спец. 19.00.01. К., 2000. 20 с.

3. Воронина А.В. Проблема психологического здоровья и благополучия человека: обзор концепций и опыт

структурно-уровневого аналіза // Сибірський психологічний журнал. 2005. № 3. С. 142-145.

4. Шевеленкова Т.Д., Фесенко П.П. Психологічне благополуччя особистості (огляд концепцій і методика дослідження) // Психологічна діагностика. 2005. № 3. С. 95-129.

СОЦІАЛЬНА ПЕРЦЕПЦІЯ ОБРАЗУ СІМ'Ї У ВИХОВАНЦІВ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ

Данілова О.С.

к. психол.н., доцент кафедри практичної та клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Щерблюк О.І.

бакалавр, лаборант каф. практичної та клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Актуальність дослідження. В останні роки посилилася увага до дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків. Соціальна політика держави стосовно дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, в даний час спрямована на переведення дітей із дитячих будинків на сімейні форми влаштування. Перетворення, що відбуваються в житті нашої країни, суттєво змінюють об'єктивні умови соціалізації і особливо процес соціалізації вихованців дитячих будинків.

Дослідження вітчизняних вчених з образу сім'ї свідчать, що даний феномен, в тому числі і щодо дітей з дитячих будинків, не має чіткої наукової характеристики. У сучасних дослідженнях поняття «Образ сім'ї» представлений описово, відображаючи лише когнітивний його аспект. Тому особливого значення набуває соціально-психологічне дослідження з метою виявлення наявності уявлень і ступеня сформованості образу сім'ї у вихованців дитячих будинків.

Поняття «Образ сім'ї» та різні його аспекти широко представлені в психологічних дослідженнях М.О. Мацук, Т.М. Мішиної, Н.В. Панкової, С.Д. Смирнова, С.А. Терехіної, Э.Г. Эйдемиллера.

Мета дослідження Виявити і дослідити Образ сім'ї опосередкований через призму української художньої літератури та безпосередній (проводячи емпіричне дослідження) вихованців дитячих будинків для успішної їх адаптації в сучасному соціумі.

Методи дослідження: метод герменевтики, метод контент-аналізу, узагальнення і синтезу, метод інтроспекції, метод психолога – історичної реконструкції, біографічний аналіз, метод інтерв'ю, спостереження, експертна оцінка, методи графічної обробки даних, якісно-кількісної обробки та інтерпретації даних. Методики: проєктивний тест «Малюнок сім'ї»

(Л. Корман), малюнкова методика «Будинок - Дерево - Людина» (Дж. Бак), модифікований варіант методики «Незакінчені речення» (Сакса-Леві).

«Соціальна перцепція» образу сім'ї реконструюється на основі концепції І.Г. Білявського [1]. Під соціальною перцепцією відповідно до концепції розуміється система формування думок і вражень про навколишній світ на основі міжособистісних відносин і міжособистісного сприйняття.

В рамках «соціальної перцепції» формуються образи-уявлення про себе, свою сім'ю, які мають свої особливості. Образ сім'ї - складне утворення, яке формується протягом тривалого часу. Вперше поняття образ сім'ї, або образ «ми» як феномен сімейної самосвідомості був введений Т.М. Мішиної. Під даним поняттям вона мала на увазі цілісне, системне, інтегровану освіту.[3]

У зв'язку з недостатньою вивченістю даної проблеми ми провели опосередковане вивчення образу сім'ї через призму художньої літератури та визначили і проаналізували традиційне розуміння сім'ї, що пов'язано з слов'янським менталітетом. На сторінках художніх творів основна

відповідальність за сім'ю лежить на батькові, як на фізично більш сильній і соціально прийнятливій людині. Образу Матері надається домінуюче місце у вихованні дитини, вона постає як образ - берегині сімейного вогнища, матері. Діти в родині шанують своїх батьків, переймають сімейні цінності та побутові навички від батьків. Також було проведено безпосереднє дослідження Образу сім'ї на базі дитячих будинків. До експериментальної групи увійшли 94 дитини (діти - сироти та діти, які залишилися без піклування батьків). В контрольну групу увійшли 50 осіб, які мають повноцінні благополучні сім'ї, у віці від 22 - 48 років. Таким чином, критеріями формування вибірки виступали: вік випробуваного, стать, склад родини. Дослідження включало в себе кілька етапів: 1. Вивчення образу сім'ї у контрольної групи. Використовувалися три методики: «Малюнок сім'ї», «Будинок – Дерево – Людина», «Незакінчені речення»; 2. Вивчення образу сім'ї у дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків молодшого шкільного віку. Використовувалися дві методики: «Малюнок сім'ї» та «Будинок – Дерево – Людина»; 3. Вивчення образу сім'ї у підлітків, які виховуються в дитячому будинку. Використовувалися три методики: «Малюнок сім'ї», «Будинок – Дерево – Людина»; 4. Порівняння «образу сім'ї» у дітей молодшого шкільного віку, підлітків і контрольної групи.

В результаті проведеного дослідження ми сформулювали і виконали поставлені перед нами завдання. Вивчивши та проаналізувавши теоретико - методологічний аспекти даної проблеми було виявлено, що образ сім'ї та соціальна перцепція образу сім'ї серед дітей-сиріт та дітей, які залишились без піклування батьків вивчена недостатньо.

Образи художньої літератури відкривають і пояснюють дитині життя суспільства і природи, світ людських почуттів і взаємин.

Результати дослідження показали, що Образ реальної сім'ї – частіше це емоційно негативно забарвлені образи, взяті

з минулого досвіду, де батьки – це образ ворога, тирана, при цьому діти не можуть адекватно трансформувати образ родини. Образ ідеальної сім'ї – до якої дитина прагне і про яку мріє. Діти, які виховувалися в родині, але їх батьки померли, зберегли позитивний образ сім'ї, де приклад членів сім'ї, в якій вони були, справляє на них істотний вплив. Для таких дітей, образ сім'ї – це найважливіше в житті і вони у майбутнього самотійному житті мріють про створення сім'ї традиційним способом. У дітей – сиріт, які зростають в дитячому будинку від народження, сприйняття образу традиційної сім'ї диференційоване та спотворене. Діти-сироти не мають образу ідеальної сім'ї, тому що у них відсутній досвід перебування в сім'ї і досвід спілкування з батьками. Образ дорослого не асоціюється у дитини ні з теплом, ні з любов'ю, він не чекає від них подібних проявів. Для них мати – це вихователь, а батько – директор закладу. В цьому випадку вплив на них роблять тільки оточуючі люди: вихователі, діти і так далі. Більшість таких дітей набувають свої знання про образ сім'ї від вихователя, щось запам'ятовують з книг і телевізора.

Виховання поза сім'єю, негативний досвід життя в батьківській родині ускладнюють побудову дітьми – сиротами та дітьми, які залишились без піклування батьків образу сім'ї, в якому відобразилися б елементи психологічного, емоційного благополуччя. Все вище перераховане призводить до зменшення кількості укладених шлюбів, збільшення кількості розлучень, зростання кількості одиноких та неповнолітніх матерів, позашлюбної народжуваності. Таким чином ми дійшли висновку, що сучасна освітня і виховна система спеціальних установ, де проживають до певного віку діти-сироти та діти, які залишились без піклування батьків, не ефективна з точки зору створення умов для повноцінного розвитку особистості.

Виключення чинника впливу сім'ї із загальної системи формування і розвитку особистості дитини різко обмежують можливості засвоєння індивідом соціального досвіду,

самовизначення, самоусвідомлення і самореалізації. Обмежені можливості у формуванні сімейних рольових уявлень і батьківських образів для наслідування нерідко провокують соціальну дезадаптацію вихованців дитячих будинків.

Якщо немає можливості дитині зростати в рідній сім'ї, держава повинна сприяти влаштуванню дітей не в державні спеціальні установи, а в різні сімейні альтернативні форми виховання дітей-сиріт та дітей, які залишились без піклування батьків, адже діти які виховуються в таких установах більш адаптовані і соціалізовані в сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Білявський І.Г. Соціальна перцепція: навчальний посібник до спецкурсу / І.Г. Білявський. – Одеса: Астропрінт, 2000. – 116 с.
2. Гаспарян Ю.А. Сім'я на порозі ХХІ століття: Соціологічні проблеми / Ю.А. Гаспарян. – К.: Петрополіс, 2006. – 320 с.
3. Мішина Т.М. Сімейна психотерапія і динаміка «образу сім'ї» / Т.М. Мішина. – К.: Генеза, 2003. – 352 с.

ДЕТЕРМІНАНТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО УМОВ ЗВО

Коваленко А.Ю.

магістр 2 курсу спеціальності «Психологія»

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Смокова Л.С.

к. психол. н., доцент кафедри практичної та клінічної

психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Актуальність дослідження. В українському суспільстві, як і в усьому світі, останнє десятиліття

характеризується періодом кардинальних соціально-економічних змін, які багато в чому визначають місце і роль вузів в суспільстві. Специфікою сучасних українських вищих навчальних закладів є низьке фінансування з боку держави, що в свою чергу впливає на рівень навчально-виховної і наукової роботи у вузі.

На сьогоднішній день гостро стоїть проблема соціально-психологічної адаптації студентів у вузі в силу наступних причин: по-перше, абітурієнт після зарахування стає представником особливої соціальної групи - студентства, при цьому далеко не всіма студентами усвідомлюється значимість даної соціальної ролі. По-друге, студенту необхідно актуалізувати готовність до перебудови своєї навчальної діяльності в порівнянні з навчанням в школі, але в більшості випадків це складно для тих студентів, які в загальноосвітній школі не могли продемонструвати вміння вчитися, думати, будувати відносини з викладачами і т.д.. По-третє, вузівське навчання має більш виражену прагматичну спрямованість в порівнянні зі шкільним навчанням, залишаючи осторонь ціннісні аспекти людської діяльності. Процес соціально-психологічної адаптації також ускладнюється такими факторами, як наявність не контрольованого викладачами або батьками великої кількості вільного часу; можливість самостійно вибирати і відвідувати спецкурси (за вибором); «яскравість» і багатоплановість студентського життя і т.д.

Адаптаційні процеси студентів молодших курсів до нового освітнього середовища вузу порушені в численних роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників (О.В. Буховцева, Т.В. Власова, В.Н. Дружиніна, Л.С. Єлгіна, А.В. Карпова, В.І. Ковальова, І.М. Личагіна, В.І. Медведєва, Е. І. Муратової, Е.А. Осипова, Ю.П. Поваренкова, А.А. Виноградової, Л. Фестінгер, А. Маслоу). Багато досліджень спрямовані на виявлення труднощів адаптації студентів до нового соціокультурного середовища (Мустафіна Л.Р., Нурутдінова А.Р., Поздняков А.І., Чеснокова Н.В.,

Степаненко О.В. та ін.). Питаннями адаптації учнів в сучасному суспільстві і особистісним самовизначенням займалися такі дослідники, як: А.Г. Асмолов, А.В. Мудрик, М.П. Гур'янова, Е.В. Бондаревська, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, В.Т. Лісовський.

Більшість дослідників вивчала вплив деяких індивідуальних (темпераментних, особистісних) або соціально-психологічних чинників (освітній статус батьків, проживання в місті чи в селі до початку навчання у вузі) на успішність соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу до умов вузу (Н.М. Голубева, А.А. Голованова, Л.А. Ясюкова, С.В. Сергєєва, О.А. Воскрекасенка, В.І. Седін, Е.В. Леонова, О.Н. Локаткова, Н.В. Грушко, С.В. Чернобровкіна і ін.). Однак, комплексної оцінки впливу різних чинників на процес і результати соціально-психологічної адаптації студентів до умов ЗВО поки зроблено не було.

Таким чином, незважаючи на все зростаючий інтерес в науковій літературі до проблем, пов'язаних з соціально-психологічною адаптацією студентів до умов закладів вищої освіти, питання, пов'язані з визначенням психологічних детермінант цього процесу вивчені все ще недостатньо. Разом з тим, комплексна оцінка факторів, що визначають успішність процесу адаптації студентів до умов ЗВО, дозволяє прогнозувати можливі труднощі адаптації та побудувати систему їх профілактики, а також надання своєчасної психолого-педагогічної допомоги студентам. Виходячи з актуальності, нами була сформульована проблема дослідження: які психологічні чинники визначають успішність соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу до умов закладів вищої освіти.

Мета дослідження - визначити психологічні детермінанти успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов сучасного вузу.

Методологічною і науково-теоретичною основою дослідження є системний підхід до аналізу психічних явищ

(Б.Ф. Ломов, Б.Г. Ананьєв, В.А. Ганзен), теорія психічної адаптації (Ю.А. Олександрівський, Д.А. Андрєєвої, А.Г. Маклакова, Ф.Б. Березін, А.А. Налчаджян) і інтегральна теорія соціально-психологічної адаптації (Ю.С. Колесникова, Н.В. Кузьміної, А.А. Реан, А.Н. Жмиріков, Н.Н. Мельникова та ін.).

Методи дослідження: для реалізації дослідження використані теоретичні та емпіричні методи, а також методи обробки даних. Використовувались стандартизовані тести, анкети та опитувальники (опитувальник для вивчення темпераменту Б.М. Смирнова, субтест із тесту структури інтелекту Р. Амтхауера і ін., опитувальник дослідження мотивації до навчання А.А. Реана і В.А. Якуніна в адаптації Н.Ц. Бадмаєва, «Шкала задоволеності умовами життя» О.С. Копіна, «Адаптованість студентів у вузі» Т.Д. Дубовицької і А.В. Крилової, методика «Діагностика соціально-психологічної адаптації» К. Роджерса та Р. Даймонда, методика «Самооцінка емоційних станів» А. Уессмана і Д. Рікса).

База проведення дослідження. Дослідження по виявленню психологічних детермінант успішності соціально-психологічної адаптації студентів до умов вузу проводилося на базі Ізмаїльського державного гуманітарного університету в Одеській області та ОНУ імені І.І. Мечникова в Одесі, в період з жовтня 2019 по жовтень 2020 року. У дослідженні брали участь випробовувані, загальною чисельністю 112 осіб.

Ґрунтуючись на результатах проведеного комплексного дослідження психологічних детермінант соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу до умов вузу можна відзначити, що: в цілому студенти першого курсу демонструють високий і середній рівень показника СПА «адаптація», тобто пристосування до існування в новому для них середовищі відповідно до його вимог. Високий рівень адаптації мають 31,2% студентів. Середнім рівнем адаптації характеризуються 39,2% студентів, а частка осіб з низькою адаптацією серед студентів становить 29,6%.

Виявлено, що переважаючим рівнем за всіма шкалами С-ПА є середній рівень вираженості. У 56,3% студентів відзначається середній рівень прагнення до домінування, а у 51,2% середній рівень емоційного комфорту. Це дає підставу припускати, що під позитивним впливом з боку інших студентів, викладацького складу, показники С-ПА цілком можуть перейти в високий рівень, і, навпаки, маючи негативний вплив, всі показники адаптації можуть перейти в низький рівень, тоді студенти першого курсу перестануть себе контролювати і управляти своїм життям, перестануть контролювати себе перед вимогою суспільства, у них складеться негативне ставлення до світу і себе.

Встановлено, що майже для однієї третина респондентів характерно переживання негативних емоційних станів і очікувань, занепокоєння, відчуттів внутрішнього неблагополуччя. З'ясовано, що високий рівень самоприйняття, який характеризує схвалення себе в цілому, довіру до себе і позитивну самооцінку, характерний для 30,6%, а низьке самоприйняття властиво 19,1% студентів.

Виявлено, що показник «сприйняття інших», що відображає рівень дружності-ворожості до оточуючих людей і до світу, у більшості студентів (49,4%) має середній рівень вираженості.

Результати дослідження підтвердили додаткові гіпотези про детермінують ролі гендерної ідентичності і курсу навчання в соціально-психологічній адаптації студентської молоді в процесі навчально-професійної діяльності.

Виявлено збільшення адаптивності студентів з першого по другий роки навчання з подальшим поступовим спаданням на третьому році навчання і зростанням в період навчання в магістратурі.

Встановлено, що найважчим етапом у адаптаційний процесі є 3-й рік навчання, який пов'язаний з різким зменшенням рівня пристосування респондентів до існування в суспільстві відповідно до вимог цього суспільства і з власними потребами, мотивами і інтересами; зниженням

самооцінки і задоволеності своїми характеристиками; зниженням емоційного комфорту, схильністю до екстернального (зовнішнього) локусу контролю і низьким рівнем уникнення проблемних ситуацій.

Результати емпіричного дослідження також підтвердили основну гіпотезу дослідження: На соціально-психологічну адаптацію студентів впливають психологічні чинники різних рівнів: індивідуальний рівень (рівень здоров'я, гендерна приналежність, особливості темпераменту), особистісний рівень (особливості мотивації навчання у вузі, бажані стратегії адаптивної поведінки), рівень суб'єкта діяльності (інтелектуальна готовність до навчання у вузі, сформованість навичок навчальної діяльності), соціально-психологічний рівень (особливості місця проживання до вступу до вузу, особливості взаємодії з викладачами).

Виходячи з вищесказаного, можна зробити ряд висновків:

Перший висновок полягає в тому, що адаптація до умов вузу являє собою єдиний процес, і є такі психологічні чинники, які впливають на адаптацію практично у всіх сферах життя студента. До таких факторів належить високий рівень розвитку понятійного мислення, навчально-пізнавальні мотиви і задоволеність взаєминами з викладачами.

Другий висновок, який можна зробити, виходячи з отриманих нами даних, полягає в тому, що адаптація до умов вузу є хоч і єдиний, але складний процес пристосування до різних сфер життя і діяльності студента, і є такі якості, які впливають на успішність адаптації до різних сфер.

Виявлено, що не всі фактори, включені в робочу модель, увійшли в підсумкову структурну модель. Наприклад, фактори задоволеності умовами навчання та самооцінки здоров'я не надають статистично достовірного впливу на показники адаптованості, тому в підсумкову модель вони не увійшли.

Практична значимість дослідження полягає в тому, що: запропонована модель психологічних детермінант

соціально-психологічної адаптації студентів першого курсу педагогічного вузу дозволить побудувати систему профілактики та своєчасної корекції порушень соціально-психологічної адаптації у студентів.

ЕВОЛЮЦІЯ УЯВЛЕНЬ ПРО ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Коваленко В.С.

аспірант кафедри практичної та клінічної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Поняття «психологічне благополуччя» давно увійшло у науковий дискурс. В англomовній літературі воно часто зустрічається разом з поняттям «дослідження щастя». В словнику можна знайти таке тлумачення: «благополуччя – це життя в достатку й спокої; добробут, щастя».

В античній традиції щастя розглядалося як гармонійний стан, що включає стан душі і тіла. Історично сформовані підходи до розуміння щастя в той період включають тілесне і душевне задоволення(Арістип Кіренський), відсутність болю, страждань, бід, горя(Епікур), життя по справедливості, керівництво розумом і мудрістю(Арістотель), стійкість і спокій перед неминучим(стоїки), відсутність страху, різні чесноти. Між різними філософськими школами велася серйозна дискусія про природу щастя та засоби його досягнення, про те, що буде найбільш корисно для людини (найвище благо) і до чого їй слід прагнути (кінцева мета) [2;3].

В середні віки уклад життя переважно регулювався релігійними християнськими поглядами та вимогами. Вважалося, що Благодать Бог дає смиренним, згідно з Біблією, а сенс життя полягає в веденні благочестивого способу життя і збереженні вірності вірі. Щастя і

благополуччя залежить від волі Божої. Августин Блаженний писав, що доброго щастя і блага не псують, а зло він переживає спокійно, злого ж - щастя псує і нещастя розтрусують.

Тема пошуку щастя, як і сенсу життя, так чи інакше, відображена у працях більшості філософів. Ідеї створити суспільство, в якому пріоритетом буде задоволення потреб та щастя більшості людей, лягли в основу філософії утилітаризму(ДМілль, А.Сміт, Д.Бентам). Д. Бентам, засновник утилітаризму бачив кінцеве призначення моралі в тому, щоб сприяти природному прагненню людей відчувати насолоду й уникати страждань [1].

Перші спроби вивчати благополуччя науково були пов'язані з вивченням задоволеності життям та економічним аспектом. Цей аспект щастя був розвинутий у рамках «економічної теорії щастя» та численних дослідженнях взаємозв'язку щастя від економічних та матеріальних чинників(А.Освальд, Д.Канеман, М.Аргайл, Р.Истерлін, Е.Динер) [3].

Задоволеність життям та емоційне відношення до нього як суб'єктивний аспект були основою понять, введених Н.Бредберном(well-being) та Е.Дінером(subjective well-being). «Вивчення суб'єктивного благополуччя» використовувалось як синонім «вивчення щастя». Цілий напрямок психології(позитивна психологія), яку спочатку так і називали «психологія щастя», був розроблений М.Селігманом як показник особливої уваги науковців та практиків до питань вивчення щастя [3].

Фізіологічний аспект благополуччя, зв'язок благополуччя з психічним здоров'ям був відображений в основних положеннях ВООЗ. Для оцінки благополуччя ВООЗ запропонувала опитувальник якості життя. Було введено поняття «позитивне психічне здоров'я»(G.Vaillant). Психологічне благополуччя можна також вважати показником психологічного здоров'я як вищий рівень згідно структурно-рівневого підходу (Г.В.Вороніна). Хоча, існує

точка зору, згідно якої психічне здоров'я та психологічне благополуччя є двома паралельними показниками(двомірна модель психічного здоров'я) [3;4].

Духовні та психологічні потреби людини найбільше були враховані в розробках науковців, що є послідовниками євдемоністичного напрямлення(К.Ріфф, Р.Раян, А.Уотерман, Е.Десі). Так, К.Ріфф розробила конструкт та опитувальник саме щодо поняття «психологічне бдагополуччя». На даний момент в англomовній літературі найпоширеніше використовується термін «well-being» [3;4]. У вітчизняній психології можна зустріти терміни «суб'єктивне благополуччя» та «психологічне благополуччя».

Інтегрувати різні аспекти благополуччя в єдине розуміння намагався Л.В.Куліков. Він запропонував вважати суб'єктивне благополуччя інтегративним показником, що містить матеріальне, фізичне, психологічне, духовне благополуччя. Інші сучасні дослідники вважають суб'єктивне благополуччя складовою частиною психологічного, як суб'єктивне відношення до свого життя, до себе [3].

Проблема психологічного благополуччя є актуальною та значущою проблемою для сучасного суспільства та була такою увесь період існування людства. Прагнення щасливого життя, гарного самопочуття, збереження здоров'я та оптимального функціонування – всі ці окремі аспекти так чи інакше пов'язані із психологічним благополуччям. Тому, вивчення цього феномену незмінно привертає увагу вчених. Знання історії питання не тільки забезпечує повномірне, всебічне розуміння поняття, а також може надати натхнення та новий поштовх для подальших розробок, роздумів та досліджень.

Список використаних джерел

1. Денисенко В. Утилітаризм / В.Денисенко // Політична енциклопедія / під ред. Ю. Левенець, Ю. Шаповал та ін. — К.: Парламентське видавництво, 2011. — с.741.
2. Диоген Лаэртский. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов / Лаэртский Диоген // Ред. тома и авт.

вступ. ст. А. Ф. Лосев; Перевод М. Л. Гаспарова,— 2-е изд.— М.: Мысль, 1986.— 571 е., 1 л. карт.— (Филос. наследие).

3. Коваленко В.С. Психологическое благополучие как составляющая психологического здоровья человека: теоретические подходы и эмпирические исследования в зарубежной психологии / В.С.Коваленко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Психологія. – 2017. - Том 22. – Випуск №(45). – С.31-41.

4. Розанов В.А. Современные представления о психическом здоровье: [кол.монографія] / под редакцией В.А.Розанова. – Одесса: Феникс, 2017. – С. 13-30.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ДЕВАНТНИХ ФОРМ ПОВЕДІНКИ

Ласунова С.В.

к.пед.н., доцент кафедри практичної та клінічної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Саввіна А.О.

магістр 2 курсу спеціальності «Психологія»,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

У сучасному світі проблема девіантної поведінки у молоді, що проявляється в різноманітних формах, здобула масовий характер та має швидку та стійку тенденцію росту. Спостерігається зростання її деструктивних наслідків. Саме тому в даний час вивчення психологічних особливостей підлітків, схильних до девіантних форм поведінки, являється актуальною темою наукових досліджень.

Природа девіантної поведінки, що розуміється як поведінка, що суперечить прийнятим в суспільстві соціальним (моральним, правовим) нормам, складна, відносна, має різні форми прояву, носить суперечливий характер.

У психологічних і психіатричних концепціях девіації акцент робиться на особистісних факторах людини (І.Кон, З. Фрейд). Схильність до девіантної поведінки тут пов'язується з психологічною схильністю індивіда. Соціологічні концепції намагаються вирахувати у девіації соціальні причини та фактори, що визначають характер поведінки людини в суспільстві (Е. Дюркгейм, А. Коен, Р. Мертон, Т. Парсонс). Унаслідок вираженої соціальної небезпеки, як в закордонному, так і у вітчизняному суспільствознавстві, увага переважно приділялася девіантній поведінці негативної спрямованості і найбільш поширеним її формам. До робіт, в яких автори розглядають конкретні форми підліткової девіації і, перш за все, наркоманію, алкоголізм і тютюнопаління, слід віднести дослідження В.С.Аверіна, С.Г.Воронкова, Р.Г.Гурової, А.І.Ковальнової, А.Ж.Кусжанова, П.Ф.Лесгафта та інших.

Метою нашого дослідження є вивчення та аналіз психологічних особистісних характеристик підлітків, схильних до девіантних форм поведінки, та виявлення соціально-психологічних чинників, що сприяють формуванню відхиляючої поведінки молоді в сучасних умовах.

Завдання дослідження передбачали: проведення аналізу стану проблеми девіантної поведінки підлітка в науково-психологічній літературі та виділити психологічні особливості девіантного підлітка; порівняльного дослідження особистісних рис підлітка з нормативною і девіантною поведінкою; виявлення характеру відносин до батька і матері підлітка з нормативною і девіантною поведінкою та ін.

За результатами проведеного дослідження були зроблені наступні висновки:

1. Підлітковий вік - це період становлення людини, що має характерний ряд ключових аспектів розвитку, самовизначення, активний процес пізнання себе, свого місця у світі та соціальних норм. Трансформація здійснюється у процесі соціально-рольового експериментування, нормотворчості, результатом якого і буде являтися

індивідуальна система сенсів, конструюючи самотність, неповторність та унікальність особистості. Саме у зв'язку з цим, принципове значення матиме вивчення та розвиток соціально-психологічних особливостей підлітків.

2. Досить складний комплекс соціальних, психологічних та біологічних факторів безпосередньо впливає на формування девіантних форм поведінки, саме тому, що негативно позначається на поведінкових реакціях, пізнавальних можливостях, ціннісних орієнтуваннях та мотиваційних установках. Зростання моральної деформації з боку батьків, зниження їх виховної ролі та погіршення рівню життя також можна віднести до основних факторів формування небажаної поведінки у молоді. Розвиток та поширення алкогольних та наркотичних залежностей, токсикоманії, ігроманії, протиправних форм поведінки, представляє досить серйозну проблему для самих підлітків та суспільства в цілому. Серед деструктивних феноменів можна відмітити також зростання тенденції підліткової жорстокості, агресії, погіршення здоров'я, постійне відчуття незахищеності, невизначеності, тривоги та соціальної апатії.

3. У неповнолітніх правопорушників відмічаються, як правило, сформовані психопатичні риси та особистісні акцентуації: шизоїдні, гипертимні, що проявляються у схильності до імпульсивних та агресивних реакцій та мають безпосередній вплив на розвиток адиктивної та делікветної поведінки. Усі несприятливі фактори, що були зазначені, сприяють формуванню «спільного» психологічного типу девіанта, що має схожі особистісні характеристики.

4. Для підлітків з асоціальною та антисоціальною поведінкою характерними рисами стануть відчуження від загальноприйнятих правил, прагнення до самоствердження за допомогою протиправних або шкідливих для власного здоров'я дій, відторгнення від позитивних соціальних цінностей, ставлення до майбутнього буде вкрай невизначеним, аж до відсутності змістовної орієнтації, майбутнє виступатиме як пряме відображення примітивних

бажань сьогодення, загальнолюдські цінності найчастіше відкидатимуться, інтерес до навчання і пізнання також буде відсутній.

5. Психологічні особливості підлітків з девіантною та нормативною поведінкою схожі в основних своїх характеристиках - в рівні напруженості, підвищенні емоційної збудливості, що пов'язані з початком підліткового кризи, але відрізняються своєрідністю особистісних рис. У той час як підлітку з нормативною поведінкою властиві соціальна лабільність, емпатія, товарицькість, орієнтація на соціальні норми і цінності, інтелектуальність, а також позитивний образ батьків, підліток з девіантною поведінкою має свої особливості: негативна психічна напруженість, виражена готовність до ризику, психічна ригідність, орієнтація на норми девіантної підліткової групи, висока агресивність.

Виділені в дослідженні особистісні особливості підлітка з девіантною поведінкою можуть вважатися діагностичними критеріями можливих відхилень у поведінці, знання яких буде сприяти ранньому виявленню відхилень і своєчасної організації процесу психокорекції.

Список використаних джерел

1. Іллін Є.П. Мотивація і мотив. СПб: Пітер, 2002. - 512 с. Іллін Є.П. Мотивація і мотив. СПб: Пітер, 2002. 512 с.
2. Клейберг Ю.О. Соціальна психологія девіантної поведінки. Москва: Сфера, 2004. 192 с.
3. Личко А. Е. Психопатія і акцентуація характеру у підлітків. Л.: Медицина, 1983. 167 с.

ВОЛОДИМИР КОСТІВ ПРО ВИХОВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІТЕЙ В РІЗНИХ ЗА СТРУКТУРОЮ СІМ'ЯХ

Лемко Г.І.

к.пед.н., доцент, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
м. Івано-Франківськ, Україна

В умовах сучасного українського суспільства відбуваються процеси трансформації сімей, які виникають на фоні соціально-економічних проблем. Сучасна молодь України переживає глибинні зміни й протиріччя між сімейними традиційними цінностями та сучасними орієнтаціями. Про важливість родинного виховного середовища підкреслюється в українському законодавстві. І це закономірно, адже побудувати повноцінне суспільство без активної участі й підтримки сім'ї неможливо. Проблема виховання ціннісних орієнтацій у сім'ї потребує значної уваги.

Наукові підходи до стану сімейно-родинного виховання розкрито у педагогічних розвідках сучасних українських дослідників (Т. Алексеєнко, С. Бабишин, О. Вишневський, М. Євтух, Б. Ковбас, В. Костів, В. Кравець, А. Кузьмінський, О. Любар, А. Марушкевич, М. Міщенко, В. Омеляненко, Л. Повалій, В. Поставий, А. Рацул, М. Сметанський, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Є. Сявавко, О. Хромова, П. Щербань та ін.).

Мета публікації полягає в розкритті поглядів Володимира Костіва на особливості виховання ціннісних орієнтацій у різних за структурою сім'ях.

Сім'я є складним багатовимірним соціальним утворенням. Вона відіграла, відіграє і буде відігравати важливу роль у розвитку людського суспільства. Сьогодні стає дедалі очевидним, що без засвоєння молодим

поколінням цінностей родинних традицій, основ сімейної педагогіки не можна побудувати демократичне, гуманне суспільство, адже саме в родині формується модель майбутньої поведінки особистості, закладається фундамент моральності та вихованості.

Одним із фундаторів дослідження царини сімейного виховання був Володимир Іларійович Костів. Коло його наукових уподобань надзвичайно широке: сімейне виховання, моральне виховання, практична психологія, формування культури особистості, професійна підготовка соціальних працівників та ін. Також сферою дослідження педагога були особливості виховання дітей у неповних, розлучених, осиротілих та позашлюбних сім'ях.

На думку В. Костіва, умови несприятливих обставин життєдіяльності неповної сім'ї ведуть до суперечливого ставлення до життя, його цінностей; до зруйнування віри у людину; до перегляду дітьми таких чеснот як добро, справедливість, вірність, любов, честь, гідність тощо. Переоцінка особи батька чи матері, які стали раптом чужими, супроводжується в свідомості дитини переоцінкою людини взагалі, вираженим симптомом якого є недовір'я до оточуючих, а іноді й руйнування віри в моральний ідеал. Тому в число найважливіших життєвих цінностей дітей із неповних сімей входять: прагнення мати вірних друзів, бути щасливим, самоутвердитись як особистість, усвідомити своє місце й призначення в житті, стати корисним суспільству та ін. Однак, відсутність одного з батьків «не завжди є причиною поганого виховання. Часто життєві й моральні цінності дітей із неповних сімей є такими ж нормальними, як і у звичайній повній сім'ї» [1, с. 246].

Не отримує міцного фундаменту система моральних цінностей особи у значної частини дітей із розлучених сімей. Часто матір чи батько у розлученій сім'ї необ'єктивно оцінює того з батьків, які проживають окремо. Однак, применшуючи їхній авторитет, вони тим самим ставлять під сумнів і свій авторитет. У ситуації горя й сорому, мати чи батько нерідко у

всіх вадах звинувачують іншого, тим самим виховуючи у дітей почуття ненависті, яке потім повертається і проти батька чи матері та інших дорослих. Іноді діти відчують почуття вини, відчуття неповноцінності, пригноблення, зневажання, що у багатьох випадках призводить до деформації особистості. Тому велике значення для розвитку особистості має виховання толерантності, поваги, доброзичливості та відповідної установки, яка зумовлює правильне задоволення потреби у визнанні серед ровесників.

Професор В. Костів наголошував, що найбільш вразливою серед неповних сімей є осиротіла сім'я. При розумній позиції матері (батька) загальне сімейне горе ще більше згуртовує членів сім'ї, допомагає формуванню бережливого ставлення один до одного, почуття відповідальності. Піклування про благополуччя близьких має для дитини характер життєвої цінності, сприяє ранньому вихованню моральних переконань, власної лінії поведінки [2, с. 194].

Позашлюбна сім'я – один із типів неповної сім'ї, що виникає в результаті народження дитини жінкою поза шлюбом. Виховання дітей у позашлюбній сім'ї стає ефективнішим, якщо мати усвідомлює становище й враховує обставини і труднощі, що виникають на їхньому життєвому шляху. У розвитку дитини важливим є виховання таких цінностей як задоволення насущних потреб, емоційного самоутвердження, соціальної орієнтації, налагодження збалансованого режиму праці, організація ознайомлення дитини з соціальною роллю батька з метою наведення батьківського прикладу для наслідування, засвоєння зразків і моделей поведінки, відкидання стандартів поведінки дитини за своїм образом і подобою, усунення небажаних крайнощів у ставленні до дитини.

Таким чином, сім'я є першоосновою суспільства, соціумом, в якому найбільшою мірою реалізуються потреби дітей, формуються мотиви їхньої поведінки як критерії розвитку особистості, відбувається їхнє самопізнання,

самоактуалізація та самореалізація. Сім'я є основним інститутом, що відповідає за виховання ціннісних орієнтацій підростаючої особистості.

Список використаних джерел

1. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка : у 3 т. Том I. Основи родинних взаємовідносин. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.

2. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка : у 3 т. Том II. Основи родинного виховання. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.

ПРОЯВИ ПРОГНОСТИЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Марченко А.Д.

аспірант кафедри практичної психології та соціальної роботи
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

Завацький В.Ю.

д.психол.н., професор кафедри психології та соціології
Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля

Теоретико-методологічний аналіз досліджень феномену прогностичних здібностей в психології з позицій структурно-рівневого, психофізіологічного, когнітивно-поведінкового, генетичного, клінічного, діяльнісного, ситуаційного та акмеологічного підходів показав, що антиципація є темпорально-орієнтованою формою організації психічного, яка призначена для відображення, проектування, упередження та опредметнення майбутнього. Її виникнення, розвиток та функціонування зумовлені виокремленням у структуруванні психічного підсистем, спеціалізованих на відображенні реальності у рамках часових модусів ретроспекції, презентоспекції, власне модусу антиципації (майбутнього) та

екстратемпорального психічного відображення (без локалізації у реальному часі) [1; 3]. Найбільш істотною характеристикою антиципації, як процесу, є не тільки її випереджальний ефект, але і максимальне усунення невизначеності в ході прийняття рішень. При цьому когнітивна, афективна, регулятивна, конативна і комунікативна функції антиципації є взаємопов'язаними та представленими на різних її рівнях (у міру ускладнення) – субсенсорному, сенсомоторному, перцептивному, уявному, вербально-логічному, особистісному, зокрема в умовах життєвих змін.

Соціально-психологічний аналіз підходів до проблеми життєвих змін у контексті життєвих перспектив особистості та її життєвих стратегій, дозволив виокремити основні критерії оцінювання таких змін: ціннісно-змістовний, емоційно-оцінний, когнітивний, організаційно-діяльнісний [2; 4]. Ціннісно-змістовний вимір є сукупністю ціннісних та смислових утворень особистості, що визначають індивідуальну специфіку процесу і результату життєздійснення та життєпрогнозування в умовах змін (цінності, ціннісні орієнтації, мотиви, особистісні смисли). Емоційно-оцінний вимір визначено емоційним ставленням особистості до умов життєвих змін (емоції, почуття, що виникають у зв'язку зі змістовним наповненням таких змін). Когнітивний вимір містить сукупність життєвих ситуацій, що виникають в умовах життєвих змін (антиципування життєвих ситуацій, цілі, засоби реалізації цілей). Організаційно-діяльнісний вимір відображає сукупність стилів, стратегій, форм поведінки особистості, за допомогою яких життєві плани в умовах життєвих змін отримують можливість послідовного втілення в реальність. Єдність вимірювань трактується як їх взаємозв'язок і одночасна присутність в уявленнях про життєві ситуації в умовах життєвих змін, що покладена в основу концепції дослідження антиципації особистості за таких умов.

Список використаних джерел

1. Бабатіна С.І. Особливості побудови та змісту життєвої стратегії особистості юнацького віку / С.І. Бабатіна // Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – № 3(38). – Северодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. – С. 29 – 39.
2. Балл Г.О. Життєстійкість як внутрішній ресурс оволодіння складними ситуаціями / Г.О. Балл // Матеріали I міжнар. наук.-практ. конф. «Особистість у кризових умовах та критичних ситуаціях життя», 19-20 лют. 2015 р., м. Суми. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. – С. 9 – 13.
3. Кононенко А.О. Соціально-психологічні аспекти самопрезентації особистості в умовах життєвих змін / А.О. Кононенко // Вісник Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. – Серія : Психологія. – Т.21, Вип. 4(42). – Одеса : Астропринт, 2016. – С. 127 – 134.
4. Кононенко О.І. Соціально-психологічні основи розвитку перфекціонізму особистості: дис. ...д-ра психол. наук : 19.00.05 / Оксана Іванівна Кононенко. – Северодонецьк, 2017. – 464 с.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИ

Піщевська Е.В.

к. істор. н., доцент, доцент кафедри практичної та клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Тенденції розвитку першої половини ХХІ століття, світова економічна криза, криза глобальної системи, наслідки пандемії коронавірусу, збільшення масштабів залучення

людей в соціальні сфери, особливо пов'язані з системою освіти стали часом складання нової цивілізаційної ситуації, у якій концепція психологічного благополуччя є предметом наукового і соціального інтересу. Вони також є основою розвитку нової політики вивчення і дослідження цього питання. Це питання у сфері уваги охорони здоров'я, психології, соціології, політології.

Дослідженнями психологічного благополуччя займаються : Європейські дослідження по проблемах якості життя;Європейське соціальне дослідження;дослідження здоров'я, старіння і виходу на пенсію, що охоплює 12 країн Європейського союзу (ЄС) і Швейцарію;Техніко-економічне обґрунтування індикаторів благополуччя. [1]

Аналіз історіографічної бази дослідження дозволяє виявляти формування на основі різних етнічних,соціальних, культурних,географічних, мовних і тому подібне чинників залежну від них систему цінностей, цілей і переконань, прояв цих чинників в поведінці людини. Для різних етнічних і національних груп індекс психологічного благополуччя має різну структуру.Детермінанти і чинники психологічного благополуччя можуть бути різними виходячи з пріоритетних історичних і справжніх проблем кожного суспільства. [2]

У XXI столітті комп'ютерних і біотехнології головними продуктами економіки стануть тіла, мізки та інтелект [3, 321], в зоні високого ризику опиняться багато професій. На думку Ю.Н.Харарі,XXI століття знаменується черговою когнітивною революцією,в результаті якої на зміну епохи Homo Sapiens прийде епоха Homo Deus.Людині, яка не хоче випасти з обойми необхідно буде усе життя вчитися і досить часто перенавчатися. [3,382]

Несприятливі ефекти сучасних соціальних мереж торкаються впливу на психологічне благополуччя (соціальні взаємодії, емоції, самооцінка). Соціальні мережі в першій половині XXI столітті є соціальним явищем, що впливає на суспільство і окрему особу. За даними Global Digital Statshot кількість користувачів соціальних мереж у світі перевищила

3 млрд. Доступ до Інтернету мають 3,819 млрд чоловік (на 0,2% більше, ніж в квітні), що складає більше 51% населення планети.[4]

Э.Кросс,П.Вердуйн,Э.Демиральп, Х.Шаблэк, Н.Лин та інші дослідники цієї проблеми приходять до висновку, що Фейсбук є чинником, що підриває індивідуальне психологічне благополуччя.[5] Facebook кожен місяць користується більше 2 млрд людей, причому в основному з мобільних пристроїв (87%). 59% зареєстрованих в соцсети заходять в неї щодня. 44% користувачів вказали себе в профілі як жінки, 56% - як чоловіки. [4]

У дослідженні Коломиец Я.Ю. "Концепція "Другий усності" У. Онга і ретрайбализация суспільства за допомогою соціальних мереж в ХХІ столітті" ретрайбализации суспільства за допомогою соціальних мереж обґрунтовується допущення, що збільшення можливостей по комунікації з використанням соціальних мереж привело до виникнення в мережі інтернет різних співтовариств по інтересах і формуванні нової інформаційної культури. [6].

Поза сумнівом, тенденції першій половині ХХІ створюють нову реальність,що несе позитивний і негативний початок. Розвиток біотехнологій, вдосконалення інформаційних технологій, несприятливі ефекти сучасних соціальних мереж, "суперництво" з людиною штучного інтелекта,можливості штучного інтелекту контролювати розум людини,формування нового ринку професій з неминучістю приведуть до змін детермінантів та чинників психологічного благополуччя та несприятливого впливу на психологічне благополуччя людей.

Список використаних джерел

1. Измерение показателей и постановка целевых ориентиров в области благополучия: Инициатива Европейского регионального бюро ВОЗ, [http://www.euro.who.int/data/assets/pdf file/0004/195511/e96732r.pdf](http://www.euro.who.int/data/assets/pdf_file/0004/195511/e96732r.pdf)

2. Брэдберн Н., Структура психологического благополучия. Ярославль: Инфра, 2005. - 213 с.
3. Юваль Ной Харари, Homo Deus. Краткая история будущего. - М.: Синдбад, 2018. - 496 с.
4. Маркова И. Количество пользователей соцсетей в мире превысило 3 млрд. www.searchengines.ru/social-users-3bin
5. Kross E., Verduyn P., Demiralp E. et al. Facebook use predict declines in subjective well-being in young adults // PloS One. - 2013. - V. 8(8): e69841.
6. Коломиец Я. Ю. Концепция «Второй устности» У. Онга и ретрайбализация общества посредством социальных сетей в XXI веке. Часть 1 / Я. Ю. Коломиец // Вопросы теории и практики журналистики. — 2017. — Т. 6, № 3. — С. 418–429. — DOI: 10.17150/2308-6203.2017.6(3).418-429.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Соколова Г.Б.

д. психол.н., доцент кафедри дефектології та фізичної реабілітації, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

Як стверджують багаточисленні дослідження, традиційно для формування соціальної компетентності найбільш сензитивним є пубертатний період, що зумовлюється віковими особливостями дітей (Л. Виготський): емоційною нестабільністю, фізіологічними та соціальними факторами тощо. Взагалі соціальна компетентність є результатом соціалізації людини в конкретному віковому періоді. За визначенням І. Рябухи, соціальна компетентність підлітків – це компетентність дорослішання – «здатність» дитини аналізувати оточення навколо себе, адекватно оцінювати власні можливості й

вибудувати стратегії взаємодії з навколишнім світом [2]. Науковець акцентує увагу на головних особистісних процесах цього віку: прагненні до самоствердження та самовизначення, засвоєння соціальних ролей та статево-рольових стереотипів. Виходячи з цього, можна припустити, що розвиток соціальної компетентності підлітків залежить від створення психолого-педагогічних умов для прояву соціально-комунікативної активності, конструктивної суб'єкт-суб'єктної взаємодії між учасниками спілкування, у процесі якої відбуваються зміни у світогляді, ціннісних орієнтаціях та установках. Цінності та норми суспільства передаються дітям у процесі навчання та виховання, привласнюються або ігноруються ними.

Важливо пам'ятати, що розвиток соціальної компетентності школяра залежить від комплексної взаємодії закладу освіти, психолога й родини, ступеня складності індивідуальних завдань, що ставляться перед ними на усіх вікових етапах розвитку дитини.

В науці існує чітке розуміння тривалості процесу розвитку соціальної компетентності особистості: процес розвитку соціальної компетентності (позитивний або деструктивний) продовжується протягом усього людського життя.

Розвиток соціальної компетентності дітей є важливим для успішної реалізації дитини в соціумі на кожному віковому етапі та має певні особливості: прагнення розуміння себе та інших як особистості, яскраво виражена потреба в ідентифікації; зміна соціальних ролей; зростання потреби у спілкуванні та емоційній злагоді; процес дорослішання, пов'язаний з появою ряду особистісних проблем або досягнень, прагнення самостійності та індивідуальності тощо.

Окремі компетенції як деякі внутрішні, потенційні, приховані психологічні новоутворення (знання, уявлення, алгоритми дій, системи цінностей і стосунків) проявляються у цілісній компетентності особистості. Авторська позиція

дозволяє припустити, що в процесі індивідуального розвитку в особистості формується цілісна соціально-психологічна якість, що дозволяє їй успішно реалізовувати свій внутрішній потенціал, взаємодіяти з іншими людьми, адекватно вирішувати стандартні та особливо нестандартні завдання, переживати почуття внутрішнього комфорту та психологічної захищеності – соціальна компетентність особистості.

Отже, соціальна компетентність є цілісною характеристикою дитини, яка зумовлює ефективність її взаємодії із соціумом. Соціальна компетентність як інтегральне утворення містить у собі знання про суспільство, механізми й сценарії міжособистісних інтеракцій, адекватні уявлення про соціальні об'єкти й ситуації, уміння прогнозувати їхній розвиток, а також навички самоконтролю, впливу на інших людей і особистісні якості, що визначають характер взаємин.

Як і визначення соціальної компетентності, питання про її структуру є дискусійним, незважаючи на значний інтерес багатьох дослідників до цієї теми.

Тож, завдяки студіюванню спеціальної літератури з проблеми формування соціальної компетентності школярів визначаємо, що сформована соціальна компетентність дітей інсценує знання, вміння та навички, які вони застосовують у суспільному просторі, розкриває головні механізми їхньої соціалізації та адаптації. Водночас, сформована соціальна компетентність учнів характеризує їх, як відкриті до суспільства особистість, яка володіє навичками соціальної поведінки, соціальної адаптації, соціальної ідентифікації, індивідуалізації, готовністю до сприймання соціальної інформації, бажання пізнавати навколишній світ.

Література:

1. Компетентностный подход в педагогическом образовании : коллект. моногр. / под ред. В. А. Козырева, Н.

Ф. Родионовой, А. П. Тряпициной. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2005. – 392 с.

2. Рябуха І. М. Зміст діяльності ліцею з соціальної адаптації учнів у гетерогенному суспільстві / І. М. Рябуха // Стратегії управління закладами освіти в умовах формування інформаційного суспільства : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України; за ред. Р. П. Вдовиченко, Л. М. Калініної. – К.; Миколаїв, 2008. – Вип. 1. – С. 275–282.

3. Стратегія, людські ресурси та інформація в управлінні / Освітній менеджмент в умовах змін : навч. посіб. / Л. Калініна, Л. Карамушка, Т. Сорочан, Р. Шиян та ін. / За заг. ред. В. Олійника, Н. Протасової та ін. – Луганськ: СПД Резніков В. С., 2011. – С. 85 – 172.

ГЕНДЕРНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ: АНАЛІЗ ПОНЯТЬ

Файдюк О.В.

аспірант кафедри

соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини, Київського університету імені Бориса Грінченка

Линець В.М.

студент спеціальності «Соціальна робота» освітньої програми «Соціальна педагогіка»,

Київського університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

З метою обґрунтування поняття «гендерна соціалізація особистості» розкриємо феномен категорії «гендер». Науковці визначають гендер як організовану модель соціальних взаємин між жінками та чоловіками, що характеризує не лише спілкування в сім'ї, а й визначає їх соціальні відносини в основних державних інститутах [3]. Гендер – це набута ідентичність, якій навчаються, яка змінюється протягом часу та значно варіюється в межах

однієї культури та у різних культурах. Гендер є відносним та стосується не просто жінок чи чоловіків, а відносин між ними [4].

Розглянемо «гендер» як соціальний конструкт, що відображає процес соціалізації особистості, що складається з наступних компонентів: статеворольові стереотипи, гендерні стереотипи, гендерні ролі, гендерна ідентичність, гендерний дисплей, гендерний контракт, гендерна система.

Статеворольові стереотипи – це сформовані в культурі узагальнені переконання (уявлення) про те, як дійсно поведуться чоловіки й жінки. [5].

Гендерні стереотипи – це сформовані в суспільстві уявлення про виконання тієї або іншої соціальної ролі чоловіком і жінкою. В основі гендерних стереотипів лежать можливості людини, її вміння.

Гендерні ролі – набір очікуваних зразків поведінки (норм) для чоловіків і жінок. В основі гендерних ролей лежать гендерні стереотипи. Виконання цих ролей створює ситуацію, коли кожна людина прагне їм відповідати й отримати схвалення навколишніх.

Гендерна ідентичність – це відповідність поведінки людини гендерним ролям на основі наявних у свідомості гендерних стереотипів і установок [2]. Процес гендерної ідентичності відбувається із двома складовими – гендерним дисплеєм і гендерним контрактом. Ці два поняття взаємодоповнюють.

Поняття «гендерного дисплея» було введено І. Гоффманом як характеристика множини проявів культурних складових статі, запропонованих суспільством нормами чоловічого й жіночого. Цей прояв розуміння особистості про ту або іншу соціальну роль, сукупність уявлень про моральні категорії закладених у свідомість індивідуума.

Гендерний контракт – це набір соціально сконструйованих очікувань (стереотипів) або ідеальних

уявлень про соціальну роль, які породжені суспільством і вкладені у свідомість індивідуумів.

Процес гендерної ідентичності ефективніше всього проходить у гендерній системі. Гендерна система – це форма організації гендерної культури, заснована на спеціально розробленій системі норм, правил, інструкцій для виконуваних у ній соціальних ролей [6].

Гендерна культура – це сукупність стереотипів поведінки, породжених суспільством і вкладених у свідомість індивідуумів (гендерних контрактів) і безлічі проявів культурних складових статі (гендерних дисплеїв), що визначають співвідношення між мужністю й жіночністю культури.

Таким чином, поняття «гендер» означає стать як соціальне явище, як усе соціальне, що є над біологічною статтю. На відміну від біологічної статі, що розділяє чоловіків та жінок за анатомічними ознаками, «гендер» характеризує подібності чи відмінності чоловіків та жінок у соціальних ролях, способі життя, моделях поведінки, намірах і прагненнях, нормах і очікуваннях тощо. Кожне суспільство має свою систему норм, стандартів поведінки, стереотипів громадської думки стосовно виконання відповідних соціальних статевих ролей, уявлень про «чоловічу» та «жіночу» поведінку. Гендер є сукупністю соціальних і культурних норм, виконання яких вимагає суспільство від особистості в залежності від її біологічної статі в певному соціумі в певний час [7]. Під поняттям гендерної соціалізації розуміють формування статевої ідентичності особистості – єдності поведінки й самосвідомості індивіда, який співвідносить себе з певною статтю й відповідає вимогам певної соціальної ролі [1]. Вона є цілісним процесом становлення особистості на різних етапах онтогенезу дитини, що в свою чергу вимагає ефективної соціально-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Dulia A. V., Liakh T. L., Veretenko T. G. The Problems and Needs of the Families of Antiterrorist Operation Participants: Results of In-depth Interviews. *The New Education Review*. 2019. №55 (1). 220–230. DOI: <https://doi.org/10.15804/tner.2019.55.1.18>
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка та соціальна робота у сучасному освітологічному просторі. Режим доступу: [http://elibrary.kubg.edu.ua/982/1/Olga Bezpalcko OD 1%283%29 KSP%26KO IPSP.pdf](http://elibrary.kubg.edu.ua/982/1/Olga%20Bezpalcko%20OD%201%283%29%20KSP%26KO%20IPSP.pdf)
3. Вихор С. Т. Гендерне виховання: паралелі кризь століття. *Наука і сучасність*. Київ : Логос, 2003. Т. XLI. – С. 82-90.
4. Галан Ю. Гендерна соціалізація як одна з причин маргіналізації особистості в сучасному світі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. Вип. 1 (3). С. 15-18.
5. Кравець В.П. Статева соціалізація дітей і підлітків: закономірності та гендерні особливості. Тернопіль : ТНПУ, 2008. 476 с.
6. Плечко С. П. Гендерна самоідентифікація : стереотипи, тенденції, механізми реалізації. *Проблеми самоідентифікації сучасного українського суспільства: політичні, соціальні та культурні аспекти*. 2009. С. 199-203.
7. Спіріна Т. П., Лях Т. Л. Соціальна профілактика гендерної нерівності у військовослужбовців. *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 21. С. 192–196. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.2-43>

ФОРМУВАННЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Хлівнюк Т.П.

к. політ. н., доцент, завідувач кафедрою соціальних теорій,
ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Іванова І.В.

магістр 2 року навчання
спеціальності 231 «Соціальна робота»
ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Соціальну сферу взагалі не можливо уявити без соціальної напруженості, котра часто виливається у конфліктні прояви на різних рівнях - груповому, міжособистісному, суспільному. Усі процеси, котрі відбуваються у державі на сьогоднішній момент важко відбиваються на багатьох категоріях клієнтів соціальної роботи, котрі в свою чергу приходячи до соціальних установ, не завжди можуть себе стримувати, контролювати, являючись вразливими чи перебуваючи у складних життєвих обставинах. Актуальність дослідження процесу формування конфліктологічної компетентності пов'язана з тим, що немає чітко визначених понять, а це в умовах компетентного підходу, який передбачає нова парадигма освіти є обов'язковим. Аналіз наукових джерел та розробок свідчить про гостроту проблеми та надання її більшої ваги саме в період кризових явищ у нашому суспільстві.

Дослідженням формування конфліктологічної компетентності саме у представників соціономічних професій займалися Козич І.В., Філь С.С., науковці А.Анцупов, А.Шипілов, О.Єфімова, Л.Петровська, В.Зазикін, Н.Самсонова, Л.Цой, О.Цісецький, Х.Зборовська та б.ін. вели дослідження щодо формування такої компетентності у особистості у різних галузях [2,3,5].

Процес формування конфліктологічної компетентності має бути тривалим та включати в себе як теоретичні знань так і практичні вміння. Конфлікти супроводжують соціальних працівників як на керівних посадах так і на посадах нижчого рівня. Така компетентність має включати вміння прогнозувати виникнення, знаходити причини, управляти конфліктами ситуаціями та вирішувати їх, обираючи при цьому відповідні моделі та стратегії поведінки у взаємодії. Також важливим є формування стресостійкості, вміння знімати напругу, вміння взаємодіяти з конфліктними особистостями.

У закладах вищої освіти на формування комунікативних компетентностей, у тому числі і компетенції вирішення конфліктів таких дисциплін як «Ділове спілкування», «Конфліктологія», «Медіація у соціальній роботі», «Соціальне управління» та ін. Важливе значення грає відпрацювання практичних навичок під час моделювання виробничих ситуацій, рольових ігор, тренінгів, семінарів. Такі здатності впливають на ефективність роботи всього колективу, формується практичне вміння передавати такі знання, навчати клієнтів правильному поведінню та ненасильницькій поведінці під час виникнення конфліктів.

Розуміння необхідності у фахівцях професіоналах щодо вирішення конфліктів в українському суспільстві відзначалась вже досить давно, і зараз знову, вже вдруге є на розгляді проект закону про медіацію, доцільність застосування якої доведена у всіх розвинених країнах. Також в Україні розроблено державний стандарт соціальної послуги посередництва (медіації) ще у 2016 році. Даний стандарт передбачає, що соціальний працівник може надавати послуги посередника або медіатора при вирішенні конфліктів, якщо це не дійшло до його вирішення у судовому порядку.[1] Така діяльність передбачає досить високий рівень теоретичних знань про природу виникнення конфлікту та практичних вмінь щодо допомоги сторонам у налагодженні комунікації, розумінні та визначенні шляхів розв'язання, досягненні

домовленостей. Якщо промоніторити ринок надання освітніх послуг у даному напрямку, то можна зазначити, що вартість навчання за програмами медіаторів коштує занадто дорого, що точно не зможуть собі дозволити представники соціальної сфери. Саме тому заклади вищої освіти залишаються на даний час основними за доступністю, де можна набути таких знань, або ж спонукати фахівців займатись самоосвітою. У останній час громадські організації реалізують соціальні проекти, у яких відслідковується напрям здобуття знань з конфліктології та ненасильницького спілкування (наприклад, БФ "Карітас-Київ" «Долаючи розломи в громадах, що постраждали від конфлікту: від зцілення до співпраці», серія тренінгів «Мистецтво конфлікту») [4]

Все зазначене вище дозволяє зробити висновок щодо важливості набуття конфліктологічної компетентності майбутніми фахівцями соціальної сфери, необхідність постійного підвищення кваліфікації вже працюючих фахівців, научіння медіаторським навичкам та ненасильницькому спілкуванню, як передумові безконфліктної поведінки. Актуальним залишається вивчення ефективних методів навчання, які зможуть допомогти втілювати компетентність у практичній соціальній роботі на різних рівнях.

Список використаних джерел

1. ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ соціальної послуги посередництва (медіації). Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text>

2. Калаур С. М. Інноваційні технології, форми та методи професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до розв'язання конфліктів у професійній діяльності: методологічні аспекти. Професійна педагогіка і андрагогіка: актуальні питання, досягнення та інновації: зб. тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 20–21 лист. 2017 р.). Кривий Ріг, 2017. С. 197–199.

3. Козич І. В. Формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури. Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.05 [Електронний ресурс] / І. В. Козич / Запорізький національний ун-т. – К., 2008. – 24 с. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/464698/>

4. Офіційна сторінка БФ «Карітас» Режим доступу: <http://caritas.ua/>

5. Цісецький О., Зборовська Х. Конфліктологічна компетентність керівника. Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/26359/1/%D0%A6%D1%96%D1%81%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%9E.pdf>

ОСОБИСТІСНІ ТА ГЕНДЕРНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛУДОМАНІВ, ЗАЛЕЖНИХ ВІД КОМП'ЮТЕРНИХ ТА АЗАРТНИХ ІГОР

Юнг Н.В.

к.психол.н., доцент кафедри практичної та клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Єрмоліна О.Б.

магістр кафедри практичної та клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Лудоманія – це залежність від комп'ютерних та азартних ігор, одна з форм адиктивної поведінки. Адиктивна поведінка характеризується прагненням до відходу від реальності за допомогою зміни свого психічного стану. Проблема лудоманії стала актуальною у зв'язку із ростом популярності комп'ютерних ігор та інтернет-ігор, що охоплює багато верств населення.

Залежність від комп'ютерних азартних ігор (ігроманія, лудоманія і гемблінг-залежність) широко поширена в світі і, зокрема, в Україні. Зараз в комп'ютерні азартні ігри

втягуються верстви населення, різні за віковим складом (від підлітків до осіб похилого віку), матеріального забезпечення, кола спілкування, етнічної приналежності тощо. Цей факт пояснюється найширшим розмаїттям видів і форм комп'ютерних азартних ігор, розрахованих на різні категорії населення з різним рівнем доходу і інтересами. Крім того, в комп'ютерну азартну гру здатний грати кожен, оскільки в більшості комп'ютерних азартних ігор не потрібно особливих умінь.

Проблема адиктивної поведінки стала актуальною у зв'язку з епідемією розвитку хімічної залежності, що охоплює багато верств населення. Особи, які беруть участь в азартних комп'ютерних іграх, порівняно часто зловживають алкоголем, а також вдаються до вживання наркотичних препаратів, тобто включаються до комбіновані форми адиктивної поведінки [2]. Для них досить типові також різке порушення міжособистісних відносин, сімейні конфлікти, розлучення, безвідповідальність, порушення трудової і виробничої дисципліни, часта зміна роботи, здійснення прямих порушень закону [2, 3].

Лудоманія більш характерна для чоловіків [4]. Психологічний аналіз особистісних особливостей жінок з переважно адиктивною поведінкою (без виражених антисоціальних проявів), активно беручих участь в азартних комп'ютерних іграх, дозволив встановити деякі загальні закономірності, властиві даній групі. Вони зазвичай екстравертивні, чутливі, невпевнені в собі. Жінки із адиктивною схильністю до лудоманії переживають розчарування у виборі професії, незадоволені своїм особистісним життям.

Для залежних гравців-чоловіків сім'я і діти – пригнічуючий, гнітючий фактор, пов'язаний з підвищенням напруженості і тривожності. Здоровим гравцям сім'я надає підтримку. В сім'ї вони не відчують себе самотніми. Відбувається переорієнтація цінностей у відповідності з інтересами родини. Чоловіки-гравці відрізняються високим

рівнем особистісної тривожності та агресивності, в них знижена здатність відчувати власні переживання і приділяти увагу зовнішнім факторам середовища. Окрім того, в них низький рівень гнучкості поведінки, спонтанності і контактності.

Незалежно від статі, особи, залежні від комп'ютерних ігор відрізняються більш низьким рівнем самоактуалізації і більш високим рівнем тривожності. Залежним гравцям притаманне такі характерологічні особливості як неврівноваженість, невпевненість у собі, нерішучість, образливість, недовірливість, глибина і стійкість емоцій при слабкому зовнішньому вираженні. Для залежних гравців характерні такі стани як пригнічений настрій, швидке стомлення, нездатність адаптуватися до змінених умов життя, труднощі вибору. Залежні гравці відчувають труднощі в спілкуванні, у встановленні міжособистісних контактів, стосунки з сім'єю. Характерна замкнутість, закритість, агресивність, негативне ставлення до природи людини.

Список використаних джерел

1. Бузик О.Ж., Агибалова Т.В., Брюн Е.А., Сизоненко Е.В., Динов Е.Н, Колесников А.Н. Психотерапия зависимости от азартных игр // Рос. мед.-биол. вестн. имени академика И.П. Павлова. — 2009. — № 3.

2. Карпов А.А. Психологические проблемы игровой зависимости // Социальный психолог. — 2009. — № 1 (17).

3. Лебедев И. Б., Филатова Т. П. Кибернетическая лудомания — новая область психологических исследований криминальной агрессии подростков // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2013. №1 (52).

4. Сочивко Д. В., Щербаков Г. В., Молоствов А. В. Игровая зависимость личности: подходы к изучению и организации социально-психологической помощи (опыт работы БФ ПСП «Держава») // Прикладная юридическая психология. 2011. №1.

5. Шапкин С. А. Компьютерная игра: новая область психологических исследований // Психологический журнал, 2009. том 20, 1, с 86 - 94.

6. Rogier G. et al. Giving a Voice to Gambling Addiction: Analysis of Personal Narratives //Culture, Medicine, and Psychiatry. – 2019. – С. 1-16.

ПРОЯВИ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

ДОСЛІДЖЕННЯ РЕФЛЕКСІЇ В ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО ПСИХОСОМАТИКИ

Гільман А.Ю.

к.психол.л., старший викладач кафедри громадського
здоров'я та фізичного виховання,
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Україна

Традиційно у загальній психології процес рефлексії розуміють як здатність свідомості здійснювати інтегральний моніторинг функціонування внутрішніх систем психіки [1,5,6,7]. Дедалі частіше помічаємо, що рефлексію зводять до процесів осмислення та переосмислення; зокрема переосмислення людиною образів предметної ситуації та образів особистості, з якими вона ототожнює своє «Я», що є дієвим механізмом їх зміни та продовження процесу психічних новоутворень людини. Поняття рефлексії розкрито у низці вітчизняних та зарубіжних дослідженнях (А. Карпов, Ю. Кулюткін, Г. Сухобська, О.Мирошник, О. Лаптева, А. Реан, С. Кондратьєва, М. Марусинець, О. Ткач, С. Грант, П. Кербі, В. Лефевр, А. Шаров та багато ін.).

В процесі рефлексії особа здійснює усвідомлений аналіз способів власної діяльності та явищ свідомості, в тому числі й свого Я. Рефлексія виникає в ситуаціях, коли людина стикається з необхідністю переглянути прийняті форми діяльності, звичні уявлення про світ і своє Я, свої установки та систему цінностей. Самоусвідомлення емоційних станів –

це усвідомлення ставлення до реальної ситуації і оцінка її з точки зору потреб та системи цінностей, яку має людина [1,3,4,6,7]. Рефлексія, яка спрямована на власне Я, є засобом зміни самототожності особистості Тільки усвідомлені особистісні риси, стани або форми поведінки і можуть бути проаналізовані та трансформовані, змінені, конструктивно перебудовані [2,3,5]. Це може впливати на виникнення психосоматичних проявів в особи, яка не здатна здійснювати аналіз власних емоцій, різних психічних станів, що відображається тілесно в подальшому.

Під час емпіричного дослідження (вибірка 98 осіб зрілого віку) було визначено, що 73,2 % осіб мають низький рівень розвитку рефлексії (дослідження рефлексії за А.Карповим), що свідчить про складність аналізувати власні ментальні прояви, власні думки та природу їх виникнення (в т.ч. афективної сфери також). За результатами експрес-діагностики неврозу за К. Хеком і Х. Хессом з'ясовано що, 35,6% осіб схильні до неврозу, для 33,3% характерна висока вірогідність виникнення неврозу, а 53,2 і 46,8% відповідно – мають низьку схильність до нього неврозу. Це може бути спровоковано низькою нерво-психічною стійкістю більшості респондентів (49 %), які нездатні адекватно реагувати на відповідні стимули навколишнього середовища. В осіб, схильних до неврозу виявлено домінуючі психосоматичні скарги: серцеві (28 %) та біль у шлунку (25 %) (за Гісенським опитувальником психосоматичних скарг: суб'єктивний самоаналіз). Також загальна інтенсивність психосоматичних нездужань становить 49, 2 %.

Аналізуючи психологічні стани (за методикою «Самооцінка тривожності, фрустрованості, агресивності, ригідності») у осіб виявлено, що домінуючим є стан агресивності з середнім рівнем (31 %). Припускаємо, що це може бути захисна реакція на неприємні стимули ззовні, що і викликає психосоматичні прояви, особливо, коли агресія прихована (витіснена тощо). Високий рівень фрустрації характерно для 43 % осіб, у яких домінуючими

психосоматичними скаргами визначено біль у різних частинах тіла (31%) та серцеві скарги (28 %). Фрустрація може виникати в умовах негативної соціальної оцінки і самооцінки особистості, коли це торкається глибоких особистісно-значущих стосунків (особисті негаразди вдома, стосунки з близькими). В результаті можуть з'являтися психосоматичні прояви.

Особам з низьким рівнем рефлексії та схильних до психосоматики (яким характерні переважно серцеві та шлункові скарги) часто важко (або вони взагалі не здатні) бути гнучкими, перебудовуватися при виконанні певних завдань, якщо цього потребують обставини, змінювати своє мислення. В таких осіб, переважно низький (51%) або середній (29%) рівень ригідності. Оскільки досить часто досліджуваних осіб турбують психосоматичні скарги, то для них також характерна підвищена тривожність 38,4 %; швидше за все, у зв'язку з цим.

Отже, особи із низьким рівнем рефлексії мають низький рівень орієнтації на самопізнання і саморозвиток; як правило, бачать перешкоди (переважно, зовнішні) на шляху становлення себе; відчують певні труднощі в усвідомленні й оцінці наявності у себе важливих рис особистості (зокрема здатності до гнучкості мислення, що у випадку низької ригідності мислення може призводити до посилення психосоматичної симптоматики).

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Рефлексія у духовному «Я» особистості / І.Д. Бех // Рідна школа. – 2011. – №8–9. – С. 9–14.
2. Гріньова О.М. Психологічні особливості екзистенційної рефлексії в майбутніх педагогів на ранніх етапах професійної підготовки / О.М.Гріньова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. – 2016. – Вип. 4. – С. 99–105.
3. Демиденко М. В. Исследование социально-личностной рефлексии как средства социализации старших школьников :

дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 /М. В.Демиденко. – Самара, 2000. – 168 с.

4. Іващенко А.І. Розвиток професійної рефлексії майбутніх психологів у контексті компетентнісного підходу/ А.І. Іващенко // Актуальні проблеми сучасної психології: шляхи становлення особистості збірник наукових статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної офлайн-онлайн конференції учнівської молоді, студентів, аспірантів, молодих учених та науковців, м. Переяслав-Хмельницький, 14-16 травня 2019 р., 360 с. С. 134-137.

5. Карпов А. В. Рефлексивность как психическое свойство и методика ее диагностики / Карпов А. В. // Психологический журнал / гл. ред. А. В. Брушлинский. – 2003. – Т. 24. – № 5. – С. 45–57.

6. Марусинець М.М. Система формування професійної рефлексії майбутніх учителів початкових класів / М.М. Марусинець // дис... д-ра пед. наук : 13.00.04. – К., 2012. – 456 с. 12.

7. Мирошник О.Г. Концепції педагогічної рефлексії у психологічних дослідженнях / О.Г. Мирошник // Психологія і особистість. – 2016. – №2 (10). – Частина 1. – С.189–199.

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ПРОФІЛАКТИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Демидюк В. М.

аспірант кафедри психології та педагогіки
Національний університет «Острозька академія»
м. Острог, Україна

Події, які вже сьомий рік відбуваються в районі ООС, змушують військовослужбовців функціонувати на межі допустимих навантажень. Надмірне виснаження призводить

до психологічної травматизації та емоційного вигорання військовослужбовців, що негативно впливає на їхню психологічну стійкість. У зв'язку з цим вивчення психологічних ресурсів профілактики емоційного вигорання військовослужбовців набуває актуальності та потребує подальшого вивчення задля розробки корекційної програми, спрямованої на формування психологічних умов запобігання та подолання цієї проблеми.

Найчастіше феномен емоційного вигорання вивчається як стан зтяжненого виснаження, який виникає в процесі виконання професійної діяльності (В. Бойко) та як втрата життєрадісності, розчарування, фрустрація й апатія, втрата мотивації (Б. Пельман та Е. Хартман). В. Франклу своїй антропологічній моделі акцентує свою увагу на тому, що вигорання охоплює три основні виміри людського буття: соматичний, психічний, ноетичний [4]. Виснаження спочатку впливає на самопочуття людини, потім відображається на її переживаннях, після чого охоплює дії, вчинки, установки, життєву позицію. Саме такі зтяжні симптоми сприяють зниженню емоційного фону, характеризуються внутрішньою порожнечою, відчуттям втрати цінностей. Тому В. Франкл називає досліджуваний синдром екзистенціальним вакуумом.

Разом з тим, слід зауважити на неоднозначність поглядів на структуру та динаміку синдрому емоційного вигорання та недостатню увагу у вивченні цього феномену у військовослужбовців. У своєму дослідженні і будемо спиратись на трифакторну модель СЕВ, яку запропонували К. Маслач та С. Джексон [3]. Вони розглядають його як реакцію на тривалі стреси у професійній діяльності та вважають трьохвимірним конструктом, що акумулює в собі емоційне виснаження, деперсоналізацію й редукцію особистісних досягнень. Виснаження слугує як базовий компонент синдрому. Деперсоналізація виявляється в порушенні міжособистісних відносин із людьми, а редукція виступає як компонент оцінювання себе, власних

можливостей, досягнень, успіхів або ж висвітлює тенденції обмеження своїх обов'язків щодо інших осіб.

У зв'язку з цим для вивчення рівня емоційного вигорання було застосовано методику діагностики рівня емоційного вигорання В.Бойка[2], яка дозволяє охарактеризувати показники означених компонентів. Так, застосування методики діагностики рівня емоційного вигорання В.Бойка на вибірці військовослужбовці (n= 536) дозволило виявити, що рівень напруги військовослужбовців, становить 40%, що свідчить про те, що напруга не сформована. Щодо шкал резистенції та виснаження, то їхні показники демонструють стадію формування відповідно 18% та 42%. Такий результат свідчить про певну емоційну закритість, відстороненість та байдужість військовослужбовців. На такій основі будь-яке емоційне залучення до своїх функціональних обов'язків і комунікацій може викликати у військовослужбовців відчуття надмірної втоми, згорання професійної діяльності, прагнення якомога менше часу витратити свої сили на завдання, які постають перед ними, а також на припинення будь-яких комунікацій, як між побратимами, так і з командирами.

Такий результат пояснюємо тим, що військовослужбовці на період тестування були забезпечені відпустками, заходами психологічної декомпресії, реабілітацією в закладах охорони здоров'я. Ймовірно, що такі чинники мали значення для профілактики їхнього емоційного вигорання. Разом з тим, військовослужбовці механізованих підрозділів мають завдання, які реалізуються безпосередньо на лінії зіткнення вогню. А тому незадоволення фізіологічних потреб (сон, харчування), постійне очікування якихось несподіванок, постійна зміна інформації стосовно ворога, страх смерті, каліцтва, захоплення в полон має вплив на досліджуваний феномен, який уже перебуває на фазі формування.

Універсальною компетентністю переважної більшості професій вважається інноваційна готовність. У зв'язку з цим

для виокремлення психологічних ресурсів профілактики емоційного вигорання військовослужбовців нами було застосовано опитувальник «Особистісна готовність до змін», що становить 37,6% розроблений Ролніком, Хезером, Голдом і Халом в адаптації Н. Бажанової та Г. Бардієр [1]) та коефіцієнт кореляції Пірсона. У результаті нам вдалось виявити обернену кореляційну залежність між показниками емоційного вигорання та інноваційної готовністю (-,179 * , $p < 0, 005$), що дозволяє виділити особистісну готовність до змін конструктивним чинником досліджуваного феномену.

Перспективу подальших розвідок вбачаємо у розробці профілактичної програми запобігання емоційного вигорання військовослужбовців.

Список використаних джерел

1. Бажанова Н. А. Личностная готовность к переменам в контексте исследования феномена «ожидания». Санкт-Петербург, 2005. С. 169–178.
2. Бойко В. В. (1999) Синдром «эмоционального выгорания» в профессиональном общении / СПб. : Питер, 1999. 105 с.
3. Водопянова Н.Е., Старченкова Е.С. Синдром выгорания: диагностика и профилактика: Санкт-Петербург: Питер, 2005. 336с.
4. Котова Е.В. Профилактика синдрома эмоционального выгорания: учебное пособие Красноярск: гос.пед.ун-т им. В.П.Астафьева, 2013, с.17.
5. Maslach С. М. Job burnout: new directions in research and intervention. Current Directions in Psychological Science. 2003. Vol. 12. P. 189–192.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ОСОБИСТОСТІ

Жилін М.В.

аспірант кафедри практичної та клінічної психології,

Эмоциональный интеллект – одна из самых обсуждаемых тем в области мировой психологии за последние десятилетия. С одной стороны, это связано с публикацией книги и спорами касательно тезисов Д. Гоулмана, а с другой – с активным развитием компьютерных технологий и виртуализацией рабочего пространства, что увеличило потребность в появлении работников с высоким уровнем Emotional Intelligence (EI). Проанализировав научные источники и различные интерпретации понятия «эмоциональный интеллект», мы пришли к выводу, что это способность распознавать и четко объяснять свои эмоции и чувства других людей, демонстрировать навык самообладания, а также умение решать спорные ситуации при помощи навыка распознавания своих и чужих эмоций.

В качестве составляющих EI отметим 5 компонентов, которые выделил Д. Гоулман: самопознание (способность понимать свои эмоции), самоконтроль (умение сохранять самообладание в стрессовых ситуациях), мотивация (стремление к достижению поставленных целей), эмпатия (способность учитывать эмоции других людей при принятии решений, а также проявлять сочувствие и сопереживание) и социальные навыки (способность строить отношения с другими людьми, при необходимости манипулировать ими или направлять в нужное русло) [4].

Говоря о социально-психологических факторах, мы подразумеваем источники формирования поведения, детерминирующие психический склад личности в социуме на конкретном этапе ее жизни.

Д. Гоулман отмечал, что общение впитано в EI. Непосредственно коммуникация – это социальный процесс, с помощью которого человек в конкретной ситуации конструирует смысл через символическое поведение.

А. Льюис отмечал, что общение – это сумма всего, что делает один человек, чтобы вызвать понимание в уме другого, то есть систематический и непрерывный процесс рассказывания, слушания и понимания [2]. Фактически процесс коммуникации с другим человеком и внутри самой личности зависит от его уровня эмоционального интеллекта, поэтому мы можем говорить о том, что социум и коммуникация с ним в некотором смысле также являются определяющими для EI.

Сегодня в обществе появляются идеи, согласно которым взаимодействие членов семьи связаны с развитием эмоций детей. Некоторые утверждают, что молодые люди, которые живут с обоими родителями, обладают большей удовлетворенностью и более высокой самооценкой. Другие считают, что наличие родительского авторитета в семье заставляет детей поддерживать базовые элементы, способствующие социальному и эмоциональному росту. Третьи отмечают, что развод отрицательно влияет на детей и что, ребенок, который живет только с одним родителем, чаще испытывает тревогу или проявляет симптомы эмоционального стресса.

В исследовании литовской ученой Р. Лекавичене “High Emotional Intelligence: Family Psychosocial Factors” отмечено, что непосредственно семейный статус человека не влияет на EI, однако, с другой стороны, люди, которые живут с партнером или близким человеком, эффективнее разрешают межличностные конфликты, а людей, живущих со своими родителями, этот навык проработан хуже.

Кроме того, среди результатов исследования отмечено, что для эмоционального интеллекта важен психологический климат внутри семьи. Понимание и контроль своих эмоций характерны тем членам семей, в которых преобладают теплые отношения и чувства. А те, кто вырос в среде, где часто происходили ссоры, хуже понимают и контролируют свои эмоции, однако такие люди являются лучшими манипуляторами и склонны использовать слабости

окружающих их людей. Исходя из указанных данных, нельзя отрицать, что отношения внутри семьи оказывают влияние на отдельные компоненты эмоционального интеллекта – как в проявлении эмпатии, так и в способности манипулировать поведением другого человека [1].

Ш. Малекар также проводила исследование, в котором выяснилось, что способность адаптироваться к меняющимся условиям и процессам коммуникации с другими людьми, важна для развития эмоционального интеллекта, поскольку она означает способность переходить от одного состояния ума к другому без проявления жестокости и сопротивления изменениям. В этом же исследовании сделан вывод, что EI напрямую не зависит от происхождения личности, поэтому говоря о социально-психологических факторах эмоционального интеллекта, мы приходим к выводу, что на его показатель оказывают влияние близкие отношения с другими людьми, в то время как место рождения личности к этому отношения не имеет [3]. Тем не менее, мы находим, что существует перспектива процессов социальных изменений, особенно в отношении индустриализации и урбанизации, и она включает в себя процессы трансформации института семьи, которые влияют на компоненты эмоционального интеллекта. К сожалению, пока невозможно достаточно точно определить степень влияния социальных факторов на него, однако вполне очевидно, что необходимы дополнительные исследования для проверки моделей EI в различных условиях. Раскрытию этих вопросов и будет посвящена наша научная деятельность в дальнейшем.

Список использованных источников

1. Lecaviciene R. High emotional intelligence: family psychosocial factors. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2016. № 217. P. 609 – 617
2. Louis A.D. Ethics in Media Communications: Cases and Controversies. *Louisiana State University Press*. 2006. №5. P.11–100.

3. Malekar S. Factors affecting emotional intelligence: an empirical study for some school students in India. *Management in education*. 2009. Vol. 3. №1. P. 8 – 28

4. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Москва, 2009. 478 с.

ТРЕНУВАННЯ УВАЖНОСТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РЕЗИЛІЄНСУ У ПЕДАГОГІВ

Кондратюк В.В.

аспірант кафедри психології та педагогіки Національного
університету «Острозька академія»
м. Острог, Україна

Пандемія COVID – 19 належить до категорії надзвичайної ситуації, адже це подія, яка виходить за рамки сталого образу життя людини і в ній присутній ризик загрози її фізичній та психічній цілісності [1]. Своєю чергою це підсилює актуальність вивчення чинників оптимізації психологічної стійкості особистості. Особливої уваги потребує проблема формування резилієнсу педагогів, адже в умовах виклику зміни способу праці підвищуються ризики емоційного виснаження освітян, що перешкоджає досягненню їхнього професійного успіху. Натомість, маючи особисту ресурсність педагоги зможуть розвивати життестійкість/стресостійкість у дітей в освітніх навчальних закладах, про що наголошують науковці Національно університету «Києво-могилянської академії» [2].

Поняття резилієнсу сучасні науковці досить часто розглядають у контексті споріднених понять, зокрема стресостійкість, життестійкість, життєздатність, стійкість до травми, емоційна стійкість, котрі використовуються для позначення ресурсів опанування стресових і травмуючих подій (J. Block & A. Kremen, S. Luthar, D. Cicchetti, & B. Becker). Сам феномен психологічної стійкості узагальнено

досліджується з двох позицій: резилієнс, як риса особистості, яка стосується рівня емоційної стійкості після пережиття стресових травматичних подій (J. Block, A. Kremen, B. Fredrickson, P. Oles) та резилієнс, як процес успішної адаптації до надзвичайних ситуацій і негараздів (G. Bonano; S. Luthar, D. Cicchetti, & B. Becker), як здатність амортизувати вплив надзвичайних ситуацій та відновлювати й розвивати нові адаптаційні ресурси (Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко).

Разом з тим, в обох напрямках прослідковується ідея про те, що високий рівень резилієнсу, який захищає від негативних наслідків кризи (D. Charney, Z. Juczyński & N. Ogińska-Bulik), може стати захисним фактором у складних повсякденних ситуаціях та під час пережитих надзвичайних подій (M. Felcyn-Koczevska & N. Ogińska-Bulik). Цей процес відбувається швидше, коли особистість почувається у психологічній безпеці та має доступ до емоційної підтримки [3].

У такому контексті досить дієвим є залучення освітян до участі у програмі «Емоційна Аптечка», авторами якої є відомі польські педагоги та психологи С. Вешховська та Е. Нервінська. Адже мета програми спрямована на підтримку особистості у побудові внутрішнього почуття самостійності, незалежності, розвитку відносин, формування почуття самобутності, а отже й стресостійкості [4]. Програма сформована на базі двох наукових концепцій: концепції позитивної психології М. Селлігмана [M. Seligman] та концепції зменшення стресу на основі уважності (*Mindfulness Based Stress Reduction*) авторства Д. Кабат Зінна [J. Kabat Zinna]. Відповідно запропоновані вправи демонструють для учасників механізми впливу способу інтерпретації та розуміння події на самопочуття та поведінку людини. У результаті, учасники формують уміння оцінювання та саморегуляції, що є важливим для резилієнсу. Адже від способу інтерпретації залежить стійкість до стресів,

почуття сили та самооцінки. Слід відзначити, що програма зменшення стресу на основі уважності (*Mindfulness Based Stress Reduction*) та сучасні нейропсихологічні дослідження людського мозку підтверджують й те, що тренування уважності впливає на зменшення стресу та покращення самопочуття [5; 6]. Так, в Україні функціонує окрема програма тренувань вміння уважності MBSR. Пілотне дослідження тренерів MBSR та магістрів Програми клінічної психології з основами КПТ Українського католицького університету (Львів, 2018-2019р.) виявило, що у вчителів, які практикували уважність вісім тижнів, знизилась показники рівня тривожності та безсоння [7]. Своєю чергою, це підкреслює вагомість застосування практик усвідомленості, які відповідно до аналізу результатів попередніх наукових досліджень, суттєво підвищують емоційну стійкість особистості, а отже й здатність протистояти важким життєвим ситуаціям [8].

А тому, перспективу подальших розвідок вбачаємо у емпіричній перевірці дієвості для формування резилієнсу педагогів тренування їхньої уважності під час реалізації психопрофілактичної програми «Емоційна Аптечка».

Список використаних джерел

1. Басов А.В. Поняття «надзвичайна ситуація»: нормативно-правові підходи визначення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2014. №11. Том 1.
2. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах: навч.-метод. посібн. / Богданов С. О та ін.; заг. ред. Чернобровкін В.М., Панок В.Г. – Київ: Унів. Виддво ПУЛЬСАРИ, 2017. 92 с.208: іл., табл. ISBN 97886177615507663. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/707663/1/Bohdanov2017_1.pdf

3. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій : підхід резилієнс :навч.-метод. посібн. / Н. Гусак та ін. ; за заг. ред. Н. Гусак ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : НаУКМА, 2017. 92 с.

4. Центр Позитивного Навчання/ Pozytywna Edukacja URL:

<https://www.pozytywnaeducacja.pl/programy/apteczka/apteczka-o-programie>

5. Hawn G. 10 minut uważności. Warszawa: Laurum. 2013, s. 268.

6. Hanson R. Szczęśliwy mózg. Gdańsk: GWP. 2020, s. 254.

7. Центр Розвитку Особистості Fizis. URL: <http://fizis.net/mbsr/>

8. Пенман Д., Уильямс М. Осознанность. Как обрести гармонию в нашем

безумном мире /пер. с англ. А. Анваера; науч. ред. Е. Пустошкин. М.: Манн, Иванов и Фербер, 2014. с.163.

ДИФЕРЕНЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ ГРУПОВОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЮНАКІВ

Кравченко О.

магістр кафедри загальної психології і психології
особистості, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Соціальна група, в якій індивіди перебувають у безпосередній взаємодії і кожен член групи має досвід спілкування з усіма іншими визначається як мала група. Саме сукупність малих груп, що функціонують у різних сферах життєдіяльності суспільства, становить соціальне мікросередовище, яке безпосередньо впливає на формування та розвиток особистості.

Одним із ключових понять, що описує групові психічні феномени, є групова ідентичність. Вона характеризує ототожнення індивіда через його належність до групи. Групова ідентичність характеризує групу як цілісний суб'єкт, в якій задіяні механізми колективного несвідомого. Групова ідентичність розглядається як включеність особистості в різні спільноти, що підкріплена суб'єктивним відчуттям внутрішньої єдності зі своїм соціальним оточенням.

Вивчення групової ідентичності було розпочато з дослідження індивідуальних хронобіологічних особливостей сприйняття часу, які є одним із провідних чинників функціонування організму і психіки. Ми використали метод відтворення часових проміжків, сутність якого полягає в тому, що експериментатор пред'являє випробуваному інтервал певної тривалості, що повинен бути відтворений як можна точніше. За результатами дослідження всіх випробуваних віднесли до двох нерівнозначних груп: першу(82%) склали індивіди, що мають виражені риси первосигнального типу, їхня точність відтворення говорить про стабільний і добре працюючий внутрішній годинник, який у термінології Б.И.Цуканова відповідає "гарному" годиннику.

Другу групу склали індивіди, що стрибкоподібно переоцінюють або недооцінюють задані часові проміжки, що пов'язано з інтеграційною роботою нервової системи та якістю організації мозку - погано організованим мозком (за Б.Й. Цукановим). Слабку точність відтворення цих випробуваних ми пов'язуємо також з їх психофізіологічним станом та з ситуативними особливостями їх життя на момент проведення дослідження.

Особистісні особливості ми вивчали за опитувальником Кеттела і склали портрет особистісних рис, характерний для більшості досліджуваних цієї групи. Так, вони стійкі в інтересах, самостійні, незалежні, здатні приймати неординарні рішення, наполегливі, працездатні,

відповідальні, совісні, активні, готови до ризику й співробітництва з незнайомими людьми в незнайомих обставинах, схильні до прояву лідерських якостей. При цьому їм притаманно чутливість, вразливість, багатство емоційних переживань, схильність до романтизму, художнє сприйняття миру, розвинені естетичні інтереси, артистичність, схильність до емпатії, співчуття, проникливість, розуміння інших людей. Вони досить відкриті і незалежні у соціальному поводженні, впевнені у собі й у своїх силах, у них відсутні каяття й почуття провини. Наявність інтелектуальних інтересів, і менша схильність до моралізування, вони виражають більший інтерес до науки, ніж до догм. Більше того, вони готові до порушення звичок й устояних традицій, сприйнятливі до змін. Притаманно конкретність і деяка ригідність мислення, або розвинене абстрактне мислення, оперативність, кмітливість.

За методикою ціннісних орієнтацій М.Рокича встановлено, що для досліджуваних важливими термінальними цінностями, які визначають їх сенс життя є: здоров'я, любов, життєва мудрість і активне діяльне життя. Найменш важливими є: щастя інших, розваги, краса природи й мистецтва, творчість. Досліджувані надали перевагу серед інструментальних цінностей наступним: твердій волі, відповідальності, самокритичності, чесності. Найменш важливими серед інструментальних цінностей є: непримирненість до недоліків у собі й інших, високі запити.

Таким чином, більшість досліджуваних мають сходні достить чіткі хронобіологічні закономірності, які актуалізуються в конкретних соціальних умовах, що дозволяють їм життєдіяти в одному ритмі, їх особистісні риси і ціннісні орієнтації також є близькими. Все це може говорити про високий рівень групової ідентичності у досліджуваних.

Список використаних джерел

1. Витакер Д.С. Группы как инструмент психологической помощи / Д. С. Витакер; пер. с англ. – М. : Независ. фирма “Класс”, 2006. – 432 с
2. Цуканов Б.И. Время в психике человека: монография / Б.И.Цуканов. – Одесса: Астропринт, 2000. – 220 с

ОСОБЛИВОСТІ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Кіреєва З.О.

д.психол.н., професор завідувач кафедри загальної психології
і психології розвитку особистості,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Заболотна О.С.

аспірант кафедри загальної психології та психології розвитку
особистості, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

В сучасному швидкоплинному світі особистість, постійно стикається з необхідністю корегування цілей, вирішення особистісних завдань в умовах праці, пов'язаних з кризою цінностей, пошуку власної ідентичності і осмислення життєвого шляху.

Попри багато досліджень проблема цілепокладання залишається недостатньо вивченою. Значення цілепокладання підкреслено в працях П.К. Анохіна, Н.А. Бернштейна, Є.І. Головахи, З.О.Кіреєвої, А.Н. Леонтьєва, В.М.Мазури, Б.Ф. Ломова, А.В. Петровського, Ю.М.Швалба. Взагалі вчені враховують, що цілі можуть задаватися як зовнішніми, так і внутрішніми мотивами. Цілепокладання є творчою діяльністю, що сприяє розвитку особистості, становленню її позиції в процесах самовизначення і самореалізації, підвищенню ефективності як навчальної, так і професійної діяльності. Механізм визначення цілі включає в себе перехід від оперативних до глобальних цілей. Власна ієрархія життєвих цілей

узгоджується з ціннісними орієнтаціями. В емпіричному дослідженні ми провели аналіз ієрархії цінностей–цілей(термінальні цінності), які визначають прагнення до кінцевої мети.

Нами використано методика «Перспектива» та «Ціннісні орієнтації» (М.Рокіч). Вибірку склали студенти одеської національної академії харчових технологій.

Результати дослідження демонструють, що у студентів серед цінностей – цілей є: любов, розваги, розвиток, щасливе сімейне життя. Така ієрархія не є випадковою. На першій сходинці розташована любов. Відповідно до віку важливим завданням цього періоду розвитку за Е.Еріксоном, є встановлення своєї ідентичності в близьких стосунках з іншими людьми. В.Франкл відносив любов до цінностей переживання, які мають багатий ціннісний потенціал. Любов – це взаємовідносини на рівні духовного, сенсового виміру, переживання іншої людини у її неповторності та унікальності, пізнання її глибинної сутності.

На другий сходинці – цінності «Розваги». Орієнтація на гедоністичне теперішнє є досить вираженою у студентів, вони дійсно шукають задоволень власних бажань, новизни, потребують короткострокових вигравів та слабо контролюють свої імпульси і емоції.

На третій – цінності-цілі розвитку. Відомо, що розвиток людської особистості – це безперервний процес, що виявляється в кількісних та якісних змінах людської істоти, які відбуваються на всіх етапах онтогенезу особистості і є наслідком її взаємодії із зовнішнім світом(В.О.Моляко). Отже юнакам важливо оволодіти вміннями, навичками та стратегіями, що відобразяться у професійному і особистісному житті.

Найменш значимими цінностями ранньої дорослості є краса природи і мистецтва, впевненість у собі і свобода.

Такий результат цінностей цілей узгоджений з ієрархією цілей, що ми оримали за результатами методики

«Перспектива». Ієрархію цілей ми представили за допомогою факторної моделі, що склалася з 3 чинників: 1. «Сенс життя» увійшли цілі: здоров'я рідних і близьких, довге життя(,756), вдосконалення себе (,674), подорожі (,610), підробіток (,504). 2. «Відсутність стратегічних цілей», утворили цілі: здати сесію(, 824), абстарактний сенс життя (,751).3. «Традиційні цілі» включив: наявність друзів (,728), закінчення університету і ціль стати професіоналом (,696), створення власної родини (, 538).

Таким чином, цілі досліджуваних в віці ранньої дорослості є соціально- прийнятними, пов'язані з термінальними цінностями. З цінностей - цілей перші сходинки в ієрархії займають: любов, розваги, розвиток, що відповідає віковим особливостям досліджуваних.

Список використаних джерел

1. Моляко В.О. Психологія творчості о нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. [Електронний ресурс] Режим доступа: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_sils_k_shkolu/6/visnuk_18.pdf .
2. Швалб Ю.М. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования). / Швалб Ю.М. – К.: Миллениум, 2003. – 152 с

ОСОБЛИВОСТІ МОРАЛЬНОЇ СТШЙКОСТІ МОРЯКІВ

Макарова І.В.

аспірант кафедри загальної психології і психології особистості, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

В процесі стрімкого розвитку суспільства, в якому основними цінностями стають матеріальне забезпечення та суспільна спрямованість або приємне проведення часу без

яких небудь зобов'язень, розвинення моральної стійкості особистості стає актуальною проблемою.

У нашому дослідженні ми спираємося на роботи В. Е. Чудновського, який розглядав стійкість як моральну категорію і визначав її як здатність людини зберігати і реалізовувати в різних умовах особистісні позиції, володіти певним імунітетом до впливів, таким, що суперечить її особистісним установам, поглядам і переконанням. При визначенні факторів моральної стійкості ми враховували положення теорії С.Л. Рубінштейна, що поведінка особистості визначається кількома морально-психологічними детермінантами, які можуть виконувати функції причини, наслідків, зовнішніх і внутрішніх факторів, умов, передумов і опосередкованих ланок. До них, виходячи з мети і завдань нашого дослідження, можна віднести особистісні смисли моральних цінностей; самоактуалізацію; індивідуальний стиль міжособистісної взаємодії.

В дослідженні було застосовано методика «Моральна стійкість», методика «Ціннісні орієнтації» (автор М. Рокіч), методика «Самоактуалізаційний тест» (САТ).

Встановлено, що за методикою «Моральна стійкість» моряки демонструють середній рівень прояву моральної стійкості ($7,78 \pm 0,26$). Цій рівень моральної стійкості притаманний особистостям, які працюють у сфері з великим рівнем відповідальності і, в основному, дотримуються моральних норм, прийнятих в суспільстві. Моряки реалістично оцінюють обставини, не схильні змінювати думку під впливом реального або ймовірного тиску з боку оточення, іноді можуть демонструвати скептицизм, схильні продумувати кожен крок, щоб не зробити помилку при контактах з іншими людьми, рідко роблять щось спонтанно, схильні дотримуватися рамок пристойності, проявляють порядність в спілкуванні з іншими людьми, демонструють смиренність і слухняність - не противляться вказівкам представників будь-якої форми влади.

Щодо термінальних цінностей, то на першому місці розташовані здоров'я та щасливе сімейне життя, на другому місці для моряків виступає наявність хороших і вірних друзів, на третьому місці по важливості знаходяться такі термінальні цінності-цілі як: матеріально забезпечене життя, життєва мудрість, свобода, цікава робота та активне діяльне життя. Встановлено, що такі термінальні цінності-цілі, як краса природи та мистецтва, творчість зовсім неважливі для даних респондентів: не є їх цілями, які необхідно досягати. Виявлено, що загалом не має інструментальних цінностей, які б були в зоні важливості у групі моряків, але середні показники за такими цінностями-засобами як: вихованість, чуйність та життєрадісність близькі до сфери важливості. Середні показники свідчать, що не важливим для моряків є непримиренність до недоліків в собі та інших ($14,02 \pm 0,6$).

Згідно результатів за методикою «САТ» було виявлено, що моряки загалом дотримуються тих ідеалів, цінностей, за якими живуть особистості, що самоактуалізуються, але існують такі принципи, які зовсім відкидають, оскільки вони суперечать загальним принципам, що пов'язані з посадовими обов'язками та певними професійними вимогами, що формує професійний догматизм; не схильні рефлексувати, щоб більше не заглиблюватися во власні почуття; загалом побоюються відкрито проявляти свої почуття; схильні приймати себе такими, якими вони є, іноді навіть всупереч оцінці своїх гідностей і недоліків; мають здатність до цілісного сприйняття світу і людей; час від часу можуть вважати, що зло - це найхарактерніша властивість для природи деяких людей; вони можуть придушувати власні агресивні прояви в собі у професійних контактах; морякам важко встановлювати глибокі й тісні контакти з оточуючими при легкості і швидкості вступу в контакт; вони мають дуже міцну опору для розвитку пізнавальних здібностей і спрямовані на їх розвиток; мають творчий потенціал, але дуже рідко його використовують. В деяких ситуаціях можуть

бути зорієнтовані і можуть піддатися зовнішньому впливу, що зрозуміло враховуючи ієрархічний компонент в професії моряків.

Таким чином, виявлено основні особливості у психологічних складових моральної стійкості моряків. Отримані дані свідчать, що моряки дотримуються моральних норм, прийнятих в суспільстві, головними цінностями-цілями виступають здоров'я та щасливе сімейне життя, в них представлена психологічна норма за рівнем розвитку самоактуалізації.

Список використаних джерел

1. Рубинштейн С. Л. Бытие и сознание. Человек и мир. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 512 с.
2. Чудновский В. Э. Нравственная устойчивость личности: психологическое исследование. Москва: Педагогика, 1981. 208 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФЛЕКСИБІЛЬНОСТІ У ОСІБ В ВІЦІ СЕРЕДНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

Ніколаєва І.В.

аспірант кафедри загальної психології і психології
особистості, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

У постнекласичній парадигмі передбачається, що для особистості у динамічних умовах життя важливо бути лабільною, гнучкою, флексибільною. Вміння людини під натиском дійсності переоцінювати не тільки систему цінностей, а й проявляти інтелектуальну поведінку є умовою збереження психічної цілісності і здоров'я особистості.

Здатність особистості змінити елемент або усю програму поведінки у разі вимог об'єктивної ситуації визначають як флексибільність [цит.за 2]. А.П.Марсіянова,

вважає, що про флексибільність найчастіше говорять тільки у тому випадку, коли хочуть відмітити, що випробовуваний або група випробовуваних показала низький рівень ригідності.

Когнітивну гнучкість (*cognitive flexibility*) у більшості досліджень (D. R. Dajani, L. Q. Uddin, V.M.Wuthrich, R.M.Rapee) зв'язують з реалізацією різних виконавчих функцій (EF - executive functions). EF охоплюють сприйняття і обробку інформації, що поступає, приймають участь у визначенні цілей, плануванні дій, оцінюванні ефективності тактики [3]. У психології особистості, психології здоров'я встановлено взаємозв'язки між когнітивною гнучкістю і аспектами психологічного здоров'я.

У сучасній психологічній літературі поняття гнучкості розглядають як особистісну характеристику (інтелектуальна гнучкість) і як особливість розумової діяльності (гнучкість мислення). Гнучкість ототожнюють з поняттям флексибільності, динамічності, лабільності, пластичності. Когнітивна гнучкість вивчалася А.Лачінсом, який описав «Ефект установки»[1]. Українські науковці в широкому сенсі розуміють феномен когнітивної гнучкості як вміння особистості перемикаєти мисленнєві процеси, незалежно від того, чи викликане воно спеціальною зміною правил або необхідністю у перегляді колишніх установок, думок в умовах нової ситуації.

В процесі дослідження встановлено особливості когнітивній гнучкості у осіб в віці середньої дорослості за допомогою методики «Рішення арифметичних завдань» (А. Лачинс та Е. Лачинс); «Словесний лабіринт»; тест Струпа (Test Stroop Effect).

Встановлено, що усі випробувані триваліше за часом називали кольори в разі використання неконгруентного (конфліктного) стимулу, коли колір шрифту і значення слова не збігалися. У більшості досліджуваних спостерігався ригідний когнітивний пізнавальний контроль, який свідчив про трудність (затримку) переходу від вербальних функцій

до сенсорно - перцептивних у зв'язку з низьким ступенем їх автоматизації.

За результатами методики «Словесний лабіринт» всіх досліджуваних розділено на 2 групи: 41 %, які впоралися із завданням але темп роботи був середнім і 59% досліджуваних, які частково впоралися із завданням, затратили на це багато часу. Досліджувані другої групи мають середньо-низький рівень рухливості розумових процесів, на якому присутні труднощі перемикавання з одного способу рішення на іншій (типова картина для ригідності).

За методикою «Рішення арифметичних завдань» показано, що 54% досліджуваних схильні до ригідних форм когнітивної діяльності і 46% проявляють флексибільність. Перші виявилися «нечутливими» до установки, тобто їх установка виявила стереотипність поведінки, її незмінність, непристосованість до нових умов, неперемикаємість поведінки на новий напрямок, що нерідко є перешкодою для адекватної поведінки в нових умовах. Інші (46%) досліджуваних вирішують як 8-ме, так і наступні завдання новим способом. Одним з можливих пояснень цього може бути те, що вони не тільки знаходять новий спосіб вирішення 8-го завдання, а й усвідомлюють його раціональність (навіщо все судини використовувати, якщо можна і двома, а той одним обійтися).

Таким чином, 62 % усіх досліджуваних схильна проявляти когнітивну ригідність, тобто флексибільність має низький рівень. Слід відмітити, що частка осіб з високим показниками когнітивної ригідності на арифметичному матеріалі декілька вище ніж на словесному матеріалі.

Було встановлено кореляційні зв'язки між когнітивною ригідністю показником тесту Лачинса ($p < 0,029$), показником тесту «Словесний лабіринт» ($r = -0,207$, $p < 0,049$) та шкалою симптомокомплекс ригідності опитувальника TOP. Наявність зв'язка показує, що при високому рівні загального показника особистісної ригідності висока ймовірність високого рівня когнітивної ригідності. Таким чином можна

припустити, що когнітивна ригідність з одного боку пов'язана з особистісною ригідністю, з процесами мислення.

Таким чином, вивчено прояви флексибільності у досліджуваних віком середньої дорослості. Встановлено, що у більшості досліджуваних спостерігався ригідний когнітивний пізнавальний контроль і низький рівень флексибільності, що свідчить про трудність переходу від вербальних функцій до сенсорно - перцептивних у зв'язку з низьким ступенем їх автоматизації.

Список використаних джерел

1. Luchins A. S., Luchins E. N. Rigidity of behavior. Eugene, Oregon, 1959.
2. Spiro, R.J. & Jehng, J. (1990). Cognitive flexibility and hypertext: Theory and technology for the non-linear and multidimensional traversal of complex subject matter. In D. Nix & R. Spiro (eds.), *Cognition, Education, and Multimedia*. Hillsdale, NJ: Erlbaum
3. Uddin LQ, et al. Brain State Differentiation and Behavioral Inflexibility in Autism. *Cerebral cortex*. 2014

АСЕРТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Оверчук В.

д.екон.н., доцент, доцент кафедри «Психологія»

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Дерев'янченко О.

магістр 2-го року навчання, спеціальності психологія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

Асертивність – особистісна якість необхідна для успішної діяльності людини. Це якість особистості особливо важлива в сучасних соціально-економічних умовах, коли успіх залежить від цілеспрямованості, активності, впевненості в собі, відкритості, ініціативності, наполегливості, енергійності людини. Асертивість відносно

нове поняття в психології, яке походить від англійського слова «assertive» (асертивний), що означає позитивний або надмірно наполегливий, самовпевнений, напористий. У вітчизняній психології асертивність розглядається як якість особистості, як інтегральна характеристика активності людини. Впевненість особистості у собі прирівнюється до успішності. Якщо попросити описати критерії впевненої у собі людини, більшість людей назве насамперед зовнішні характеристики, такі як одяг, пози, мова, але, як відомо, зовнішні прояви обумовлені внутрішнім станом людини. А внутрішній стан, риси характеру, моделі поведінки і багато іншого формуються в процесі зростання і дозрівання особистості.

Поняття асертивності перегукується з таким вдосталь розробленим у вітчизняній та зарубіжній психології феноменом, як впевненість. Асертивність передбачає наявність суб'єктивної установки на самого себе, соціальної готовності й спроможності особистості адекватно реалізовувати особисті стремління [1, с. 10].

Під асертивністю розуміється особистісна риса, яку можна означити як незалежність від зовнішніх впливів і оцінок; відповідальність, спроможність самотужки регулювати особисту поведінку [2, с.43].

Ядром асертивності А. Бандура вважає самоефективність, В. Ромек визначає емоційну складову (хоробрість, сором'язливість), поведінкову складову (ініціативу в соціальних контактах) [3, с. 13].

При недостатньому розвитку відчуття відповідальності у людини, асертивність може виявлятися не повною мірою. Вона може виражатися при егоїстичній скерованості, наприклад перебільшеному честолюбстві та користолюбстві. Проте така цілеспрямованість і такий прояв настирливості є швидкоминучими й малопродуктивними. Усвідомлення особою власної міри відповідальності за розвиток і реалізацію свого таланту підтверджує те, що у неї є всі передумови для саморозвитку асертивності [1, с. 15].

У психології асертивність розуміється як якість особистості, як здатність людини конструктивно захищати свої права, показувати позитивне і привітне ставлення до інших людей, як здатність обороняти особисті інтереси, визначати і обороняти свою думку, легко виражати свої почуття і емоції, досягати поставленої мети, при цьому не порушувати права інших людей і брати на себе відповідальність за особисту поведінку.

Асертивність характеризується вміннями вийти за межі свого «Я», знаходити в неприємно складних ситуаціях позитивні моменти, здатністю до соціальної та особистісної адаптації в існуючих умовах і проявляється в будь-якій ситуації незалежно від характеру її змісту.

В цілому в роботах зарубіжних психологів асертивність, більшою мірою пов'язана з такими соціально психологічними категоріями, як успішність людини, свобода, самостійність, цілеспрямованість. Так, у роботах зарубіжних авторів з формування асертивності велика увага приділяється розвитку поведінкових навичок, поведінкових моделей і стандартів соціально-психологічних дій у соціально значущих обставинах.

Асертивність – умілість особистості впевнено і пристойно поводитись, настирливо обороняти свої права чи точку зору, не ображуючи прав інших. Асертивність – це самоствердження через конструктивну діяльність, досягнення вправності безконфліктного спілкування. Всі автори сходяться на тому, що асертивна поведінка є «золотою серединою» між агресивним та пасивним стилями поведінки. Асертивна поведінка спрямована на те, щоб реалізація особистих інтересів була умовою реалізації інтересів суб'єктів взаємодії.

Таким чином, асертивність визначає загальний ступінь особистісного розвитку, пов'язана з самосвідомістю, складає основу самоактуалізації, Я-концепції, самоставлення, визначає гуманістичні потреби та загальний рівень психоемоційної адаптації. В інтерпретації виключно

«асертивності» превалює настанова «бути відповідальним за себе»[4,с.80].

Список використаних джерел

1. Каппони В., Новак Т. Как делать все по своему, или Ассертивность – в жизнь. – СПб.: Питер, 1995. С. 25 -45.
2. Ніколаєв Л.О. Дослідження проблеми асертивності у вітчизняній та зарубіжній школах психології розвитку // Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України № 9, 2018. С.12-18.
3. Бандура А. Теория социального научения. - СПб., 2000. С.134.
4. Сенкевич В.Г. Емпатійність у структурі реагування молоді на небезпеку / В.Г. Сенкевич // Наука і освіта. Спецвипуск. «Психологія особистості: теорія, досвід, практика» – Одеса. 2013, №7/СХVII. С.80- 86

ЧАС ЯК ЦІННІСТЬ ТА РЕСУРС ЛЮДИНИ

Полещук Л.В.

аспірант кафедри диференціальної і спеціальної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Специфічною рисою сучасної соціокультурної реальності є високі ритми життєдіяльності, виникнення ситуацій невизначеності, багатозначності, необхідність приймати самостійні й відповідальні рішення, бути конкурентоспроможним тощо. Значимість часу стає очевидною. Поняття часу вивчається різними науковцями та галузями наук.

Згідно австрійському філософу Ернсту Маху, саме фізіологія нашого організму є вихідною основою відчуття часу. Між фізіологічним і фізичним часом існує схожість:

обидва безперервні (точніше, за висловом Е. Маха, здаються безперервними) і однонаправлені, незворотні – «течуть в одному напрямку». Але є між ними і відмінності. Так, фізичний час протікає то швидше, то повільніше, ніж фізіологічний, тобто не всі процеси однакової тривалості здаються такими і безпосередньому спостереженню. Головне ж те, що фізичне розрізнення моментів часу незрівнянно тонше, ніж фізіологічне. Е. Мах зупиняється на поняттях споглядання часу і свідомості часу, недостатньо тотожних відчуттю часу, яке розвивається лише в пристроях до часових і просторових особливостей середовища. Що ж стосується свідомості часу, то, на думку Е. Маха, воно відрізняється від простої зміни в часі психічних переживань – відчуттів, уявлень і т. д., оскільки свідомість часу з необхідністю повинно охоплювати деякий кінцевий відрізок часу, достатній для того, щоб сприйняти зміни, що протікають в душі. Час, на переконання Е. Маха, спочатку є створення організму: життя свідомості є кумулятивним процесом, в якому не дискретні моменти «тепер» змінюють один одного, а безперервні пригадування, «ретенція», зливаючись із справжнім, осучаснює минуле [1].

Час, який людина переживає, можна назвати психологічним часом. Психологічний час – одна з фундаментальних категорій психології, предмет численних теоретичних і експериментальних досліджень. Якщо брати до уваги визначення часу, що дається в різних словниках, можна виділити такий зміст психологічного часу: оцінки одночасності, послідовності, тривалості, швидкості протікання різних подій життя, їх приналежності до сьогодення, віддаленості в минуле і майбутнє, переживання стислості і розтягнутості, переривчастості і безперервності, обмеженості і безмежності часу, усвідомлення віку, вікових етапів (дитинства, молодості, зрілості, старості), уявлень про ймовірну тривалість життя, про смерть і безсмертя, про історичну зв'язку власного життя з життям попередніх і

наступних поколінь, сім'ї, суспільства, людства в цілому і т. д. [2].

Французький філософ А. Бергсон трактує час не як зовнішню характеристику життя, не як байдужу до її змісту форму протікання, а як найбільш істотне визначення самої його суті. Сутність часу, за А. Бергсоном, неможливо сприймати ззовні, її можна випробувати тільки зсередини. Час можна розділити на реальний і умовний, де реальний час виміряти не можна, він неподільний і безперервний, а умовний час призначений лише для практичної діяльності в якості вимірювання часових процесів (всілякі види годин). При цьому реальний час пов'язаний з таким психічним процесом, як пам'ять, що не відміряє відрізки часу, як годинник, наприклад, а допомагає здійснити взаємопроникнення моментів і тим самим перетворити час в цілісну структуру. Теорія часу А. Бергсона підкреслює, що як реальна тривалість час даний нам безпосередньо тільки в переживанні, тобто, як феномен людської свідомості, а пам'ять, що зв'язує воєдино минуле і сьогодення, є реальність психологічна і немислима поза свідомістю [3].

Така людина не відкладає своє життя на завтра, не грузне в минулому, а живе в сьогоденні. Особистість компетентна в часі, в меншій мірі відчуває почуття провини, жалю, образи, пов'язані з минулим. Її уявлення про майбутнє реалістичні і пов'язані з актуальними в даний час цілями, а також позбавлені ригідних або надмірно ідеалістичних установок. Низькі показники свідчать про орієнтацію людини на якийсь один з відрізків часової шкали (минуле, сьогодення або майбутнє) або сприйняття свого життєвого шляху як переривчастого, незв'язаного.

А.К. Болотова визначає часову компетентність як здатність особистості до раціональної організації діяльності у часі, яка формується на основі таких якостей особистості, як: знання про психологічні особливості часу, його ролі в організації життєдіяльності; умінні раціонально планувати і використовувати часові ресурси робочого дня, тижня [4].

Для особистісного рівня характерним є вироблення ціннісного ставлення до часу. В.І.Ковальов, спираючись на концепцію В.М.Мясищева, визначив ставлення до часу як «серцевину всіх відносин особистості», що носить ціннісний характер: у людини формується різне ставлення до використання часу власного життя [5].

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що час – це цінність та ресурс кожного з нас. І формування чи розвиток часової компетентності людини в сучасних швидкозмінних умовах є однією з передумов для досягнення позитивних результатів.

Список використаних джерел

1. Мах Э. Познание и заблуждение. Очерки по психологии исследования / Э. Мах. – М.: БИНОМ. Лаборатория знаний, 2003. – 456 с.: ил.

2. Сайко Э.В. Пространственно-временное «решение» человеческого бытия и измерение пространства и времени человеком // Мир психологии. 1999. № 4. С. 6-15.

3. Николук Е.А. Категории пространства-времени в изучении психологических феноменов. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/kategorii-prostranstva-vremeni-v-izuchenii-psiologicheskikh-fenomenov> (дата звернення: 23.10.2020).

4. Болотова А.К. Психология организации времени : Учебное пособие для студентов вузов / А. К. Болотова. – М.: Аспект Пресс, 2006. – 254 с.

5. Киреева З.А. Развитие сознания, детерминированное временем. Монография. – Одеса, 2010. – С. 89.

ОСОБИСТІСНИЙ ВИМІР СИМВОЛІЧНОГО ЗМІСТУ СНОВИДІНЬ

Родіна Н.В.

д.психол.н., професор, завідувач кафедри диференціальної і спеціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Перевязко Л.П.

к.психол.н., ст.викладач кафедри диференціальної і спеціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Сновидіння – це невід'ємно значущо і ритмічно повторювана під час сну психічна активність людини, що виявляється як результат відображення сукупності ментальних, фізіологічних, біохімічних і психологічних процесів в організмі.

Сновидіння займають важливе місце в системі особистісних орієнтацій особистості. Сюжети сну в образній символічній формі, за О.О. Радугіним, відображають мотиви, установки, бажання і інтереси суб'єкта [4]. Сновидіння емоційно стабілізують внутрішні конфлікти і слугують психологічним захистом, відновлюючи пошукову активність особистості. Переважання образного мислення призводить до позитивного впливу на процеси творчості [4].

Вивчення і дослідження символічного змісту сновидінь залишається актуальним і по теперішній час. Проблема підходів до вивчення особистісного виміру символічного змісту сновидінь людини залишається відкритою.

У цьому матеріалі ми розглянемо наступні підходи до вивчення сновидінь.

Системно-структурний підхід. В цьому підході особливого значення набуває психологічна концепція людини Л. Бергаланфі, зокрема його думки щодо активності індивіда навіть у стані відсутності зовнішніх подразників та його здатності до символічної діяльності [1].

Психоаналітичний підхід. Розуміння символу як символізації психічних конфліктів у сновидінні вперше зустрічається в психоаналізі З. Фрейда. Тобто, глибинно-психологічний символ займає особливе становище в теорії

символізму, оскільки він завжди пов'язаний з символікою сновидіння.

Феноменологічний підхід. Стосовно представників даного підходу слід зазначити Г. Блумера, М. Босса, П. Бурдье, Н. Еліаса, Ю. Лотмана, Х.Лейнера. Попередником яких вважають А. Шюца. У визначенні символу для А. Шюца має значення лише те, що той завжди вказує на щось відмінне від нього самого. Тим часом символ є і виразом певних намірів, амбіцій, позицій, надій, ідеалів, потреб.

Етнопсихологічний підхід. І.В. Данилюк розглядає етнічну ідентичність як чинник самотворення особистості і підкреслює, що етнічність потрібно розглядати, насамперед, як систему [2]. Суб'єктна культура є найбільш інтегральним поняттям у взаємозв'язку «культура і психологія», до неї відносяться всі уявлення, ідеї та вірування, які є об'єднаними для того чи того народу і чинять безпосередній вплив на поведінку і діяльність його членів.

Онтопсихологічний підхід. Важливе для вивчення символічної реальності уявлення про сновидіння пропонує школа онтопсихології А.Менегетті. Тут сновидіння розглядається як відповідь на будь-яку «кричущу» про себе необхідність, що відображає «справжню правду» про життя суб'єкта [3].

В основі **сучасні теорії копіngu** лежать положення про роль суб'єктивної пізнавальної оцінки загрози несприятливого впливу і власної можливості подолання стресу індивідом. Загроза розглядається як стан очікування суб'єктом шкідливого, небажаного впливу зовнішніх умов і стимулів певного виду. Р.С. Лазарус висловив припущення про те, що адаптація до середовища визначається емоціями.

Н.В. Родіна запропонувала системну модель копіngu, реалізовану в парадигмі психодинамічного підходу. Стресова ситуація, будучи критичним впливом середовища, апелює, у перша чергу, до неусвідомлюваного рівня особистості. Вплив несвідомого на свідомий рівень психіки модерується різними вимогами соціального середовища. Свідомість, у свою чергу,

виступає як фільтр, селективно пропускаючи крізь себе актуальні несвідомі потреби, які створюють різноманітні варіанти подолання стресу [5, 6].

Таким чином, включення даних підходи до вивчення сновидінь допоможе здійснювати аналіз культурно-історичного змісту сновидінь. В глибинно-психологічній концепції - здійснювати аналіз особливостей символічно-сюжетного змісту сновидінь як засіб виразу несвідомого. Крім того, символічне несвідоме, що маніфестує в індивідуальній сновидійній реальності, може бути розкрито у якості ресурсу подолання стресових ситуацій.

Список використаних джерел

1. Берталанфи Л. фон. История и статус общей теории систем / Л. фон Берталанфи // Системные исследования. Ежегодник. 1973. – М.: Наука. 1973, – С. 20-36.

2. Данилюк І.В. Етнічна ідентичність як чинник самотворення особистості / І.В. Данилюк // Психолого-педагогічні основи процесу самотворення особистості: монографія / за ред. Л. З. Сердюк. – К.: Педагогічна думка, 2015. – С. 68-81.

3. Менегетти А. Клиническая онтопсихология / Менегетти А. - М.: Славянская ассоциация Онтопсихологии, 1997. - 320 с.

4. Радугин А.А. Психология: Учеб. пособие для вузов. / А.А. Радугин– М.: Центр, 2001. – 400 с.

5. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання: монографія / Наталія Володимирівна Родіна. – Одеса: видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2011. – 364 с.

6. Родіна Н.В. Системне моделювання копінг-поведінки, що реалізується в парадигмі психодинамічного підходу. Концепція дослідження / Н.В. Родіна // Актуальні проблеми психології. – 2010. - Т.11, В.3. – С. 372-379.

ПРОЯВИ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Чебан Ю.В.

аспірант кафедри теорії та методики практичної психології
Південноукраїнського національного педагогічного
університету імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

К ресурсам личности, которые она использует для реализации своих планов на жизненном пути относятся, наряду с другими ресурсами, эмоционально-волевой ресурс. Его ещё можно назвать эмоционально-волевой потенциал личности. При этом мы исходили из того, что потенциал – это потенции, тенденции, ресурсы, резервы субъекта [2].

Определим природу эмоционально-волевого потенциала и особенности его проявления в динамике жизненного пути личности. При этом под динамикой жизненного пути мы понимаем изменения в этом процессе под влиянием внешних или внутренних факторов [1]. Среди внутренних факторов можно выделить эмоционально-волевой потенциал личности.

Учитывая, что эмоции и воля достаточно интегрированы и фактически неразделимы, то к специфическим признакам эмоционально-волевого потенциала можно отнести: системные волевые качества (самообладание, настойчивость, решительность, инициативность, дисциплинированность, самостоятельность, целеустремленность, организованность и др.); базовые волевые качества (выдержка, смелость, энергичность, терпеливость); эмоционально-динамические свойства (эмоциональная устойчивость, эмоциональная реактивность, возбудимость, общий эмоциональный тонус, сила эмоциональных реакций, экспрессивность и др.); психофизиологические особенности эмоциональных и волевых качеств (нейродинамических свойств, толерантности

к нагрузкам с нервно-психическим напряжением, функциональными резервами, напряжённостью, психофизиологической адаптивностью, динамикой работоспособности и др.) [3].

Как мы видим, в содержании эмоционально-волевого потенциала есть не только социально-психологические детерминанты, но и те, которые имеют природную, биологическую основу. Это, прежде всего, динамические свойства нервной системы. При этом нельзя, естественно, не учитывать влияния воспитания и приобретённого личностью опыта.

Выполненный анализ позволил сделать предварительные выводы о том, что эмоционально-волевой потенциал представляет собой скрытые и явные возможности мотивационного, эмоционального, волевого характера. Использование этих возможностей повышает способности личности управлять своим поведением, проявлять уверенность в своих силах в сложных ситуациях при достижении цели. А также преодолевать психологические барьеры на жизненном пути, обеспечивая тем самым эффективную динамику этого процесса.

Важным является то, что эмоционально-волевой потенциал может детерминироваться разными комплексами особенностей, среди которых имеются ведущие, зависящие от специфики и условий деятельности личности.

Список использованных источников

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва: Русский язык, 1986. 797 с.
2. Психология / Под ред. А. А. Крылова. Москва: Проспект, 1998. 584 с.
3. Чебан Ю.В., Чебыкин А.Я. Природа эмоционально-волевого потенциала спортсмена. Наука і освіта. 2019. № 1. С. 36-44.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПТИМІЗМУ ТА УСПІШНОСТІ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Чернявська Т.П.

д.психол.н, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Кваша Л.П.

магістр 2-го року навчання спеціальність 053 «Психологія»,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Позитивне світосприйняття, життєрадісність і спрямованість на пошук необхідних ресурсів є важливими чинниками психічного здоров'я кожної людини в загалі і особистісної професійної успішності зокрема.

Професійна діяльність людини відіграє істотну роль в її життєдіяльності, соціальному розвитку, самореалізації і самоствердженні. Психологічні особливості успішності особистості в професійній діяльності вивчали Ю.П. Поваренков, Д.Я. Райгородський, Т.П. Чернявська та ін. [2;5;7].

Оптимізм – це система позитивних поглядів і відносин особистості до свого теперішнього та майбутнього життя, до оточуючих людей і самого себе, як прояв загального світогляду. Під оптимізмом найчастіше маються на увазі бадьорість, життєрадісність, життєлюбність, віра в майбутнє, в успіх, в позитивний початок і добро (Е. Десі, А. Маслоу, С.Т. Посохова, Р. Руан, М. Селігман, М. Чиксентміхайї та ін.) [9; 1; 4; 9; 6].

А. Маслоу один з родоначальників гуманістичної психології, видатний фахівець в області людській потенційності досліджував вищі людські цінності: любов, творчість, свободу, відповідальність, автономію, психічне здоров'я. Він писав, що «люди з високою мірою самоактуалізації - найздоровіші в психологічному сенсі люди

- мають дуже високі показники розвиненості когнітивних і перцептивних здібностей» [1]. Дослідник вважав, що захворювання душі, які проявляються в тривогах, страхах, в незадоволенні якихось потреб людей, лежать в основі практично усіх психологічних проблем.

М. Селігман [6] припустив, що очікування людини відносно майбутніх подій визначаються її поглядами на причини минулих подій. На його думку, оптимізм чи песимізм, по суті, залежить від гнучкості чи ригідності способів пояснення (стилів атрибуції). Вчений звернувся до особливостей когніцій, які характерні для психологічно благополучних і неблагополучних індивідів і описав оптимістичний і песимістичний атрибутивні стилі. За результатами його досліджень: при оптимістичному атрибутивному стилі невдачі сприймаються як тимчасові, які зачіпають лише невелику частину життя і схильні до змін, а успіхи – як стабільні, глобальні і такі, що залежать від власних зусиль індивіда. При песимістичному атрибутивному стилі невдачі сприймаються як постійні, універсальні і такі, що носять внутрішній характер, а успіхи, напроти, як випадкові, локальні і такі, що викликані зовнішніми причинами [6].

Оптимізм внутрішньо пов'язаний із зрілими формами самодетермінації людини. Е. Десі і Р. Рюан [9] автори теорії самодетермінації постулюють, що людина здатна відчувати і реалізувати в своїй поведінці свободу вибору, не дивлячись на об'єктивні обмежувальні фактори середовища або впливи неусвідомлених внутрішньоособистісних процесів. Вчені стверджують, що гіпотеза про існування в людини внутрішньої потреби в самодетермінації допомагає передбачити та пояснити розвиток поведінки від простої реактивності до інтегрованих цінностей; від гетерономії до автономії відносно тих різновидів поведінки, які з початку позбавлені внутрішньої мотивації [9].

Існує щось загальне між переживанням оптимізму і станами Потоку. М. Чиксентміхайї [8] виділив особливості

потокowego стану. Умова його виникнення – зіткнення із складною проблемою, з викликом здібностям людини. Необхідно щоб суб'єкт мав здібності і уміння щоб відповісти на цей виклик. Серед особливостей, які властиві потокowому стану автор приводить і такі як: процес діяльності виступає в ролі нагороди: її сенс знаходиться у ній самій, при цьому діяльність приносить задоволення; свобода від страху і тривоги з приводу можливої невдачі. Вчений назвав потокowі переживання оптимальними: в діяльності, що викликає потокowий стан, контакт суб'єкта з об'єктом будується оптимально з точки зору особистісних особливостей. Теорія Потoku корисна тим, що результати досліджень на її основі містять цінні рекомендації з технології посилення оптимізму. Систематичне і послідовне подолання песимізму може полягати в оволодінні уміннями занурення в Потік.

Дослідження Т.П. Чернявської [7] показало, що «особистість, яка успішна в бізнес-діяльності може ефективніше, в порівнянні з іншими, самореалізовуватися в соціальному середовищі, зберігаючи при цьому необхідний баланс особистої свободи і індивідуальної своєрідності» [7]. Ця думка є продуктивною в контексті нашого дослідження проблеми оптимізму та успішності особистості в професійній діяльності.

Таким чином, поняття оптимізму та успішності особистості в професійній діяльності як найкраще характеризують психологічне здоров'я та ефективне функціонування людини.

Деякі нові напрямки досліджень дозволяють припустити, що в майбутньому на заміну спрощеним і радикально позитивним концепціям прийдуть більш глибокі і багатосторонні уявлення про позитивні і негативні сторони оптимізму та успішності особистості, їх місце і роль в структурі індивідуальності людини.

Список використаних джерел

1. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики; пер. с англ. А.М. Татлыдаевой. СПб.: Евразия, 1999. 430 с.
2. Поваренков Ю.П. Психологическое содержание профессионального становления человека. М.: УРАО, 2002. 160 с.
3. Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі: Колективна монографія / [Максименко С.Д., Куценко-Лада Г.В., Пророк Н.В. та ін.]; за редакцією Максименка С.Д. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 400 с.
4. Посохова С.Т. Оптимизм: психологическое содержание и личностный смысл. Вестник СПб университета. Часть 1 (1). 2009. С. 5-16. URL: <http://elibrary.ru/item.asp?id=12868973>
5. Райгородский Д.Я. Психология зрелости. Самара, 2003. 768 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162879612.pdf>
6. Селигман М. Как научиться оптимизму: измените взгляд на мир и свою жизни. М., 2013. 338 с.
7. Чернявська Т.П. Психология успешности личности в бизнесе: монография. Одесса, 2010. 286 с.
8. Чиксентмихайи М. В поисках потока. Психология включенности в повседневность. М.: Альпина нон-фикшн, 2015. 194 с.
9. Ryan R., Deci E. On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Ann. Rev. Psychol.* 2001. V. 52. P. 141-166.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВНУТРІШНЬОЇ МОТИВАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Чернявська Т.П.

д.психол.н., професор кафедри диференціальної і спеціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Кравчук М.О.

магістр 2-го року навчання спеціальність 053 «Психологія»,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Проблема мотивації поведінки та діяльності людини є досить складною і багатоаспектною. Як зазначає Х. Хекхаузен, навряд чи знайдеться галузь психологічних досліджень, до якої можна було б настільки підійти з різних сторін, як у психології проблеми мотивації [11].

Проблеми мотивації поведінки та діяльності людини вивчали В.К. Вілюнас, Є.П. Ільїн, Д.О. Леонтьєв, О.М. Леонтьєв, С.Д. Максименко, А. Маслоу, С.Л. Рубінштейн, Х. Хекхаузен, Т.П. Чернявська, М. Чиксентміхайї та ін. [2; 3; 6; 5; 7; 8; 9; 12; 13; 15].

Як підкреслював В.К. Вілюнас, кожна із концепцій відрізняється теоретичними позиціями, термінологічним апаратом, об'єктом дослідження, тому в думках, що складає мотиваційну сферу людини і що повинна пояснювати психологія мотивації, бажаної єдності немає [2].

Ідеї, які висловлюють більшість вчених: мотивація об'єднує всю сукупність чинників, механізмів і процесів, які забезпечують виникнення та рівні психічного відображення спонукань до життєво необхідних цілей, що спрямовують поведінку на задоволення потреб [2; 9].

Дослідження зовнішньої та внутрішньої мотивації показали, що не завжди зовнішня мотивація, стимулювання до досягнень дає позитивний результат, а іноді може бути тормозом активності та творчості людини. Задоволення ділом, творчістю може більш мотивувати людину ніж стимулювання, винагорода, визнання. Так буде в тому разі коли базові потреби людини задоволені і діяльність носить не монотонний, рутинний характер, а інтелектуальний і творчий [8; 15].

В інформаційну епоху система мотивації, яка основана на винагороді за досягненні результатів, стала не просто марна, но і у ряді випадків прямо шкодить людям. Для того

щоб мотивувати людей на досягнення цілей треба робити акцент на природне прагнення людини до досконалості, майстерності і незалежності, а так діють люди, в яких сильна внутрішня мотивація (Е. Десі, Д.О. Леонт'єв, А. Маслоу, R. Ryan, М. Чиксентміхайї та ін.) [16; 6; 8; 16; 15].

В зарубіжній психології вивчення проблеми внутрішньої мотивації проводилось такими вченими, як А. Бандура, Е. Десі, Д.О. Леонт'єв, О.М. Леонт'єв, А. Маслоу, R. Ryan, С.Л. Рубінштейн, Х. Хекхаузен, М. Чиксентміхайї та ін. [1; 16; 6; 5; 8; 16% 9; 12; 15].

С.Л. Рубінштейн [9] стверджував, що зовнішні причини діють тільки через внутрішні умови; зовнішні впливи опосередковуються системою внутрішніх умов, що безперервно ускладнюються і розвиваються. На його думку, внутрішні умови – не тільки стан, а й процес, у ході якого вони самі змінюються, а відтак змінюються і можливості зовнішніх впливів [9].

А.Бандура показав, що людська поведінка мотивується і регулюється відчуттям власної адекватності внутрішнім стандартам. На думку вченого, людина з високою оцінкою власної ефективності легше контролює свою поведінку і дії оточуючих, а також вона успішніша в кар'єрі і спілкуванні [1].

Х. Хекхаузен [12] визначає внутрішню мотивацію як відчуття тематичної однорідності між дією та метою. Автор зазначає, що є розуміння внутрішньо мотивованої поведінки як такої, що здійснюється заради неї самої або ж заради тісно пов'язаних із нею цільових станів, які не можуть бути лише засобом для досягнення зовнішньої по відношенню до такої поведінки мети [7].

А. Маслоу [8] запропонував мотиваційну концепцію, яка визначає ієрархію цінності людських потреб, що в свою чергу відображає зростання внутрішньої мотивації в процесах розвитку особистості. На вищих щаблях цього розвитку, коли задоволені основні потреби, людина діє у відповідності із своїм покликанням, уявленням про те, що

має робити, а зовсім не під дією зовнішніх чинників [8]. Піднесення актуальності потреб в ієрархії їх цінності можна визначити як важливий чинник внутрішньої мотивації, який представив у своїй концепції А. Маслоу.

М. Чиксентмігаї [15] представляє теорію «поток», яка підкреслює феноменологію внутрішньої мотивації особистості. У стані внутрішньої мотивації, люди можуть відчувати «потік», задоволення, яке їх охоплює і властиве самій діяльності, їх поведінка стає автотетичною (auto – self, telos – goal), такою, що виконується заради самого себе. «Потік» відноситься до станів повного поглинання діяльністю, отримання насолоди від неї. Це стан відчуття задоволення від самореалізації, зростання, впевненості в собі, здатності ефективно долати труднощі [15].

Проблеми внутрішньої мотивації особистості вивчали вітчизняні дослідники (В.О. Татенко, Т.М. Титаренко та ін.) [10; 11].

Т.М. Титаренко [11] розглядує смислові та цільові установки особистості. На думку дослідниці, за допомогою смислових установок людина залучається до норм і цінностей суспільства чи певної субкультури. Смислові установки допомагають самозахисту особистості у складних, небезпечних життєвих ситуаціях, сприяючи збереженню її статусної стабільності, рольової визначеності. Смислові установки забезпечують самоствердження особистості серед значущих інших, наприклад, її кар'єрне просування, задоволення лідерських амбіцій чи наставницьких потреб. Цільові установки, за Т.М. Титаренко, викликаються такими інтенціями особистості, як наміри, цілі, очікування, домагання, плани. Вони спрямовані на досягнення запланованих, очікуваних, бажаних результатів. Якщо дії людини чомусь перериваються, саме цільові установки проявляють тенденцію до їхнього закінчення, завершення гештальту [11].

На думку В.О. Татенко, суб'єкт є вищим проявом особистості. Суб'єктність є важливою функцією особистості,

її всеосяжної здатності поєднати свої психічні якості й особистісні властивості в єдиний функціональний комплекс, здатність співвідносити себе із зовнішніми й внутрішніми умовами життя, здатність до перетворення діяльності й життєдіяльності [10].

Таким чином, проаналізувавши наукові підходи, які стосуються проблеми внутрішньої мотивації, можна зробити висновки, що поняття внутрішньої мотивації не має загального визначення. Під внутрішньою мотивацію різні автори розуміють різні феномени такі як: стан повного розумового та фізичного включення в діяльність (М. Чиксентміхайї); результат когнітивної оцінки особистістю співвідношення зовнішніх та внутрішніх спонукань до діяльності (Е. Деці, Р. Рюан); конструкт, який використовується для опису відчуття тематичної однорідності між дією та метою (Х. Хекхаузен); автономну орієнтацію особистості (Д.О. Леонтьєв).

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения. СПб.: Евразия, 2000. 320 с.
2. Вилюнас В.К. Психологические механизмы мотивации человека. М.: Изд-во МГУ, 1990. 288 с.
3. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. СПб.: Питер, 2002. 512 с.
4. Климчук В. Тренинг внутренней мотивации. СПб.: Речь, 2005. 76 с.
5. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Смысл, Академия, 2005. 352 с.
6. Личностный потенциал. Структура и диагностика / Под ред. Д.А. Леонтьева. М.: Смысл, 2011. 680 с.
7. Максименко С.Д., Максименко К.С., Папуча М.В. Психология личности. К.: ТОВ КММ, 2007. 296 с.
8. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики; [пер. с англ. А.М. Татлыдаевой]. СПб.: Евразия, 1999. 430 с.
9. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. СПб.: Питер, 2016. 288 с.

10. Татенко В.А. Психология в субъектном измерении: монография. К.: Видавничий центр «Просвіта», 1996. 404 с.
11. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості. К.: Каравела, 2013. 372 с.
12. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность. СПб.: Питер, 2003. 864 с.
13. Чернявська Т.П. Механізм мотиваційної спрямованості особистості менеджера у процесі професійного розвитку. Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Одеса, 2017. Т. 22. Вип. 2 (44). С. 169-176. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/353171.pdf>
14. Чернявська Т.П. Дослідження мотивації підприємницької діяльності. *Наука і освіта*. 2004. № 6. Одеса. С. 318-321.
15. Чиксентмихайи М. Поток. Психология оптимального переживания. М.: Смысл. 2015. 461 с.
16. Deci E., Ryan R. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. New York – London: Plenum Press. 1985. 371 p.

ВПЛИВ ВОЛЬОВИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ НА САМОРЕАЛІЗАЦІЮ В МАЙБУТНЬОМУ

Чернявська Т.П.

д.психол.н, професор кафедри диференціальної і спеціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Крилюк А.І.

магістр 2-го року навчання спеціальність 053 «Психологія»,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

На сьогоднішній день такі поняття як «воля», «вольова регуляція» чи «вольові якості» особистості перебувають у напрямі стрімкого вивчення науковцями (А.В. Биков, В.А.

Іванніков, Є.П. Ільїн, Д.О. Леонтєв, Ю.Ю. Овчиннікова, та ін.) [1; 2; 3; 4; 4; 4; 5; 4].

Великий пласт досліджень спрямований на виявлення самого процесу зародження вольових процесів як в онтогенезі так і в філогенетичному розвитку людини. Вагомий спектр досліджень проводиться у сферах освіти спорту військової та професійної діяльності. Дослідження вказують на те що, що розвиток вольової регуляції впливає на успішність у шкільній освіті(Ю. А Аргентов, Л.І. Божович та ін.)

У західному науковому просторі актуальності набувають переваги дослідження самої сутті терміну «воля» та дослідження, як той чи інший концептуальний підхід до визначення поняття «воля» впливає на поведінку людини. У всіх цих напрямках дослідження є дещо спільне. Всі вони направленні на дослідження впливу волі, вольової регуляція чи вольових якостей на людину та його майбутнє.

В нашому дослідженні ми не фокусувалися на якомусь окремому напрямі трудової діяльності чи на конкретному віковому періоді, ми вирішили розглянути це питання а саме вплив вольових якостей в контексті впливу на майбутнє у цілому. Ми вважаємо що такий підхід допоможе розкрити цю проблему більш повно та детально, тобто розглядати досліджувану проблему як цілісну картину, а не як окремі її частини.

Воля чи вольова регуляція розглядається багатьма вченими як певна сукупність вольових якостей, яка характеризує досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки який включає в себе такі сфери як емоції, думки, вчинки.

В свою чергу поняття вольова якість визначається як відносно стійке особистісне сформування, яке не обмежується конкретною ситуацією і проявляється при вольовій регуляції при подоланні труднощів (Є.П. Ільїн,Б.М. Смирнов та ін.).

Б.М. Смирнов розуміє під вольовими якостями особистості саме конкретні, тобто особливі прояви волі, обумовлені характером подоланих перешкод.

З іншого боку вольові якості за Є. П. Ільїним – це саме здатність до вольової регуляції, що виявляється в конкретних специфічних умовах, наприклад коли спортсмен долаючи втому продовжує своє тренування а отже обумовлених характером подоланих труднощів. Кожна вольова якість, має свою психофізіологічну структуру, котра в одних випадках може збігатися в різних вольових якостях, а в інших – розходитися. Є. П. Ільїним вказує на те, що люди, які мають високий рівень терплячості можуть і не мати високого рівня рішучості. Стверджується, що вольові якості належать до найсуттєвіших та найвагоміших у характеристиці особистості [3].

У працях психологів філософів та біологів пропонується ґрунтовне розкриття змісту даних термінів. Проте, різні автори по-різному характеризують вольові якості. В поглядах психологів зустрічаються істотні розбіжності з приводу сутності, змісту кількості і класифікації вольових якостей що і самої волі[3].

Різні автори виділяють понад 34 вольових властивостей особистості. На думку М. Мельнікова мова має йти лише про ті вольові якості, які на думку автора, є найістотнішими в спортивній діяльності. С.А. Поліщук в своєму дослідженні розглядає вольовий комплекс з 14 якостей. Отже, перед нами постає завдання виділити спектр вольових якостей які впливають на самореалізацію в майбутньому.

По одному з безлічі існуючих на сьогоднішній день визначень, вольові якості особистості - це сформовані в процесі отримання життєвого досвіду властивості особистості, пов'язані з реалізацією волі і подоланням перешкод нажиттєвому шляху[1].

Існують і інші визначення вольових якостей особистості. Одним з найбільш вдалих можна вважати визначення Б.М. Смирнова: «Вольовими якостями

особистості називаються конкретні прояви волі, обумовлені характером подоланих перешкод» [6] Але і це визначення якщо його детально розглядати також потребує деякого уточнення, перш за все тому, що вольові якості відображають не так довільне тобто цілеспрямоване керування, скільки вольову регуляцію, пов'язану з напруженими вольовими зусиллями. Крім того, конкретні прояви волі можуть відображати не тільки якість, але іможуть вказувати на рівень розвитку тих чи інших вольових зусиль. Останнє же не визначає сутність кожної вольової якості, його специфічний зміст.

Існують різні класифікації вольових якостей. На думку В.А. Іваннікова, всі вольові якості можуть мати різну основу і лише в феноменологічному просторі об'єднуються в єдине ціле - волю. Крім того, як стверджує автор, в одних ситуаціях людина демонструє вольові якості, а в інших проявляє їх відсутність. У той же час, є вольові якості якприватні ситуативні характеристики вольової поведінки і вольові якості як постійні інваріантні характеристики вольового поведінки, тобто як особистісні властивості [2].

Ф.Н. Гоноволін ділить вольові якості на дві великі групи, пов'язані з активністю і гальмуванням небажаних дій і психічних процесів. До якостей першої групи он відносить рішучість, сміливість, наполегливість ісамостійність, до якостей другої групи - витримку (самовладання), витривалість, терпіння, дисциплінованість, організованість. Дослідники вольових якостей вважають, що неможливо розділити всі вольові якості строго на дві групи. Іноді, придушуючи одні дії, людина проявляє активність в інших[4].

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми волі в науковій психологічній літературі дозволяє зробити висновки.

Сучасні зарубіжні і вітчизняні вчені досліджують поняття «воля», «вольова регуляція», «вольові якості» особистості з різних концептуальних позицій.

Різноманітність поглядів на природу вольових якостей, труднощі в їх визначенні ускладнюють розв'язання методичних проблем із-за яких виникають ще більше питань. В психолого-педагогічній літературі мають місце лише фрагментарні рекомендації щодо виховання вольових якостей у молодших школярів. Методи формування вольових якостей учнівстарших класів, студентів та дорослих людей залишаються найменш вивченими, тому проблема волі потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Быков А.В. Генезис волевой регуляции: автореф. дис. ... д-ра психол. наук. М., 2003. 24 с.
2. Иванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции, М., 2006. 208с.
3. Ильин Е.П. Психология воли. СПб.: 2000. 288 с
4. Леонтьев Д.А., Овчинникова Ю.Ю., Рассказова Е.И., Фам А.Х. Психология выбора. М.: Смысл, 2015. 463 с
5. Селиванов В.И. Психология волевой активности. Рязань, 1974. 151 с.
6. Чумаков М.В. Выделение волевых черт личности на основе семантического сходства . Ярославский психологический вестник – Вып. 10 – Москва. Ярославль. 2003.

ПРОЯВИ КОНСТРУКТИВНИХ ТА ДЕСТРУКТИВНИХ РЕСУРСІВ ОСОБИСТОСТІ В ДИНАМІЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Яланська С.П.

в.о. завідувача кафедри психології та педагогіки
Національний університет «Полтавська політехніка імені
Юрія Кондратюка»

Говорячи про психічне здоров'я, здоровий спосіб життя, життєвий шлях сучасної особистості, ми маємо пам'ятати про конструктивні та деструктивні ресурси, які впливають на кожного з нас. Такі ресурси, вектори визначено у монографії С.П. Яланської, В.О. Моляко «Психологія протистояння конструктивного та деструктивного» [1]. У першому розділі розкрито деструктивний (дурість, заздрість) та конструктивний (толерантність) вектори психології розвитку людини, у другому представлено програму розвитку толерантності особистості в освітньому просторі. Також конструктивний вектор (проблему толерантності) розкрито в англomовному посібнику «Tolerance, Volunteerism and Leadership (I.I. Kapustian, S.P. Yalanska, T.I. Nikolashina et.al, який може використовуватися іноземними студентами під час вивчення психології, психології успіху, педагогіки та інших дисциплін [2].

Окрім вище згаданих векторів вважаємо потужним конструктивним ресурсом творчість, яка сприяє повному «зануренню» особистості в діяльність забарвлену інтересом, естетичним почуттям, тощо. Варто відмітити потужний потенціал арт-практик для розвитку творчості учнів, студентів (використання метафоричних асоціативних зображень, створення «творчих продуктів», малюнка, музична, ландшафтна, казкотерапія та ін.). У процесі вивчення курсу «Психологія здоров'я та здорового способу життя» на факультеті фізичної культури та спорту і «Психологія успіху» в навчально-науковому інституті інформаційних технологій і механотроніки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» розглядаються проблеми креативності, творчої діяльності, толерантності як ресурсів досягнення успіху, забезпечення стресостійкості.

На кафедрі психології та педагогіки Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» діє психологічна студія «Шлях до успіху» на відкритих засіданнях якої обговорюються питання за

запитами учасників освітнього процесу. Тому значна увага відводиться розгляду конструктивних та деструктивних ресурсів розвитку особистості, шляхів збереження психічного здоров'я, здорового способу життя, розвитку творчого потенціалу особистості в умовах очного, дистанційного та змішаного навчання.

Таким чином, конструктивні та деструктивні вектори підштовхують нас на різні вчинки, впливають на наше психічне здоров'я, поведінку, тому мають бути об'єктом психолого-педагогічних досліджень, центром уваги практичних психологів, класних керівників, педагогів освітніх закладів, батьків.

Література

1. Яланська С.П. Психологія протистояння конструктивного та деструктивного : монографія / С.П. Яланська, В.О. Моляко. – Полтава : Сімон, 2018. – 111 с. Режим доступу: <http://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/6785>
2. Tolerance, Volunteerism and Leadership : textbook / I.I. Kapustian, S.P. Yalanska, T.I. Nikolashina [et.al.]. – Poltava : Simon, 2016. – 50 р. Режим доступу: <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/6783>.

Секція № 4

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ
ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО
ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ**

ПСИХОЛОГІЯ БЕЗПЕКИ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Будіянський М. Ф.

к.психол.н., професор кафедри соціальної і прикладної
психології, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Бурковський М. Г.

магістр, ОНУ імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Психологія безпеки вивчає соціопсихологічні явища і процеси, що виникають в ситуації загрози (безпеки). Предметом психології безпеки є психологічна безпека особистості та соціального середовища. Об'єктом психології

безпеки, як і будь-який інший галузі психологічної науки, є психічна реальність, особливості визначення якої в якості об'єкта дослідження обумовлені характером задоволення потреб безпеки, станом захищеності психіки від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також характером взаємодії людини з соціальним середовищем. Таким чином, об'єктом психології безпеки є психологічні характеристики людини, соціальної групи, суспільства як суб'єктів безпеки.

Проблема психологічної безпеки тісно пов'язана з актуальними несприятливими впливами на особистість (загрози) і відповідними прогнозованими факторами (ризиків). Тому, розглядаючи захищеність особистості від несприятливих впливів, ми повинні розглядати її в тісному зв'язку з умовами функціонування.

Психологічна безпека особистості проявляється в її здатності сберігати стійкість в середовищі з певними параметрами, в тому числі, з психотравмуючими взаємодіями, а також протистояння деструктивним внутрішнім та зовнішнім впливам, і виявляється у переживанні своєї захищеності чи незахищеності в конкретній життєвій ситуації.

Практичними завданнями психології безпеки є: розробка основ культури безпеки в організації (введення норм поведінки; створення умов, в яких питання безпеки приділяється увага, яку воно заслуговує в силу своєї значущості; формування обстановки, в якій всі члени організації поділяють погляди і переконання, що стосуються ризиків і загроз здоров'ю; посилення мотивиції людей до укріплення безпеки; вироблення стилю та практичних навичок у забезпеченні програм по вдосконаленню безпеки та зміцненню здоров'я людей у взаємодії); профілактика і зниження психічного травматизму на основі використання знань про психоемоційний стан та закономірності поведінки людини в умовах фізичної та психологічної безпеки; зниження загрози психічному здоров'ю в соціальному середовищі; мобілізація ресурсу стійкості людини;

створення освітніх програм підготовки спеціалістів з питань психологічної безпеки особистості та суспільства.

У психології безпеки можливо виділити наступний напрямок теоретичних досліджень і практичних розробок: психологічна безпека особистості і суспільства (визначення психологічного ресурсу, що забезпечує протистоянні особистості та соціальних груп, деструктивному впливу, виявлення психологічних факторів, що сприяють стійкому розвитку людини і суспільства в умовах фізичної і психологічної небезпеки, профілактика психотравматизму); психологічна безпека в різних соціальних середовищах; психологія екстремальних ситуацій (формування стійкості населення, методи реабілітації постраждалих, психологічна підготовка фахівців, що працюють в екстремальних і надзвичайних ситуаціях); психологічна підтримка людей що знаходяться в ситуації підвищеного ризику (фахівці небезпечних професій, люди, які мешкають у місцях з підвищеною небезпекою – атомні станції, військові об'єкти, постійні природні катаклізми). Інформаційно-психологічна безпека та психологічна підготовка керівників з проблем культури безпеки в організації; вікові та гендерні аспекти психологічної безпеки особистості, кроскультурні особливості безпеки особистості та суспільства (облік національного менталітету і культури в кризових і екстремальних ситуаціях, при роботі з мігрантами). [1, С.7-11]

Психологія безпеки – новий напрямок психологічної науки і практики. Зміст теоретичних досліджень і практичних розробок психології безпеки сформувався на стику самих різних психологічних і суміжних наукових дисциплін, зокрема: педагогічній психології, психології розвитку, соціальної психології, екстремальної психології, та загальної теорії безпеки.

Безпека є одна з базових характеристик функціонування та розвитку екологічних, соціальних, технічних та економічних систем. Безпека – це умова нормального розвитку особистості, соціальної організації та

суспільства. Мета національної безпеки здоров'я це нормальний стан особистості і суспільства, їх розвиток [2].

Поняття "безпека" включає в себе психологічну і фізичну складові. Психологічна безпека, виступаючи необхідною умовою існування і розвитку людини та суспільства, реалізується через визначені форми соціальних взаємодій – спільну діяльність, адаптацію та життєве середовище і дотримання визначених відносин між ними. Структура психології безпеки, розглядається в двох аспектах: психологічна безпека середовища і психологічна безпека особистості. Сьогодні є підстави говорити про виникнення нового напрямку – психології безпеки, в рамках якого виконуються як теоретичні дослідження, так і практичні програми по забезпеченню психологічної безпеки в різних соціальних сферах [3, с.36-41].

Оформлення даного напрямку в окрему область психологічного знання диктує необхідність інтеграції теоретичних основ аспектів психологічної безпеки людини та суспільства.

Список використаних джерел

1. Василевська О.І. Психологічне здоров'я особистості як соціально-психологічне явище / Науковий вісник Херсонського державного університету, Серія: Психологічні науки. – 2016,- Вип. 3(2).- С.7-11.
2. Вітенко І.С. Медична психологія: підручник/ І.С.Вітенко – К.: Здоров'я, 2007. – 208с.
3. Гвоздів С.П. Освітнянські підходи до збереження здоров'я молоді як один із аспектів формування безпечної життєдіяльності/ С.П.Гвоздів// Наука і освіта. –2012. –№4.–С. 36-41.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ МОБІЛЬНОЇ ПАЛІАТИВНОЇ ДОПОМОГИ В ЦПМСД-4 МІСТА ОДЕСИ

Булгак Е.Д.

ст. викладач кафедри практичної та клінічної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Об'єктом дослідження виступають інкурабельні хворі і члени їх сімей, які опинилися перед обличчям смертельної хвороби.

Поліпшити якість життя пацієнтів із невиліковними, що загрожують життю, захворюваннями покликана паліативна допомога. Для України, а зокрема для Одеси, це порівняно молодий напрямок у сучасній медицині.

Паліативна допомога має на увазі надання комплексної допомоги інкурабельним хворим і членам їх сімей, які опинилися перед обличчям смертельної хвороби. Головний принцип паліативної допомоги - поліпшення якості життя людей із невиліковними захворюваннями, усунення фізичних і моральних страждань, збереження людської гідності у фінальній стадії життя. [2, с. 5]

Паліативна допомога - це підхід, що дозволяє поліпшити якість життя пацієнтів і їх сімей, які стикаються з проблемами, пов'язаними із загрозливим життю захворюванням. Цей підхід спрямований на запобігання та полегшення страждань завдяки ранньому виявленню, правильній оцінці і лікуванню болю та інших проблем.

Паліативна допомога - це запобігання і полегшення страждань будь-якого роду (фізичних, психологічних, соціальних або духовних), які долаються дорослими людьми і дітьми, що живуть з медичними проблемами, які обмежують термін їх життя. Цей підхід сприяє збереженню гідності, якості життя та адаптації до прогресуючих захворювань.

У 2014 році з'явилась перша в історії глобальна резолюція з паліативної допомоги - WHA67.19, яка закликала МООЗ і держави-члени поліпшити доступ до паліативної допомоги, як однієї з основних компонентів системи охорони здоров'я, приділяючи особливу увагу первинній медико-санітарній допомозі та її наданню на дому. [3 с. 4]

У нашому місті на сьогоднішній день паліативна допомога перебуває у стадії розвитку і становлення. У квітні 2020 року в центрі первинної медико-санітарної допомоги № 4 відкрито службу мобільної паліативної допомоги. На теперішній час це - єдиний в місті Одеса медичний заклад, де надається безкоштовна паліативна допомога на дому важко хворим і вмираючим пацієнтам, які проживають в Київському районі.

Бригада мобільної паліативної допомоги на даний момент обслуговує 130 пацієнтів з важким смертельним діагнозом, а так само їх родичів.

Паліативний пацієнт - це людина, яка страждає невиліковним прогресуючим захворюванням і потребує медичної, психологічної та соціальної підтримки. Паліативна допомога не прискорює смерть і не уповільнює її - вона забезпечує кращу якість життя від моменту діагностики важкої хвороби до кінця життя.

Мобільна паліативна допомога об'єднує роботу медичних працівників, психологів, соціальних працівників, юристів, священнослужителів та волонтерів. Першочерговим завданням усіх членів мобільної бригади паліативної допомоги є проведення комплексу заходів, спрямованих на зниження фізичних і душевних страждань хворого. Насамперед, це купірування болю та інших патологічних симптомів. Крім того, паліативна допомога включає в себе - надання психосоціальної, духовної підтримки хворим та їх рідним. Клінічний психолог зачіпає психологічні і комунікативні аспекти паліативної допомоги. Потрапляючи до тяжкохворого, фахівець -

психолог мобільної паліативної служби повинен вміти знайти підхід до пацієнта і його близьких, поставити діагноз духовного стану сім'ї та надати необхідну психологічну підтримку. Факт неминучості відходу людини з життя завжди важко сприймається оточуючими, - це величезна психологічна травма для всіх, особливо для рідних і близьких інкурабельного пацієнта. У такій справі, як паліативна допомога, важливо розуміти і відчувати серцем, що приносиш користь людям: допомагаєш їм впоратися зі страхом смерті, полегшуєш їх страждання. [2, с.14]

Паліативна допомога - це не просто надія, це гарантія, що людина в разі необхідності буде забезпечена підтримкою і гідним відходом.

У загальносвітовому масштабі, за оцінками, паліативна допомога необхідна у 40-60% всіх смертельних випадків. Паліативна допомога потрібна пацієнтам з широким спектром медичних проблем, що загрожують життю. Більшість дорослих, які потребують паліативної допомоги, мають хронічні захворювання печінки, ревматоїдний артрит, неврологічні захворювання, деменцію, вроджені вади розвитку та лікарсько-стійкий туберкульоз. Серед дітей можуть бути широко поширені вроджені вади розвитку та спадкові захворювання. [3, с. 4]

Якісна мобільна паліативна допомога покликана забезпечувати «якомога кращу якість життя» за рахунок того, що вона:

- 1) об'єднує турботу про медичні, психологічні, соціальні і духовні потреби пацієнта;
- 2) пропонує систему підтримки, яка допомагає також родичам у перебіг хвороби пацієнта і при переживанні горя після його відходу.

Перед співробітниками мобільної бригади постає питання: як визначити духовні потреби вмираючих пацієнтів? Поняття «духовний» відноситься до життєвих

цінностей людини. Духовні питання пацієнта пов'язані з особистим пошуком сенсу і значення. Люди, що наближаються до кінця життя, часто з особливою гостротою починають відчувати потребу в тому, щоб їх приймали і цінували, в прощенні і примиренні, в пошуках сенсу і напрямків у житті.

Співробітники паліативної бригади зобов'язані поважати традиції і звичаї пацієнта і членів його сім'ї. Завжди є можливість просто послухати пацієнта, нічого не кажучи, - найчастіше це для нього є найважливішим. Це дозволяє пацієнту озвучити страхи і тривоги. Потрібно просто бути людяними до хворого та його родичів. [1, с. 240].

Висновок. Забезпечення доступності паліативної допомоги - це не просто один з етичних обов'язків системи охорони здоров'я в сучасній Україні, а й - зобов'язання в силу міжнародного законодавства з прав людини. Право на паліативну допомогу та знеболення визнається правом людини на гідне життя у будь-якому стані. [3, с. 5]

Список використаних джерел

1. Брюс Клемінсон «Введення в паліативну допомогу». Благодійний фонд допомоги хоспісу «Віра» 119048, Москва, Кооперативна вул., буд. 10, кв. 12 www.hospicefund.ru E-mail: (hidden) 275 стор.

2. Магнолія. Головні новини сьогодні. Стаття «Паліативна допомога: розвиток і перспективи» 16.12.2019. <http://magnolia.kz/articles/12041-palliativnaya-pomosch-razvitie-i-perspektivu.html> 28 стор.

3. Посібник для керівників програм «Планування і надання послуг паліативної допомоги». Всесвітня організація охорони здоров'я європейське регіональне бюро. Департамент попередження неінфекційних захворювань, інвалідності, насильства і травматизму UN City, Marmorvej

51, DK-2100 Copenhagen Ø, Denmark Ел. адреса: (hidden)
Веб-сайт: www.euro.who.int 92 стор.

ЕМПІРИЧНОГО ВИВЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЖІНОК У ПЕРІОД ВІКОВИХ ЗМІН

Ворнікова Л.К.

аспірант кафедри диференціальної і спеціальної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Соціальна важливість і складність життя сучасних жінок у зрілому віці (у період клімактерію) під час актуалізації вікових проблем апелює до індивідуально-психологічних особливостей особистості. До теперешнього часу індивідуально-психологічні особливості жінок у період вікових змін організму (клімактерію) залишаються майже невивченими. Організм кожної жінки індивідуальний, але існують медичні критерії, коли чекати "золоту осінь". У українських жінок норма настання клімактерію від 45 до 52 років. Згідно зі статистикою МОЗ України 60-80% жінок цього віку перебувають у клімактерію. Так криза зрілого віку (45-55 років) збігається з настанням клімактерію, що робить цей період набагато труднішим і складним [2]. На наступний час науковці досліджували їх самореалізацію та самоздійснення, комунікативні особливості, самоставлення, їх емоційний інтелект, гендерні стереотипи та ідентифікацію (О.Є. Андропова, С.В. Бикова, В.А. Гупаловська, П.П. Горностай, Т.В. Говорун, О.І. Власова, О.В. Камінська, З.О. Кіреева, О.М. Коқун, О.І. Кононенко, В.М. Мазурик, В.М. Майструк, О.М. Мірошніченко, А.В. Мудрик, Н.В., Е.Л. Носенко, Л.О. Пампуха, Н.В.Родіна, Н.О. Смахтіна, О.О. Стрельнік, В.О Срібна, Т.П.Чернявська, С.А.Швайкін, Я.І. Шкурко, М.А. Silverman, А. Theodosiou-

Tryfonidou, J.A. Birnbaum, S. Faludi, B. Givvy, A.M Nazary, F. Mohsenzadeh та інші) але усі ці дослідження не пов'язані з періодом клімактерію.

Для побудови моделі, що відбиває системні закономірності індивідуально - психологічних особливостей жінок, були об'єднані окремі підсистеми, що характеризують певні психологічні конструкти. Метою даного дослідження виступає вивчення взаємин між параметрами, що характеризують на змістовному рівні ключові параметри підсистем.

Аналізувалися наступні підсистеми: Підсистема «Індивідуально-психологічні особливості жінок у період вікових змін»; Підсистема «Соціально-демографічні чинники»; Підсистема «Стресові реакції»; Підсистема «Копінг-стратегії»; Підсистема «Класифікація життєвих подій»; Підсистема «Баланс між роботою й особистим життям».

Для підсистеми «Індивідуально-психологічні особливості жінок у період вікових змін» буде використано методика Шмішека - Мюллера «АКЦЕНТ 2-90», адаптовану М. І. Вігдорчиком.

Для підсистеми «Соціально-демографічні чинники» буде використано спеціально створену авторську анкету, яка включатиме інформацію про вік, стать, стаж роботи, рівень освіти, родинний стан, кількість та вік дітей, професійну мобільність, бажання змінити професію, ставлення до самоосвіти, співвідношення між часом, що приділяється роботі, сім'ї, сну та фізичній культурі, додаткові захоплення тощо.

Для підсистеми «стресові реакції» ми плануємо використати опитувальника стресів модифікацію методики «Опитувальник стресових подій студентського життя» (англ. Student-life Stress Inventory) американських авторів Б.М. Гадзелли, Д.В. Гінтера, Г. Л. Фулвуда.[3]

Для підсистеми «копінг-стратегії» ми плануємо вивчати поведінки подолання в кризових ситуаціях загрози

життю, копінг –стратегії у жінок, за допомогою методики «WOCQ», копінг-тест Р. Лазаруса та С. Фолкман в адаптації Н.В. Родіної.

Для підсистеми «класифікація життєвих подій» плануємо використати метод каузометричного аналізу. Каузометрія найбільш повний метод, який дозволяє дослідникам відшукувати не просто причинно-наслідкові та цільові зв'язки між явищами, але і формувати базові виміри життєвого шляху жінки, виявляти конфігурації значимо пов'язаних подій, бачити протилежні за змістовим наповненням події, віднаходити конфлікти, прогнозувати вектори розвитку особистості .

Підсистема «баланс між роботою й особистим життям». Для вивчення балансу між роботою й особистим життям плануємо використати « Шкали конфлікту робота-сім'я і конфлікту сім'я-робота» (англ. *Work-Family Conflict and Family-Work Conflict Scales*) американських дослідників Р.Дж. Нетемеєра, Дж.С. Боулза та Р. Макмуріана [4] , адаптована україномовна версія Шкали міжрольових конфліктів Я. В. Цехмістера, І. В. Данилюка, Н. В. Родіної, Б. В. Бірона, Н.С. Семенюк.

Таким чином, визначено, що в цілому індивідуально-психологічні особливості жінок у період вікових змін залишаються майже невивченими. Запропоновано модель дослідження індивідуально-психологічних особливостей жінок у період вікових змін (клімактерію). Показано, що її складають підсистеми: «Копінг-стратегії», «Соціально-демографічні чинники», «Класифікації життєвих подій», «Індивідуально-психологічні особливості жінок у період вікових змін», «Стресові реакції», «Баланс між роботою й особистим життям». Для кожної з них запропоновано відповідні психодіагностичні методики, а саме авторську соціально-демографічну анкету, методику «WOCQ», методику «Акцент 2-90», методику «Опитувальник стресових реакцій» та «Казуального аналізу» , «Шкали конфлікту робота-сім'я і конфлікту сім'я-робота.

Список використаних джерел

1. Василюк Ф. Е. Типология переживания различных критических ситуаций / Ф.Е. Василюк // Психологический журнал. – 2015. – Т. 16, № 5. – С. 104 -114.
2. Титаренко Т. Життєві кризи: технології консультування. Перша частина / Тетяна Титаренко. – К. : Главник, 2007. – 144 с. (Серія “Психол. інструментарій”).
3. Gadzella V.M. Student-life Stress Inventory / V. M. Gadzella, H.L.
4. Netemeyer, R. G. Boles, J. S., McMurrian, R. (1996). Development and Validation of Work-Family Conflict and Family-Work Conflict Scales. Journal of Applied Psychology, 81(4), 400–410

ПРОЕКТИВНА МЕТОДИКА Е. ВАРТЕГГА У ДОСЛІДЖЕННІ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Гриценко О.С.

аспіранта кафедри диференціальної та спеціальної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Сьогодні наше суспільство знаходиться у ситуації невизначеності та ризику та потребує нестандартного вирішення завдань, що під силу людині, мислення і поведінка якої відрізняються від стереотипних вчинків, крім того, компонентом такої діяльності є її успішність, досягнення певних позитивних результатів. Перелічені вище характеристики є невід’ємними рисами обдарованої особистості, чий індивідуальний і творчий потенціал вимагає постійної уваги з боку психологів.

Проблема психічного здоров’я обдарованих особистостей стала значущою на межі ХХІ століття. Сучасне

суспільство – суспільство глобальних змін, його розвиток залежить від творчого зусилля особистості, від тих можливостей і здібностей, якими вона володіє, глобалізація стимулює активність особистості, вказує на відповідність критеріям психічного здоров'я, ставить нові цілі та задачі перед психологічною наукою.

Обдарованість не можна порівнювати з обсягом отриманих знань. Це значно складніше явище, яке включає природну енергетику, пізнавальну активність, нестандартність мислення, наполегливість, надзвичайну працездатність. Кожна обдарована особистість – це індивідуальність, яка потребує особливого підходу. Організуючи психологічний супровід обдарованих особистостей, потрібно знати і бачити їх проблеми: – надкритичність по відношенню до себе і оточуючих, що може внести у взаємостосунки вразливість; – нерозуміння обдарованих може стати причиною їх потрапляння у групу ризику в колективі; – перфекціонізм, тобто прагнення домогтися досконалості у виконанні будь-якого завдання, що може привести до “самоїдства” або невміння виконати роботу до кінця; – нестабільність самооцінки – або надто висока, або надто низька; 5 – взяття повної відповідальності на себе за свої невдачі, що може призвести до виникнення почуття провини та до депресії; – проблема саморегуляції, яка полягає у тому, що обдаровані особистості займаються здебільшого тим, що для них є цікавим і складає суть їхньої обдарованості. Тому, уникаючи інших видів діяльності, вони не уміють працювати над тими задачами, що вимагають від них прояву вольових зусиль. Збільшення повсякденних фізичних і психічних навантажень, невпевненості, розгубленості та розчарування, вплив на особистість інформаційних потоків – усе це негативно позначається на психічному здоров'ї обдарованої особистості. Враховуючи те, що людське життя є найвищою суспільною цінністю, одним з найважливіших завдань психологічного супроводу обдарованих особистостей має бути збереження їх

психічного здоров'я та впровадження психокорекційних програм з урахуванням сучасних методів проєктивної психодіагностики.

У нашому дослідженні запропоновано рисунковий тест Е. Вартегга. Слід відзначити, що рисунковий тест Е. Вартегга характеризується високими психометричними показниками. К. Меллберг показав, що даний тест прогностично валідний відносно успішності адаптації й навчання у спеціальних середніх закладах. У дослідженні Е. Ройвайнена й П. Рууска були знайдені взаємозв'язки між параметрами тесту Е. Вартегга й Торонтською шкалою алексітимії. В інших дослідженні цих авторів було встановлено значне число кореляцій (хоча й невеликих за модулем 0,20-0,30) між тестом Е. Вартегга і методиками BPR-5, опитувальником оцінки ефективності та 16-PF. Італійський науковець А. Крізі [3] встановив відповідність між архетипічними символами і картами тесту Роршаха. Слід зазначити, що валідність тесту незавершених малюнків Е. Вартегга значно поступається такій у більшості опитувальників. Проте вважається, що в перспективі можливе створення надійних і валідних індексів для даного тесту [2].

Методика Незавершених малюнків Е. Вартегга [1], являє собою розташовані на темному тлі квадрати білого кольору, що містять відповідні стимульні знаки чорного кольору (символи): крапку (символ 1), маленьку хвилясту лінію (символ 2), послідовність трьох вертикальних штрихів, що збільшуються, розташованих на рівній відстані один від одного (символ 3), маленький чорний квадрат (символ 4), поздовжній і поперечний штрихи, що протистоять один одному (символ 5), горизонтальний і вертикальний штрихи (символ 6), півколо із крапок (символ 7) і склеписта дуга (символ 8).

Е. Вартегг відзначає, що перевага або зневага окремими стимульними знаками в послідовності рисування повинне розглядатися в характеристичній інтерпретації ще й

під кутом зору відповідних архетипів. Саме в силу архетипового укорінення стимульних знаків порядок виконання рисунків навряд чи можна вважати випадковим. Нормативною вважається послідовність за Г. Лоссеном й Г. Шоттом, а саме наступний ряд заповнення полів 1-2-3-8-4-5-6-7. На думку А. Крізі [3] нормальна послідовність заповнення полів вказує на збалансовану особистість, яка *адаптована до суспільних правил та норм власної культури*.

Таким чином, застосування проективної методики Е. Вартегга у дослідженні обдарованих особистостей дозволить розробляти психокорекційні програми, спрямовані на збереження їх психічного здоров'я.

Список використаних джерел

1. Вартегг Э. Уровневая диагностика личности // Калинин В.К. Рисуночный тест Вартегга. – М.: Смысл, 2006. – С. 4-110.

2. Родина Н.В. Рисуночный тест Вартегга. История создания и развития метода // 500 лет использования понятия «Психология» в литературе, искусстве, науке и практике: материалы Международной (заочной) научной конференции (Черногорск, 12 января 2014 года) / под ред. А.А. Кроника, Л.Ф. Чупрова. //«Вестник по педагогике и психологии Южной Сибири». Приложение: «РЕМ: Psychology. Educology. Medicine». – 2014. - № 1. – С. 56-63.
<http://flogiston.ru/articles/general/psychology500years>

3. Crisi A. Manuale del Test di Wartegg / A. Crisi. - Roma: Ma.Gi, 2007. – 365p.

ПАСИВНА ВІРТУАЛЬНА ЗАЛУЧЕНІСТЬ ЯК ПРЕДИКТОР ПОРУШЕНЬ СНУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ: ПОВСЯКДЕННІСТЬ ТА КАРАНТИН

Гудімова А.Х.

аспірант кафедри практичної та клінічної психології,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Псядло Е. М.

доктор біологічних наук, професор, завідувач кафедри
практичної та клінічної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Підлітки є найактивнішими користувачами соціальних мереж та в середньому проводять онлайн більше чотирьох годин на добу. Така закономірність пов'язана з потребою підлітків бути причетними до спільноти, щоб відчутти себе менш самотніми, можливістю ділитися важливою для них інформацією зі світом та пошуком однодумців. Надмірне використання соцмереж може призвести до когнітивно-емоційної стурбованості, порушення самооцінки та до інших психологічних проблем.

Проведено дослідження особливостей взаємодії підлітків та сучасних технологій в контексті віртуальної комунікації. Всього досліджено 516 осіб у віці від 15 до 21 року.

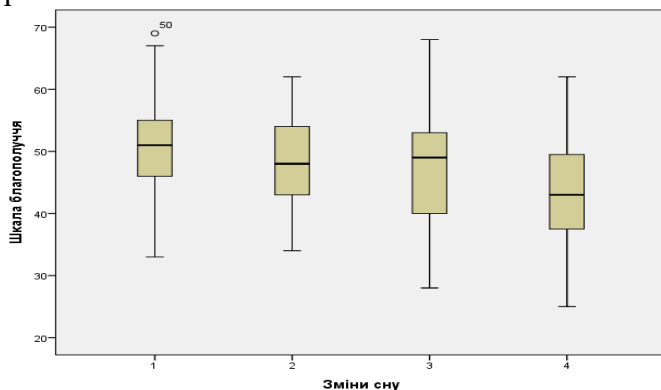
Нам вдалося встановити, що найактивнішими користувачами онлайн є підлітки у віці 17-18 років, що складає 56,3 % від усіх піддослідних. Отримані результати онлайн-залученості у повсякденності дозволили встановити, що сучасні підлітки, не дивлячись на потребу у спілкуванні, віддають перевагу пасивному використанню соцмереж. Це означає, що вони в більшій мірі є спостерігачами за чужим «життям». Під час пасивного користування підлітки можуть виставляти власні пости та оцінювати пости інших користувачів, дивитися стрічку новин, тобто споживати інформацію не виходячи на контакт з іншими, але це має наступні наслідки. По-перше, труднощі виходу з соцмереж. Прокручуючи стрічку новин можна знайти все цікавішу інформацію, яку необхідно переглянути саме зараз. Виникає ситуація, що підлітки відкривають велику кількість посилань,

які притягують їхню увагу настільки, що дуже важко відволіктися.

В нашому дослідженні встановлено, що відволікання уваги на різні новини в платформах соцмереж іноді призводять до труднощів завершення соцмережових сеансів ($2,69 \pm 0,067$ балів). По-друге, через пасивне використання у підлітків відмічаються порушення сну ($2,53 \pm 0,080$). Це може бути прояснено феноменом так званої «кролячої нори» контенту на таких платформах як «Instagram» та «YouTube». Переглядаючи перед сном велику кількість різних фото та відео, часто підлітки ловлять себе на тому, що вони дивляться доволі архівні записи або так звані «відео-уроки» та челенджі, які настільки відволікають, що сон настає під ранок. Внаслідок чого, підлітки мають скарги на самопочуття та концентрацію уваги під час навчання. По-третє, пасивне використання провокує розвиток залежності, оскільки у будь-який момент навчання, проведення часу з близькими, відчувши нудьгу, підлітки автоматично починають прокручувати стрічку новин або дивитися сторіс інших користувачів, навіть не усвідомлюючи факту, що вони це роблять. Цей феномен має назву «фабінг». Наше дослідження доповнює та підтверджує закордонні результати досліджень про те, що використання соціальних мереж може вплинути на сон за рахунок посилення когнітивного збудження [1, 2]. Когнітивне збудження в значній мірі пов'язано з можливістю створювати контент та взаємодіяти з великою кількістю користувачів одночасно.

Важливим у підтриманні психологічного благополуччя підлітків є здоровий сон. Однак, як описано вище, у зв'язку з негігієнічним використанням соцмереж, підлітки нехтують сном, що проілюстровано на рисунку. Спрямованість соціальних мереж впливає не лише на сон, а також і на емоційний стан та відчуття соціалізації. Отримуючи реакції або при їх відсутності підлітки можуть відчувати як приплив сил, задоволення та причетність до спільноти, так і занепокоєння, напруження, відчуття власної

нікчемності та відірваності від інших. Під час карантину залученість у віртуальний світ надмірно збільшується, призводячи до безсоння підлітків. За даними опитування було встановлено, що 26 % підлітків нехтують сном, проводячи майже всю ніч у соцмережах та лягають спати тільки під ранок.

Мал. Діаграма розмаху змін сну та психологічного благополуччя

Такий режим сну призводить до дисомнії, порушення самопочуття та психологічного неблагополуччя.

Звичайно не всі підлітки мають проблеми зі сном через активність у соцмережах, доказом є дані опитування (42,9 %). Лише 6,3 % підлітків скаражаться на безсоння через нав'язливе бажання перевірити оновлення у додатках та перегляд різноманітних відео-роліків від яких досить важко відірватися. За отриманими результатами, підлітки у яких рівень психологічного благополуччя від 47 до 69 балів не мають проблем зі сном. Проведене опитування дозволило встановити, що при правильному розпорядку дня та завдяки зусиллям волі, підлітки здатні припинити перебування у віртуальному світі та готуватися до сну.

Пов'язаність психологічних порушень з негігієнічним використанням соціальних мереж є складним та неоднозначним феноменом, тому його дослідження є актуальним.

Список використаних джерел

1. Cain N, Gradisar M. (2010). Electronic media use and sleep in school-aged children and adolescents: a review. *Sleep Med*, 11(8), 735–42. <https://doi.org/10.1016/j.sleep.2010.02.006>
2. Exelmans L, Van den Bulck J. (2017). Binge viewing, sleep, and the role of pre-sleep arousal. *J Clin Sleep Med*, 13(8), 1001–8. <https://doi.org/10.5664/jcsm.6704>
3. Hudimova A. Kh. (2020). Modern Adolescents' Psychological Well-being and Social Media Overload. *Vector of modern pedagogical and psychological science in Ukraine and EU countries: Collective monograph*, P.1., 182 – 198. <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2.1.11>

СЕКСУАЛЬНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Єрмакова А.С.

аспірант кафедри диференціальної і спеціальної психології
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Чернявська Т.П.

д.психол.н., професор кафедри диференціальної і спеціальної
психології, ОНУ імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Дослідження проблем сексуальності, особливостей її структури, ролі та місця, яке вона посідає в особистісному житті людини не залишає байдужими науковців впродовж багатьох років (Л.С. Виготський, І.С. Кон, А. Маслоу, К. Роджерс, З. Фрейд, Е. Фромм та ін.) [1; 2; 4; 7; 9; 10].

У психологічній науці дослідженню феномену сексуальності присвячені слідуєчі психологічні теорії та концепції:

- теорія психосексуального розвитку людини (З. Фрейд) [9];
- гуманістичний психоаналіз (Е. Фромм), з позицій якого зріла сексуальність неможлива без задоволення

потреби в любові і набутті життєвого сенсу [10];

- культурно-історична концепція (Л.С. Виготський), яка визначає сексуальність як психологічну освіту, яка володіє ознаками вищої психічної функції [1];

- соціокультурний підхід в сексології (І.С. Кон, Б. Мартель та ін.) [2; 3];

- екзистенційно-гуманістичний підхід (А. Маслоу, Ф. Перлз, К. Роджерс та ін.) дозволив виявити засоби психологічного впливу на установки і поведінку індивіда, на рівень сформованості сексуальності [4; 6; 7];

- розуміння сексуальної взаємодії, як процесу комунікації (П. Вацлавік, В. Сатір та ін.) [8].

Наявність широкого спектру різноманітних концепцій та підходів до розуміння суті феномену сексуальності людини, що відрізняються теоретичними позиціями, термінологічним апаратом, об'єктом дослідження, є свідомством того, що в думках дослідників, що складає сексуальну сферу особистості людини, бажаної єдності немає.

Думка Т.П. Чернявської про те, що «особистість, яка успішна в бізнес-діяльності, то вона може більш ефективною, самореалізуватися в соціальній середі, зберігаючи при цьому необхідний баланс власної свободи і індивідуальної своєрідності» [12, 63] є продуктивною в контексті нашого дослідження проблеми сексуального благополуччя та успішності особистості в бізнесі.

Також продуктивними для нашого дослідження є підходи А. Маслоу, Ф. Перлза, К. Роджерса, про фактори психологічного впливу на рівень сформованості сексуальності [4; 6; 7]; Е. Фромма [10] про детермінанти зрілої сексуальності; комунікативний підхід до сексуальної взаємодії (П. Вацлавік, В. Сатір та ін.) [8].

Що до благополуччя людини, яке пов'язане із сексуальністю, то цьому феномену присвячена дисертація О.В. Чалової «Психологічні умови сексуального благополуччя чоловіків і жінок в стійких подружніх парах

[11].

Розглянемо поняття і погляди на психологічне благополуччя, сексуальність і сексуальне благополуччя в цілому з точки зору різних підходів і теорій в психології.

До основних функцій сексуальності З. Фрейд відносить: отримання задоволення; репродуктивну функцію, яка забезпечує постійне збереження людства як виду; збереження здоров'я [9].

Е. Фромм звертає особливу увагу на те, що сенсом любові в злитті з іншою людиною є з'єднання з ним без втрати власного «Я», тобто в злитті на основі рівноправності і доброти. Автор підкреслює взаємозв'язок інтимності і сексуальності і пише, що еротична любов найбільш особистісна, симетрична. Вона створює можливість глибокої інтимності. На думку вченого, інтенсивність еротичної любові може бути дуже різною, також це почуття саме недовговічне і вимогливе: для його підтримки необхідна постійна робота над собою, бажання дарувати емоції і пристосовуватися [10].

Б. Мартель вважає, що важливою складовою сексуального здоров'я є здатність переживати близькість, інтимність. Здатність прийняти іншого на своїй території має на увазі внутрішню впевненість і автономію. Далі автор зазначає, що в разі, коли перший сексуальний досвід виявляється невдалим, це може відбитися на майбутній сексуального життя, підриваючи впевненість людини в собі або створюючи негативний образ сексуальності [3].

Таким чином, теоретичний аналіз проблеми сексуального благополуччя дозволяє зробити висновки, що людина, яка приймає свою сексуальність як невід'ємну і важливу частину життя, що виражає свої потреби, бажання і здатна встановлювати задовільні сексуальні відносини з партнером, має спрямованість на збереження і зміцнення сексуального здоров'я, яке в свою чергу, є значущим компонентом сексуального благополуччя.

Список використаних джерел

1. Выготский Л.С. Психология развития человека. М.: Смысл; Эксмо, 2005. 1136 с.
2. Кон И.С. В поисках себя: Личность и ее самосознание. М., 1984. 335 с.
3. Мартель Б. Сексуальность, любовь и Гештальт. СПб.: Речь, 2006. 192 с.
4. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики; [пер. с англ. А.М. Татлыдаевой]. СПб.: Евразия, 1999. 430 с.
5. Нардонэ Д., Вацлавик П. Искусство быстрых изменений. Краткосрочная стратегическая терапия. М.: Психотерапия, 2006. 192 с.
6. Перлз Ф., Гудмен П., Хефферлин Р. Практикум по гештальт-терапии. М.: Психотерапия, 2007. 240
7. Роджерс К. Консультирование и психотерапия. Новейшие подходы в области практической работы: монография. М.: Эксмо-Пресс, 2000. 464 с.
8. Сатир В. Как строить себя и свою семью; пер. с англ. М.: Педагогика-Пресс, 1992. 192 с.
9. Фрейд З. Психоанализ. Д.: Сталкер, 1999. 432 с.
10. Фромм Э. Человек для самого себя; [пер. с англ. Э. Спировой]. М.: АСТ: АСТ Москва, 2008. 352 с.
11. Чалова А.В. Психологические условия сексуального благополучия мужчин и женщин в устойчивых супружеских парах: автореф. дис. канд. психол. наук: 19.00.01. М. 2016. 26 с.
12. Чернявская Т.П. Личностные особенности собственников и несобственников бизнеса: гендерный аспект. Наука і освіта. Південний науковий центр НАПН України. Одеса. 2013. № 4/СХІV. С. 29 –33. URL: file:///C:/Users/tatya/Downloads/NiO_2013_4_8.pdf

РОЗВИТОК ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК СПОСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В ЧАС ПАНДЕМІЇ

Жигайло Н.І.

д. психол. н., професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка

Болдижар Е.

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

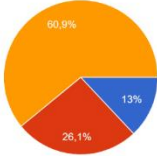

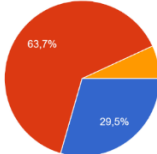
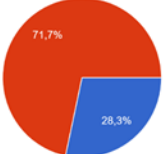
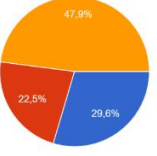
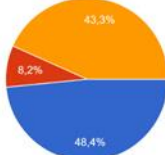
Актуальність проблеми. Сьогодні нас хвилює тема пандемії. Вона впливає на все: починаючи від настрою вранці, звичного способу життя, закінчуючи цілями та планами на майбутнє. Люди стали більш замкненими, проводять свій час у віртуальному просторі. Відчувають себе самотніми через відсутність живого спілкування. Дистанційна комунікація є поверхневою та емоційно-холодною, позбавленою душевної та духовної близькості, а відтак скарги на депресивні та невротичні розлади, тривожні стани та напруження домінують в лікарській і психотерапевтичній практиці. Виклики та обмеження, з якими усі зіткнулися через пандемію коронавірусу, можуть стати часом застановлення та переосмислення способу життя та якості стосунків.

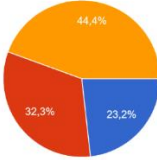
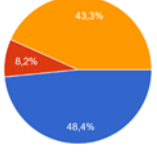

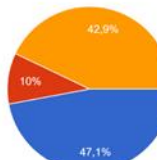
Виклад основного матеріалу. З поширенням у світі коронавірусної інфекції людство зазнало чимало обмежень, нечуваних для сучасного світу. Всім рекомендується перебувати на карантині для уникнення зараження та розповсюдження вірусу, залишатися вдома, дотримуватись соціальної ізоляції, витримувати дистанцію, дотримуватись посилених гігієнічних вимог. Зіткнулися із невидимим ворогом, який швидко розповсюджується та створює атмосферу небезпеки. Така боротьба на символічному рівні в багатьох може асоціюватися із війною. На цій основі виникає страх, підозріливість один до одного, паніка тощо. Перебуваючи увесь час вдома, деякі люди можуть відчувати психологічну клаустрофобію; неблагополучні сім'ї можуть частіше потерпати від агресії та домашнього насильства.

Сучасні обставини, де людина стикається з депривацією своїх психологічних, соціальних, духовних та інших потреб, де є реальні загрози втрат різної важкості - від тимчасового безробіття до тривалої рецесії; від легкого перебігу захворювання до летальних наслідків, - такі обставини є вірогідним предиктором щодо розвитку тривожно – депресивних реакцій або клінічної депресії, яка має виражені клінічні симптоми, серед яких – пригнічений настрій, порушення сну, апетиту, втрата інтересів, апатія, суїцидальні думки. Окрім цього, важкі стреси можуть порушити здатність до адаптації та сприяти появі посттравматичного стресового розладу. Тому дуже важливо здійснювати психологічну профілактику і запобігати виникненню потенційних психічних порушень, або ж вчасно визнавати свою вразливість та потребу в допомозі.

Перехід на дистанційну форму передачі інформації позбавляє людину однієї із органічних потреб – живого спілкування. Психологами доведено, що спілкування – є необхідна умова і органічна потреба людини (на рівні їсти, пити, дихати). Ця проблема торкнулася, перш за все, школярів, студентів, аспірантів тощо.

Зважаючи на актуальність та гостроту проблеми, з метою вивчення психологічного стану респондентів, нами проведено дослідження. Для цього розроблено анкету, яка містить актуальні питання щодо обраної теми. В опитуванні взяли участь понад 800 осіб, з яких 650 жінок та 151 чоловіків. З яких 336 студентів та 465 дорослих (віком від 25 років). Вони відповідали на запитання анкети, які досліджують сучасний стан речей: відношення до дистанційного навчання/роботи, карантину, якості викладання та сприйняття тощо. Результати дослідження представлені на діаграмах. В діаграмах наведені числа у відсотках.

<p>Як вплинув на вас карантин? 801 ответ</p> <p> ● Прог ● Регр ● 56/56 </p>	<p>Чи хворіли ви на COVID-19? 801 ответ</p> <p> ● Так ● Ні </p>
<p>43,5 % відповіли, що карантин вплинув на них прогресивно, а 56.5 вважають, що регрес був частіше, ніж прогрес.</p>	<p>Всього лише 9,4% хворіли на COVID-19, інші (90,6%) – ні.</p>
<p>Як ви ставитесь до дистанційного навчання\роботи? 801 ответ</p> <p> ● Прог ● Регр ● Мен </p>	<p>Чи довіряєте ви офіційній статистиці МОЗ щодо померлих\інфікованих? 801 ответ</p> <p> ● Так ● Ні </p>
<p>63,7 % відносяться негативно до дистанційного навчання\роботи, натомість 29,5% позитивно ставляться і 6,8% тих, кому байдуже..</p>	<p>71,7 % (а це майже 567 людей з 800) не довіряють офіційній статистиці МОЗ і 28,3 довіряють не дивлячись на інших.</p>
<p>Чи відчуваєте ви стан пригнічення \ тривоги через карантин? 801 ответ</p> <p> ● Так ● Ні ● В якийсь </p>	<p>Чи дотримуетесь ви карантинних норм? 801 ответ</p> <p> ● Так, звісно ● Ні, в цьому нічого ● Мені </p>
<p>22,5% не відчувають стан тривоги\пригнічення, але інша частина, а саме 77,5% ,</p>	<p>8,2% не вірять що хвороба все таки існує і не дотримуються карантинних обмежень, 43,3%</p>

<p>на жаль, страждають через цей стан.</p>	<p>намагаються притримуватись правил, але не завжди це виходить і 48,4% вірять в COVID-19</p>
<p>Чи слідкуєте ви за новинами регулярно? 801 р ответ</p> <p> ● Так, звичайно ● Ні, в цьому немає сенсу ● Іноді </p>	<p>Чи дотримуетесь ви карантинних норм? 801 р ответ</p> <p> ● Так, звичайно ● Ні, в цьому немає сенсу ● Іноді </p>
<p>23,2% активно слідкують за новинами, 32,3% інколи згадують про це, а більшість (44,4%) лише на початку пандемії.</p>	<p>54,2% страждають під час карантину від нестачі живого спілкування, але 20,6% все задовольняє.</p>
<p>Чим ви займались під час карантину? 801 р ответ</p> <p> ● Розваги ● Спілкування ● Інше </p>	<p>Яким є Ваш сон в час карантину? 801 р ответ</p> <p> ● Міцний та спокійний ● Тривожний та неспокійний ● 30/50 </p>
<p>30,5% респондентів займалися саморозвитком та вдосконаленням, натомість 24,8 відсипались і байдикували.</p>	<p>Сон в 52,1 % є міцний та спокійний, а в 47,9 є тривожним та неспокійним</p>

З метою збереження фізичного та психічного здоров'я досліджуваних, успішного виходу із стану невизначеності, незахищеності, пригнічення, депресії нами запропоновано програму розвитку духовних цінностей, яка включає в себе:

1. Поняття «духовної особистості».

2. Авторську психологічну структуру духовної особистості.
3. Авторську модель духовного становлення особистості молоді.
4. Програму тренінгу розвитку духовності особистості.
5. Критерії розвитку духовності особистості.
6. Джерела формування духовності особистості.

Під феноменом «**духовна особистість**» розуміємо таку особистість, в якій горить іскра Божества; яка в своїх думках і вчинках опирається на закони правди і справедливості; яка в своєму житті керується постулатом: **«Я працюю на Вічність!, а не просто вічно працюю!»**

Авторська психологічна структура духовної особистості (рис.1) представлена нами у вигляді дерева, основа (коріння) якого базується на чинниках саморегуляції, якими є воля, совість і віра; вітки цього дерева – це наші пізнавальні та емоційно-вольові психічні процеси, психічні стани, психічні властивості, психічна діяльність, спрямованості тощо, а верхівка цього дерева прагне до духовного зростання, тобто до самовдосконалення.

Рис. 1. Психологічна структура особистості за С. Максименко, Н. Жигайло

Авторська модель духовного становлення особистості включає в себе інструментальну, потребово-мотиваційну та інтеграційну складові (рис.2).

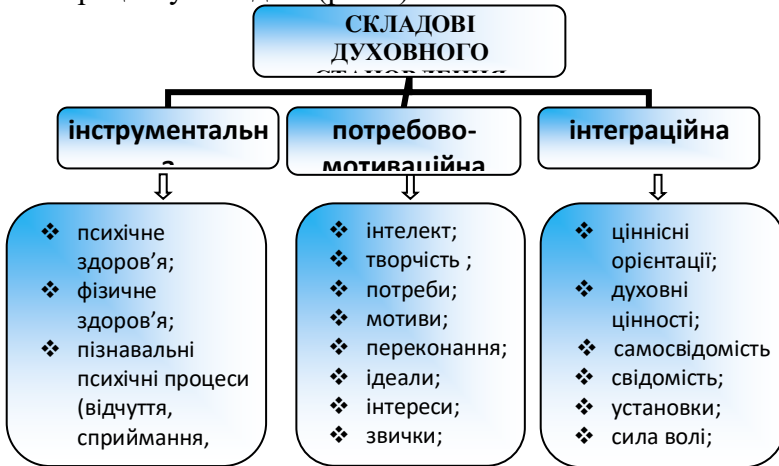

Рис. 2. Авторська модель духовного становлення особистості

Нами запропоновано психологічний тренінг розвитку духовності особистості. Структурно програму тренінгу поділено на 7 тем-блоків. До кожного блоку розроблені оригінальні вправи, які можна використати у відповідності до поставленої мети: рольові та ділові ігри, міні-дискусії, вправи із тренінгу особистісного зростання, вправи із тілесно-зорієнтованого тренінгу, лекції, наукові семінари, круглі столи, конференції, реколекції тощо.

Таблиця 1

«Програми тренінгу розвитку духовності особистості»

№ блок у	Назва тренінгового блоку	Основні психолого-педагогічні та тренінгові вправи
1	Вступ до роботи	1. Ознайомлення з правилами роботи в Т-групі.

		<p>2. Формування атмосфери психологічної безпеки.</p> <p>1. Психогімнастика.</p>
2	Ціннісні орієнтації особистості	<p>1. Проективний малюнок «Я і моє місце в світі людей».</p> <p>2. Рольова гра «Погані люди–добрі люди. В чому різниця?».</p> <p>3. Ділова гра «Готуємо кодекс поведінки 21-го сторіччя».</p> <p>4. Вправи на зняття «затисків» у м'язах та підвищення рівня атмосфери безпеки у Т-групі.</p>
3	Духовне становлення особистості	<p>1. Рольова гра «Я – минулий, нинішній, майбутній. В чому різниця?»</p> <p>2. Психологічний практикум «Чим я найбільше пишаюся в своєму минулому? Що було таке, що варто було б прожити інакше?»</p> <p>3. Вправа «Порожній стілець – мої друзі та вороги у минулому».</p> <p>4. Брейн-стормінг «Визначення напрямків соціальної підтримки державою управління як її майбутнього творця».</p> <p>5. Вправи на зняття «затисків» у м'язах, вияв експресії через рух.</p>
4	Духовні цінності особистості	<p>1. Соціально-перцептивно орієнтований тренінг особистісного зростання «Я – очима інших. Чи можна мені довіряти?»</p> <p>2. Групове обговорення «Людина 21 століття– яка вона? Минуле, сучасне, майбутнє?»</p> <p>3. Ділова гра «Якби Священну</p>

		книгу написав Я?» 4. Вправи на зняття «затисків» у м'язах, вияв експресії через рух.
5	Свідомість особистості	1. Дискусія «Свідома людина – “за” та “проти”». 2. Брейн-стормінг «Хто я – піщинка, крапля води, дуновіння вітерця – чи я відповідаю за майбутнє?» 3. Ділова гра «Совість. Чи потрібна вона у 21-му сторіччі?» 4. Вправи на зняття «затисків» у м'язах, вияв експресії через рух.
6	Обговорення підсумків тренінгу	1. Дискусія «Я – до початку роботи в Т-групі. Я – після закінчення роботи в Т-групі. Що в мені змінилося?» 2. Вправи на зняття «затисків» у м'язах, вияв експресії через рух.
7	Кінцеве заняття «Моє майбутнє»	1. Формування екзистенційного «Я». 2. Розстиківка почуття «Ми» в учасників тренінгу. 3. Вправи на зняття «затисків» у м'язах, вияв експресії через рух.

Також нами представлено критерії, яким повинна відповідати духовна особистість: **моральні:** духовна особистість мусить бути людиною чесною і справедливою; мати об'єктивний та суб'єктивний авторитет; любити і поважати свою працю; мати етично-діловий такт і радість від спілкування; **інтелектуальні:** високий рівень фахової підготовки; точність пам'яті, гнучкість мислення, творчість уяви; темперамент, лабільна нервова система (вроджені чинники); сила волі і віра (набуті чинники); мовленнєва культура, риторика; інтуїція; спостережливність; **фізичні та**

канонічні: одяг, постава, поведінка; шляхетність, одухотворення.

Джерелами духовності особистості є: наука, культура, мистецтво, читання Святого Письма; Богословіє (як наука про Бога); Свята Літургія – вчителька життя (А.Шептицький); Молитва – розвиток душі; церковне мистецтво; християнська філософія; природа, спорт тощо.

Висновки. Застосування програми розвитку духовних цінностей позитивно впливає на фізичне та психічне здоров'я в час пандемії. Духовні цінності – це своєрідний духовний капітал людства, накопичений тисячоліттями, який не тільки не знецінюється, а навпаки зростає. Ми здійснили значний цифровий стрибок та перейшли на більш високий технологічний рівень розвитку. Однак, утвердження і розквіт нашої держави можливий лише за умови професійного та інформаційно духовного становлення кожного громадянина, професіонала, фахівця, який має стати вирішальною силою, що забезпечить незворотність поступу України до своєї волі, слави, економічного та соціального добробуту, здорової нації, сильної держави світового рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Балл Г. О.* Психологія і духовність / Упоряд.: Г. Балл, Р.Трач // Гуманістична психологія. – 2005. – 279 с.
2. *Боришевський М.Й.* Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості. – К., 2000. – 76 с.
3. *Жигайло Н. І.* Психологія духовного становлення особистості майбутнього фахівця : Монографія. - Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008 – 336 с.
4. *Максименко С.Д.* Генеза здійснення особистості : наук. монографія. – К. : КММ, 2006. – 255 с.
5. *Максименко С. Д.* Психологія особистості : Підручник. – К. : КММ, 2007. – 296 с.
6. *Москалець В.П.* Психологія особистості: Навч. посібник. – К.: «Центр учбової літератури», 2013. – 416 с.
7. *Савчин М. В.* Духовний потенціал людини:

монографія / М. В. Савчин. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 508 с.

ПРОБЛЕМА ЗАЙВОЇ ВАГИ ЯК ПОРУШЕННЯ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Кононенко О.І.

д. психол. н., професор кафедри диференціальної і спеціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Капталан Н.М.

аспірант кафедри диференціальної і спеціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

В сучасній психологічній науці значна увага приділяється проблемам повноцінного функціонування людини. Ознаками гармонійної особистості є добре самопочуття та здоровий спосіб життя, найважливішим чинником якого є харчування. Оскільки сучасна психологічна наука значну увагу приділяє проблемам повноцінного функціонування людини, її психологічному та фізичному здоров'ю, то однією із найважливіших задач стає вивчення особливостей харчової поведінки особистості. Актуальність проблематики дослідження полягає в тому, що правильне харчування забезпечує повноцінне функціонування людини, а неправильне – призводить до надлишкової ваги, погіршення стану здоров'я та розвитку різних захворювань

Стрімкий розвиток сучасного життя потребує від нас максимальної витрати енергії та особистісних ресурсів. При цьому стреси та депресії стають постійними супутниками особистості, які безупинно руйнують її, особливо тоді, коли вона не знає способів їх подолання. За таких умов їжа перестає виконувати свої первинні функції і, перетворюючись на предмети фетишу, заповнює життя людей, які за допомогою раціону харчування на

підсвідомому рівні намагаються розв'язати свої психологічні проблеми.

Основними причинами виникнення зайвих кілограмів, є, звичайно ж, недостатня фізична активність і неправильний, нездоровий раціон. Крім того, постійне переїдання, вживання напівфабрикатів і фаст-фудів погіршують ситуацію, і зайва вага стає справжньою проблемою, враховуючи сидячий спосіб життя сучасного людства. Однак, це далеко не всі причини, за якими відсоток людей з надмірною вагою регулярно росте. До фізичних аспектів додаються ще й психологічні, яким ми часто не приділяють достатньої уваги.

Хоча харчування, безумовно, є фізіологічною потребою, психологічна мотивація також впливає на харчову поведінку. Наприклад, потреба поїсти може бути викликана не лише бажанням "нагодувати себе", але й позитивними (наприклад, щастя) і негативними (наприклад, злість, депресія) емоціями. Не останню роль відіграють внутрішні соціальні настанови, норми та очікування щодо споживання їжі. Таким чином, харчова поведінка являється і транстрофічною потребою особистості (задоволенні, самоствердженні, етноідентифікації тощо) та суспільства (соцінтегративна, соціодиференційна та соціодетифікаційційна). Ось чому часто трапляється так, що, навіть ведучи здоровий спосіб життя і регулярно відвідуючи спортзал, багато людей не можуть позбутися надмірної ваги, що призводить до розпачу, депресії і невпевненості у власних силах.

Також, з кожним днем зростає кількість захворювань порушення харчової поведінки, одним з яких є зайва вага. Щоб знайти рішення проблеми, необхідно для початку розібратися, що ж може послужити причиною появи зайвих кілограмів і які бувають психологічні чинники, що негативно впливають на вагу.

Процес харчування – це не лише задоволення своїх фізіологічних потреб (голод), але й особистісних. Під особистісними потребами більшість людей розуміють:

соціальне схвалення (батьків, близьких оточуючих), вживання «модної» їжі, переїдання, відмову від їжі та інше. Спираючись на висновки гастропсихологів, для науки важливим є дослідження зв'язку характеру людини з її смаковими уподобаннями. Смакові уподобання допомагають визначити вплив раціону харчування на поведінку, емоційно-вольову та діяльнісну сфери особистості. Великий вплив на ставлення до їжі мають шаблони масової свідомості, оскільки у нашому суспільстві культ їжі набуває всезагального характеру. Люди вживають їжу та не відчують задоволення від неї і, потрапляючи в наш організм, вона не приносить нам жодної користі. Часто буває так, що людина не має можливості «відпрацювати» свої емоції іншим способом, окрім як їх «заїсти». Отже, харчові адикції є способом уникнення суб'єктивної реальності.

Психологічні причини порушення харчової поведінки характеризуються двома моментами:

1. Психологічна залежність від їжі, коли їжа використовується для корекції настрою, подібно алкоголю або нікотину. І якщо чоловікам властиво "заливати" горе або нудьгу спиртним, то для жінок найбільш соціально прийнятний спосіб "втішитися" – це можливість переплавити свої негативні емоції в жир. Торти та шоколадки підвищують настрій, не викликаючи осуду з боку суспільства.

2. Так звана гіперфагічна (грец. hyper - phagia , гіпер + phagein - є, поїдати, пожирати) реакція на стрес, коли їжа використовується під час або після стресу. У цьому випадку переїдання свого роду предмет задоволення", прагнення сховатися від реальності. Але робити висновок про повноцінний антистресовий ефект передчасно, оскільки в цьому випадку створюється лише видимість душевного благополуччя. Проблема, не знаходячи рішення, "заганяється вглиб" і періодично дає про себе знати.

Зайва вага виникає в результаті впливу безлічі різноманітних психологічних факторів, серед яких найчастіше зустрічаються такі: фрустрація при втраті об'єкта

любові; загальна пригніченість, гнів, страх перед самотністю і почуття порожнечі можуть стати приводом до імпульсивної переїдання; ситуації, що вимагають особливих зусиль і підвищеної напруги (наприклад, підготовка до іспитів, професійні перевантаження). Першопричинами є низька самооцінка, невеликий рівень самоконтролю. Як результат, особистість із розладами харчової поведінки має емоційну нестійкість і схильність до депресивних станів.

Список використаних джерел

1. Вознесенская Т.Г. Клинико-психологический анализ нарушений пищевого поведения при ожирении/ Т.Г. Вознесенская, А.В. Вахмистров // Журн. неврол. и психиатр. - М. - 2001.- № 12. - С.19-24.
2. Бек Дж. Когнитивная терапия: полное руководство/ Дж. Бек // Пер. с англ. - М.: ООО "И.Д. Вильямс", 2006. - 400 с.
3. The Eating Disorders // Ed. A. James Giannini, Andrew E. Slaby. - 1993. - SpringerVerlag New York Inc. - 283 p.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КАРТИНИ СВІТУ МАЙБУТНЬОГО ОСОБИСТІСТЮ

Кременчуцька М.К.

к. психол. н., доцент кафедри спеціальної та диференціальної психології, ОНУ імені І. І. Мечникова

Добриніна І. В.

аспірант кафедри спеціальної та диференціальної психології,
ОНУ імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

«Образ світу» представляє собою особистісно обґрунтоване, узагальнене особистісне відношення до себе та навколишнього світу, котре має актуальність не тільки у сфері свідомості, але й в підсвідомому, яке також детермінується поведінкою особистості. Фундаментальна розробка концепцій «Образу світу» відображена у працях О.

М. Леонтєва, Г.А. Берулави, О. Ю. Артемьєвої, Ф. Є. Василюка, В.Ф. Петренко та ін.

У зарубіжній психологічній науці сформувалось декілька напрямків при вивченні проблеми будування «Образу світу», як ментальної репрезентації реальності. Довгий час розвиток уявлень зарубіжних психологів відносно репрезентацій зовнішньої реальності здійснювалося в руслі інформаційного підходу (К. Шеннон, Н. Вінер) .

Дослідження картини світу, як відображення особистого суб'єктивного досвіду людини робилося у рамках когнітивного напрямку. У. Найсер відмічав, що когнітивні карти та схеми можуть відображатися як образи. Здебільшого інформаційний характер часто несуть в собі та широко використовуються в сучасній зарубіжній психологічній науки поняття «Картини світу», «Уявлення про себе та всесвіт», «Антиципуючі схеми» (А. Пайвно, Дж. Гібсон та ін.). Когнітивісти експериментально довели зв'язок спонтанної організації уявлень в образ з перцептивною історією особистості, її мотивацію та досвід взаємодії з реальністю (П.Фресс, М.Рокич, Д.МакКлелланд, М.Шериф та ін.).

У вітчизняній психології репрезентація образу світу людини спочатку розгадалася як феномен особистості (С.Л.Рубінштейн, О. М. Леонтєв). Отримало розвиток розуміння «образу світу, як системи очікування відносно подій реальності» (С.Д.Смірнов). Велику увагу приділяли дослідженню емоційного компоненту «образу світу», як особливостей переживання суб'єктом світу і себе (Ф. Є. Василюк).

За останні часи у центрі психологічних досліджень знаходиться проблема будування людиною суб'єктивного уявлення об'єктивної реальності, її образу та часового розгортання.

Наявність часової координати у образі світу означає наявність у нього сучасного, майбутнього та колишнього, відносних із зміненням предметного світу та розвитком

особистості. Необхідність вивчення такого компоненту образу світу людини, як образ власного майбутнього визначається обставиною, що цей образ визначається як основний для прогнозу розвитку особистості та її життєвого шляху. Передбачуване майбутнє людини цінносно-сміслові та емоційно психологічне утворення, пов'язане з індивідуальними та психологічними особливостями людини. Воно представлено у свідомості у вигляді складного утворення, яке має смислові, емоційні та ціннісні складові, визначається безпосередніми запитами різних сфер суспільної практики та має психодіагностичний потенціал.

Словосполучення «образ майбутнього» не можна віднести до загально прийнятого понятійного апарату сталого розвитку та проектування майбутнього, хоча воно досить часто зустрічається у літературних, філософських, історичних, футурологічних дослідженнях та творах.

Майбутнє у свідомості та самосвідомості особистості характеризується системою внутрішніх засобів: уявлень образів, понять, воно представлено на часовому континуумі багатьма точками, які входять в структуру «Я-концепції». Розумніше було б говорити про множину образів майбутнього, які складаються, в той же час, у певну цілісність.

Уявність картини світу у просторово-часових категоріях буденної, життєвої свідомості представляє собою за виразом Леонтьєва Д.А. синкретичні, розпливчасті узагальнення, а в якості їх носія виступає суб'єктивний образ. Леонтьєв Д.А. відмічає, що фрагментом такої уяви картини світу, її часові координати, може являтися психічний образ майбутнього. Образ майбутнього має свою категоріальну структуру в індивідуальній свідомості, розташування в неї індивідуальної системи значень.

За думкою С.Л. Рубінштейна та О. М. Леонтьєва образ майбутнього – таке новоутворення, яке виступає як прогноз, як реальна конструктивна життєва перспектива, як життєвий план. В точному сенсі слова життєвий план

виникає тільки тоді, коли предметом міркувань стає не тільки кінцевий результат (сама ціль її досягнення), але й способи його досягнення, шлях, котрим людина намагається прямувати, й ті об'єктивні та суб'єктивні ресурси (самооцінка), котрі їй для цього знадобляться.

Проектування життєвої перспективи – «образ майбутнього» будучи критерієм процесу цілепокладання, пропонує вибір життєвого шляху.

Виходячи з системи погляду на засоби та форми репрезентацій картини майбутнього особистістю, ми сформуваємо модель факторів, які є ключовими у формуванні. Мі зібрали їх у шість умовних блоків: «Соціально-демографічні фактори», «Особистісні риси», «Образ власного Я», «Образ світу майбутнього», «Копінг-стратегії», «Актуальні несвідомі тенденції».

Список використаних джерел

1. Костюченко О. В. Перцептивна репрезентація світу як психологічна проблема. *Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць*. 2011. Т.12. С. 237-245.
 2. Кременчуцька М. К. та ін. Формальні моделі сприйняття. *Вісник Харківського університету*. 2003. № 599. Серія „Психологія”. С. 34-36.
 3. Леонтьев А.А. Деятельный ум: (Деятельность, Знак, Личность). М.: Смысл, 2001. - 380 с.
- Поповіч І. С. Конструювання особистістю моделі очікуваного майбутнього. *Науковий вісник ХГУ. Серія: Психологічні науки*. 2015. В.6. С.145 – 154.

ДИСФУНКЦІЇ СЕНСОРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ЧИННИК ШКІЛЬНОЇ НЕУСПІШНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Кременчуцька М.К.

к. психол. н., доцент кафедри спеціальної та диференціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Кіпаренко О.Л.

аспірант кафедри спеціальної та диференціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Дисфункція сенсорної інтеграції - проблема, з якою зустрічаються спеціалісти-нейропсихологи, дефектологи, психологи, неврологи та педагоги. Зростає кількість дітей, які прийшли до школи не отримавши свого часу якісної корекційної допомоги та які згодом не мають можливості об'єктивно сприймати шкільний матеріал.

Спеціальної літератури стосовно даної теми недостатньо, діагностика і корекція порушень обробки та інтеграції сенсорних сигналів остаточно не визначена фахівцями. В МКХ-10 діагноз дисфункція сенсорної інтеграції не виділяється. Розглядається питання про включення її до DSM-6. Поки що в МКХ-10 визначена одна з форм дисфункції сенсорної інтеграції - диспраксія (F82-специфічні розлади розвитку моторної функції).

Шість років тому апаратом функціональної МРТ були зафіксовані зміни в сенсорних каналах головного мозку (задній асоціативний комплекс), таким чином була визначена біологічна основа дисфункції сенсорної інтеграції.

Значних труднощів зазнає вивчення проблеми, формування системного підходу до теми. Клінічний спектр дисфункції занадто великий, що ускладнює вироблення єдиного підходу до критеріїв діагностики та подальшої корекційної роботи. Це обґрунтовує ситуацію, коли проблема серйозно не сприймається батьками та спеціалістами у

молодшому віці, а спеціалісти різних напрямків мають численні різні погляди на проблему.

Джин Айрес (психолог, ерготерапевт, США) вперше визначила поняття сенсорна депривація, яка пов'язана із порушенням сенсорних відчуттів, сенсорна обробка інформації. Айрес визначила, що таке сенсорна інтеграція, її загальні принципи та положення, важливість в розвитку дитини.

Далі тему розвинула Керол Сток Крановиць, американський спеціаліст з навчання та розвитку дітей. Крановиць запропонувала ефективні техніки і вправи для вирішення сенсорних проблем у школі і дома.

Провідну роль сенсорного розвитку і побудову роботи з дітьми без патології досліджували такі науковці: А. Давидчук, З. Ліштван, Л. Парамонова, а також із дітьми з порушенням розвитку – Н. Мінаєва, Т. Обухова; рефлексотерапію у роботі з дітьми – Дж. Айрес Л. Бадалян, В. Козьякін, та інші; сенсорну депривацію, пов'язану із порушенням сенсорних відчуттів, досліджували такі науковці: Г. Белова, О. Каліжнюк, І. Левченко, О. Мастюкова, Н. Сімонова, Т. Шамарін, а згодом – М. Іпполітова.

Останнім часом однією з найбільш обговорюваних причин шкільної неуспішності учнів молодших класів є порушення обробки сенсорної інформації. Важливим показником зрілості мозкових структур першокласника є сенсорна (сенсомоторна) інтеграція, яка є показником точності і швидкості сенсомоторної реакції. Сенсорна інтеграція також є фундаментальною основою для успішної інтелектуальної діяльності школяра.

На базі Центру практичної нейропсихології (Одеса) в період з 1.07.2018г по 1.07.2019г було проведено 82 нейропсихологічних обстеження школярів вікової категорії від 7 до 12 років. Проблеми, озвучені батьками, з якими вони звернулися до нейропсихологу наступні: неуважність -75 (91%), непосидючість-70 (85%), труднощі з листом -50 (60%), труднощі з читанням-63 (77%), стомлюваність -25 (30%),

повільність-38 (46%), гіперактивність-42 (51%), труднощі концентрації уваги -80 (98%), байдужість до поганих оцінок-12 (15%), відсутність бажання вчитися -37 (45%), неухважність-44 (54%), погана пам'ять -21 (26%), інші складності-16 (20%).

Разом зі стандартною анкетною-опитуванням по вивченню дитини батьком була видана анкета-опитувальник з питань порушення у дитини процесу обробки сенсорної інформації. За результатами анкети було виявлено, що у 51 (62%) дитини відбувається порушення процесу обробки інформації, а саме:

- порушення модуляції відчуттів-90%
- порушення вміння розрізняти відчуття- 21%
- рухові порушення- 82%.

Важливим виявилось те, що у більшості досліджуваних за результатами нейропсихологічного обстеження була виявлена недостатня сформованість кінетичного, кінестетичного і оптико-просторового факторів організації руху.

Таким чином, ми прийшли до висновку, що корекційну програму дітей необхідно будувати таким чином, щоб в неї були включені вправи з подолання дисфункції в сенсорної інтеграції.

Список використаних джерел

1. Айрес Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. М. : «Теревинф», 2013. 272 с.
2. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность. М.: Наука, 1990. 496 с.
3. Кислинг Улла. Сенсорная интеграция в диалоге: понять ребенка, распознать проблему, помочь обрести равновесие /под ред. Е.В. Ключковой; [пер. с нем. К.А. Шарр]. Москва : Теревинф, 2010. 227 с.
4. Кэррол Сток Крановиц. Разбалансированный ребенок. С.-Пб.: Редактор, 2012. 379 с.

5. Bundy Anita C., Lane Shelly J., Murray Elizabeth A.. Sensory integration : theory and practice. Philadelphia : F. A. Davis, 2002. 496 p.

6. Richardson P.K., Atwater S.W., Crowe K.T., Deitz J.C. Performance of preschoolers on the pediatric clinical test of sensory interaction for balance. *Am. J. Occupational Ther.* 1992. Vol. 46.Iss. 9. P. 793 - 800.

ФАКТОРИ ПОЗИТИВНОГО ВПЛИВУ НА СТАН ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Кременчуцька М.К.

к. психол. н., доцент кафедри спеціальної та диференціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Петрасюк Л.О.

аспірант кафедри спеціальної та диференціальної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Значна більшість досліджень психологічного благополуччя соціальних працівників, в основному зосереджені на конкретних проблемах в роботі і негативних наслідках, які часто можуть супроводжувати кар'єру в соціальній роботі. Однак існує невелика кількість досліджень, які зосереджені на факторах в професії, які сприяють покращенню емоційного стану працівника.

Автори Graham J.R., Shier M. L. оскаржують спрямованість досліджень лише негативного впливу, заявляючи, що переважна увага до руйнівних наслідків професії соціальної роботи - це тільки половина рівняння. В своїх роботах вони зазначають, що однобокий аналіз впливу соціальної роботи на благополуччя професіонала без урахування факторів, що спричиняють позитивний вплив та позитивно позначається на добробут, є неповноцінним. Це

дозволяє використовувати перспективу сильних сторін, демонструючи важливість не тільки зосередитися на дефіциті і тому, що йде не так, але і враховувати можливості соціальних працівників підтримувати свій добробут [3, с. 257].

Дослідження, проведене Graham J.R., Shier M. L. виявило, що працівники, які пропрацювали в сфері соціальної роботи понад 10 років, насправді повідомили, що відносини, які в них встановлювалися зі своїми клієнтами і задоволення від наданої допомоги, були головною нагородою і мотиватором для їх подальшої праці. Це важливе твердження потрібно враховувати, особливо коли, на даний час, велика частина досліджень, присвячена важким клієнтам, як одному з основних факторів стресу в сфері соціальної роботи [2, с. 760].

Незважаючи на проблеми, які часто супроводжують кар'єру в соціальній роботі, багато соціальних працівників знайшли здорові способи підтримувати себе і піклуватися про себе. У ряді досліджень, було виявлено, що багато працівників самостійно знаходять шляхи подолання професійного стресу, які допомагають підтримувати позитивне відчуття благополуччя, як на робочому місці так і поза ним.

Наприклад, деякі з опитуваних, повідомили, що використовують практику «Усвідомленість» (Mindfulness). Graham J.R., Shier M. L. провели дослідження практики усвідомленості - Mindfulness серед соціальних працівників, які повідомили про найвищий рівень добробуту. Mindfulness визначається як «практика підтримки уваги і усвідомленості в даний момент і дослідження показало, що використання практики усвідомленості позитивно вплинуло на благополуччя соціального працівника. Уважність, зокрема, щодо само-ідентифікації і балансу між роботою та особистим життям були особливо важливі та впливові.

Інша практика, яка використовувалась соціальними працівниками – Духовність (Spirituality). У той час як

уважність - це зосередження на теперішньому моменті, Graham J.R., Shier M. L. виявили, що духовна увагу до минулого також сприяє підтримці благополуччя соціальних працівників.

Це якісне дослідження показало, що соціальні працівники, які мають духовну основу, за допомогою якої вони можуть надати сенс минулому досвіду, особливо негативному, пов'язаному з роботою з більшою ймовірністю будуть мати вищий рівень психологічного благополуччя. [2, с. 16-17]

Крім практик усвідомленості і духовності, існує ряд інших досліджень, які виявили фактори, що позитивно впливають на благополуччя соціального працівника. Дослідження, проведене Kang C, Kim M., Lee J вивчало навички подолання стресу соціальними працівниками, які почали відчувати негативний вплив роботи на сімейне життя. Дослідження виявило, що соціальні працівники, які витратили час на подальший розвиток особистості і а також, які завели хобі краще справлялися зі стресом та вимогами на роботі. Це свідчить про здатність людини, інколи навіть, інтуїтивно використовувати позитивні навички подолання труднощів [4, с. 32]. Дослідження Samuel U, Collins S, та Morris L. вказують на важливість сприятливого середовища; в першому дослідженні підкреслюється підтримка з боку спільноти, і останнє дослідження виступає за групи підтримки серед самих співробітників [1, 165]. Досліджуючи шляхи збільшення продуктивності в соціальній роботі Graham J.R., Shier M. L, прийшли до висновку, що рефлексивна практика серед соціальних працівників дозволяє їм краще справлятися з проблемами професії, що, в свою чергу, веде до підвищення продуктивності і ефективності.

Список використаних джерел

1. Coffey, M., Samuel, U., Collins, S., & Morris, L. A comparative study of social work students in india and the UK: Stress, support and well-being. *British Journal of Social Work*. 2014. 44(1), 163-180. Retrieved from

<http://ezproxy.stthomas.edu/login?url=http://search.ebscohost.com.ezproxy.stthomas.edu/login.aspx?direct=true&db=sih&AN=94184281&site=ehost-live>

2. Graham, J. R., & Shier, M. L. Social work practitioners and subjective well-being: Personal factors that contribute to high levels of subjective well-being. *International Social Work*. 2010. 53(6). 757-772. doi:10.1177/0020872810368394
3. Graham, J. R., & Shier, M. L. Making sense of their world: Aspects of spirituality and subjective well-being of practicing social workers. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work*. 2011. 30(3). 253-271. doi:10.1080/15426432.2011.587386
4. Kim, H., & Stoner, M. Burnout and turnover intention among social workers: Effects of role stress, job autonomy and social support. *Administration in Social Work*. 2008. 32(3). 5-25. doi:10.1080/03643100801922357

СНОВИДІННЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ОРГАНІЗМУ ЛЮДИНИ

Кухарик В.В.

студентка 3 курсу,

ФПСПр ОНУ імені І.І. Мечникова

Кононенко О.І.

д.психол.н., професор кафедри диференціальної і спеціальної
психології, ФПСПр ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

На сьогоднішній день існує багато теорій про походження, значення, ролі і необхідності сновидень. Знаменитий російський фізіолог І. М. Сеченов називав їх «небувалою комбінацією бывалих впечатлень». А в дійсності, неможливо в сні побачити те, що раніше не сприймалося нашим мозгом, і не обов'язково ці образи

берутся из личного опыта, их сохранению может предшествовать, например, просмотренный ранее фильм или услышанный рассказ. Человек, лишённый зрения от рождения, и не получавший никогда зрительной информации, не видит сны, а, скорее, ощущает их через запахи, вкусы, звуки и прикосновения.

Известный психолог, невролог, основатель психоанализа и автор книги «Толкование сновидений» З. Фрейд, называл сны «королевской дорогой, ведущей к бессознательному», и считал, что в снах мы утоляем самые заветные желания и воплощаем самые сокровенные фантазии.

Кроме того, события, иллюстрирующиеся в сновидениях, могут меняться и преображаться под воздействием ощущений, которые испытывает человек в момент сна. Так, в вышеупомянутой монографической работе Фрейда, собрание таких сновидений, вызванных объективными чувственными раздражениями, автор заимствует у Иессена: «Каждый смутно воспринятый шум вызывает соответственное сновидение: раскаты грома переносят нас на поле сражения, крик петуха превращается в отчаянный вопль человека, скрип двери вызывает сновидение о разбойничьем нападении. Когда ночью с нас спадает одеяло, снится, что мы ходим голые или же что упали в воду. Когда лежим в постели в неудобном положении или когда ноги свешиваются через край, нам снится, что мы стоим на краю страшной пропасти или падаем с огромной высоты. Когда голова попадает под подушку, над нами висит огромная скала, готовая похоронить нас под своею тяжестью. Накопление семени вызывает сладостные сновидения, локальные болевые ощущения – представление о претерпеваемых побоях, неприятельском нападении или тяжелом ранении и увечье». По мнению других авторов, падение в пропасть или обрыв может сниться при сердечных заболеваниях, а вода – при желании мочеиспускания.

Мне снилось однажды, будто я стою в магазине с мамой, беру с прилавка выпечку и начинаю есть. Откусив второй кусочек, начинаю кашлять от того, что подавилась крошками. Кашель был настолько сильным, что заставил меня проснуться и не прекращался в течении нескольких секунд после пробуждения. Что интересно, я помню этот сон, изначально в нём не планировался поход в магазин, мы сидели с друзьями в кафе, общались, но в какие-то доли секунды я оказалась за прилавком с выпечкой и сделала этот злополучный укус. Анализируя это, я пришла к выводу, что ощущение может не только вплестаться в сновидение, но и полностью менять его суть. На примере этого сна можно рассмотреть такое понятие как «парадокс времени в сновидении».

Иногда обстоятельство, разбудившее человека, представляется конечным результатом событий, появление которых оказывается замотивировано содержанием сновидения, которое, в свою очередь, подводит к логическому появлению обстоятельства, разбудившего человека. В моём случае, обстоятельство – кашель, который возник вследствие неудачного опыта возле хлебного прилавка.

Приведу в пример французского учёного А. Мори и его сон, в котором он во время французской революции был схвачен, судим, осужден и гильотинирован. Мори в ужасе проснулся в тот момент, когда нож гильотины коснулся его шеи. В реальности этому соответствовало следующее: прут в изголовье кровати отломился, упал и ударил сновидца по шее.

Проще говоря, обстоятельство, которое в реальности было внезапным и неожиданным, разбудившее человека, в сновидении запустило цепочку событий, где оно же, но только представленное в символической форме, оказалось завершающим звеном.

В заключение добавлю, что ещё Э. Дарвин в своём труде «Зоономия» обратил внимание на то, что внешние

раздражения, доходя до сознания спящего и будя его, могут служить поводом к возникновению обширного сновидения, которое, имеет место в краткий промежуток времени между восприятием раздражения и пробуждением.

А закончить мне бы хотелось словами известного писателя Б. Акунина: «Крепче всего спят не те, у кого чистая совесть, а те, у кого её отродясь не бывало».

Список использованных источников

1. Савельев С. Сновидения. История. URL: <https://slipups.ru/13720>
2. Фрейд З. Толкование сновидений. М.: «Современные проблемы», 1913; пер. с нем. Я. Когана. — СПб.: Азбука, Азбука Аттикус, 2020. — 512 с. — (Азбука-классика. Non-Fiction).
3. Jessen. Versuch einer wissenschaftlichen Begründung der Psychologie. 1855. URL: <https://books.google.com.ua/books?id=DUVebJ9ldM4C&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
4. Мори А. Сон и сновидения. Психологические исследования и наблюдения А. Мори. пер. А. М. Пальховский. — М. : Типография В. Грачева и К., 1867.
5. Darwin E. Zoonomia, Or, The Laws of Organic Life: In Three Parts, Том 1. URL: <https://books.google.co.uk/books?id=A0gSAAAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=ru#v=onepage&q&f=false>
6. Акунин Б. Алмазная колесница, 2010. — 720 с.
7. Бескова И. А. Природа сновидений (эпистемологический анализ). М.: ИФ РАН, 2005. URL: <https://iphras.ru/page51651792.htm>

ОСОБЛИВОСТІ ЧАСОВОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ЖІНОК З РІЗНИМ СТУПЕНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО МАТЕРИНСТВА

Кушнір Є.О.

здобувач кафедри загальної психології та психології розвитку
особистості, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Кіреєва З.О.

д.психол.н., професор, завідувач кафедри загальної
психології і психології розвитку особистості,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

В сучасному суспільстві спостерігається відмова від репродукції, рекламування в СМІ планування не більш ніж однієї дитини, поширюються такі субкультури як «чайдлфрі» [1] та «антінаталізм» [2], девіантна материнська поведінка вже не шокує молодь. Всі ці фактори не сприяють адекватної психологічної готовності сучасній жінки до материнства. Саме тому вивчення психологічних змін жінок пов'язаних з вагітністю, як ключовим моментом вступу до материнства є дуже актуальним.

І.В. Добряковим введено поняття психологічного компоненту гестаційної доміанти (ПКГД) - як сукупності механізмів психічної саморегуляції, яка вмикається у жінки в період вагітності, спрямована на збереження вагітності та на створення умов для розвитку майбутньої дитини і формування ставлення жінки до свого стану і стереотипів поведінки [3]. На формування ПКГД, як показника психологічної готовності до материнства, впливають як зовнішні (соціальні, сімейні, економічні) так і внутрішні (індивідуально – психологічні) чинники. До останніх відноситься часова спрямованість.

Експериментальною базою проведення дослідження стало КНП «Пологовий будинок № 3» міста Запоріжжя. У дослідженні взяло участь 155 жінок у віці від 17 до 43 років в

період третього триместру вагітності. До першої групи увійшли 66 умовно - здорових жінок, які перебували на обліку жіночої консультації, у подальшому «Група здорові», до другої групи увійшли 89 жінок з низьким ризиком ускладнення перебігу вагітності, що знаходилися під наглядом у стаціонарі вказаного закладу - у подальшому «Група ризику».

Жінок «Групи здорові» і «Групи ризику» розподілено за результатами кластерного аналізу за критерієм психологічної готовності до материнства на 4 підгрупи: психологічно оптимально готова до материнства (ПОГМ); психологічно переважно готова до материнства (ППГМ); психологічно сумнівно готова до материнства (ПСГМ); психологічно неготова до материнства (ПнГМ).

За результатами опитувальника часової перспективи Ф. Зімбардо (ZTP1)[4] з'ясовано що у «Групі здорові» домінуючою в профілі часової перспективи є позитивне минуле 50% і майбутнє 3 4,7%, в «Групі ризику» домінуючою в профілі часової перспективи також є позитивне минуле 52,8% і майбутнє 32,6%.

Встановлено зв'язок між домінантною часовою спрямованістю і показниками психологічній готовності до материнства. Надмірна спрямованість на майбутнє більш характерна жінкам «Групи здорові» ніж жінкам «Групи ризику» (достовірна відмінність $t = 0,05$). Встановлено за підгрупами «Групі здорові» достовірне розходження між ПОГМ і ПнГМ в орієнтації на негативне минуле за критерієм Фішера - Стьюдента ($t=0,05$). Надмірна спрямованість на негативне минуле жінок «Групи здорові» більш характерно для ПнГМ ніж для ПОГМ В «Групі ризику» виявлено достовірне розходження між підгрупами ПОГМ і ППГМ жінок в спрямованості на гедоністичне сьогодення і майбутнє за критерієм Фішера - Стьюдента ($t=0,05$). Надмірне безтурботне ставлення до часу і надмірна спрямованість на майбутнє більш характерна для жінок «Групи ризику» ППГМ ніж ПОГМ. Виявлено достовірне

розходження між ПОГМ і ПнГМ жінок «Групи ризику» в орієнтації на негативне минуле та на майбутнє за критерієм Фішера - Стьюдента ($t=0,05$). Надмірне негативне ставлення до минулого досвіту і надмірна спрямованість на майбутнє жінок «Групи ризику» більш характерні для ПнГМ ніж ПОГМ. Співставленні часові орієнтації жінок «Групи здорові» та «Групи ризику», що мають різні ступені психологічної готовності до материнства. Виявлено однакову (100%) представленість жінок в підгрупі ПнГМ «Групи здорові» і «Групи ризику» орієнтованих на фаталізм в сьогоденні. Знайдено достовірну розбіжність між жінками «Групи здорові» та «Групи ризику» в частоті представленості: жінок ППГМ, що орієнтовані на позитивне минуле (рівень достовірності $\phi = 0,01$); жінок ПнГМ орієнтованих на негативне минуле (рівень достовірності $\phi = 0,05$).

Таким чином, знайдено особливості профілю часової перспективи жінок з різним ступенем психологічної готовності до материнства, що є умовно здоровими і з ризиком ускладнення перебігу вагітності.

Список використаних джерел

1. Бичарова М.М., Морозова О.В. Идеология чайлдфри и её влияние на современную систему семейных ценностей // Глобальный научный потенциал, № 12 (69), 2016. С. 7—10. ISSN: 1997-9355
2. Ken Coates. Anti-Natalism: Rejectionist Philosophy from Buddhism to Benatar. — First Edition Design Publishing, 2016-07-26. — 222 с. — ISBN 9781506902401.
3. Добряков И. В. Клинико-психологические методы определения типа психологического компонента гестационной доминанты / И. В. Добряков // Перинатальная психология и нервно-психическое развитие детей: Сб. материалов конф. – СПб., 2001. – С. 39-48
4. Zimbardo Philip G., BoydJohn N. Putting Time in Perspective: A Valid,Reliable, Individual-Differences Metric.

ОСОБЛИВОСТІ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ І ЦІЛЕДОСЯГАННЯ У ЖІНКОК

Кіреєва З.О.

д.психол.н., професор завідувач кафедри загальної психології
і психології розвитку особистості,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Солієнко О.

магістр кафедри загальної психології і психології розвитку
особистості, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Сьогодні загальновизнано, що процес цілепокладання лежить в основі будь-якої цілеспрямованої діяльності людини і входить до її психологічної структури як невід'ємний компонент. Більш того дослідження останніх років (В.В. Знаков, Л.М. Карамушка, Н.Л. Коломенський Т.Б. Корнилова, Т.М. Титаренко, Ю.М. Швалб та ін.) довели, що ефективність цілепокладання є суттєвою складовою особистості, яка сприяє її соціальній активності, здатності до вироблення нових стратегій життєдіяльності, адаптації до соціально-економічних змін у суспільстві. Мета завжди є образом майбутнього, який усвідомлюється та є пов'язаним з потребами і мотивами. Цілі є запланованим результатом діяльності, на який повинна бути спрямована дія, що задовольняє актуалізовану потребу. Традиційно ієрархія цілей генерується у спосіб їхнього розміщення в порядку зниження пріоритетності (ранжування). Для цього насамперед визначаються найбільш пріоритетні цілі (цілі першого рангу), потім – найбільш істотні з тих, що залишилися (цілі другого рангу) і інш. Процес постановки людиною цілей являє собою складний багаторівневий і

багатоплановий механізм, істотною особливістю якого є його ситуативність, певний зв'язок з реальною і перспективною ситуацією, що включає активне опосередкування часової перспективи минулого, сьогодення і майбутнього. Ж. Нюттен "ієрархію цілей особистості" розглядував як часову перспективу як "віртуальну" присутність у внутрішньому плані різновидалених в часі об'єктів-цілей [2].

У дослідженні взяло участь 83 жінки у періоді дорослості. За допомогою авторської анкети, вивчено глобальні/стратегічні цілі і такі, що були досягнені. Встановлено за вправою «Глобальні цілі вашого життя», що у жінок представлені наступні цілі: стати відповідальним батьком (32,2%), досягти мудрості (11,9%), турбота про здоров'є батьків (8,5%), подорожувати (8,5%) та «жити без боргів і кредитів» (8,5%). Перша сходинка у ієрархії цілей (стати відповідальним батьком) відбиває гуманні цінності, що визначають необхідність формування світогляду батьків, які що несуть відповідальність за здоров'я, розвиток, виховання і освіту дітей при повазі гідності особистості дитини, з урахуванням його інтересів і потреб. Ми вважаємо, що це мета є стратегічною, вона спрямовує жінку як на загальний розвиток у повсякденні, на розвиток власних якостей милосердя, любові, співпереживання, альтруїзму, доброзичливості, розуміння цінності кожної людини так і на розвиток цих якостей у дитини. Друга сходинка у цілеполаганні - досягання мудрості, є метою, яка може бути досягнутою у старості коли людина зможе подивитися на своє життя (шлюб, діти, кар'єру, досягнення, соціальні стосунки) сказати себе "я задоволена" за Е.Еріксоном. Це є глобальна мета, яку реалізують протягом життя і про яку замислюються жінки у віці середньої і ранньої дорослості. Ціль «турбота про здоров'є батьків» є родинною цінністю взагалі. Ціль «подорожі», пов'язана з мотивами зміни повсякденності, прагненням відпочинку, з пошуком романтики, пізнання нового, отримання нових вражень та інш.

До несуттєвих цілей віднесено наступні: реалізуватися у творчості (15,3%), подолати головний страх і жити без боргів і кредитів(8.5%), добитися підвищення по службі (10,2%).

Щодо досягнутих цілей, то результати не є такими однозначними. Виходячи з отриманих даних в кожному періоді дорослості є жінки, що досягнули цілей, та такі, що тільки бажають досягнути. Тому у віці ранньої дорослості у 21,7% є реалізованою ціль «кар'єрний ріст», у 52,1% «заміжжя», 17,4% народили дитину і 13% вже подорожують і 13% отримують освіту.

У віці середньої дорослості 27,8% одружилися, 27,8% мають друзів, 66,7% народили дитину і 11,1% отримали освіту.

У віці пізньої дорослості 66,4% мають дитину, 22,2% одружилися і 33,3% стали відповідальними батьками.

Окремим пунктом у ранній і середній дорослості є реалізована мета «жити без боргів і кредитів» відповідно: 17,4% і 16,7%. Ці жінки виконали боргові зобов'язання.

Існують статистичні розбіжності за критерієм Манна-Вітні між досягнутими цілями у жінок в віці середньої і пізньої дорослості ($p < ,001$) та між жінками пізньої і ранньої дорослості ($p < ,000$).

Існують статистичні розбіжності між запланованими і реалізованими цілями за критерієм Манна-Вітні у жінок в віці ранньої дорослості на $p < ,05$, в віці середньої дорослості на $p < ,05$ і в віці пізньої дорослості розбіжностей не встановлено.

Таким чином, ціннісно-сміслові відношення до власного майбутнього життя у жінок відображено в наявності глобальної мети, гуманних і родинних цінностях, у особистістому розвитку. Цілі жінок є конкретними. Існують розбіжності щодо досягання запланованих цілей. Відповідно до цілей виявлено найбільш розповсюджений контракт жінок - працююча мати, а контракт - кар'єрно - орієнтована жінка представлено у меньшому ступеню.

Список використаних джерел

1. Титаренко Т.М. Буденний досвід як матеріал особистісного самосмислювання // Т.М.Титаренко / Зб. наук. праць. - К., 2000. - Вип.1(8). - С.26-34.
2. Нюттен Ж. Мотивація. / Ж.Нюттен // Экспериментальная психология: [под ред. П.Фресса, Ж.Пиаже]. М., Прогресс. 1975. - Вып. 5. – С. 15-110.
3. Швалб Ю.М. Целеполагающее сознание (психологические модели и исследования). / Швалб Ю.М. – К.: Миллениум, 2003. – 152 с.

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ТА ПСИХОЛОГІЧНОГО ІНФАНТИЗМУ У ЖІНОК В УМОВАХ ВИПРАВНИХ ЗАКЛАДІВ

Ласунова С.В.

к. педагог.н., доцент кафедри практичної та клінічної психології

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Бордан О.Д.

магістр 2 курсу спеціальності «Психологія»,

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Однією із головних цілей виконання кримінального покарання є така зміна особистості засуджених, яка забезпечить готовність вести правослужняний спосіб життя та розділяти цінності законослужняних громадян.[3]. Без цього справжня ресоціалізація засуджених у суспільстві є неможливою. Проте досвід діяльності виправних установ та аналіз постпенітенціарної адаптації засуджених свідчить, що такі установи вертають суспільству після відбуття людей із загубленим сенсом життя, психологічно не готових до життя на волі, а часто і транслятор кримінального досвіду та кримінальних традицій.[1] Соціальна ізоляція, примусове

спілкування, жорсткий розпорядок дня, численні обмеження, особливості субкультури засуджених, неможливість у організації вільного часу - все це сприяє формуванню соціального та психологічного інфантилізму у засуджених і перешкоджає гармонійної інтеграції раніш засуджених у суспільстві, створює значні труднощі у процесі ресоціалізації звільнених з місць позбавлення волі.[5]

Проблему інфантилізму досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці у областях загальної, соціальної та пенітенциарної психології Г.Антон, К. Ясперс, П. Лорен, С.А.Кулаков. М.С.Певзнер доліджує патогенез різних форм інтелектуальної недостатності, В.В. Ковалев пропонує класифікацію прикордонних станів інтелектуальної недостатності, Г.Е. Сухарева вивчає простий (неускладнений) психічний інфантилізм та виділяє у ньому гармонійний інфантилізм. Вплив кримінального покарання та режиму виправних установ на особистість злочинців та питання ресоціалізації звільнених з місць позбавлення волі вивчали Бандура, Еріксон, Ю.М.Антонян та ін.

Дослідження феномена соціального та психологічного інфантилізму у жінок в умовах виправних закладів дозволяє під новим кутом розглянути проблему ресоціалізації засуджених жінок, що робить обрану нами тему досліджень безумовно актуальною.

Специфіка нашого дослідження полягає у комплексному аналізі підходів щодо проявів соціального та психологічного інфантилізму в умовах позбавлення волі, щодо розробки методології його подолання, методів його профілактики.

В процесі дослідження нами було вивчені прояви соціального і психологічного інфантилізму жінок в місцях позбавлення волі, досліджені причини інфантилізації жінок у місцях позбавлення волі, розроблений комплекс методів соціально-психологічної діагностики, профілактики та корекції проявів інфантилізму у жінок у місцях позбавлення волі.

За результатами проведеного дослідження були зроблені наступні висновки:

- перебування у місцях позбавлення волі впливає на розвиток и формування соціального та психологічного інфантилізму у засуджених жінок;

- прояви психологічного інфантилізму жінок у місцях позбавлення волі характеризуються життєвою позицією з рисами пасивності, установками, серед яких переважає конформність;

- спостерігається схильність до відходу від реальності, який відбувається за допомогою зміни психічного стану, схильність до рефлексії, до ілюзорно-компенсаторного способу вирішенні проблем особистості;

- рівень соціального самоконтроля дуже низький, тенденція до діяльності майже відсутня, орієнтованість більше на процес, ніж на результат;

- спостерігається завищена самооцінка особистості, егоцентризм і потреба у визнанні на фоні схильності до агресії та насильства, готовність реалізації чоловічих поведінкових стереотипів при відносно високому ступені прийняття агресії, як чужої, так і своєї.

Фактори які мають вплив на формування інфантилізму у місцях позбавлення волі:

- тривале перебування у місцях позбавлення волі;

- обмеження особистості та контроль за її поведінкою на довготривалий час (йдеться не тільки про виправні заклади, а й дитячі будинки, виховні колонії, інтернати, притулки);

- обмеженість кола спілкування, його сталість, відсутність різноманітності спілкування;

- формально-стереотипний підхід у спілкуванні із засудженими;

- заохочення співробітниками виправного закладу деяких проявів інфантилізму у засуджених;

- прояви деяких симптомів стереотипної поведінки в умовах монотонні та депривації.

Розроблений нами комплекс заходів націлений на первинну профілактику і корекцію проявів інфантильної поведінки жінок в місцях позбавлення волі. Його кінцева мета - ресоціалізація засуджених після звільнення та успішна інтеграція їх у суспільстві

Список використаних джерел

1. Алферов Ю.А. Междун.ародный пенитенциарный опыт и его реализация в современных условиях : Сб. лекций / Домодедово: РИПК МВД РФ, 1993. 52-70, 96с.
2. Горбатов СВ. Личностный инфантилизм и деструктивное поведение подростков находящихся в условиях обучения закрытого типа. Актуальные проблемы психологической теории и практики / Под ред. А. А. Крылова. СПб., 1995. 113-119с.
3. Гишинский Я.И. Социальное насилие и насильственная преступность. Человек против человека. Преступное насилие/ Под.ред.Ю.М.Антоняна. СПб.,1994.43-53с.
4. Деревенский В. М. Социально-психологические проблемы формирования личности и межличностные отношения в условиях замкнутых групп. / Психология личности малых групп. Экспериментальная и прикладная психология. Вып. 8. П.: Изд. Ленинградского университета, 1997. 60с.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПЕВТИНИХ ТЕХНІК У КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ

Оверчук В.

д.економ.н., доцент, доцент кафедри «Психологія»
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Квартюк Ю.

магістр 2 року навчання, спеціальності психологія,
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Арт-терапія по праву вважається одним з найбільш сприятливих, але в той же час і одним з найглибших методів психологічної роботи. Через арт-техніки розвивається асоціативно-образне мислення, а також заблоковані або слаборозвинені системи сприйняття. Арт-терапія – це ресурсна техніка, тому що вона знаходиться за межами повсякденних стереотипів, а значить, розширює життєвий досвід, додає впевненості дітям в своїх силах. Чим краще дитина, а в подальшому доросла людина, вміє висловлювати себе, тим більш повноцінне її відчуття себе неповторною особистістю.

У процесі організації та проведення арт-терапевтичних занять психолог реалізує наступні функції:

- емпатичне сприйняття дитини, створення сприятливої психологічної атмосфери в рамках особистісної безпеки, емоційна підтримка дитини;
- постановка креативного завдання і забезпечення його прийняття і збереження дитиною;
- тематичне структурування завдання;
- допомога в пошуку форми вираження заданої теми, забезпечення необхідними «технічними засобами», підказка;
- відображення і вербалізація почуттів й переживань дитини, актуалізуються в процесі малювання та опредмечуються в його продукті [1].

Функції психолога можуть бути реалізовані як в директивній, так і в недирективній формі. Директивна арт-терапія більш жорстка і регламентована. У цьому випадку перед дитиною ставиться завдання у вигляді теми малювання, в процесі роботи відбувається загальне керівництво пошуком кращої форми малювання, проводиться інтерпретація символічного значення дитячого малюнка.

Недирективна форма передбачає більшу свободу самої дитини. Дитині надається свобода вибору теми і форми її вираження. У функції тренера арт-терапевта входить надання

дитині емоційної підтримки, а в разі необхідності – і технічної допомоги в доведенні до максимальної виразності продукту творчості дитини.

В арт-терапевтичній роботі з дітьми широко використовується як директивна, так і недирективна форми арт-терапії. Застосування їх залежить від ситуації і проблеми, яку належить вирішити в ході терапії.

У випадках страхів, фобій, тривожності перевага віддається директивно спрямованій формі. Якщо проблеми дитини лежать в області низької самооцінки, негативного спотвореного образу Я, більш ефективними виявляються недирективні методи роботи. Найчастіше оптимальним варіантом стає поєднання директивних і недирективних методів роботи.

При проведенні арт-терапії використовуються абсолютно різні прийоми, завдання і вправи. Їх зміст і спрямованість визначаються концептуальним підходом і теоретичною моделлю психокорекції.

Можна виділити п'ять основних типів які широко використовуваних в арт-терапії корекції тривожності:

- вправи з образотворчим матеріалом;
- вправи на розвиток образного сприйняття, уяви і символічної функції;
- предметно-тематичний тип;
- образно-символічний тип;
- ігри-завдання на спільну діяльність»[2].

Ігри-вправи з образотворчим матеріалом – це може бути експериментування з фарбами, олівцями, папером, пластиліном, крейдою тощо. З метою вивчення їх фізичних властивостей і експресивних можливостей. Такі вправи зазвичай використовуються на початку циклу арт-терапії, хоча і бувають корисні впродовж всього курсу. Завдання їх – зняти свідомий контроль і виразити себе найбільш спонтанним способом. Ефект в стимулюванні потреби в образотворчій діяльності і інтересу до неї, подоланні свідомого контролю і дії захисних механізмів, зменшенні

емоційної напруженості, формуванні почуття особистісної безпеки, підвищення впевненості в собі, формування інтересу до дослідницької діяльності і стимулюванні пізнавальної потреби. Найбільш популярними і типовими вправами даного типу, є: малювання пальцями рук, ліплення (створення з пластиліну найпростіших форм і їх подальше знищення), різні експерименти з кольором – накладення колірних плям одну на одну та ін.

Арт-терапія передбачає створення безпечних умов, що сприяють самовираженню і спонтанній активності, викликає нові способи активності і допомагає їх закріпити [3].

Список використаних джерел

1. Айзенк, Х. Психологические теории тревожности // Тревога и тревожность / под ред. В. М. Астапова. – СПб. : Питер, 2001. – С. 224–247.
2. Крамер, Э. Арт-терапия с детьми / Э. Крамер. – М. : Владос, 2013. – 320 с.
3. Копытин, А. И. Современная клиническая арт-терапия : учебное пособие / А. И. Копытин. – М. : Когито-Центр, 2015. – 526 с.

ВІДНОСИНИ МІЖ МОДЕЛЛЮ ЕКОЛОГІЧНИХ СИСТЕМ ТА ЕКОЛОГІЧНИМ ПІДХОДОМ У СОЦІАЛЬНІЙ ОЦІНЦІ ДИТИНИ

Петрова Кр.К.

д.психол.н., професор кафедри психології,
Великотирновського університету імені Св. Кирила та Св.
Мефодія

Чавдарова В.А.

к.психол.н., проф., завідувач кафедри психології,
Великотирновського університету імені Св. Кирилла та Св.
Мефодія

м. Велико Тирново, Болгарія

Целью данной статьи является освещение взаимосвязи между экологической моделью развития личности и экологическим подходом к социальной оценке ребенка в социальной работе.

Одна из наиболее влиятельных моделей развития человека, называемая моделью экологических систем, созданная Ури Бронфенбреннером (1979) и далее разработанная им как биоэкологическая, может быть использована в качестве теоретической основой для изучения ребенка и взрослого человека. Растущий ребенок активно перестраивает элементы четырех уровней среды, эти четыре уровня расположены друг в друге как концентрические круги, называемые *микросистемами*, *мезосистемами*, *экосистемами* и *макросистемами*, и они динамически взаимосвязаны. Заними друг от друга посредством прямых и обратных связей между собой. [3]

Первая - это *микросистема*, включающая в себя ближайшую среду ребенка, которая напрямую связана с его развитием и может быть введена людьми, наиболее близкими к ребенку, а именно родителями, главным образом матерью, или их суррогатами.

Мезосистема связана с влиянием, семьи ребенка, детского сада, соседей, сверстников.

Экосистема связана с мезосистемой и обновляет ее с расширением социальной среды и социальных структур. На нее влияет опыт индивида и, в свою очередь, она влияет на мезосистему.

Макросистема - это внешний уровень, включающий в себя ценности, традиции, законы и культуру, и они определяют развитие личности в том смысле, что от них во многом зависит успех или неудача. Эта система оказывает наиболее значительное влияние на остальных, потому что она устанавливает правила, направление движения общества и, следовательно, влияет на все остальные системы.

В то же время нельзя сказать, что, несмотря на сильное влияние на другие уровни, другие системы не могут

успешно работать, не будучи настолько зависимыми. Например, можно утверждать, что при неадекватной политике, традициях и даже законодательстве, существуют оптимально развивающиеся семьи с успешными детьми, реализованными членами, разворачивающимися личностями.

Анализ четырех уровней показывает, что ни один из них не является ведущим и более значительным, чем другие. Поэтому мы выступаем за то, что некоторые из этих уровней могут не функционировать должным образом, но это компенсируется остальными уровнями. Но если все уровни не функционируют, это обязательно повлияет плохо на развитие ребенка.

Другим аргументом в пользу важности этой модели является тот факт, что социальная практика социальных служб и учреждений в стране применяет социальную оценку на основе этой модели и включает три области: *оценка потребностей детей, оценка аспектов родительского контроля и оценка влияния факторов семьи и окружающей среды*. Видя из схемы, это намного ближе к трем кругам, исключая макросистему, поскольку является отправной точкой для работы с детьми. [1, 23-26].

Анализ основных характеристик трех направлений оценки не включает в себя наибольшую орбиту оценок, а именно макросреду, поскольку предполагается, что она устанавливает нормативную базу, но не может напрямую зависеть от семьи и ребенка.

Используя ранее сделанные профессиональные оценки ребенка - физические, эмоциональные, воспитательные и т. д., можем получить полную картину индивидуального функционирования детей. [2]

Мы можем добавить другие методы исследования и оценки личности, но это на усмотрение специалиста.

Список использованных источников

1. Крейг, Г., Психология развития, М., 2001
2. http://dss.missouri.gov/cd/info/cwman/sec4/ch4/4_4_3_1.shtml
3. <http://bgconv.com/docs/index-4221.html?page=6>

ПРОБЛЕМА ХЕЙТЕРСТВА У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ОНЛАЙН-НАВЧАННЯ

Ратінська О.М.

аспірант кафедри психології та педагогіки
Національний університет «Острозька академія»

Сучасна пандемія на рівні з діджиталізацією суспільства стала однією з причин того, що діти частково зростають у кіберпросторі, що включає онлайн- ігри розвиваючі додатки та спілкування. Шкільний булінг, який стрімко набирає обертів, перемістився й в площину інтернету. Про агресивну та віктимну поведінку дітей у кібермережі свідчать результати опитування Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), оприлюднені у вересні 2019 року, згідно до яких 29% опитаних дітей були жертвами онлайн-булінгу, а 16% підлітків – змушені пропускати заняття в школі через кібербулінг та насильство. Своєю чергою актуальність дослідження проблеми хейтерства, як різновиду булінгу очевидна.

Феномен кібербулінгу є в полі наукового інтересу як зарубіжних (Craig W & Pepler D.J., Ковальські Р., Лімбер С., Агатстон П., Halpern, Hinduya S., Patchin J.W. та ін.) , так й вітчизняних (Найдьонова Л., Дмитренко Н., Вітюк Н., Оранюк В. та ін) дослідників. Найчастіше його розглядають, як жорстокі дії, здійснені з метою дошкулити, нашкодити, принизити дитину, в яких використовуються інформаційно-комунікаційні засоби: мобільні телефони, електронна пошта, соціальні мережі, ігрові мережі [2, с. 182]

Разом з тим, в сучасних умовах вимушеного онлайн-навчання слід приділити значну увагу і різновидам кібербулінгу, зокрема анонімним погрозам, тролінгу, хейтингу, кіберсталкінгу, секстингу. Так, влітку 2019 р. нами було проведене пілотажне дослідження з метою вивчення особливостей психологічної стійкості у дітей до кібербулінгу, в якому 70% дітей віком від 7 до 14 років

визнали «хейтерство», «хейтінг», тобто негативні коментарі, неконструктивна критика, образливі висловлювання тощо, у контексті залякування та приниження, як найбільш руйнуючою загрозою в кіберпросторі. Окрім того, згідно до результатів опитування батьків дітей молодшого шкільного віку (n= 400), проведеного нами у грудні 2019 році нам вдалось виявити наймолодших школярів соціальних мереж. Було досліджено, що 19 % учнів 1-2 класів та 65% учнів 3-4 класів спілкуються в комунікаторах (viber, direct Instagram, discord та інші). Результати повторного дослідження, яке було проведено в карантинних умовах онлайн-навчання, демонструють позитивну динаміку цього процесу – 64% учнів 1-2 класів та 69% учнів 3-4 класів спілкуються у вищезгаданих комунікаторах. Окрім того, результати аналізу онлайн-спілкування учнів за критеріями, запропонованими Patchin, J. W., & Hinduja, S [1, с. 45] для виявлення прояву булінгу, дають підстави стверджувати, що 27% повідомлень мають прояви хейтерства в шкільних групах у viber 1-2 класу (усього досліджувалось 9 класів), та 35% – в групах 3-4 класів (усього досліджувалось 12 класів). Таким чином, результати дослідження демонструють гостру необхідність розробки психолого-педагогічного супроводу дітей з метою формування у них психологічного імунітету до кібербулінгу, на що й спрямовує перспективу подальших наших розвідок.

Список використаних джерел

1. Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2009). *Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, 2009, - 254 p.

2. Найденова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник\ Л. А. Найдьонова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013.- 244

3. Найденова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник\ Л. А. Найдьонова;

Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013.- 244

ПРОБЛЕМА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ У КРИЗОВІЙ СИТУАЦІЇ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ

Родіна Н.В.

д.психол.н., професор, завідувач кафедри диференціальної і спеціальної психології,

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Айрапетян Т.А.

магістр кафедри диференціальної і спеціальної психології,

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

На сьогоднішній день проблема переживання кризових ситуацій особистістю є надзвичайно актуальною, адже в сучасних умовах невизначеності та ризику в Україні найбільш незахищеним об'єктом є особистість. Кожна людина в своєму житті переживає кризові життєві ситуації, але не кожна здатна конструктивно їх вирішувати, і в такому випадку необхідна психологічна допомога, а деколи і реабілітація. Тільки після успішного вирішення особистістю таких ситуацій, вона може перейти на вищий щабель розвитку.

В останні десятиліття в психологічній науці істотно підсилюється інтерес до проблеми вивчення суб'єкта, що стикається із кризовими ситуаціями, особлива увага при цьому приділяється особливостям її переживання. Дослідженнями категорії переживання у психології займалися Л. Анциферова, Р. Ахмеров, Ф. Басін, Л. Божович, Ф. Василюк, Р. Декарт, Л. Виготський, О.М. Леонтьєв, Ф. Лерш, О. Лурія, С.Д. Максименко, Н. Родіна, Т. Титаренко.

Широкий інтерес з боку психології до вивчення кризових ситуацій та їх подолання призвів до створення численних теорій копіngu (Р. С. Лазарус, С. Фолкман, С. Е. Гобфолл та ін.), переважна більшість яких спрямовані на вивчення взаємодії особистості з кризовими ситуаціями, які відбуваються на її життєвому шляху [1]. З одного боку, кризова ситуація – це переломний момент, коли вирішення життєво важливих проблем особистості за допомогою звичайних методів виявляється неможливим. З іншого, кризова ситуація – це несприятливий стан особистості, що може призвести до асоціальної поведінки.

Нами було досліджено кризи самоактуалізації особистості, які розглядалися з точки зору характеру зміни ролей і часової орієнтації особистості в майбутнє. Це кризи, коли людина хоче прийняти нову роль і позбутися старої. Загальними ознаками цієї кризи виступають бажання особистісної автономії та вибору подальшого життєвого шляху [3].

Н.В. Родіна підкреслює наступні дві обставини. По-перше, за будь-яких трактувань поняття долаючої поведінки поєднує в собі два акцента: акцент на ситуацію, в якій діє суб'єкт, і акцент на особистісні особливості, які у ній проявляються. По-друге, яким би широким не було розуміння поведінки подолання, воно неминуче апелює до процесу адаптації: психологічне призначення долаючої поведінки полягає в забезпеченні адаптації людини до вимог ситуації. Саме тому виражена актуалізація дослідницького інтересу до проблеми долаючої поведінки сьогодні далеко не випадкова [2].

У дослідженні брали участь підлітки першого та другого років підготовки до ЗНО у віці 16-19 років. Загальний обсяг 60 респондентів.

Аналіз описових статистик соціально-демографічних параметрів показав, що середній вік досліджених становив $16,95 \pm 1,04$ років. Переважна більшість з них народилися в місті (65,00%), в обласному центрі (17,50%), деякі

народилися в місті, що не було обласним центром (5,00%), районному центрі (5,00%), селищі міського типу (4,50%), селі (3,00%). Для дослідження подолання кризової ситуації самоактуалізації нами застосовувався опитувальник WOCQ в адаптації Н.В. Родіної [2], де наступні шкали опитувальника : Фокусування на позитиві, Прийняття бажаного за дійсне, Пошук соціальної підтримки, Самозвинувачення, Вирішення проблеми, Поведінкова розрядка, Відстороненість, Аналіз проблеми - всього 8 шкал.

Таким чином, найбільш виразною стратегією подолання, характерною особистості підлітків в кризовій ситуації самоактуалізації в умовах підготовки до ЗНО виявлено Пошук соціальної підтримки. Тобто вони намагалися знайти інформаційну підтримку, а також бажали отримати матеріальну та емоційну підтримку. Більш того, вказана тенденція може розглядатися як маркер успішності потенційних психокорекційних заходів, спрямованих на підвищення рівня психологічної адаптованості підлітків та збереження їх психічного здоров'я у ситуації невизначеності та ризику.

У досліджених також активною копінг-стратегією виявлено можна вважати комплекс поведінкових реакцій, що характеризуються як прийняття бажаного за дійсне. Ця копінг-стратегія являє собою фантазування, небажання бачити неприйнятні аспекти реальності та зусилля по вибудовуванню нових суб'єктивно забарвлених концептуальних уявлень про реальність, що в тій, чи іншій мірі не відповідають дійсності та наявному стану речей.

Відстороненість являла собою найменш застосовувану копінг-стратегію серед досліджених. Вона описує спроби відокремити себе від проблеми і звести до мінімуму значимість ситуації. Тобто для підлітків в кризовій ситуації самоактуалізації є характерною залученість до ситуації, у якій вони опинилися, та бажання зміни та прийняття нових психологічних ролей.

Таким чином, нами виявлено нормативні та ненормативні аспекти переживання кризової ситуації самоактуалізації особистістю підлітків, що виявляється прогностичним для збереження її психічного здоров'я. Знання виявлених психологічних особливостей дозволить їх конструктивно долати, а практичному психологу розробити і використовувати у своїй практиці заходи профілактики, корекції та реабілітації в роботі з підлітками у ситуації невизначеності та ризику.

Список використаних джерел

1. Вассерман Л.И. Совладание со стрессом: теория и психодиагностика /Л.И. Вассерман, В.А. Абабков, Е.А. Трифонова. – СПб.: Речь, 2010-192.

2. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: системне моделювання. Монографія / Н.В. Родіна // Одеса. Видавець Букаєв Вадим Вікторович. – 2011. –364 с.

3. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. - 376 с.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КРИЗОВОЇ СИТУАЦІЇ НА ОСОБИСТІТЬ У ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Родіна Н.В.

д.психол.н., професор, завідувач кафедри диференціальної і спеціальної психології,

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Яценко О.Я.

магістр кафедри диференціальної і спеціальної психології,

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

«Криза» – на сьогоднішній день цей термін знайомий чи не кожному з нас. Зазвичай при згадуванні цього слова на

думку приходять нервуючі події й виникаючий за таких обставин стан напруження. Актуальність розгляду даної тематики з роками все зростає, що зумовлено багатьма причинами. В усі часи людина прагнула почувати себе щасливою. Таке прагнення можна віднести до одвічних цілей, що прямують з кожним із нас скрізь всі події й переживання уздовж нашого особистого життєвого шляху.

Так, психологічне благополуччя є вкрай важливим компонентом здорової особистості в цілому. З огляду на це, поняття «психологічного благополуччя» є актуальними для вивчення його у рамках психологічної науки, відкриваючи перед нами ще одне нагальне питання щодо того, у чому саме полягають особливості впливу кризової ситуації у осіб з різним рівнем психологічного благополуччя.

З точки зору психологічної науки кризи можна умовно поділити на [3]:

1. Криза нереалізованості (виникає на підставі переживань особистості з приводу нереалізованості життєвих досягнень).

- 2 Криза спустошеності (зумовлена переживаннями людини щодо невизначеності свого майбутнього, своєї життєвої перспективи).

3. Криза безперспективності (спричинена відсутністю у свідомості людини чіткого уявлення про майбутнє, знеціненням життєвих планів, проєктів, мрій).

Особливості впливу кризової ситуації на особистість та її подолання у кожному конкретному випадку матимуть свій неповторний індивідуальний окрас, який досліджується за допомогою аналізу копінг – механізмів, копінг – стратегій та копінг – поведінки. Де копінг – поведінка являє собою інтегральне поняття, що об'єднує великий репертуар можливих форм активної поведінки людини, що охоплює всі види взаємодії особистості із різноманітними завданнями та проблемами як зовнішнього, так і внутрішнього характеру [2].

Виходячи з цього, основним завданням долаючої поведінки можна вважати: забезпечення і підтримання прийнятної для даної конкретної людини рівня благополуччя, психологічного та фізіологічного здоров'я, а також задоволеності соціальними відносинами.

З метою висвітлення поглядів на вплив кризової ситуації на особистість та її подолання у сучасній психологічній науці нами було запропоновано до розгляду у рамках даної роботи наступні концепції:

1. Системна модель копінгу (Н. В. Родіна).
2. Теорія проактивного копінгу (Р. Шварцер, Е. Грінглас, Б.В. Бірон).
3. Теорія каузометрії (О.О. Кронік, Р.А. Ахмеров).
4. Модель афективної адаптації (Т. Д. Вільсон і Д. Т. Джилберт).
5. Багатовимірна модель BASIC (М. Лаад)
6. Мотиваційна теорія копінгу (Е. Скіннер, Дж. Велборн).
7. Модель копінг – репертуара (А. Духачек та К. Келтінг)

Дослідження проблеми позитивного, чи негативного функціонування особистості почали активно розглядатися вченими у середині ХХ століття. Так, поняття «психологічне благополуччя» бере свій початок у працях американського соціолога Н. Бредберна, що першим відокремив даний феномен від поняття «психологічного здоров'я». Саме його праці склали теоретичну базу для вивчення поняття психологічного благополуччя.

На сьогодні у психології існує декілька підходів до розуміння сутності феномену психологічного благополуччя, а саме [1]:

1. Гедоністичний підхід, що висвітлює феномен благополуччя крізь призму двох діаметрально протилежних понять, а саме: «задоволеності – незадоволеності» та умовного балансу між ними (Н. Бредберн, Е. Дінер);
2. Евдемоністичний підхід, що за основний критерій оцінки ступеню психологічного благополуччя бере такий фактор, як «повнота самореалізації особистості». Іншими

словами, головним і найнеобхіднішим аспектом психологічного благополуччя – є особистісний розвиток (К. Ріфф, А. Вотерман та О.О Кронік);

3. Підхід, що розглядає психологічне благополуччя крізь призму психофізіологічного збереження функцій (К. Фредерік, Е.Л. Дісі);

4. Підхід, що розглядає психологічне благополуччя як цілісне переживання, що уособлюється у суб'єктивному відчутті щастя, задоволеності собою і власним життям, а також пов'язане із базовими людськими цінностями та потребами (П.П. Фесенко та Т.Д. Шевеленкова).

Таким чином, визначення особливостей впливу кризової ситуації на особистість у осіб з різним рівнем психологічного благополуччя є украй актуальним для вивчення у рамках психологічної науки, що й зумовлює необхідність подальших досліджень з зазначеної тематики. Існує розмаїття підходів щодо вивчення впливу кризової ситуації на особистість. Така неоднорідність, з одного боку, створює певні перешкоди на шляху до усвідомлення сутності даного феномену, однак, з іншого, - саме це розмаїття дає змогу досягнути всю багатогранність представленого поняття та представляє широке поле для подальшої розробки та досліджень по даній тематичі.

Список використаних джерел

1. Орлова Д.Г. Психологическое и субъективное благополучие: определение, структура, исследования (обзор современных источников) / Д.Г. Орлова. – 2015. - №7 - № С.28-36.

2. Родіна Н.В. Психологія копінг-поведінки: Системне моделювання: дис. докт. псих. наук: 19.00.01 / Н. В. Родіна. – Київ, 2013.–407с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/4098>

3. Психологія життєвої кризи / за ред. Т. М. Титаренко. – Київ : Агропромвидав України, 1998. – 223 с.

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ
САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ РІЗНИХ
ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ У СУЧАСНОМУ
СУСПІЛЬСТВІ**

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ
ЖИТТЄЗДАТНОСТІ ФАХІВЦІВ, ЩО ДІЮТЬ В
УМОВАХ НЕБЕЗПЕКИ ТА РИЗИКУ**

Балабанова К.В.

к. психол. н. асистент кафедри психології,
Національний аерокосмічний університет імені М.Є.
Жуковсько «ХАІ»
м. Харків, Україна

Феномен життєздатності особистості набуває особливої актуальності в останні роки, що пов'язано з соціально-політичними та економічними кризами суспільства. Розглядаючи життєздатність як соціально-психологічний механізм становлення та розвитку особистості, більшість дослідників (С. Максименко [1] , О. Рильська [2], К. Маннапова [3,4] та ін.) доводять, що саме здатність до саморегуляції, адаптації та творчого розвитку людини чинять вирішальний вплив на успішність її самореалізації та задоволеність власним життям. В умовах стресових навантажень високий рівень життєздатності дозволяє людині не просто відновити стан здоров'я та психологічної рівноваги , але і вийти на новий, більш високий їх рівень.

Незважаючи на наявність окремих досліджень, в яких розглядаються різні аспекти зазначеної вище проблеми,

необхідно підкреслити, що недостатньо висвітленим на сьогоднішній день є поняття професійної життєздатності. Розмитість критеріїв визначення сутності психологічних особливостей професійної життєздатності залишають відкритими питання опису її рівня та специфіки на різних етапах професійного становлення фахівця.

Проведене нами дослідження (за опитувальником О. Рильської «Життєздатність людини» [2],) серед працівників ДСНС України, стаж професійної діяльності яких був не більше п'яти років показало, що в цілому по групі показник відмічався в межах 170-221 балів, що відповідало середньому рівню життєздатності.

Розподіл респондентів по групам в залежності від рівня життєздатності виявив, що в групі практичних працівників осіб з високим рівнем життєздатності було лише 31%, а з низьким її рівнем 35%. Низькі показники за тестом свідчать про складність пристосування до змінених життєвих умов, зниження самостійності, невпевненість в собі та у своїх діях. Професійні навантаження та стреси негативно відбиваються на рівні життєздатності працівників ДСНС, що і призводить до збільшення осіб з низьким рівнем життєздатності в даній групі досліджуваних.

Для того, щоб виділити характерні психологічні особливості працівників ДСНС України з високим рівнем життєздатності нами був проведений наступний етап дослідження з виокремленням груп респондентів з різним рівнем життєздатності методом крайніх груп. Проведений статистичний аналіз показав, що у респондентів з високим рівнем життєздатності порівняно з респондентами із низьким рівнем наявні такі значущі відмінності: щодо *мотивації та цінностей* – усвідомленість життя, мотивація до успіху, цілей життя, збереження індивідуальності, результативність; щодо *операційно-діяльнісних показників* – інтернальність у сфері досягнень та виробничих відносин, психічна напруга, емоційний стрес, активність, задоволеність від роботи; щодо *адаптаційно-регуляційних показників* – здатність до

адаптації, комунікативні здібності, особистісний адаптаційний потенціал, прийняття рішень, системна рефлексія, здатність до саморегуляції. Отримані результати свідчать про наявність статистично вірогідних відмінностей у осіб з різним рівнем життєздатності в конкретній професійній групі. [5].

Для визначення прогностичної моделі життєздатності у зазначеній професійній групі, нами був проведений регресійний аналіз. Математична модель для розрахунку та прогнозування рівня життєздатності працівників ДСНС України показала, що найбільш суттєвими детермінантами життєздатності працівників ДСНС України, які здебільшого обумовлюють прогностичну цінність визначення її рівня є: рівень життєздатності, наявність життєвих цілей, фізична активність, здатність до прийняття рішень; креативність, розвинена системна рефлексія; саморегуляція; комунікативні здібності; особистісний адаптивний потенціал. [5].

Узагальнення отриманих даних дозволило виокремити основні моменти щодо визначення психологічних особливостей професійної життєздатності, як системної якості особистості фахівців екстремального профілю діяльності. Вона характеризується багатокomпонентною детермінацією, критеріями якої можуть виступати здатність індивіда творчо взаємодіяти з ситуацією екстремальності через механізми усвідомленості цілей, адаптації, психічної саморегуляції, прийняття відповідальних рішень та конструктивних копінг-стратегій долати, всупереч всьому, кризові обставини, не втрачаючи здоров'я та збагачуючи власний професійний досвід.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Психологія особистості: парадигма життєтворення / С. Д. Максименко // Психологія і суспільство. – 2006. – №4. – С. 8–52.

2. Рильського О. О. Життєздатність людини: поняття та концептуальні засади дослідження // Сибірський психологічний журнал. 2009. № 31. С. 6-12.

3. Маннапова К.Р. Роль життєстійкості у подоланні складних життєвих ситуацій/ К.Р.Маннапова//«Теорія і практика сучасної психології». Збірник наукових праць — Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. — № 1, Т. 2, с.75-78

4. Маннапова К.Р. Життєстійкість в системі поняття життєздатності. Вісник Національного педагогічного ун-ту ім. Г.С. Сковороди, м. Харків.2012.

5. Балабанова К.В. Психологічні особливості життєздатності працівників ДСНС України: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.09. Харків, 2019. 210 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «ІНТЕЛІГЕНТНОЇ» ЛЮДИНИ

Демент'єва К.Г.

к.психол.н., доцент кафедри соціальної і прикладної психології ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Щелкунова А.В.

магістр кафедри соціальної і прикладної психології ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

м. Одеса, Україна

Актуальність обумовлена науковою та практичною затребуваністю в психологічній науці переосмислення людських якостей в умовах сутнісних трансформацій, що відбуваються в українському суспільстві. Формування мультикультурних держав відбивається на всі сторони суспільного життя і суспільних відносин, заснованих на взаємодії різних культур. У цьому сенсі інтелігентність може бути представлена як своєрідна модель людини, орієнтованого на співпрацю, отримання нових знань, які

виходять на новий рівень комунікацій, що забезпечує переробку і поширення інформації між суспільством і її громадянами. В умовах глобалізації для багатьох громадян йдуть на другий план базові цінності попереднього етапу розвитку суспільства, на перший план виходять можливості самореалізації в рамках єдиного світового співтовариства, коли роль держави зводиться до організації входу в число країн, включених в процеси глобалізації [с.10]. За твердженням доктора психологічних наук В.Г.Крисько: "інтелегентність - сплав розумових і етичних переваг людини, висловлює високий рівень розумового розвитку і моральної культури особистості. Інтелігентність проявляється в ширині і глибині ерудиції людини, багатство його знань і внутрішнього світу. Інтелігентність включає в себе складний комплекс моральних якостей, де освіта - лише один з елементів, і тому інтелегентним може бути і робочий, і продавець, і рядовий колгоспник, якщо він порядний і чесний, добрий і доброзичливий до оточуючих, якщо він розумний і начитаний і постійно прагнути до самовдосконалення. У інтелегентної людини загострене почуття соціальної справедливості, він слід велінням совісті, тактовний, терпим до інакомислення, орієнтований на загальнолюдські цінності, йому властивий інтернаціоналізм. Інтелігентність - умова розвитку особистості і суспільства[.]

Нами була зроблена спроба за допомогою проведення емпіричного дослідження скласти модель сучасної інтелегентної людини. Вибірка досліджених складала 2 групи випробовуваних по 50 чоловік с вищою освітою. До першої групи ми відносимо людей с вищою медичною освітою, які вважають себе інтелегентними людьми, друга група людей не вважає себе інтелегентними людьми, службовцями нової поліції.

В результаті дослідження було виявлено, що люди, які вважають себе інтелегентними, володіють такими характеристиками як: за методикою «Діагностика особистісних факторів темпераменту та характеру (5PFQ)»

для вибірки людей які вважають себе інтелігентними, більше всього характерні прояви нейротизму, відкритості досвіду, потім – чесності, екстраверсії та доброзичливості. Загальні результати за методикою Вартего «Кола» показало високий рівень швидкості мислення, середній рівень оригінальності та гнучкості. За методикою «Діагностика особистої креативності» (Е.Е.Тунік) - середній рівень схильності до ризику – 16.7, складності – 15.88, цікавості (допитливість) – 14.89, уяви – 11.69 та креативності – 59.16. За методикою «Визначення типів мислення і рівня креативності» Дж. Брунера більше всього для вибірки характерні образне та знакове мислення. Різниця креативного мислення у які вважають себе інтелігентними, і які не вважають себе інтелігентними, являється суттєвою і відображає наступні результати. У вражаючих себе інтелігентними більш проявляються такі характеристики: гнучкість, швидкість, оригінальність, схильність до ризику, уява, креативність, образний та знаковий типи мислення, екстраверсія, доброзичливість, відкритість досвіду. Для невражаючих себе інтелігентними більш характерні такі показники: зацікавленість, символічне мислення, сумлінність, нейротизм (емоційна нестабільність). Для обох вибірок характерна складність мислення.

Факторний аналіз дозволив виділити 4 фактори для вважаючих себе інтелігентними (емоційна відкритість, екстраверсія, відкритість досвіду, складність мислення), та 3 фактори, які характеризують психологічні особливості креативного мислення не вважаючих себе інтелігентними (повага, активність, уява). Фактор емоційна відкритість та повага мають між собою схожі риси: доброзичливість, теплота, сумлінність, але для емоційної відкритості також характерні нейротизм та самокритика, а для поваги – відповідальність та повага себе і інших. Фактор екстраверсія має схожі риси з фактором активністю: комунікабельність, домінування, активність, екстраверсія, та для екстраверсії також характерний пошук вражень, а для активності –

відкритість досвіду. Відкритість досвіду для інтелігентних людей має окремий фактор. Який включає артистичність, зацікавленість, схильність до ризику, сенситивність, відкритість досвіду. Фактор складності мислення має схожі показники с фактором уява: креативність, складність, уява, але також має і відмінні чинники: для складності мислення – передбачливість, гнучкість, для уяви – зацікавленість. Такім чином в нашому дослідженні інтелігентність виступає як модель сучасного типу особистості яка визначає здатність людини до творчості, здатність до породження великого числа ідей, здатність до висунення ідей, що відрізняються від очевидних, банальних, здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення, відкритості досвіду, потім – чесності, екстраверсії та доброзичливості.

Список використаних джерел

1. Диагностика личностной креативности (Е.Е.Туник) / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М., 2002. С.59-64
2. Плющ А.Н. Социально – психологические механизмы информационного влияния: монография/ А.Н.Плющ. – Нежин: «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2017 - 244с.
3. Туник Е.Е. Модифицированные креативные тесты Вильямса. – СПб, 2003
4. Крысько В.Г. Словарь – справочник по социальной психологии. – СПб.: Питер, 2003

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ «ЛЮДИНА-ТЕХНІКА»

Єлесіна М.О.

аспірант кафедри практичної та клінічної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Псядло Е.М.

д.біол.н., професор кафедри практичної та клінічної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Сьогодні професія оператора є однією з найбільш складних, затребуваних та важливих видів професійної діяльності, пов'язаних з обробкою різноманітної інформації, яку пред'являє машина. Сучасний технологічний процес, який обслуговується операторами, крім своєї постійно зростаючої складності відрізняється також високим рівнем особистої відповідальності оператора за помилки в роботі.

Сучасні умови професійної діяльності операторів в результаті стрімкого прогресу і тотальної комп'ютеризації дають змогу поширити автоматизовані системи управління (АСУ). Ускладнення оснащення процесу праці змінює вимоги до операторів, а також їх професійного відбору та підбору. [1]

Саме питання професійного відбору є одним з найбільш значущих, необхідність вирішення якого постійно стикається керівництво підприємств і організацій. Разом із заходами з професійного навчання, забезпечення стимулювання, створення умов розвитку професійного досвіду, відбір покликаний забезпечити досягнення цілей організації і її ефективне функціонування. Відбір проводиться шляхом оцінки кандидатів і вибору найбільш підходящих для виконання конкретної роботи. Рішення при виборі залежить від тих критеріїв, які лежать в основі оцінки, наприклад: освіта, рівень професійних навичок, досвід роботи, індивідуально-типологічні особливості. Чим більше вимог пред'являє до людини професія, тим жорсткіше критерії професійного відбору, тим більше число психологічних якостей людини необхідно враховувати в процесі комплектації служби, підрозділи і т.п. Якість діяльності оператора визначається рівнем професійної підготовленості, що передбачає не тільки високий рівень

професійної майстерності, а й наявність розвиненої сили волі, здатності протистояти стресу в цілому та інформаційного стресу зокрема.

Індивідуально-типологічні особливості мало змінюються протягом професійної діяльності і відносяться до найбільш стабільним, однак їх набір і пріоритетність залежать від виду і специфіки самих систем «людина-техніка». При цьому необхідно враховувати, що одна й та ж сама типологічна властивість та її індивідуальні особливості можуть мати як позитивні, так і негативні (з точки зору професійної успішності) прояви: слабкість нервових процесів визначає низьку межу працездатності і в той же час високу чутливість; інертність нервових процесів проявляється в малих показниках швидкості нервової діяльності і в міцності тимчасових зв'язків і т. д. Таким чином, природна недостатність в області однієї функції компенсується перевагою в області іншої, не менш важливою.[3]

Вплив екстремальних значень професійних факторів (психологічні перевантаження, монотонність праці, позмінний графік роботи), а також недостатнє врахування індивідуальних особливостей оператора сприяють появі помилок і зниженню ефективності та надійності. Оскільки при роботі операторів на потенційно небезпечних об'єктах кожна помилка може стати фатальною, то під впливом зазначених факторів, розвивається психологічний та інформаційний стрес. В результаті цього оператор, який несе велику відповідальність за наслідки прийнятих рішень, може не справлятися з пошуком потрібного алгоритму в необхідному темпі, що призводить до трагічних наслідків. Саме тому вивчення закономірностей психофізіологічного забезпечення операторської діяльності здатне допомогти у вирішенні основних проблем організації ефективної праці операторів і профілактики помилкових дій.

Слід підкреслити негативний вплив численних факторів, які пов'язані з характером і особливими умовами діяльності. Сучасна тенденція комп'ютеризації сприяє

зниженню активності психофізіологічних функцій оператора. Так, наприклад, дефіцит фізичної активності при високих нервово-психічних і емоційних навантаженнях сприяє виникненню захворювань серцево-судинної, дихальної та нервової системи. Більш того, в умовах віртуальної реальності, що створює контекст операторської діяльності виникнення і зростання психічної напруженості оператора, фіксується в більшості випадків в інформаційно невизначеному середовищі, виникненні спонтанних проблемних ситуацій, виконанні складних операцій при дефіциті часу. Наслідком цього є виникнення втоми, значне зниження показників розумової працездатності та якості діяльності.[2]

Наявність виражених протиріч між професійними вимогами до оператора, що відображають специфіку операторської діяльності, та його типологічними особливостями, зумовлюють потребу в постійному вивченні закономірностей діяльності людини в системах управління і розробці на цій основі практичних рекомендацій щодо її оптимізації.

Список використаних джерел

1. Исследование стрессоустойчивости операторов при осуществлении служебной деятельности [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://repo.nspu.ru/handle/nspu/2167>.
2. Ложкин Г. В. Практическая психология в системах «Человек-техника» / Г. В. Ложкин, Н. И. Повякель. – Киев, 2003. – 169 с.
3. Псядло Е.М. Психофизиологический профессиональный отбор: учеб.-метод. пособие / Э. М. Псядло. - Одесса: Наука и техника, 2015. – 183 с.

СОЦІАЛЬНО ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩЕ

Кириченко О.М.

к.пед.н., доцент кафедри соціальної і прикладної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Волканова В.М.

магістр кафедри соціальної і прикладної психології
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Актуальність теми дослідження толерантної поведінки в сучасних умовах Українських реалій обумовлена змішання національних культур, багатомовність, релігійний плюралізм і прагнення приєднається до Євросоюзу, вимоги Болонської декларації вимагають особливої уваги до проблеми діалогу культур як засобу формування толерантної свідомості. Збільшенням числа комунікацій, що знаходять своє вираження в процесах культурної глобалізації, різноманітні зразків культурної ідентичності та дедалі більшої індивідуалізацією, росту культурного різноманіття. Сучасний інтеграційний процес, який відбувається в нашій країні, потрібно перегляду виховання толерантної поведінки, етнопатії, поваги до традицій і духовної спадщини кожної етнокультури, усвідомлення цінності особистості, як носія певної культури. Характеристика визначення толерантності в Преамбулі Статуту ООН звучить наступним чином: «... проявляти терпимість і жити разом, у світі один з одним, як добрі сусіди»[4].

В нашому дослідженні під толерантним поведінкою в мультикультурному середовищі ми розуміємо визнання прав іншого, сприйняття іншого як собі рівного, претендує на розуміння і співчуття, готовність прийняти представників інших народів і культур такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на основі згоди і поваги. Зміст поведінкової складової

толерантності утворюють: вміння ненасильницького взаємодії через переконливу аргументацію своєї позиції або розуміння і угоди повного або часткового з позицією іншої людини; вміння встановлювати стосунки співпраці і вступати в діалогічна взаємодія. Також ми підтримуємо думку Т. М. Петухової: «толерантність - це свідомо сформована модель поведінки, спрямована на миролюбне сприйняття іншої людини, якщо його дії не є протиправним. В цьому випадку етнічну толерантність можна визначити як свідомо формовану готовність представників різних національних груп до взаємоввічливих діалогу і співпраці на основі загальнолюдських цінностей з метою утвердження згоди і взаєморозуміння»[3].

Аналіз сучасних досліджень «толерантної поведінки» показує, що вона може бути розглянута з різних позицій: - розуміння толерантності як норми взаємин між людьми відмічав А. Г. Асмолов - «соціальна норма, яка визначає стійкість до конфліктів в полі етнічному міжкультурному суспільстві», В. К. Малькова: «норма суспільної свідомості і поведінки людей». Розуміння толерантності як методу соціально-політичних рішень, як засоби, здатні вирішити протиріччя, примирити ворогуючі сторони, як «необхідні умови оптимізації міжетнічних відносин та форми вирішення протиріч». Визначення толерантності як права «на збереження своїх особливих етнічних рис », як «правового обов'язку». В соціальній психології толерантність - це здатність особистості або суспільства відноситися неупереджено до думки групи, відрізняється від поширених стереотипів. Сучасна людина вмє жити в мирі та злагоді, з готовністю до активної взаємодії, здатний створити умови для формування культурної толерантності. В іншому випадку взаємне соціальне невдоволення носіїв різних культур і соціальні потрясіння рано чи пізно вийдуть за рамки чисто культурних відносин і перетворяться в дійсну соціальну проблему[2].

Список використаних джерел

1. Крысько В. Словарь-справочник по социальной психологии. М.: Аспект Пресс, 2001.
2. Левикова С.И. Мультикультурализм как социальная проблема, или чем отличается «мультикультурализм» от «поликультурности». Известия. 2014. –№ 3
3. Петухова Т.Н. Теоретико-методологический анализ понятия «толерантность» Вестник ЮУрГУ, № 20, 2012. с.18-23
4. Устав организации объединённых наций.: (Сан-Франциско, 26 июня 1945 г.). Текст устава официально опубликован не был. СПС «Гарант». URL <http://www.un.org/ru/documents/charter/>.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІДЛІТКІВ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ КОУЧИНГУ

Коваль Г.Ш.

к.психол.н., доцент кафедри соціальної і прикладної психології, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Грицик О.А.

магістр 1 курсу кафедри соціальної і прикладної психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Возникновение понятия эмоционального интеллекта (ЭИ) связано с изучением проблемы единства эмоционального и рационального в человеке, которое началось еще в античные времена такими философами, как Платон, Аристотель и Сократ.

Термин «эмоциональный интеллект» впервые ввел в своей диссертации В. Пейн в 1986 году. Американские психологи Дж. Майер и П. Саловей-Карузо в 1990 году представили свою модель эмоционального интеллекта, который определили как группу ментальных способностей

человека, способствующих осознанию своих эмоций и эмоций других людей.

Дж. Майер выделяет 5 основных периодов изучения эмоционального интеллекта в зарубежной истории:

1. 1900-1969 гг. – относительно независимые отдельные исследования эмоций и интеллекта (Г. Майер, Р. Торндайк, Д. Векслер, А. Эллис);

2. 1970-1989 гг. – период слияния эмоций и интеллекта в единое целое (П. Сифнеос, Г. Гарднер, Р. Барон, В. Пейн);

3. 1990-1993 гг. – период, когда ЭИ стал предметом психологических исследований (Дж. Майер, П. Саловей, К. Саарни);

4. 1994-1997 гг. – период популяризации данных об ЭИ (Д. Гоулмен);

5. 1998-сегодняшние дни – экспериментальные исследования ЭИ (К. Петридес, А. Фернхейм, Е. Носенко, О. Власова, Д. Люсин).

Первые работы украинских ученых, посвященные проблеме ЭИ, появились в исследованиях Днепропетровской научной школы. Под руководством Е. Носенко начато изучение адаптивных и стрессозащитных свойств ЭИ. Весомый вклад в изучение этой темы в Украине так же внесли И. Аршава, Н. Коврига, О. Власова [1].

Многие данные свидетельствуют о том, что люди, разбирающиеся в своих эмоциях, а также расшифровывающие чувства других людей, имеют превосходство в любой сфере жизни. И, напротив, те, кто не умеет взять свои эмоции под контроль, вынуждены постоянно находиться в состоянии внутреннего конфликта, что весьма негативно сказывается на работоспособности и ясности мышления [2].

Эмоциональный интеллект - способность человека осознавать, адекватно выражать свои эмоции и воспринимать эмоции партнера по общению, включать эту

информацию в общий контекст межличностного взаимодействия [3].

Развитие эмоционального интеллекта сводится к формированию четырех основных навыков:

- умения осознать и идентифицировать свою эмоцию до того, как начать действовать или говорить что-либо под ее влиянием;

- умение выбрать как вести себя под влиянием эмоции, чтоб максимально эффективно достичь своих целей, не навредив при этом окружающим;

- умение понимать эмоции других людей, идентифицировать эмоции, которые лежат в основе взаимоотношений с окружающими;

- умение верно использовать информацию об эмоциональном состоянии других людей [4].

Современные условия жизни подростков, связанные с компьютеризацией, распространностью SMS- и MMS-общения, общение в социальных сетях, приводят к тому, что сегодня человек, в частности подросток, имеет большое количество контактов. Но, при этом способность проявлять эмпатию, осознавать собственные чувства, регулировать эмоциональную составляющую общения - остаются крайне неразвитыми. Несомненно, это влечёт за собой трудности в социальной адаптации школьников. Формирование эмоционального интеллекта начинается еще в дошкольном возрасте, и в подростковый период эта интегральная способность приобретает особую актуальность.

В последние годы все большее значение приобретает применение технологий коучинга в развитии и образовании. Понятие «коучинг» имеет исторические корни как в психологии, так и в логике, философии и других науках.

Ученые рассматривают этимологию слова «коучинг», с одной стороны как коучинговое взаимодействие, по сути - тренинг по закреплению

определенной модели поведения. С другой стороны - как особый способ фасилитации внутренних ресурсов личности с целью достичь заданных целей с наименьшими затратами в максимально короткие сроки [5].

Коучинг является инструментом оптимизации и раскрытия потенциала личности. Также немаловажной его особенностью является тот факт, что он «не учит» справляться с проблемами. Коучинг решает задачи и помогает в достижении целей. Именно применение такого подхода в образовании помогает учащимся максимально раскрыть внутренний потенциал, поверить в свои силы и реализовать таланты. С его помощью можно помочь подросткам научиться контролировать свое эмоциональное состояние, а также развить навыки влияния на эмоциональное состояние партнеров по коммуникации.

Коучинговый подход в развитии ЭИ подростков способен помочь научиться прислушиваться к своему телу при возникновении эмоций. Каждая эмоция вызывает в теле свой уникальный телесный отклик. Изучив эти ощущения и чувства, можно более осознанно относиться к собственным эмоциональным реакциям и формировать стратегии продуктивного поведения и межличностного взаимодействия [4].

Анализ существующих исследований показал, что развитие ЭИ подростков с применением коучинга не становилось объектом исследования, что обуславливает актуальность его проведения.

Основания применения коучинга в работе с детьми прослеживаются в педагогических концепциях Л.Н. Толстого и К.Д. Ушинского, где огромное значение отводится принципам осознанности и ответственности [6,7,8]. Немаловажную роль в подростковом коучинге занимает применение игровых приемов и метафорических ассоциативных карт. Важность и эффективность игры в образовании отмечали в своих трудах такие великие

ученые, как Л.С. Выготский, Д.А. Леонтьев, Д.Б. Эльконин [9,10,11].

Таким образом, исследование развития эмоционального интеллекта подростков с применением технологий коучинга в перспективе может быть использовано как для расширения теоретических аспектов указанного феномена, так и для последующего практического применения.

Список использованных источников

1. Дерев'янку С.П. Феноменологія емоційного інтелекту: навчально-методичний посібник. Чернігів: Видавець Лозовий В.М., 2016. 312 с.

2. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. М.: АСТ, 2008. 478 с.

3. Иванова Е.С. Особенности эмоционального интеллекта в подростковом возрасте // Эксперимент и инновации в школе. 2011. №6. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-emotsionalnogo-intellekta-v-podrostkovom-vozhraсте-2>.

4. Экман П. Психология эмоций. Под науч. ред. Е.П. Ильина, пер. В. Кузин. 2-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2017. 239 с.

5. Панкратова И.А. Формирование эмоциональной компетентности студентов по технологии коучинга // Профессиональное образование в России и за рубежом. 2017. №3 (27). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-emotsionalnoy-kompetentnosti-studentov-po-tehnologii-kouchinga>.

6. Толстой Л.Н. Полное собрание сочинений: В 90 т. М.; Л.: Государственное издательство художественной литературы, 1928 — 1958.

7. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения. В 6 томах/ Ред.коллегия: С.Ф. Егоров, И.Д. Зверев и др. М.: Педагогика, 1990. - Т.5, 6.

8. Алиева Л.В. К. Д. Ушинский о педагогических правилах воспитания человека' // Отечественная и зарубежная педагогика. 2014. №2 (17). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-d-ushinskiy-o-pedagogicheskikh-pravilah-vospitaniya-cheloveka>.

9. Выготский Л.С. История развития высших психических функций // Собр. соч.: В 6 т. М.: Педагогика, 1983. – Т. 3. – 368 с.

10. Выготский Л.С. Мышление и речь // Собр. соч.: В 6 т. М.: Педагогика, 1982. Т. 2. 502 с.

11. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. М.: Политиздат, 1975.

THEORETICAL OVERVIEW OF MODERN APPROACHES TO THE CHEMICAL DEPENDENCY STUDY

Koval H.Sh.

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor of the Department of Social and Applied
Psychology, FPSW Odesa I. I. Mechnikov National University

Danich K. S.

2 year Master's degree, Department of Social and Applied
Psychology FPSW Odesa I. I. Mechnikov National University
Odessa, Ukraine

The problem of dependence (addictive) behaviour is traditionally studied in the framework of many sciences: deviance study, medicine, sociology, jurisprudence and psychology. Most people have traumatic experience of chemical aggravating addiction, ranging from sweets to nicotine, alcohol and drug addictions.

Chemical dependency, as defined by the World Health Organization (WHO), is a mental and sometimes somatic state resulting from the repeated use of a natural or synthetic

psychoactive substance. Psychoactive substance is a substance that has narcotic effect on the body. Psychoactive substance includes drugs and substances not officially classified as drugs, such as alcohol, nicotine, caffeine, a number of medicines and household chemical goods [10].

A. E. Aivazova gives the following definition to this phenomenon: “Chemical dependency is a term of general meaning referring to psychological and / or mental addiction to one or more psychoactive substances” [1].

Within the framework of the medical and psychological approach, dependency is a disease that requires special care. The monograph of A. Yu. Yegorov shows the results of studies by V. B. Altshuler, A. Leshner, V. V. Chirko and M. V. Domina, I. M. Piatnitskiy, M. V. Vinnikova, A. A. Portnova, according to which addiction is presented as an obsessive-compulsive phenomenon, psychoproductive disorder, psychopathological phenomenon similar to paranoiac delusions [5].

V. D. Mendeleovich notes that obsessive-compulsive disorder cannot be considered essential for the formation of addictive behaviour. From his point of view, obsessive-phobic disorder relates to diseases (Nosos), while addictive behaviour is included in the group (Patos) and is a form of mental pathology. The scientist considers that the main diagnostic criterion for all types of addictions (disorders of addictive behaviour) is the presence of altered states of consciousness during the realization of pathological obsession, which is phenomenologically compared to the “special states of consciousness” and “twilight disorder” [8].

The psychoanalytic approach considers addictive behaviour as one of the manifestations of personality dynamics disorders. The individual tendency to addictive behaviour is determined in the first years of life also at the preverbal level of functioning of the parent figure with the child. Addictive behaviour arises and is supported by unconscious motives and person’s character features, for example, manifestations of passive, aggressive, oral and anal characteristics [4].

The main difference between psychoanalytic treatment and medical support of an addictive person lies in the fact that psychoanalysis as the psychological practice is aimed at compensation and intensive support of diminished significant figures in the structure of his/her psyche. This helps the addictive person to control his/her compulsive actions, thoughts and helps to strengthen his/her ego structures [4]. According to the symptomatic approach, addiction is a separate behavioural symptom, which has nothing to do with serious personal problems or painful disorders. Thus, the focus of the mental health counselor is aimed at the particular symptom-habit. At the present stage of scientific development, priority is given to the polyaddictive and biopsychosocial models of addictive behaviour. This means that addictive behaviour should be simultaneously considered at the cultural, social, medical-biological and psychological levels. According to the paradigm, the psychological mechanisms of various addictions have common elements that represent the syndrome of addictive process as a basic disorder, which is specific to all forms of chemical addictions [6]. At the psychological level, there is a weakening of the motives that prevent the use of psychoactive substances, with the formation of group use and the consolidation of psychological defense options in the form of denial, projection, generalization and rationalization of the dominance of such traits as inability to cooperate, plan and define goals, the dominance of stubbornness, and at the social level - interpersonal and family conflicts, and adaptation disorders, at the cognitive - rigidity, stereotypical thinking, difficulties with attention switch [9].

International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD) is the basis of health care statistics. It reflects the conditions of human existence from birth till death: it presents specific codes of each injury or disease that we encounter during our life, and every cause that can lead to our death. On June 18, 2018, 18 years after the publication of ICD-10, WHO published a version of ICD-11 in order to ensure that member states have time to plan its implementation. The new

version refers to the section “Disorders due to use of psychoactive substances” / “Mental and behavioural disorders / Disorders due to use of psychoactive substances or addictive behaviour”.

The following disorders related to the chemical dependency were identified:

- 6C60 Disorders due to use of alcohol;
- 6C61 Disorders due to use cannabis;
- 6C62 Disorders due to use of synthetic cannabinoids;
- 6C63 Disorders due to use of opioids;
- 6C64 Disorders due to use of sedatives, sleeping pills or anxiolytics;
- 6C65 Disorders due to use of cocaine;
- 6C66 Disorders due to use of stimulants, including amphetamines, methamphetamines or methcathinones;
- 6C67 Disorders due to use of synthetic cathinones;
- 6C68 Disorders due to use of caffeine;
- 6C69 Disorders due to use of hallucinogens;
- 6C6A Disorders due to use of nicotine;
- 6C6B Disorders due to use of inhalants;
- Diseases due to use of MDMA or related drugs, including MDA;
- 6S6D Disorders due to use of dissociative drugs, including ketamine and phencyclidine [PCP];
- 6C6E Disorders due to use of other specified psychoactive substances including medicines;
- 6C6F Disorders due to use of several specified psychoactive substances, including medicines;
- 6C6G Disorders due to use of unknown or unspecified psychoactive substances;
- 6C6H Disorders due to use of nonpsychotic substances [7].

Thus, chemically dependent behaviour (addictive behaviour) considered in terms of different conceptual models, has a multilevel functional structure that combines the cerebral and neuropsychic apparatus.

References

1. Айвазова А.Е. Психологические аспекты зависимости. СПб.: Издательство «Речь», 2003. 120 с. С.77.
2. Бохан Н.А. Микросоциальные факторы риска аддиктивного поведения у студентов ВУЗов // Сибирский вестник психиатрии и наркологии, 2009. № 1 (52). С. 37-40.
3. Вассерман Л.И. Родители глазами подростка: психологическая диагностика в медико-педагогической. СПб.: «Речь», 2004. 256 с
4. Джонсон С. М. Психотерапия характера. Методическое пособие для слушателей курса «Психотерапия. М.: Центр психологической культуры, 2001. 356 с.
5. Егоров А. Ю. Нехимические зависимости. СПб. : Речь, 2007. 190 с.
6. Ковпак Д. В. Страхи, тревоги. СПб.: Наука и Техника, 2012. 288 с.
7. МКБ -11. Режим доступа: <https://icd11.ru/ras-obs-upotr-psyh-yesh-addpov/>
8. Руководство по аддиктологии / под ред. В. Д. Менделевича. СПб.: Речь, 2007. 768 с.
9. Смирнов А.В. Глубинно-психологические компоненты предрасположенности к аддиктивному поведению в структуре интегральной индивидуальности // Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 12, Психология. Социология. Педагогика, 2010. Вып. 3. С. 214-22.
10. Старшенбаум Г. Аддиктология: психология и психотерапия зависимостей. Когито-Центр; Москва, 2006. 126 с.

LEGITIMIZATION OF AGGRESSIVENESS IN YOUTH WITH THE HELP OF PHYSICAL AND SPORTS ACTIVITIES

Koval H.Sh.

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor Odessa I.I. Mechnikov National University,
Faculty of Psychology and Social Work,
Department of Social and Applied Psychology

Rosenberg Irina

Senior Lecturer Odessa National Maritime University,
Department of Physical Education and Sports,
Master of Sports in Table Tennis
Odessa, Ukraine

Socio-economic transformations in Ukraine have given rise to a number of negative social transformations that actualize destructive tendencies among the population. According to the Prosecutor General's Office, in 2019 the total number of crimes in Ukraine decreased significantly, but at the same time the number of serious and especially serious crimes for which prison terms up to life imprisonment are envisaged increased. According to the Criminal Code of Ukraine, these include: murder, rape, robbery, grievous bodily harm. Law enforcement officers also note an increase in juvenile delinquency with a tendency to extreme cruelty.

It is obvious that the types of these serious crimes are associated with a high level of the general index of aggression of offenders. Given the high recurrence rate of crimes related to aggressive behavior, we should talk about the special relevance and severity of this socio-psychological problem.

Serious offenses, usually associated with the concepts of "aggression" and "aggressiveness", have long been the subject of controversy among those involved in the study of this phenomenon, and their prevention and correction is still one of the serious and difficult to solve problems.

Analysis of hereditary and biological determinants of aggression is presented in the works of L.M. Balabanova, I.O. Videneev, H.Sh. Koval, M.A. Kuznetsov, K. Lorentz, D. Zilman and others; psychological determinants - L. Berkowitz, D. Dollard, N. Miller, etc.. The influence of chemicals on the appearance of aggression was studied by T. Rumyantseva, S. Taylor, K. Leonard, R. Shuntikh, and others. The interdependence of aggression and sex is analyzed in the works of such scientists as: E. Beeman, G. Byrd, G. Clark, K. Moyer, etc..

Aggression as a social phenomenon and as a specific behavior was studied by psychologists and other domestic and foreign experts - lawyers, political scientists, philosophers, sociologists: O.M. Bandurka, R. Beron, E.V. Zemlyanskaya, E. Ilyin, A. Nalgadzhyan, D. Olshansky, A. Rean, D. Richardson, E. Fromm, S.I. Yakovenko et al. Analysis of scientific research on the problem has led to the conclusion that the term "aggression" is quite general and refers to an action or intention aimed at harming another person.

The term "aggressiveness" is more "narrow". The Great Psychological Encyclopedia treats aggression as a stable personality trait; readiness for aggressive behavior. Aggressiveness belongs to a group of biological factors that influence the appearance of aggressiveness. These are hereditary-characterological, residual-organic factors and individual features of the person.

Hereditary and characterological factors are congenital. These include innate instincts (eg, "death drive", S. Freud; self-preservation instinct, K. Lorenz) and genetic memory. Jung argued that archetypes are passed down from generation to generation not through culture, but through genetics, that is, the accumulated experience of ancestors in the struggle for survival, hunting, and others. transmitted to today's generation at the level of genes and manifests itself in the form of protective aggression. This also includes the features of the CNS, which are inherent in humans genetically (an example is the type of GNI: yes, it is

known that a strong unbalanced type is more prone to aggressive behavior) [4].

Levels of aggression are determined both by learning in the process of socialization and by focusing on cultural and social norms, the most important of which are the norms of social responsibility and the norms of retribution for acts of aggression.

S.V. Birch social factors that influence the formation of aggression, is divided into microfactors, mesofactors and macrofactors [3].

In the work "Aggression. The so-called "evil", which has already become a classic, K. Lorenz argues that aggression was due to the process of intraspecific selection, which lasted for many millennia and had a serious impact on our ancestors. The scientist also understands aggression more energetically than that which accumulates and requires discharge [6]

A. Guttman argues that the emergence of aggression in sports helps to reduce aggression in other areas of public life. The scientist states that this does not apply to fans who vent their anger during football matches. That is, the catharsis of watching competitions does not lead to socially acceptable ways of expressing destructive emotions that could otherwise lead to murder or rape. As for the athletes themselves, the author emphasizes that their aggression decreases, but this explains this fact by the fact that during training they spend a lot. However, aggression decreases [5].

Research of sports psychologists A.S. Ashkenazi and V.L. Marischuk shows that playing sports helps to "switch" negative domestic aggression into a healthy "sports rage", and engaged in martial arts less aggressive than football players and weightlifters [2].

Yu.A. Antonyan states that everyone is aware of numerous scandals with titled boxers and football players, who "suddenly" found themselves in prison for rape, drunken fights, hooliganism and mutilation [1]. But these data, according to DS Shagako, is an exception to the rule: the results of the survey of athletes in various sports, qualifications and young people who do not play

sports, do not give reason to talk about greater aggression of athletes. Moreover, differences in a number of indicators of aggression indicate more pronounced manifestations of specific forms of aggression in non-athletes [1].

However, studies of the social legalization of aggression as a personality trait through physical culture and sports are extremely fragmented and debatable. From our point of view, the legalization of aggression - is the recognition of the fact of aggression of the subject and the possibility of its manifestation in a socially accepted form. Based on the opinion that a high level of aggression in the personality structure is one of the risk factors for the development of illegal behavior, the urgency of the work is due to the need for early prevention and legalization of aggression in adolescents.

The study involved 64 fourth-year students from various faculties and institutes of Odessa National Maritime University. The main sample consisted of 32 young people who regularly attended sports sections of table tennis and athletics for almost 4 years and 32 young people who had never played sports or physical education. When forming the sample used:

- Age periodization of D. Bromley (Bromley, 1966). The scientist divides the cycle of "youth" into 2 stages: senior school childhood (11-15 years) and late adolescence (15-21 years).

- Age periodization within the biological approach. According to the Small Medical Encyclopedia, the period from 16 to 20 years belongs to the youth.

- Criminal codex of Ukraine. In part 1 of Art. 22 of the Criminal Code explicitly states that "persons who have reached the age of sixteen at the time of the crime are subject to criminal liability." This age is called the general age of criminal responsibility.

Research methods:

- Theoretical: synthesis and analysis of sources from the psychological literature.

- Psychodiagnostic: methods of multifactorial study of personality RB Kettella; multilevel personal questionnaire

"Adaptability" O.M. Maklakov and S.V. Chermyanin; methods of diagnosing interpersonal relationships Leary; method "Aggressive behavior" (E.P. Ilyin, P.O. Kovalev); Test - K. Thomas questionnaire on behavior in a conflict situation.

- Methods of descriptive mathematical statistics and comparative analysis.

As the analysis shows the results of the study, the main group of students who engaged in sports for 4 years has significantly lower personal qualities, which indicate aggression and can be a trigger for particularly serious crimes than the control group of students who did not engage in physical education / sports during their studies at the university. In the main and control groups of students, the number of potentially aggressive representatives of the choleroïd and melancoloïd type of temperament are almost the same, which indicates the same biological base.

Representatives of the main group in comparison with representatives of the control group have high performance on the following personal characteristics: sociability, emotional stability, restraint, normativeness, self-control. Significantly lower rates in the main group were recorded for such personality traits as "straightforwardness" and "tension".

In the main sample, the vast majority of respondents have a high and sufficient level of adaptability. This shows that these students quickly adapt to unfamiliar and stressful situations, have a sufficient level of neuropsychological stability and high moral standards. In the control group, the figures are slightly lower. This shows that students in the control group have a harder time adapting to new conditions and have personal characteristics that can provoke illegal actions.

It was found that the representatives of the main group have much higher rates of adaptation, friendliness and adequate levels of dominance and restraint in conflict situations. The subjects of the control group, in turn, have low restraint in conflict situations and a high level of susceptibility to verbal and physical

aggression. Of course, these personality traits are triggers for both aggression and illegal behavior.

Analysis of the style of behavior in conflict situations showed that students of the main group are more characterized by behavioral styles such as cooperation and compromise. In the control group, these are behavioral styles such as competition and also compromise.

Thus, long-term physical education / sports contribute to greater flexibility (controllability) of aggression, less pronounced manifestations of impulsive, unconstructive aggression and legalizes its manifestation in general. Explaining this fact requires further research. In the meantime, we can assume that the presence of legalized, constructive forms of aggressive behavior seems to "soften the criteria for launching" involuntary forms, which are characteristic of those who have committed serious and especially serious offenses.

The obtained data of the study of physical culture and sports activities, as a factor in legitimizing aggression in adolescence, can be used in juvenile prevention, penitentiary psychology, as well as higher education institutions in planning the educational process for the formation of physical culture and sports.

References

1. Антонян Ю.М. Психология убийства М.: Юрист, 1997. 304 с.
2. Ашкинази А.С., Маришук В.Л. и др. Сравнительная характеристика агрессии и агрессивности у единоборцев, спортсменов других специализаций и неспортсменов // Материалы 8-го Международного конгресса «Современный олимпийский спорт и спорт для всех». Т. 1. - Алма-Аты: Мин. обр. и науки Республики Казахстан, казахская академия спорта и туризма, 2004. С. 160-162.
3. Березка С.В. Причина та види агресивної поведінки особистості. «Молодий вчений». - № 9 (49), 2017. С. 85-89.
4. Валавко С.М., Аксенова Ю.Ю. Концепции агрессивного поведения детей дошкольного возраста:

современный взгляд / Специальное образование - 2015. № 2. С. 17.

5. Гутман А. От ритуала к рекорду: Природа современного спорта / пер. с англ. под. ред. В. Нишукова. М.: Изд-во Института Гайдара, 2016. 304 с.

6. Лоренц К. Агрессия. Издательство «Римис», 2009. 352 с.

РОЛЬ САМОЕФЕКТИВНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Лесько А.М.

студент 4 курсу Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного господарства та
природокористування
м. Рівне, Україна

Матласевич О.В.

к.психол.н., доц., завідувач кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Острозька академія»
м.Острог, Україна

У наш час – період стрімких трансформаційних змін і високої конкурентності, для досягнення високих результатів будь-якої діяльності, у тому числі юридичної, важливо ще під час професійної підготовки у ЗВО розвивати таку якість особистості як самоефективність. Адже те, як оцінює свою компетентність майбутній юрист, буде визначати його ступінь наполегливості при засвоєнні необхідного матеріалу, формуванні необхідних умінь та навичок, а також прагнення до саморозвитку і самовдосконалення.

Саме поняття самоефективності було введено в наукову психологію А.Бандурою і означає впевненість людини у власній компетентності, у своїх здібностях. Як зазначає учений, «чим вищими є очікування ефективності або майстерності, тим більш активними стають зусилля» [1]. Існує

погляд на самоефективність як на компетенцію, яка дозволяє вирішувати професійні проблеми оптимальним способом [5]. Також самоефективність визначається як здатність аналізувати власну діяльність та соціальні інтеракції, де особистість спроможна проявити набуті раніше компетенції [6].

Самоефективність у вітчизняній психології розглядалася через призму таких категорій, як самоконтроль, самовизначення, компетентність, здібності, здатність здійснювати, формувати свідомий вибір (Т.Титаренко, О.Музика, Л.Сердюк, І.Галецька, О.Кокун, Д.Шапошник та ін.). На думку А.Шатохіна, самоефективність є продуктом складного процесу самопереконавання, який виникає на основі когнітивної обробки різних джерел інформації про власну ефективність, серед яких основними є: власний досвід, опосередкований досвід, суспільна думка, фізичний та емоційний стан [4].

В англomовних джерелах самоефективність розглядається у площині здоров'я. Підкреслюється, що самоефективність клієнта (пацієнта) залежить від об'єднаних зусиль лікаря, медикаментів і, перш за все, внутрішньої мотивації та наміру самого хворого (Morris K., McAuley E., Molt R., 2008). Тут самоефективність виступає твердим наміром діяти для досягнення прогнозованого результату. Також чимало досліджень присвячено вивченню ролі самоефективності в оптимізації навчальної діяльності (Karina Nielsen, 2009; Therese Bouffard, Maryse Bouchard, 2005).

Самоефективність є важливою умовою якісного професійного становлення майбутніх юристів ще й тому, що саме ця особистісна характеристика прямо пов'язана з толерантністю до невизначеності. Так, Д.Шапошник та О.Луценко у своєму дослідженні встановили, що як у юнаків, так і у дівчат з високою самоефективністю спостерігається тенденція відкритості до нової інформації, нових знайомств, до здатності не ухилятися від складних невизначених ситуацій, а знаходити засоби їх вирішення. Студенти з

високою соціальною самоефективністю відрізняються сміливістю у власних вчинках, відкритістю до переживання нового досвіду та відповідальністю за свої дії [3].

Самоефективність як умову успішної професіоналізації розглядає і вітчизняна дослідниця О.Музика. У зв'язку з цим вона обґрунтовує необхідність «включення компонентів самоефективності, зокрема професійних здібностей, у ціннісно-мотиваційні схеми професійного й особистісного саморозвитку студентів» [2, с. 91].

Отже, навіть цей короткий огляд основних підходів до змісту та суті самоефективності діє підстави для висновку, що самоефективність має велике значення для професійного становлення майбутніх суб'єктів юридичної діяльності, оскільки віра у власну ефективність сприяє розкриттю професійних здібностей і можливостей майбутніх юристів, підвищує наполегливість, активність, допомагає швидко орієнтуватися у нестандартних ситуаціях, долати труднощі у юридичній діяльності і досягати поставлених цілей.

Список використаних джерел

1. Бандура А. Теория социального научения. СПб.: Евразия, 2000.
2. Музика О. Самоефективність як чинник професіоналізації студентів. Освітологічний дискурс, 2018, № 3-4 (22-23). С.83-94.
3. Шапошник Д.О., Луценко О.Л. Самоефективність в системі когнітивних, емоційних та психобіографічних якостей особистості. Соціальна психологія. 2012, № 4 (54). С. 25-35.
4. Шатохин А.А. Профессиональное самоопределение как составляющая профессиональной идентификации. Актуальные проблемы современной науки. № 3, 2004. С. 71-87.
5. Dinther, M.V., Dochy, F., & Segers, M.S. (2011). Factors affecting students' self-efficacy in higher education. Educational Research Review, 6, 95-108.

Maddux, J. E. (Ed.). (2013). Self-efficacy, adaptation, and adjustment: Theory, research, and application. Springer Science & Business Media.

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ДИНАМИЦІ ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ

Моїсєєнко К.О.

аспірантка кафедри соціальної і прикладної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Важливими умовами повноцінного розвитку особистості є його усвідомлене прагнення до максимально повного розкриття і реалізації власних потенційних можливостей, здатність самостійно визначати свій життєвий шлях і досягати поставлених цілей. Процес особистісного і професійного самовизначення є непростим, оскільки, з одного боку, існування в соціальному середовищі висуває вимоги до адаптації особистості в суспільстві, а з іншого - самореалізація тісно пов'язана з унікальністю і неповторністю людини.

Теоретико-методологічною основою дослідження виступають психологічні принципи соціальної детермінованості психічних процесів, єдності свідомості і діяльності, розвитку і системності, а також ідеї інтегративного підходу до вивчення особистості, закладені Б. Г. Ананьєва (О.С.Анісімов, К.А.Абульханова, А.А.Бодалев, А.А.Деркач, В. Г. Зазикін, Н. В. Кузьміна, І.Н.Семенов і ін.).

Говорячи про потенціал особистості, ми повинні розуміти що сам по собі він є нейтральним ресурсом, який може розкритися або залишитися незадіяним, в залежності від розвитку життєвого сценарію особистості. Таким

чином, ми можемо говорити про те, що реалізація особистісного потенціалу визначає життєву спрямованість індивідуума. Вона дає можливість особистості використовувати свої ресурси перетворюючи їх в можливості. Існує інтегральний взаємозв'язок особистісного потенціалу з професійним потенціалом, що дає нам можливість виділити категорію особистісно-професійного потенціалу.

У нашому дослідженні взяли участь 150 випробовуваних. У головній групі випробовуваних - студентах, взяло участь 90 осіб. 45 з них, це студенти 1-3 курсів. Та 45 респондентів - це студенти 4-5 курсів. У групі школярів та випускників вузів взяло участь по 30 осіб у кожній групі. Всього в дослідженні взяли участь 89 жінок і 61 чоловік.

На основі проведеної нами статистичної обробки даних (SPSS) ми об'єднали 30 показників в 9 основних факторів, які є значущими для визначення особистісно-професійного потенціалу. Наші фактори розподілилися по значущості від найвпливовішого до найменше. Отримані нами дані підтверджують 69% нашої вибірки, що є високим показником. Отже, розглянемо отримані нами фактори більш докладно:

1. **Професійна включеність.** В даний фактор увійшли такі показники: Професійний праксеологічний, професійна самодостатність, професія як поле самореалізації і професійний менеджмент. Це найбільш значимий фактор. Він склав 10,76% значущості в нашій вибірці. Що становить понад 1/7 від усіх показників.

2. **Соціально-творча спрямованість особистості.** В цей фактор увійшли такі показники: дослідницька, творча і соціальна професійна спрямованість. А також фактор професійної направленості особистості на виконання завдань або управлінську діяльність. Фактор соціально-творчої спрямованості особистості склав 8,7%.

3. **Технологічна складова професії.** Це третій виділений нами фактор. До нього увійшли наступні показники: технічна професійна спрямованість. А також професійне бажання і вміння працювати з технікою і з обробкою інформації. Важливим фактором також виявилось професійне бажання і вміння працювати в виконавської діяльності, тобто вміння працювати виконуючи чіткі інструкції і Логоритм обробки інформації. Даний фактор соствіл 8,49% значущості нашої вибірки.

4. **Соціально-гуманітарна знаковість професії.** В цей фактор увійшла соціальну спрямованість професії, а також особистісний фактор по прийняттю рішень. Він може бути заснований на підставі логічних висновків і висновків, або на підставі почуттів, так званого «передчуття» і «чуття». Фактор соціально-гуманітарної значущості професії склало 8,05%.

5. **Професійне чуття.** Даний показник склав 7,54% від нашої вибірки. В цей фактор ми включили такі компоненти: інтелектуальні здібності, а також установку особистості на прийняття рішень або збір інформації.

6. **Клієнтоорієнтована професійна діяльність.** Наступний фактор побудований на установці особистості при роботі з клієнтом на зовнішній світ або на внутрішній світ, тобто на екстраверсію або інтроверсію. Він склав 7,39%.

7. **Свідомість професійної діяльності.** Даний фактор хоча й виявився не першорядним за важливістю, проте є також важливим. Особистість в даному випадку спрямована або на практичний досвід при роботі або на інформацію, яку вона отримує ззовні. Даний фактор склав 7,15%.

8. **Творчий потенціал особистості.** Даний фактор включає в себе професійне бажання і вміння працювати з людьми і з мистецтвом маючи при цьому творчу професійну спрямованість. Він становить 6,24% від загальної вибірки.

9. Професійна стабільність. На наш подив даний фактор виявився на останньому місці. Він спрямований на важливість стабільності в професійній діяльності. Він склав всього 5,02% від загальної вибірки. На наш погляд, це пов'язано з питаннями глобалізації та змінами підходу до питання робочого простору.

Таким чином, на підставі проведеного нами дослідження ми сформулювали чинники впливають на формування особистісно-професійного потенціалу в динаміці життєвого шляху. Виходячи з проведеного нами дослідженнями ми бачимо, що ключовими факторами є: Професійна включеність і Соціально-твореская спрямованість професійної діяльності. Наступними важливими факторами виявилися: Технологічна складова професії, Соціально-гуманітарна значимість професії, Професійне чуття і Клієнтоорієнтована професійна діяльність.

На останньому місці за значимістю розподілилися наступні фактори: Осмислення професійної діяльності, Творчий потенціал особистості і Професійна стабільність.

Список використаних джерел

1. Кузьмина С.В. Развитие личностного потенциала студента с позиций компетентностного подхода // *Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского*. 2013. № 3 (1). С. 26-32
2. Личностный потенциал: структура и диагностика / ред. Д.А. Леонтьева. М.: Смысл, 2011. 680 с
3. Марков В.Н. Потенциал личности // *Мир психологии*. 2000. № 1. С. 31-40.
4. Леонтьев Д.А. Самореализация и сущностные силы человека / Д.А.Леонтьев // *Психология с человеческим лицом: гуманистическая перспектива в постсоветской психологии*. – М., 1997.
5. Коростылева Л. А. Пути профессиональной и личностной самореализации человека / Л.А. Коростылева, Н. Е. Кравченко СПб., 1997, – 72 с.

ЦІННОСТІ ЯК ДЖЕРЕЛО САМОМОТИВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Овчаренко О.В.

к.психол.н., доцент кафедри психології,
Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний
інститут післядипломної освіти педагогічних працівників
Черкаської обласної ради»
м.Черкаси, Україна

Вивчаючи ціннісно-смыслову сферу психіки особистості, констатується різноаспектна сутність, суперечлива природа та регулююча функція цінностей. На питання стосовно формування спонукальних сил психічного варто наголосити наступне: цінності конкретної особистості формуються шляхом дії психологічних механізмів, а не через декларування соціально-обумовлених орієнтирів. Це знаходить відображення у мотивації особистості, зокрема, з'являється запит на подолання апатії, невдоволення, феномену прокрастинації, що є захисною моделлю поведінки. Відсутність внутрішнього інтересу, чи то задоволення від активності призводить до схильності психіки підпорядковуватись маніпулятивним впливам ззовні. Процес декларування цінностей межує з функцією контролю, оцінки, що блокує розвиток самодетермінуючої активності особистості.

Виходячи з того, що самомотивація включає в себе уміння розуміти власні потреби та інтереси, цінності та ціннісні орієнтації, передбачає інтеграцію зовнішньої та внутрішньої мотивації, ми стали застосовувати психодіагностичний фрагмент занять для педагогів Черкаської області з метою активізації цінності самопізнання. Ми переконані, що цінність самопізнання є джерелом самодетермінації особистості. Відтак, пізнання власних

інтересів, цінностей, мотивів та здібностей сприяє розвитку внутрішнього локусу контролю, вольового аспекту, відчуття задоволеності життям. Як показує практика, педагогічні працівники переважно орієнтовані на зовнішню оцінку та стають залежними від зовнішньої стимуляції діяльності, що блокує розвиток внутрішньої мотивації. Тадеєва Т. В. пише: “...не тільки матеріальні винагороди, а й погрози, чіткі строки виконання, прискіпливі оцінки та нав'язані цілі теж послаблюють внутрішню мотивацію, оскільки так само підсилюють відчуття зовнішнього контролю. І, навпаки, можливість вибору та самостійне планування діяльності підсилюють внутрішню мотивацію, оскільки викликають в людини підсилення відчуття автономності” [1, 217].

Професійні цінності теж визначають мотивацію педагога, адже відображають фахові інтереси, індивідуальні цілі та прагнення, формують тип особистості. На запитання “Що вас спонукає до професійної діяльності (до роботи у обраних навчальних закладах)?”, педагогічні працівники відповідають по-різному. Так, вихователі дошкільних навчальних закладів у більшості керуються потребою отримувати задоволення від спілкування з вихованцями; вчителі української мови та літератури — потребою взаємодії з учнями та колегами; вчителі іноземних мов — потребою в саморозвитку; вчителі математики та фізики — потребою в фінансовій стабільності; керівники гуртків — потребою в творчості; заступники директорів — потребою в активізації учнів; директори шкіл — потребами в захищеності, престижі. Проте, ці дані є узагальненими і скоріше свідчать про сферу діяльності, яка є провідною у кожній категорії педагогів.

На навчальних заняттях з психології ми застосовуємо діагностичні вправи з метою активізації цінності самопізнання, усвідомлення власних цінностей та потреб працівниками педагогічної сфери. Заняття розпочинається з міні-лекції, на якій розкриваються основні питання та терміни. За цим застосовуються практичні вправи, які передбачають рефлексивне обговорення.

Вправа “Гра чисел”. Учасникам пропонується записати на аркуші декілька значущих дат з власного життя з метою вивчення ціннісних аспектів досвіду.

Вправа “Чого хочеться найбільше”. Учасникам пропонується релаксація, в ході якої вони зосереджуються на власних потребах та шукають відповідь на питання “Чого хочеться найбільше зараз”.

Вправа “Моя сорочка”. Педагоги отримують шаблони у вигляді сорочок з паперу. Пропонується написати девіз власного життя на зовнішній стороні “сорочки” та цілі на найближче майбутнє на внутрішній стороні “сорочки”.

Вправа “Лінія часу”. Педагогам пропонується зобразити лінію, на якій потрібно розмістити цілі власного життя з попередньої вправи (з внутрішньої сторони “сорочки”). Після цього педагоги мають попрацювати із кожною метою на відрізьку: “Чому я до цього прагну?”, “Які мої потреби будуть задоволені?”, “Що я отримаю в результаті досягнення цілі?”, “Що найприємніше в тому, до чого я прагну?”.

Кожна вправа супроводжується обговоренням з елементами налаштування на позитивний результат власних дій. Доцільними стають прийоми вербалізації, візуалізації, рефреймінгу та ін. Актуалізація цінності самопізнання у освітян допомагає розвивати самоефективність, оскільки формує впевнене позитивне переконання у наявності власних здібностей, спонукає до передбачення варіантів майбутнього.

Список використаних джерел

1. Тадеєва Т. В. Теорія самодетермінації Дісі-Раяна і навчальна мотивація. *Наукові записки. Серія: Педагогіка.* 2012. №3. С. 213 — 221.
2. Накамура М. Как сделать, чтобы ребенок учился с удовольствием. М.: Издательство «Эксмо», 2018. 176 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ ЛЮДЕЙ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ЕПОХИ

Панасенко О.І.

аспірант кафедри психології та соціальної роботи,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Хлівнюк Т.П.

к.політ.н., доцент, зав.кафедрою соціальних теорій,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Включення сучасного молодого покоління в політичне життя суспільства відбувається в складних соціально-історичних умовах, обумовлених цивілізаційними та технологічними змінами, в силу яких виявляються недостатньо ефективними історично сформовані способи освоєння новими поколіннями власного життєвого світу.

В рамках цього дослідження, ми розглянемо самодетермінацію сучасного молодого покоління. Під цим терміном ми розуміємо здатність людини вибирати і мати власний вибір, вона також протиставляється детермінації - впливу на поведінку людини інших, зовнішніх для людини сил. Вивченню цього психологічного явища присвячені роботи таких видатних вчених, як Иванов В. Г, Ивин А. А, Купцов В. И., Лебедев С. А., Лукасевич Я. О, Казютинский, Мамчур Е. А., Сачков Ю. В., Севальников А. Деси Е. Л. та Райана Р. М.

Детермінованість активного включення молодих людей в політичне життя суспільства, їх здатність взяти на себе відповідальність за державне життя, готовність самостійно реалізовувати політичні плани пояснює активізацію наукових досліджень проблеми суб'єктності у вітчизняній психології [1, 2] і активний розвиток концепції самодетермінації в американській психології [3, 4].

Остання привертає увагу до мотиваційних передумов формування у людини активної життєвої позиції, що робить її суб'єктом політичного життя в країні.

Дедалі частіше, глобальне політичне становище потерпає від проявів самодетермінації людей, які різко негативно відносяться до тих чи інших рішень влади чи політичних ситуацій. Зокрема, ми маємо на увазі політичний рух жовтих жилетів у Франції 2018 року, політичний рух “Black Lives Matters” у США 2020 року, політичні протести у Білорусі 2020 року та інше. Кожне з цих явищ заслуговує на окремий аналіз внутрішніх та зовнішніх мотиваційних факторів, але ми вважаємо, що існують певні соціально-психологічні та інформаційні тенденції спільні для всіх вище названих подій. Виявлення цих тенденцій важливо для подальшого прогнозування подій схожого характеру за можливістю застосування превентивних заходів.

Усвідомлення особистістю себе як суб'єкта власного життя передбачає включення в значущі ситуації і види діяльності за власним переконанням, під впливом особистого вибору, тобто під впливом внутрішньої мотивації. Саме це і виступає ознакою самодетермінації.

Однак життєва реальність така, що досить часті випадки включення в ті чи інші види діяльності швидші під впливом інформаційного простору, що розглядається як джерело зовнішньої мотивації.

Теорія самодетермінації Е. Л. Деси та Р. М. Райана [3, 4] розглядає механізми та умови перетворення зовнішньої мотивації у внутрішню. Відповідно до неї, мотиви, які спонукають людину до дії, знаходяться в континуумі від мотивації, тобто стану, коли людина не може ясно сформулювати, що спонукає її до діяльності, до внутрішньої мотивації, при якій особистість виступає як суб'єкт усвідомленого вибору певної діяльності як особистісно значущою.

Основною характеристикою внутрішньої мотивації є те, що під її впливом людина включається в діяльність заради

інтересу до неї як такої, а не заради результату, який робить діяльність лише засобом, а не метою. У дослідженнях останніх років як зміст внутрішньої мотивації розглядається прагнення людини до нових вражень та емоцій, до самовдосконалення, до позитивних переживань, пов'язаних з удосконаленням свого соціального та економічного становища [5].

З певних причин, ми відмовляємося від ідеї, що протестуючі у Франції, в США чи Білорусі протестували заради персонального інтересу до процесу протесту. Ми схильні вважати, що зміст мотивації протестуючих важливо розглядати в контексті детермінації та самодетермінації, беручи до уваги сучасні інформаційно-технологічні умови.

Поширеність соціальних медіа, стрімкий рост блогерства та відсутність територіальних обмежень в інтернеті створюють певну картину світу для сучасного молодого покоління. Ми усвідомлюємо, що в певному процентному співвідношенні, соціальні медіа формують як реальний стан речей в світі, так і не реальний, прикрашений, симулякр у сучасному розумінні. Варто зауважити, що навіть наближені до реальності медіа часто не без прикрас висвітлюють ту чи іншу інформацію. Тому, в нашому розумінні, соціальні медіа скоріш наближені до створення завищених очікувань від політичних рішень, соціального становища, економічного благополуччя у світогляді молодого покоління.

Ми схильні вважати, що поєднання завищених очікувань, сформованих в інформаційному просторі, та мотивації загального покращення свого становища, отримання нових вражень та позитивних емоцій, створюють сприятливі умови для політичних протестів.

Список використаних джерел

1. Абульханова К. А. Рубинштейновская категория субъекта и ее различные методологические значения.

Психология индивидуального и группового субъекта. под ред. А. В. Брушлинского. М. ПЕР СЕ. 2014. С. 34–53.

2. Брушлинский А. В. Проблема субъекта на психологічній науці (стаття перша). Психологічний журнал. 2011. Т.12. No 6. С. 3–20.

3. Deci E. L., Ryan R. M. The “What” and “Why” of Goal Pursuits: Human Needs and Self-Determination of Behavior. Psychological Inquiry. 2000. vol. 4. С. 227 – 268.

4. Ryan R. M., Deci E. L. Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-being. American Psychologist. 2000. vol. 50, 1. С. 68 – 78.

5. Дворецька М.Я., Лошакова А.Б. Образ успішності в сучасних психологічних дослідженнях. Інтернет-журнал «Світ науки» 2016. Том 4. номер 2. Режим доступу: <http://mir-nauki.com/PDF/09PSMN216.pdf>

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНТЕКСТІВ РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНАХ

Подшивалкіна В.І.

д.соціол.н., професор кафедри соціальної і прикладної психології, ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Демент'єва К.Г.

к.психол.н., доцент кафедри соціальної і прикладної психології, ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Актуальність обумовлена зміною статусу в сучасному суспільстві прикордонних територій. Близькість «сусідів»

підкреслює та відтворює національні та інші ідентичності. При цьому кордони не тільки виконують інтеграційні функції, але і виробляють транскордонні соціальні групи, з особливими стилями життя та ідентичності. Саме локальність, конкретика наповнюють наукові моделі реальним змістом, дозволяють застосовувати їх в аналізі емпіричного матеріалу. У цілому, контекстність означає, що будь-яку подію, явище, процес необхідно, перш за все, аналізувати в межах культурно - історичного середовища, що породило це явище (процес). Контекстний (контекстуальний) підхід дозволяє зв'язати "зовнішньо задані", нормативні форми діяльності з конкретною ситуацією спілкування і діяльності, поєднуючи, здавалося б, несумісні протилежності: жорсткість норм і гнучкість рольової поведінки індивіда, традиціоналізм і високу сприйнятливості до інновацій.

Мета цих тез розглянути деякі методологічні проблеми розробки та впровадження психологічних технологій, що враховують контексти прикордоння.

По нашому розумінню, психологічна технологія - це організована і продуктивна діяльність людей в різних сферах соціальної практики, яка орієнтована на ефективне вирішення психологічних завдань із заздалегідь визначеним соціальним ефектом і представляє собою сукупність прийомів, засобів і методів психологічного впливу, що об'єднані певним алгоритмом їх застосування. Автори визначають контекст як «систему внутрішніх і зовнішніх чинників і умов поведінки і діяльності людини, що впливають на умови сприйняття, розуміння і перетворення конкретної ситуації, що визначають зміст і значення цієї ситуації як цілого і входять до його складу» [3 с.91]. У наших тезах ми робимо декілька посилань на результати 10 фокусованих групових інтерв'ю серед старшокласників, їхніх учителів та батьків в містах Бессарабії, а саме в Тарутині, Вилкове, Рені, Кілії та Болграді. Результати дослідження були оброблені за допомогою трьохетапної дослідницької технології так званої обґрунтованої теорії за А.Страусом та Б.

Глейзером. Основний задум був пов'язаний з розумінням особливостей урахування контекстів прикордоння у вищих навчальних закладах. Аналізуючи висловлювання інформантів різного віку, щодо проблем розвитку прикордоння був виділений головний конструкт більшості наративів, а саме "локальні (тобто одночасно глобальні та локальні) контексти життєдіяльності" та відповідно два основних субконтекста: глобальні або міжнародні контексти та локальні контексти. За нашими результатами особливістю інформантів прикордоння є, перш за все, їхня увага до міжнародних справ держави, зокрема до транскордонного співробітництва, міжнародних угод та міждержавних відносин між сусідніми країнами. У учасники фокус груп підкреслюють, що кордони не можуть сприйматися лише як бар'єр безпеки, але виступають як контактні пункти між людьми та між різними народами. Друга складова – це двосторонні та багатосторонні міжнародні угоди або юридичні аспекти функціонування прикордонних територій як інструменти закордонної політики. Але інформанти підкреслювали, що багатосторонні міжнародні угоди на державному рівні враховують частіше благородні наміри політиків, але ці угоди можуть виявитися катастрофічними на регіональному та місцевому рівнях. Іншим субконтекстом, що був виділений нами при аналізі результатів фокусованих інтерв'ю, - це локальний контекст. Результати фокусованих дискусій свідчать про економічний занепад південного регіону, про нераціональне використання території та людських ресурсів, що є показником економічної, соціальної і психологічної небезпеки та викликом, для професіоналів. Останній локальний вимір безпосередньо пов'язаний з освітою. Інформанти прямо вказують на відсутність висококваліфікованих фахівців та нерозвинену контекстну освіту. Разом з тим, аналізуючи дві основні групи контекстів "закордонні або зовнішні" і "локальні або внутрішні" було виявлено їхні спільні складові, що розкривають сутність цих субконтекстів та їх об'єднують. Учасники фокус груп

говорили про прогалини та потреби у покращенні транспортних комунікацій всередині країни і міжнародних транспортних маршрутів. Ще однією загальною складовою двох субконтекстів виступає "кримінальність". Висока небезпека через міжнародні злочини (незаконна міграція, контрабанда тощо) є серйозною проблемою для розвитку прикордонних регіонів. Ще одна загальна складова "відпочинок або рекреація". Ця складова має велику кількість важливих вимірів з тісними взаємозв'язками та посиленнями як на зовнішні, так і на внутрішні чинники. Результати дослідження свідчать про те, що кордон у таких регіонах дійсно відіграє подвійну роль у вимірах безпеки та співпраці. З історичних причин кордони за радянських часів в основному сприймали як бар'єри для загроз, і цей підхід все ще є цінним через контрабанду, міграцію та загрозу територіальній цілісності, але в даний час спостерігається значна тенденція сприймати кордони як контактний пункт.

На прикладі початківців психологів і психологів практиків одеського прикордонного регіону, нами були розглянуті внутрішні контексти професійної психологічної діяльності. Для участі в дослідженні було залучено 60 психологів, з яких 30 психологів – студентів випускного курсу факультету психології ОНУ імені І.І.Мечникова та 30 психологів практиків, проживаючих в Одесі та Одеської області – жителі Бессарабії. Для організації емпіричного дослідження було використано для двох вибірок: методика професійного самовизначення Дж. Холланда, опитувальник для визначення професійної готовності Л.Н. Кабардова, тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО), а також 16 - факторний особистісний опитувальник Р.Б.Кетелла та тестова методика Дж.Гілфорда і М.Саллівена "Діагностика соціального інтелекту» на студентській вибірці.

На підставі отриманих даних можна зробити висновок, що у студентів ще не сформувалося професійне бачення світу, відповідна система цінностей для професії психолога,

що в підсумку і визначає у них невідповідність типу професійної спрямованості з обраною професією.

На наступному етапі дослідження порівнювалися показники тесту: «Смысложизненные ориентации» є адаптованою версією тесту "Мета в житті» (Purpose-in-Life Test, PIL) Джеймса Крамбо и Леонарда Махолика (James Crumbaugh, Leonard Maholic) у студентів і психологів практиків. Обидві групи показали знижені результати за всіма субшкалам смисложиттєвих орієнтацій, смисложиттєвих орієнтації студентів за всіма субшкалам виражені в меншій мірі в порівнянні зі психологами практиками. Таким чином, на наш погляд, прикордонний контекст діяльності психолога ставить декілька важливих методологічних проблем. Перша проблема просторово-часової локальності, тобто поєднання глобальних та локальних просторово-часових координат у професійній психологічній діяльності. Для практикуючих психологів України постає проблема, це проблема співпраці та запозичення у колег з прикордонних країн стандартизованих, валідних, надійних діагностичних та інших технологій з урахуванням етнічних, мовних особливостей діаспор. Безумовно, дуже гостро стоїть питання про створення вітчизняних українських психодіагностичних тестових методик і технологій, але, для психологів, які працюють в прикордонних регіонах ця проблема досить гостро постає вже зараз. Психологічна діагностика на рідній мові з урахуванням особливостей менталітету, національних звичок та традицій має більш надійні прогностичні можливості, що підвищує ефективність будь-яких психологічних рекомендацій та втручання.

Результати наших досліджень, з одного боку, свідчать про наявність специфіки прикордонних територій, а з другого – про особливості психологів - новачків. Саме врахування безпосередніх контекстів діяльності психологів, наприкладі специфіки прикордоння при підготовки психологів, та забезпечення їх психологічними

діагностичними та іншими технологіями, постає як важливий напрям становлення вітчизняного психологічного співтовариства.

Список використаних джерел

1. Anderson N. Euro-Integration Aspect of Increasing Competitive Advantages of Border Regions of Ukraine // Scientific Herald of International Humanitarian University, 2013. -P. 150-156
2. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения: Материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16 ноября 2004 г. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов. – 2004. – 84 с.
3. Вербицкий А.А., Калашников В.Г. Понятие «контекст» в категориальном строе психологической науки // Педагогика и психология образования. 2015. № 4. С. 90–99.
4. Дубовицкая Т.Д. Развитие самоактуализирующейся личности учителя: кон-текстный подход: Автореф дис. ... д-ра психол. наук. М., 2004. - 42 с.
5. Коваль И.М. Подшивалкина В.И. Современные контексты высшего образования и проблемы социогуманитарной безопасности // Человек. Сообщество. Управление, 2013, - №4. - С. 17-30
6. Панок В.Г. Прикладна психологія. Теоретичні проблеми : монографія / В.Г. Панок. – Київ : Ніка-Центр, 2017. – 188 с.
7. Подшивалкина В.И. Теоретико-методологічні проблеми технологізації соціогуманітарного знання // Соціальні технології: А раді чого? Яким чином? З яким результатом?- Одеса, 2015. – 16-59.
8. Подшивалкина В.И. Контекстность высшего образования и проблемы формирования среднего класса в Украине // Inegalități sociale în Republica Moldova. Constituirea clasei de mijloc / col. red.: Victor Mocanu (coord.) [et al.];– Chișinău : „Tipografi a Centrală”) – 440 p.: fig.- P. 68-75

9. Флибберг Б. О недоразумениях, связанных с кейс-стади // Социологические исследования, 2005. No 4. С. 110–120
10. Bourdieu P. Outline of a Theory of Practice. Cambridge, 1977.
11. Podshyvalkina V., Melnik N. International, National and Humanitarian Dimensions of Security in the Southern Border Regions of Ukraine// Contemporary Socio-Economic Issues of Polish-Ukrainian Cross-border Cooperation. - Warsaw, 2017.- P.138-139

ОСОБЛИВОСТІ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Подшивалкіна В.І.

д.соціол.н., професор кафедри соціальної і прикладної психології

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Таценко А.О.

викладач кафедри соціальної і прикладної психології

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Проблема самодетермінації є важливою і актуальною в сучасній психології. Вона пов'язана з необхідністю розуміти, як людина сама може вибрати і направляти свою діяльність в умовах невизначеності та зовнішніх обмежень та тиску. Особливо гостро ця проблема стоїть в унікальних умовах пандемії Covid19. Карантин COVID-19 постає як новий виклик до сучасного суспільства та до окремої людини. Особливістю ситуації є її невизначеності, що пов'язана з відсутністю уявлень щодо нового вірусу та засобів лікування. В цих умовах особливе значення набуває особистісна позиція людини, щодо вибору адекватної поведінки у спектрі повного ігнорування зовнішніх вимог до особистих самообмежень для запобігання ризиків

захворювання хворобою, для лікування якою ще тільки шукають ефективні протоколи.

Психологічна теорія самодетермінації, що розроблена американськими психологами Е. Деси (E. Deci) і Р. Райаном (R. Ryan) постулює, що людина здатна відчувати і реалізовувати в своїй поведінці свободу вибору, незважаючи на об'єктивні обмежуючі фактори середовища або вплив Центральними для теорії самодетермінації є теорія про базові потреби, що лежать в основі внутрішньої мотивації і забезпечують психологічне благополуччя особистості, зокрема, потреба в автономії, тобто потреба –відчувати себе ініціатором та забезпечувачем своїх дій; компетентність або –потребу відчувати себе здатним досягти бажаних результатів; пов'язаність з іншими, тобто відображає потреб відчувати себе ближче і зрозуміліше «значущим іншим».

Відповідно до теорії самодетермінації, задоволення цих трьох базових психологічних потреб є важливою умовою, що визначає психологічне благополуччя, оптимальне функціонування і здоровий розвиток особистості; навпаки, їх фрустрація призводить до зниження психологічного благополуччя і погіршення ефективності діяльності.

Ми провели пілотажне онлайн-дослідження щодо рефлексії особистісного досвіду життя у мовах карантинних обмежень. Було запропоновано п'ять питань, зокрема: 1. В умовах карантину щось суттєво змінилося у вашому житті? Якщо так, то що саме. 2. У кількох словах опишіть ваше загальний настрій і самопочуття останні 2-3 дня. 3. Що стало для вас особисто особливо проблематичним у карантинних обмежень? 4. Що особисто вам допомагає справлятися з проблемами життя в карантині? 5. Як ви думаєте, чи зміниться щось у вашому житті після карантину? Якщо так, то в чому саме?

Результати 12 вільних інтерв'ю були оброблені методами «обґрунтованої теорії». Результати пілотного проекту були спрямовані на пошук індивідуальних вимірів

нової складної ситуації, що обумовлена введенням в країні карантину. Були виявлена основна категорія «пошуки смислу» та три субкатегорії «потреба у безпеці», «рефлексія цінностей» та «переживання». Крім того були виявлені основні вимірjувальні шкали, що розкривали ставленні інформантів до них.

Субкатегорія «потреба у безпеці» була описана у таких вимірах як: вимушена - не вимушена, достатня-недостатня, знижена – зростаюча, мінімальна-максимальна (за критерієм соціальних ефектів); визначена – невизначена (за часовим критерієм); реальна-нереальна, мінімальна-максимальна, усвідомлена - неусвідомлена (за критерієм множинності); рівноважна-нерівноважна (за критерієм цілісності).

До основних вимірів субкатегорії «рефлексія цінностей» були віднесені такі виміри: матеріальні – духовні, вимушені - не вимушені, осмислені – безглузді (за критерієм соціальних ефектів); мінливі – постійні, перспективні – безперспективні (за часовим критерієм); визначені – невизначені, присутні - відсутні, реальні – нереальні, усвідомлені – неусвідомлені (за критерієм множинності); організовані – неорганізовані, відкриті- закриті, зовнішні-внутрішні (за критерієм цілісності).

Субкатегорія «переживання» була представлена описана у таких вимірах як оптимістичні – песимістичні, (за критерієм соціальних ефектів); мінливі – постійні (за часовим критерієм); усвідомлені – неусвідомлені, неспонтанні - спонтанні (за множенням критерієм); відсутні – присутні, зовнішні-внутрішні (за критерієм цілісності).

Інакше кажучи можна говорити про поєднання емоційного переживання та раціонального оцінювання своєї безпеки в умовах зовнішніх, карантинних обмежень з урахуванням внутрішніх психологічних умов. На нашу думку, отримані нами результати свідчать про актуалізацію ключових потреб людини, а саме у безпеці, в адекватній системі цінностей та супроводжуються емоціями. Перш за

все інформанти підкреслюють вимушений характер загроз їхньої особистісної безпеки, недостатність можливостей уникнення зростаючих загроз; неповну їхню визначеність та рівноважність; реальний та віртуальний характер загроз, які важко усвідомлювати. Перебування на карантині сприяло вимушеній постійній переоцінці, переосмисленню, визначенні та усвідомленню життєвих цінностей, не тільки матеріальних, але й духовних, з точки зору їхніх нових перспектив в організації реальності, ступеню відкритості до соціуму. Пошук нових смислів життя супроводжується емоційними переживаннями не завжди оптимістичними, дуже мінливими та спонтанними, не завжди усвідомлюваними.

Таким чином, вимушені карантинні умови сприяли конструктивній творчості людей у самозахисті від нових медичних загроз і в цих умовах та самодетермінації особистісної поведінки.

Список використаних джерел

1. Deci E.L., Ryan R.M. Self=determination research: reflections and future directions // Handbook of self=determination research / Ed. by E.L. Deci, R.M. Ryan. Rochester, NY, 2002. P. 431—441.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ СМISЛУ ТА СМISЛИ У ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Сапригіна Н.В.

доцент кафедри соціальної та прикладної психології

ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

м. Одеса, Україна

Однією з особливостей сучасної психології є розвиток ідеї смислів. Поняття «смысл» часто використовується у вітчизняних психологічних дослідженнях останніх років. Але в ряді робіт воно використовується апріорі, як само собою зрозуміле, аксіоматично. Разом з тим існують концепції смыслу, які допомагають деталізувати це поняття і виділити смысли в окремих областях людської активності.

Психологічні теорії використовують поняття «сенси» для відображення індивідуального вибіркового ставлення людини до себе та інших, до внутрішнього і зовнішнього світу. У вітчизняній традиції існують теорії, пов'язані з уявленням про сенси життєдіяльності. Серед них теорії, які розглядають сенси в інформації і в процесах розуміння, одна з найважливіших - теорія розуміння Г. С. Костюка. Також сенси відіграють роль зв'язку між комунікацією і іншими сферами людської активності - ідеї Л. С. Виготського і А. Н. Леонтьєва, модель А. В. Петровського, сенсилова теорія мислення О. К. Тихомирова. О. К. Тихомиров вказував на існування взаємопереходу між суб'єктивною і об'єктивною реальностями. Це ціннісно-сенсилова структура ситуації. Сенси володіють системоутворюючими якостями. Мислення при цьому трактується як виявлення суперечностей і пошуки інтелектом шляхів їх вирішення. У художній творчості це відображення конфліктів (колізій) і виявлення протилежностей, тобто вибір з опозицій. Можна стверджувати, що художній твір – це модель ситуацій, у яких автор або читач мають здійснити вибір.

В сенсилах художньої комунікації ми виділяємо зовнішні, внутрішні і взаємоперехід, тобто сенси поза текстом / сенси тексту / сенси коло тексту. Сенси коло тексту - це сенси комунікації. У них виділяємо згоду або незгоду. Класифікація сенсилів, які можуть бути як в тексті, так і поза текстом:

Особистісні / соціальні / універсальні

Когнітивні / емоційні / поведінкові

Сенси діяльності (операціональні) / активності (мотиваційні) / адаптації-трансформації / уникнення

Сенси життєдіяльності (сенси життя)

Результатом засвоєння сенсилів є розуміння. Для виявлення розуміння, згідно з А. А. Леонтьєвим, використовується переказ, тобто перекодування інформації в іншу знакову систему, наприклад, в іншу мову або у візуальний ряд. У логіці відомо, що для передачі

узагальненого сенсу використовується метатекст - скорочений текст.

Представляємо зразок аналізу смислів відомої байки, спрямований на ситуацію взаємодії індивіда та соціуму.

У художній літературі можлива неєдина інтерпретація смислів. Про байку І. А. Крилова «Бабка й Мураха» («Стрекоза и Муравей») написав один школяр, що недобре примушувати Бабку працювати, а потрібно нагодувати. Текст розгортається у часі, і в середині тексту читач може не знати, чим скінчиться справа і яка буде мораль. Активний читач підлаштовується під ситуацію в тексті і може побачити кілька варіантів її вирішення. Одні будуть більш вдалі, інші явно погані (опозиція хороший / поганий). Якщо в результаті справа дійшла найгіршого варіанту, виникає трагічне переживання. Це викликає бажання повернутися до тексту ще раз, щоб спробувати побачити можливість кращого рішення. Мораль може грати роль констатації, що саме вийшло в результаті. Школяр - активний читач, який прагне знайти краще, нетрагічне рішення. Читач, що наближається до рівня автора, шукає смисли, що наближаються до авторських.

Згідно з ідеями Л. Н. Гумільова про різний рівень енергії членів суспільства, з якого виникає різна активність індивідів. Бабка належить до шару паразитів-субпасіонаріїв, веде паразитичне життя, отримала осуд від пасіонаріїв суспільства, що розвивається. Мураха - не пасіонарій, а гармонічник, тому що не хоче віддавати більше, ніж отримує, і витрачати свою працю на ледарку Бабку. Гармонічники здатні заражатися пасіонарними ідеями. Мураха використовує для виправдання своїх вчинків ідеї пасіонаріїв свого часу. Майбутня поведінка Бабки залишається в байці під питанням (текст байки - відкрита підсистема в системі «автор - текст - читач»). В екстремальних ситуаціях люди здатні мобілізувати і збільшувати свою енергію. Тому є надія, що мораль, озвучена Мурахою, піде на користь Бабці і послужить для її порятунку.

Література

1. Выготский Л.С. Психология искусства. Москва : Эксмо, 2019. 287 с.
2. Гумилёв Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. Москва : АСТ, 2019. 700 с.
3. Ключко В. Е. Онтология смысла и смыслообразование (размышления в связи с юбилеем О.К. Тихомирова). *Вестник Московского университета. Серия 14. Психология*. 2013. №2. с. 106-120. с. 195 – 228.
4. Костюк Г. С. О психологии понимания // *Избранные психологические труды*. Москва : Педагогика, 1988. 301 с.
5. Леонтьев А. А. Психология общения. Москва : Смысл: Academia 2008. 365 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1975. 304 с.
7. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Основы теоретической психологии. Москва : ИНФРА-М, 1998. 525 с.

ПСИХОЛОГИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ САМОДЕТЕРМІНАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

Терещенко О.О.

магістрантка кафедри соціальної та прикладної психології
ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова

Подшивалкіна В.І.

д.соціологічних н. професор
завідувачка кафедри соціальної і прикладної психології
ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Серед індивідуально-психологічних характеристик людей, що займаються волонтерською діяльністю, важливе місце посідає питання, чи детермінована така діяльність

зовні, наприклад, соціальним контекстом, чи з середини, і вона є природною потребою конкретної людини.

Ціль даної роботи полягає в виявленні індивідуально-психологічних характеристик самодетермінації суб'єктів волонтерської діяльності, що належать до різних груп цільового волонтерства.

Ключовою в досліджуваному питанні є теорія самодетермінації та особистісної автономії Е.Десі та Р.Райана. У пострадянській психології проблему самодетермінації розвивали Д.О.Леонтьєв, Т.О.Гордєєва, О.Є.Дергачьова, Л.Я.Дорфман, О.Р.Калітєєвська. В Україні питання самодетермінації вивчають С.Д.Максименко, Л.З.Сердюк, Н.Д.Володарська, Т.М.Титаренко, В.М.Білодід.

У ході дослідження були використані наступні психодіагностичні методики: тест самодетермінації К.Шелдона (адаптація Е.Н.Осіна), тест життєстійкості С.Мадді (адаптація Леонтьєва Д.А.), методика дослідження смисложиттєвих орієнтацій Леонтьєва Д.А., опитувальник часової перспективи особистості Ф. Зімбардо (ZTPІ) (адаптація А. Сирцової, Е.Т. Соколової, О.В. Мітиної), опитувальник толерантності до невизначеності С.Баднера (адаптація Барко В.І., Остапович В.П.).

У процесі емпіричного дослідження було зібрано три масиви даних, які репрезентують міру вираження особливостей психологічних характеристик самодетермінації волонтерів. Перший масив: 16 волонтерів, що опікуються проблемами супроводу військових, залучених в АТО, сім'ями загиблих воїнів АТО, сім'ями безвісти зниклих (ГО "Центр допомоги бійцям АТО Шевченківського району м.Дніпро", ГО "Надія", учасники проєкту All4One). Другий масив: 16 волонтерів, що опікуються проблемами родин, в яких виховуються діти з особливими потребами (ВГО "Всеукраїнська спілка ціліакії", ГО "Безглутонове життя", ГО "Особлива подорож", ГО "Особливі майстерні", учасники проєкту SocialBusinesInUa). Третій масив: 16 осіб, що не

займалися будь-якою волонтерською діяльністю протягом останніх 7 років.

За результатами отриманих даних було проведено типологію індивідуально-психологічних чинників самодетермінації суб'єктів волонтерської діяльності шляхом кластерного та факторного аналізу їх структури.

За допомогою непараметричного критерію порівняння середнього Краскела-Уолліса було виявлено, що відмінності між трьома групами є статистично значущими. За критерієм Кайзера та пошуку точки злому на графіку Scree Plot, було вибрано 3 фактори, показник накопиченої дисперсії за якими складає 68,8%. Структура індивідуально-психологічних характеристик суб'єктів волонтерської діяльності визначалася за методом Varimax. Виконувався ієрархічний кластерний аналіз, метод кластеризації Ward. Відмінності між кластерами за критерієм Краскела-Уолліса є статистично значущими.

В результаті дослідження виявлено три типи індивідуально-психологічних характеристик самодетермінації суб'єктів волонтерської діяльності.

До першого типу відносяться особи, для яких волонтерство — це механізм подолання невизначеності, як спосіб застосування уміння активно та продуктивно діяти, сприймаючи будь-яку актуальну ситуацію, як можливість здійснення вибору, отримання досвіду та саморозвитку. Самодетермінація для волонтерів цього типу характеризується, як прояв компетентності та пов'язаності. В цій групі найбільш представлені волонтери, пов'язані з допомогою АТО.

В другий тип попадають особи, для яких волонтерство — це сенс життя. Ця група характеризується високим потягом до автономності, самоставленням до себе, як до особи, що має достатньо свободи та волі, щоб побудувати своє життя, відповідно до особистого розуміння про його сенс. Здатність приймати рішення та втілювати їх у життя, незалежно від складності поставленої задачі. В цьому типі

домінують волонтери, що опікуються проблемами дітей з особливими потребами.

Самодетермінація у третього типу волонтерів зацентрована на соціальній включеності та взаємодії. Ці особи більш детерміновані соціально, ніж самодетерміновані, волонтерська діяльність визначається для них, як складова соціального життя.

Таким чином, математично-статистичним шляхом, було доведено наявність відмінностей у проявах індивідуально-психологічних чинників самодетермінації волонтерської діяльності у досліджуваних групах. Подальша розробка даної теми може бути корисна в прикладному плані, а саме для створення тренінгів, навчальних семінарів тощо.

Література.

1. Психологічні технології самодетермінації розвитку особистості: монографія / Л.З. Сердюк, І.В. Данилюк, В.В. Турбан, О.І. Пенькова, Н.Д. Володарська [та ін.] ; за ред. Л.З. Сердюк. – К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. – 192 с.

ПОНЯТТЯ ЕКСПРЕСІЇ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ЇЇ ДОСЛІДЖЕННЯ

Толмачевська В.О.

аспірант кафедри практичної і клінічної психології,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Смокова Л.С.

к.психол.н., доцент кафедри практичної та клінічної
психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Тема емоцій та емоційної експресії, являється цікавою та перспективною для різноманітних досліджень. Та проблема цієї теми в тому, що й до сих пір немає єдиного підходу в питаннях вивчення та методології. В психології емоцій відсутня єдина теорія емоцій, не вирішено питання

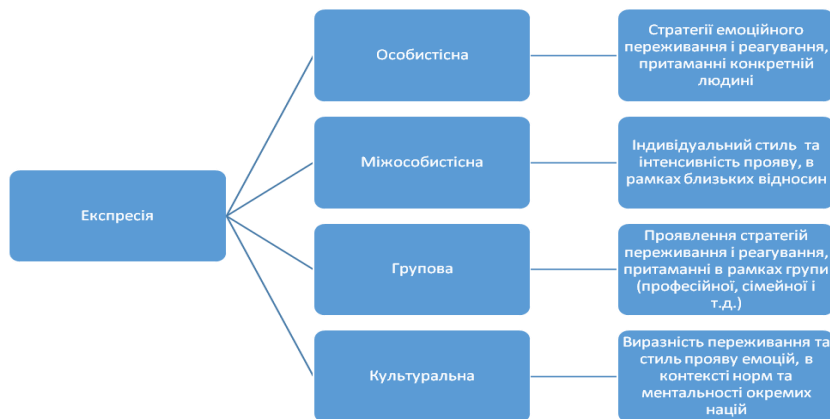
про класифікацію емоційних феноменів. Тож що таке емоційна експресія та в який спосіб можна дослідити, ми розглянемо далі.

Емоційна експресія – це складне, багаторівневе явище та складна система з різноманітним набором факторів [1]. В рамках дослідження емоційної експресії представників професій з високим емоційним навантаженням, було виділено такі складові, як емоційний інтелект, психологічні особливості особистості в контексті професійного становлення, стрес, професійна деформація, емоційне вигорання та психологічні механізми захисту.

Тому що саме ці фактори мають великий вплив на емоційну експресію, в контексті професійної стійкості. Новизною даної роботи є те, що раніше, не розглядали поняття та складові емоційної експресії в контексті професійності.

Для того щоб аргументувати набір методик, необхідно детально розробити структуру вивчення емоційної експресії.

Емоції та експресивність, в психології, можуть вивчатися на наступних рівнях: індивідуальному, міжособистісному, груповому і культуральному (див. Мал.1)

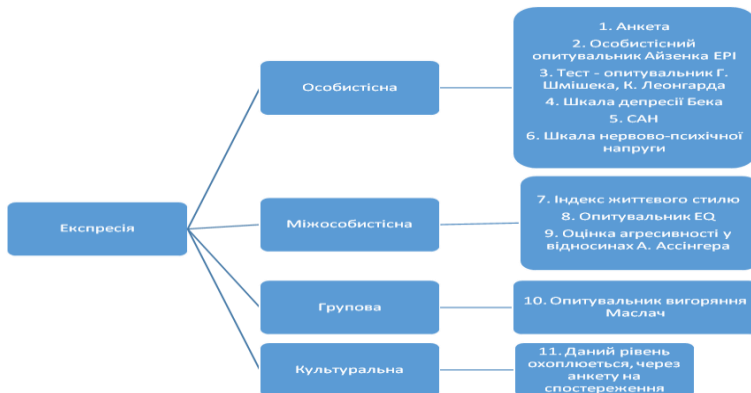

Мал.1 – Рівні емоційної експресії

З даної схеми видно, що спосіб прояву емоційної експресії залежить від рівня, на котрому знаходиться людина. І досить часто людина виражає свої емоції на різних рівнях одночасно [3].

Виходячи с цього, було розроблено протокол дослідження, в котрому описані методики вивчення емоційної експресії медичного персоналу, згідно з рівнями проявою [2]. Та для наглядності вони проілюстровані в схемі (див. Мал.2).

На експресію, можуть впливати: характерологічні особливості, соціальне зовнішнє середовище (країна, менталітет, місце роботи), емоційний стан (депресія, вигорання, деформація та стан агресивності) та багато інших факторів. Проте в рамках дисертаційного дослідження, ми все ж-таки намагаємося побачити цілісну картину, а не її частини.

Мал.2 – Рівні емоційної експресії та методики дослідження

Виходячи з отриманих даних, можна дійти висновку, що підібрані матеріали охоплюють усі рівні вивчення емоційної експресії. Потрібно розуміти, що експресія може розглядатися як одини рівень, так невід’ємна частини цілісного сприйняття.

Список використаних джерел

1. Вари М. И. Общая психология. Учебное пособие / 2-ге издана., испр. и доп. - К.: «Центр учебной литературы», 2007. - 968 с.

2. Изард К.Э. Психология эмоций/Перев. с англ. — СПб.: Издательство «Питер», 2000. — 464 с.
3. Толмачевська В. О., Самара О. Є. Емоційна експресія як психологічний феномен. // Матеріали до 74-ої наукової конференції професорсько-викладацького складу і наукових працівників ОНУ імені І. І. Мечникова, 27-28 листопада 2019 р. / [Ред. кол.: Л.М.Дунаєва, О.І. Кононенко, Л.С. Смокова].— Одеса: Видавництво «Друк Південь», «Симекспрес», 2019. – С.171-175.

ОСОБЛИВОСТІ ПАРАДОКСАЛЬНИХ КОНТЕКСТІВ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Фурга І.Ю.

аспірантка, асистентка кафедри соціальної і прикладної
психології, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна)

Наша сучасність, як українська, так і світова, характеризується кризовим станом. Однією з ознак, що свідчать про це, є парадоксальний контекст реальності – нові її аспекти починають суперечити вже усталеним.

Парадокс в широкому сенсі: твердження, що різко розходиться з загальноприйнятими, устояними думками, заперечення того, що представляється «безумовно правильним»; в більш вузькому сенсі - два протилежних твердження, для кожного з яких є переконливі аргументи [3]. Парадоксальність мислення постає продуктивним психологічним механізмом орієнтації людини в оточуючому світі [2].

Багато хто з дослідників помічає парадоксальність сучасного суспільства та таким чином висвітлює його

проблеми. Наприклад, у дослідженні Колеснікової І. А. розглядаються парадокси сучасної освіти [5]. Кирилюк Г. В. розглядає парадокс «дитиноцентризм-інфантицид» та парадокси сучасних уявлень про батьківство [4]. Щерба О. І. описує парадокси споживчої поведінки у сучасній економіці [8]. Пилипенко С. Г. досліджує вплив технологічних інновацій на людське буття та парадоксальність парадигми «людина-постлюдина» [6]. Віднайдення парадоксальних контекстів у суспільстві дозволяє авторам привернути увагу до неочевидних питань.

Напевно, найбільш актуальним та наочним парадоксальним контекстом у сучасному суспільстві є ситуація з пандемією COVID-19, на яку відреагували не тільки вчені, пов'язані з медициною, а й соціологи, культурологи, психологи, тощо. Наразі весь світ опинився у ситуації невизначеності, ніхто не може впевнено сказати яка стратегія поведінки найкраща та коли ми повернемося до «докарантинного» і чи повернемося взагалі. Державам доводиться вирішувати, що для них більш пріоритетне – економічна стабільність чи безпека. Проте навіть якщо обрати один варіант з двох, нема ніяких гарантій, що він буде успішно досягнутий. Можливо, найбільш ефективним буде пошук рішення, яке поєднує в собі ці дві полярності, вихід за межі дихотомії. Цілком вірогідно, що суспільству тепер назавжди доведеться жити у новій реальності, тому і стратегії, на наш погляд, повинні бути нові та гнучкі.

Також парадоксальними є і головні гасла під час пандемії «зберігаємо дистанцію» та «ми разом». Людству наразі доводиться переживати певний зсув у свідомості, тому що, тоді коли ми найбільше потребуємо взаємодопомоги, вона виражається у віддаленості один від одного. Таким чином у всіх людей поодиноці створюється єдиний колективний досвід, який англійською отримав парадоксальну назву “shared distance”, що можна приблизно перекласти як «спільна дистанція». Такий вираз підтверджує,

що суспільна свідомість дуже ясно відчуває та реагує на парадоксальні контексти.

До того ж, як зауважила у своїй статті Тихомірова Ф., ситуацію невизначеності у пандемії людству допомагає долати гумор на «корона вірусну» тематику [7]. Сама природа гумору дуже часто парадоксальна, що відмічалось дослідниками і раніше, проте в наявній ситуації дуже показово те як гумор допомагає зняти напругу протиріччя, що склалася у світі, та притаманний представникам усіх країн. Суперечливе поєднання сміху та страху дозволяє людям почувати себе об'єднаними, чого саме не вистачає при дистанціюванні.

Цікаво, як у своїй праці Березінська О.В. аналізує яким змінам піддався соціокультурний розвиток у період пандемії, та приходить до висновку, що культура в посткоронавірусному світі неминуче зміниться [1]. Вже зараз багатьом довелося переглянути звички ходити до театрів, ресторанів, музеїв, подорожувати і таке інше. З одного боку це явище – негативне, але з іншого, культура отримала стимул до розвитку новими шляхами, одним з яких ймовірно буде більша її доступність. Віртуальні вистави та екскурсії світовими музеями, доступ до учбових матеріалів різноманітних університетів світу, розвиток онлайн-кінотеатрів – зробили культуру більш доступною для широкого загалу людей, що стало парадоксальним вирішенням проблеми обмеженості до звичного дозвілля городян.

Таким чином можемо зробити висновок, що вивчення парадоксальних контекстів є актуальним. Ми живемо в час невизначеності, амбівалентності та протиріч, коли звичний спосіб мислення та вирішення проблем вже не є ефективним. Постають завдання дослідження особливостей вирішення парадоксів у їх різноманітних проявах.

Список використаних джерел

1. Березинська О.В. Амбівалентна роль акультурації в українському соціумі *Modern culture studies and art history: an experience of Ukraine and EU : Collective monograph*. Riga : Izdevniecība "Baltija Publishing", 2020. 532 p.

2. Вознюк О.В. До проблеми побудови теорії абсурду. Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: За матеріалами V Міжвузівської науково-теоретичної конференції молодих науковців від 4 грудня 2019 року / редкол. М.А. Козловець, Н.М. Ковтун, О.В. Аплінська [та ін.]; Київ: КВЩ, 2020. С. 20-25.

3. Ивин А. А., Никифоров А. Л. Словарь по логике. М.: Туманит, изд. центр ВЛАДОС, 1997. 384 с.

4. Кирилюк Г.В. Дитиноцентроване суспільство початку ХХІ ст.: парадокси розвитку та функціонування. Вісник Запорізького національного університету. Педагогічні науки. 2019 Вип. 33. Т. 2. С. 27-31

5. Колесникова, И. А. О парадоксальности контекста современного образования. Новые ценности в образовании. Контексты и подтексты образования. Вип. 5-6. С.11-24.

6. Пилипенко С. Г. Людина в епоху технологічних зсувів: у пошуках опертя. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». 2020. Вип. 61. С. 81-89.

7. Тихомірова Ф. Пандемія у великому місті: парадокс коронавірусного сміху. Докса. 2020. Вип.1(33). С. 227-237.

8. Щерба О.І. Економічні детермінанти споживчої поведінки сучасних домогосподарств. Габітус. 2020. Вип. 12. Т.1. С.22-28.

ВИКОРИСТАННЯ ОРФ-МУЗИКОТЕРАПІЇ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ

Черноус Т.Ю.

аспірантка кафедри «Психології та педагогіки»

Національного університету Острозька академія
м. Острог, Україна

Терапевтичний вплив музики, руху та мистецтва є безумовним підґрунтям для використання творчої діяльності у контексті емоційного розвитку людини. Психоемоційна складова людини спонукає її до творчості не лише задля нормального буденного фізіологічного існування. Сама специфіка виникнення мистецтва говорить про важливість творчості як феномену, що є важливою частиною людського буття.

Тенденції сьогодення говорять про недостатню увагу до емоційної сфери, між тим, Д. Гоулман, вивчаючи природу емоційного інтелекту стверджує, що «Розглядати людську природу, не враховуючи силу емоцій, означає проявляти прикру короткозорість...»[6,12]

З одного боку, як у сфері сімейного виховання так і у педагогіці, спостерігається певна перевага інтелектуального вектору розвитку. З іншого, відбувається процес певної формалізації творчості, як у сфері культури так і в буденному житті. Повільне перетворення людини в пасивного споживача мистецтва, залишає позаду ту активну творчу позицію, що дозволила б використовувати творчість, як потужний ресурсний інструмент для розвитку емоційної сфери.

«Ми зайшли надто далеко, роблячи наголос на значенні та важливості лише розумного – того, що вимірюється ступінню розумового розвитку, - в людському житті. На краще, чи на гірше але інтелект може виявитись марним, якщо владу захоплять емоції» [6,13]

Брак уваги до емоційної сфери, призводить до значних втрат у якості життя. Ці втрати відображаються на усіх сферах, значно знижуючи і здатність до ефективної професійної діяльності.

Така тенденція є особливо небезпечною, якщо говорити про професійну педагогічну діяльність, де, як ми бачимо

останнім часом, одним з болючих питань є проблема професійного вигорання вчителів. Непокоїть той факт, що проблеми професійного вигорання починають проявлятися не через 15-20 років педагогічної роботи а значно раніше. Це комплексна проблема, де емоційний інтелект відіграє вирішальної ролі. Тож, одним з шляхів вирішення цих проблем може бути привертання уваги до сфери емоційного розвитку ще на етапі професійного навчання спеціалістів. Залучення майбутніх спеціалістів до активної творчої діяльності і використання в цій роботі саме концепції творчого музикування Орф-Шульверк, має сприяти розвитку емоційного інтелекту та позитивно відобразитись на подальшій професійній діяльності.

Концепція творчого музикування Орф-Шульверк була створена в межах педагогічної діяльності і на початку свого існування не мала на меті бути використаною у терапевтичних цілях. Разом з тим, вона отримала широке розповсюдження і у клінічній музикотерапевтичній практиці. Про це говорить згадування та внесення цього виду музичної терапії до переліку імпровізаційних видів музичної терапії, використання термін (COS) клінічній Орф-Шульверк. [4]

Тож, можемо говорити про Орф-музикотерапію, як Орф-центровану модель терапії (переклад автора), в основу якої покладена концепція «елементарного музикування». У цій концепції стверджується, що «елементарна музика, це універсальна та природня форма людського самовираження, що не потребує спеціальної та складної підготовки». [4, 211] "Music begins inside human beings, and so must any instruction." [5.66]

«Музика бере свій початок глибоко всередині людського буття, для неї не потрібно ніяких інструкцій» (переклад автора)

Важливо зауважити, що елементарне музикування – це мультисенсорний процес, в якому органічно поєднуються мова, музика та рух. [2] Творчий процес, що є основою елементарного музикування, завжди інтегрує декілька видів

діяльності, одномоментно активуючи та стимулюючи декілька сенсорних систем. Це значно підсилює цінність цього підходу, як у терапії так і у педагогіці.

Якщо на початку свого становлення музична терапія переважно мала місце безпосередньо у клінічній практиці, а саме у психоневрологічних диспансерах, спеціалізованих клініках, то сучасні тенденції говорять, про значне розширення сфери використання музичної терапії. [1]

Завдяки своїй адаптивності та мультисенсорності, Орф-музикування може бути широко застосоване із різними цільовими аудиторіями. [3] Як напрямок терапії, Орф-музикування може бути ефективним, як у роботі з дітьми та дорослими з численними вадами розвитку, так і з дітьми або дорослими, що відчувають потребу у ресурсі, мають проблеми з навчанням, соціалізацією, адаптацією до нового середовища та нових життєвих. У сучасному світі це питання стає все більш актуальним і потребує вирішення. Тож, закладена у самій суті процесу елементарного музикування активна стимулююча позиція, що активує та розкриває величезний творчий потенціал, сприятиме розвитку емоційного інтелекту, розширюючи та збагачуючи її можливості.

Список використаних джерел

1. Шумахер К. Історія музикотерапії(1968-2018) // Практичний посібник з музикотерапії Частина 1 : Віденській курс лекцій з музикотерапії – основи та сфери застосування./ 2-е актуалізоване та розширене видання: Курс лекцій з музикотерапії (.Ред. Томас Штегманн, Елена Фітцрум). Львів, 2020. – (ПП "Видавництво БОНА"). 324 с..

2. Orff G. The Orff Music Therapy. Active furthering of the development of the child. London: Schott & Co. Ltd, 1980, 163p..

3. Orff, G. Key concepts in the Orff music therapy : Definitions and examples. London: Schott & Co. Ltd, 1989, 96p..

4. Kenneth E. Bruscia Improvisational Models of Music Therapy. Charles C. Thomas Publisher, Limited, 1987 - Music - 590 p..

5. Orff-Schulwerk Forum Salzburg Redaction/ Text on Theory and Practice of Orff-Schulweerk. Basic Texts from the Years 1932-2010/ Editor: Barbara Haselbach. Mainz, Schott Music GmbH Co.KG, 2011, 345p..

6. Гоулман Д. Эмоциональный интеллект. Почему он может значить больше, чем IQ., 2013. – ("Манн, Иванов и Фербер").

САМОДЕТЕРМИНАЦІЯ СУБ'ЄКТІВ РІЗНИХ СОЦІАЛЬНИХ КОНТЕКСТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Чиркин С.О.

аспірант кафедри соціальної і прикладної психології,
ФПСПр ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Актуальність проблеми обумовлена необхідністю визначення самодетерміції суб'єктів різних соціальних контекстів. Самодетермінація суб'єкта діяльності не може розглядатися у відриві від суспільства, в якому він живе, від системи відносин, від соціального контексту в який він включається. Соціальної контекст в нашому дослідженні ми розглядаємо як ситуацію задану соціумом, в якому проходить становлення, розвиток, самовизначення, самореалізація, самодетермінація суб'єктів діяльності. Під самодетермінації ми розуміємо можливість вибору з різноманіття варіантів, виходячи з власних прагнень, інтересів, цінностей і смислів, обумовлених як зовнішніми, так і внутрішніми умовами життєдіяльності су'бєкта. Визначення самодетермінації суб'єктів діяльності різних соціальних контекстів, по нашому думку дозволить визначити, в чому саме полягають труднощі у суб'єктів різних видів діяльності і намітити шляхи їх подолання, для отримання більш ефективного результату діяльності. Аналіз останніх публікацій самодетермінації суб'єктів діяльності різних соціальних контекстів, дав змогу

визначити наступні актуальні для нашого дослідження погляди та приклади. В даний час найбільш обґрунтованою з теоретичної та емпіричної точок зору концепцією самодетермінації є мотиваційна теорія самодетермінації Е. Деси і Р. Райана, розроблена в руслі методологічних основ телеологічного напрямку екзистенційної та гуманістичної психології. У підході Е. Деси, Р. Райана самодетермінація визначається як можливість вибору з різноманіття варіантів, виходячи з власних прагнень, інтересів, цінностей і смислів, обумовлених як зовнішніми, так і внутрішніми умовами життєдіяльності суб'єкта. [5]. А.В. Брушлинський визначає суб'єкта як діяча, людини, яка досягла вищого рівня діяльності, спілкування, автономності, цілісності; рівня, на якому він стає творцем власної історії і вершителем свого життєвого шляху, «справи працівником». Русійною силою розвитку особистості є внутрішні протиріччя між постійно зростаючими суспільно обумовленими потребами і можливостями їх задоволення. Розвиток особистості - це постійне розширення її можливостей і формування нових потреб. До властивостей індивіда Н.В. Кузьміна відносили природні властивості, з якими людина народжується, потім стає особистістю, суб'єктом діяльності, індивідуальністю. Її теоретична розробка відображена у Б.Г. Ананьєва. Особистість - це система соціально значущих властивостей індивіда, міра оволодіння ним соціальними цінностями і його здатність до реалізації цих цінностей і ролей особистості в різних спільнотах, продуктивного суб'єкта суспільної поведінки, спілкування і конкретних видів діяльності [3]. Загальні підходи до розуміння сутності соціального контексту представлені в ряді психологічних досліджень А.А. Вербицького, В.Г. Калашникова, А.В. Мудрика та ін. А. Роберта трактує розуміння терміна "контекст" в кількох значеннях, одне з яких представляє собою події і процеси, фізичні і психічні, що характеризують конкретну ситуацію, що вказують на зовнішнє і поведінку індивіда; друге - як специфічні обставини, при яких

відбуваються дія чи подія. На думку А.А. Вербицького, підставою для твердження, що поняття «контекст» може претендувати на статус нової психологічної категорії, в повній мірі, є той факт, що механізми контекстного впливу залучаються для розуміння практично всього кола психічних явищ - від несвідомого і ілюзій сприйняття до творчого мислення, соціально - психологічних і патопсихологічних феноменів [2]. Аналіз останніх публікацій дав можливість підкреслити необхідність враховувати соціальний контекст при вивченні самодетермінації суб'єктів діяльності різних соціальних контекстів. Яскравим прикладом різних соціальних контекстів є: «Олігарх» і «Бомж», Державні та Муніципальні службовці. У сучасному суспільстві є дві крайності соціального контексту, два полюси - це супербагатим олігархічне меншість і злиденне співтовариство бездомних бродяж, іменуються особами без певного місця проживання (бомж). Це два взаємовиключні спільноти, культурно і психологічно антагоністично налаштовані по відношенню один до одного. В межах нашого дослідження інтерес представляє К. Муздибаєв, який трактував як явища соціальної невдачі і бачив необхідність аналізу механізмів соціально-психологічної адаптації особистості людини до свого низького матеріального і соціального статусу. Автором виділені особистісні стратегії адаптації осіб «бомж» до умов, що склалися (на континуумі ефективності - неефективності в різних диспозиціях). У бездомних нерідко виражена стратегія пасивної надії, пов'язана з очікуванням події, здатного змінити їхнє життя, і існуванням ірраціональної віри в чудесні обставини [4]. За результатами роботи К.І.Акутина, досліджувала ставлення осіб «бомж» до їх положенню, представники даної категорії бачать головну роль у вирішенні їх проблеми в сфері державних реформ, але не у власних самостійно зроблених спробах до змін [1]. Дослідження по «олігархам» і «олігархії» представлені в роботах економіста Я.Ш. Паппе, соціолога О.В.

Криштановської, політолога А.Зудіна. О.В.Криштановская зазначає: «безпосередній вплив бізнесу на політичний процес: великі корпорації приватного капіталу фінансували окремих чиновників, створивши безпрецедентний масштаб корупції. «Олігархія - частина нової правлячої еліти, що вийшла з надр старого політичного класу - номенклатури. Ще один формат соціального контексту, не менш цікавий в рамках нашого дослідження, це нове покоління державних і муніципальних службовців. Зміна принципів підходів до участі держави в суспільному житті, вимагає докорінного перегляду форм і методів державного впливу на різні сфери життя суспільства. Таким чином визначення самодетермінації суб'єктів діяльності різних соціальних контекстів, по нашому думку дозволить визначити, в чому саме полягають труднощі у суб'єктів різних видів діяльності і намітити шляхи їх подолання, для отримання більш ефективного результату діяльності.

Список використаних джерел

1. Акутина К.И. Бездомность: основные проблемы и пути решения. Гуманитарные научные исследования. 2013. № 6 [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://human.snauka.ru/2013/06/3249>
2. Вербицкий А.А. Категория «Контекст» в психологии и педагогике: монография / А.А. Вербицкий, В.Г. Калашников. – м.: Логос, 2010. – 300 с
3. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория фундаментального образования (созидание духовных продуктов в свойствах субъектов образования средствами учебных дисциплин): монография. Н.В. Кузьмина. СПб.: Изд-во НУ «Центр стратегических исследований», 2012. — 382 с.
4. Муздыбаев К. Переживание бедности как социальной неудачи: атрибуция ответственности, стратегии совладания и индикаторы депривации. Социологический журнал. 2000. № 3/4. С. 5–32

5. Ryan R.M.,Deci E.L.Selfdetermination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development and well-being // American psychologist. 2000. Vol. 55. № 1. P. 68–78.

Секція № 6

АКТУАЛЬНІ НАПРЯМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

**СОЦІАЛЬНЕ І КУЛЬТУРНЕ В СИСТЕМІ
СУСПІЛЬСТВА**

Аблов А.Ф.

кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної роботи, ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Розвиток сучасного суспільства потребує поглиблення знань про його соціальну природу, структурні компоненти і їх взаємодії, принципи і механізми його функціонування та

подальшої еволюції. Передусім це стосується соціології і соціальної роботи, суспільних наук і соціальних практик, які безпосередньо досліджують найбільш актуальні проблеми життєдіяльності людей та виконують прикладну функцію щодо їх вирішення. Однак в сучасних соціальних та гуманітарних науках одним з найбільш дискусійних питань залишається розуміння і тлумачення такого важливого поняття як «соціальне» та його взаємозв'язок з іншими категоріями суспільних наук.

Метою даної роботи є дослідження змісту і взаємозв'язку понять «соціальне» і «культурне», «соціальна сфера» і «соціальні відносини», які виступають важливими інструментами для розвитку теоретико-методологічної бази і практики соціальної роботи та інших суспільних і гуманітарних наук.

Виклад основного матеріалу. В суспільних науках не склалось однозначного розуміння щодо поняття «соціальне». **Соціальне** (лат. *socialis* — товариський, громадський) — є одне із основних понять соціології та соціальної філософії, яке визначається як сукупність певних рис та особливостей суспільних відносин на противагу доісторичним, інстинктивно-біологічним формам життєдіяльності індивідів. Такий підхід до розуміння соціального є широким і тотожним поняттю «суспільне». З нашої точки зору під суспільним слід розуміти всю сукупність суспільних відносин на противагу біологічним формам життя, тоді як соціальне відображає субстанціональну основу суспільного, концентрований вираз самовідтворення і самореалізацію соціальних груп і індивідів у їх взаємодії з суспільним і природним середовищем.

В сучасній соціології поняття «соціальне» набуло вузького значення, однак щодо його змісту існують відмінності підходів. Більшість авторів до основної ознаки поняття «соціального» відносять місце і роль людей в соціальній структурі та суспільних відносинах. Ця ознака

виступає однією із ключових явища соціального у вузькому його значенні.

Українські дослідники М.Лукашевич і Т.Семигіна, аналізуючи термін «соціальне», приводять існуючі підходи до його розуміння, пишуть: «По перше, поняття «соціальне» вживають у значенні «суспільний», тобто відмінний від біологічних, природних явищ і процесів. У такому розумінні все, що охоплює життєдіяльність людського суспільства загалом, є соціальним.

По-друге, це поняття відображає становище й роль людини в суспільстві (соціумі) й знаходить вияв у відносинах взаємозв'язку, взаємодії різних груп, які так чи інакше диференціюються, розрізняються за певними ознаками (взаємовідносини класів, націй, поколінь, статей тощо). У процесі спілкування, взаємодії у складі тієї чи іншої групи формуються соціальні риси кожної людини, котрі визначають і характеризують її поведінку, діяльність, спілкування, вчинки.

По-третє, поняття «соціальне» відображає відносини нерівності, які існують між людьми....

По четверте, термін «соціальне» охоплює сукупність проблем людського життя - відносини між особами та спільнотами, стан довкілля, умови побуту, праці, відпочинку, забезпечення матеріальним та духовними благами, специфічні проблеми молоді, жінок, дітей, людей похилого віку та ін. Соціальне немовби входить в інші відносини, однак не зливається з ними, не розчиняється в них. Тому говорять про соціально-економічні, соціально-політичні, соціокультурні відносини, процеси, проблеми. Причому соціальні процеси можуть стосуватися всього людства, окремого суспільства, його конкретних сфер, аспектів, структурних ланок (класів, верств, організацій, малих груп тощо).

Відтак соціальне – це особливий аспект суспільних відносин, що виникає в процесі спільної діяльності й осіб, і соціальних спільностей за конкретно-історичних умов,

виявляється у їх ставленні одне до одного, до свого становища в суспільстві, до явищ і процесів суспільного повсякдення» [1, 118].

Кожне із приведених визначень відображає певні риси соціального, які використовуються авторами задля виконання відповідних завдань їх досліджень. При цьому не завжди в цих підходах до пізнання природи «соціального» містяться його суттєві ознаки, без яких втрачається основне смислове значення цього поняття, що відображає зміст висхідної, фундаментальної властивості суспільства. Деякі із визначень носять абстрактний характер, що ускладнює їх застосування в конкретних соціологічних дослідженнях.

Загально визнано, що соціальне в широкому значенні - це те, що відрізняє життєдіяльність суб'єктів від їх інстинктивно-біологічних форм існування. Характерно, що саме так визначається в науковій літературі культура в її широкому значенні. Соціальне і культурне є продуктом соціалізації індивіда, яка передбачає засвоєння ним соціокультурних надбань сучасного суспільства та практики їх застосування в повсякденному житті. Соціальне і культурне знаходяться в тісному соціальному взаємозв'язку. З нашої точки зору, соціальне відображає сутнісний зміст суспільного, а культурне – його форму. Потреби і інтереси індивідів, їх соціальна реалізація – це сутнісний зміст суспільного життя, а формою їх реалізації є право і культура. Однак останні мають певну автономність, яка може проявлятися у тих чи інших мірах відповідностей-невідповідностей форми і змісту. Соціальне як концентрований на самовідтворенні і самореалізації зміст суспільного потребує відповідної соціокультурної і правової форми забезпечення.

Розвиток соціального проявляється як властивість суспільного механізму забезпечувати більш високий рівень їх самовідтворення і самореалізації в усіх сферах системи суспільства. Соціальне пронизує усі суспільні відносини і концентрує в собі все те, що функціонально та безпосередньо

спрямоване на реалізацію життєвих потреб індивідів і соціальних груп.

Соціальне є залежна змінна стану суб'єкта в системі суспільства, воно має відносну стабільність чи динаміку до зростання соціалізації або десоціалізації. Поняття «соціалізація» відбиває процес набуття соціальності суб'єктами суспільного життя як передумова утвердження соціального в системі суспільних відносин. Соціалізація передбачає самовідтворення і самореалізацію суб'єктів щонайменше відповідно цивілізаційного рівня розвитку суспільства. Соціальні стандарти і соціальні гарантії є важливими показниками соціальності конкретного суспільства.

Становлення і розвиток соціального відбувається у соціокультурній формі, поза якою воно не може існувати. Деградація культури є одночасно і десоціалізація, руйнація соціального. Соціалізація індивідів має на меті не тільки засвоєння досягнень сучасного суспільства, а і практику їх застосування в усіх його сферах, реалізацію їх життєвих потреб, здатність до самовідтворення та самореалізації. Саме реалізація життєвих потреб індивідів, здатність до самовідтворення та самореалізації відображають соціальне як сутнісний зміст суспільного. Соціальна робота як вид соціальної практики покликаний надати соціальну допомогу індивідам, які не здатні самостійно без сторонньої допомоги реалізувати свої життєві потреби, не здатні до самовідтворення, до самореалізації. Розвиток соціального відбувається через зростання рівня самореалізації індивідів.

Соціальне є сутнісним змістом суспільного, а культура є його формою, кожний з яких має певну динаміку та співвідношення як в суспільстві в цілому, так і його складових, соціальних групах та інститутах. Для суспільства має особливе значення співвідношення соціального і культурного в правлячій еліті, що задає певну домінанту усьому соціуму в здійсненні принципу соціальної справедливості і соціально-економічної ефективності

матеріального виробництва. Це питання надзвичайно актуальне в сучасному українському суспільстві. Модернізованим формам суспільного життя не відповідає реальна культура як суспільства в цілому, так і правлячої еліти, і це є фундаментальна проблема країни. Задекларовані, законодавчо оформлені та введені в дію нові економічні і політико-правові організаційні форми суспільного життя не набрали очікуваної продуктивності саме через брак адекватної культурної складової, без якої вони втрачають свою дієвість та негативно впливають на функціональність соціального, самовідтворення і самореалізацію суб'єктів суспільного життя. Однією з причин цього є об'єктивний чинник, котрий полягає в тому, що культура функціонально залежить від суспільної свідомості, яка має консервативну складову щодо якісних соціальних змін. Особливо це проявляється в перехідних суспільствах в часи їх якісних змін, які потребують потужного ідеологічного і соціокультурного супроводу, адекватної культурної політики. Культура як форма суспільного життя суттєво впливає на його функціональність, а разом із цим і стан соціального.

Соціальне в політиці та економіці проявляється в їх функціональності, здатності до повноти реалізації життєвих потреб індивідів, соціальних груп, а їх дисфункціональність веде до низхідної динаміки соціального, втрати існуючих можливостей реалізації цих потреб, що породжує кризові явища, десоціалізацію і дестабілізацію суспільства. На наш погляд, причина системної кризи в Україні лежить в сфері культури, яка не відповідає новим організаційно-правовим формам суспільного життя і, передусім, в економіці і політиці, в сферах, від яких у визначальній мірі залежать ресурси соціальної сфери, реалізація життєвих потреб суб'єктів суспільного життя, які знаходяться в нижній частині стратифікаційної структури, а тим більше отримувачів соціальних допоміг.

Соціальне – це явище реального життя людей та багатоманітних соціальних груп, їх доступ до влади, власності, духовних цінностей, престижу, реалізація ними життєвих потреб, самовідтворення і самореалізація, а не абстрактне поняття з певними рисами та відмінностями суб'єктів в соціальній структурі. Сучасні знання, адекватні переконання і цінності, функціональні зразки поведінки, традиції і звичаї як компоненти культури виступають важливими чинниками утвердження і розвитку соціального в системі суспільства. Культура – це активна форма суспільних відносин, яка пронизує усю їх сукупність, має бути адекватною організаційно-правовим, технологічним та іншим їх складовим, надаючи їм функціональність та соціальну спрямованість.

В науковій літературі існують критичні зауваження щодо підходу до культури як форми суспільного. Ці автори вважають, що культура це не тільки форма, а і зміст суспільного життя. На наш погляд, культура лише в сфері культури, духовного виробництва виступає як форма і зміст, а в економіці і політиці, вона має суттєве значення, однак не визначальне щодо змісту та мети діяльності суб'єктів економічних і політичних відносин. В цих сферах існують притаманні їм принципи і логіка дій, в яких культурна, моральна, а інколи і правова форма не є домінуючими. І це незважаючи на те, що саме ці сфери суспільного життя є визначальними щодо забезпечення і розвитку соціального. Розвиток культури, інститутів громадянського суспільства і правової держави виступають тими чинниками, які надають належної функціональності демократії, соціальної спрямованості економіці та політиці.

Соціальне – це певний аналог культурного, який на відміну від останнього, що лежить в основі будь якої активності індивідів і впливає на форму його діяльності, є відбиттям самовідтворення індивідів, реалізацією його життєвих потреб і інтересів в усіх сферах суспільного життя. Соціальне змістовно виступає як самовідтворення індивідів в

процесі реалізації життєвих інтересів і потреб у певній соціокультурній формі. Реалізація життєвих потреб і інтересів індивідів і соціальних груп, як і суспільства в цілому, є способом їх самовідтворення та розвитку, а неспроможність цього виступає втратою їх функціональності тобто соціальності. Характерно, що соціальна робота за своєю суттю покликана підтримати, відновити спроможність індивідів, соціальних груп, які опинились в складних життєвих обставинах, до самовідтворення, функціональності, що проявляється як реалізація їх інтересів і потреб, збереження соціальності. Економіка, політика, право і держава – це відповідні форми самовідтворення і розвитку індивідів, реалізації їх життєвих потреб, а культура є їх дієвою соціокультурною формою.

Висновки. Соціальне – це динамічна сутнісна основа суспільного, яка відображає міру реалізації індивідами і соціальним групами життєвих потреб, їх самовідтворення та самореалізацію. Соціальне – це квінтесенція усіх сфер та галузей суспільного життя, в яких індивіди і соціальні групи отримують ресурси і здійснюють самовідтворення і самореалізацію. Соціальне відображає сутнісний зміст суспільного, а культурне – його дієву форму. Культурне визначає зміст лише у сфері духовного виробництва, а в економіці і політиці здійснює суттєвий вплив, залежний від багатьох чинників.

Соціальна сфера представляє собою певну сукупність соціальних інститутів і організацій, соціальних відносин, інфраструктуру, що утворюють механізми реалізації людьми своїх життєвих потреб, їх самовідтворення та самореалізацію. Специфікою соціальної сфери виступає те, що соціальні відносини, які формують цю сферу концентровано виражають усі інші сфери суспільного життя, вбираючи в себе способи і форми отримання життєвих ресурсів для самовідтворення і самореалізації соціальних груп і індивідів. Функціональність соціальної сфери є безпосереднім змістовним виразником соціального.

Список використаних джерел

1. Лукашевич М, Семигіна Т. Соціологія соціальної роботи. //Психологія і суспільство. Український теоретико-методологічний соціогуманітарний часопис / № 1, (55), 2014. - С.107-149.

СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПОЛПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Білозерова М.В.

аспірант кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Актуальність обраної теми дослідження обумовлена тим, що у закладах вищої освіти з підготовки майбутнього соціального працівника триває пошук інноваційних ідей ефективного засвоєння теоретичних знань і практичних навиків для здійснення сучасним затребуваним фахівцем результативної професійної діяльності. Саме тому пропонуємо розглянути складові формування поліпрофесійної мобільності майбутніх соціальних працівників, розвиток яких дає можливість здійснювати професійну діяльність на належному рівні.

Аналізуючи важливість і потребу формування поліпрофесійної мобільності в умовах підготовки фахівців соціальної сфери у ЗВО, якій присвячено багато досліджень (О. Безпалько, І. Боднарук, Т. Гордєєва, Н. Горішна, К. Михайлова, І. Мельничук, О. Назарко, Т. Семигіна, В. Поліщук, А. Рідкодубська), можна виділити декілька основних складових.

Мотиваційна складова відображає мотивацію особистості до здійснення майбутньої професійної

діяльності. Як пояснює А. Реан, мотив - це внутрішнє спонукання особистості до того або іншого виду активності, яке викликане задоволенням певної потреби, а мотивація складається з певних мотивів, тобто бажань, спонукань, стимулів на активні дії для досягнення конкретного результату [2]. Мотиваційна складова навчальної діяльності охоплює пізнавальні потреби, мотиви і цілі навчання.

Професійна складова складається з отримання дієвих професійних знань та вмінь за дисциплінами фахового спрямування, вміння організувати свою діяльність, тобто наявність розвинених особистісних та професійних якостей. Важливо підготувати конкурентоспроможного фахівця, що має володіти професійними вміннями і навичками, високим рівнем професійної компетентності та здатності застосовувати теоретичні знання та вміння на практиці. Бути професійно компетентним – значить вміти мобілізувати в даній ситуації набуті знання і досвід [3]. Усвідомлення професійної ролі, осмислення можливих професійних кроків та наслідків з них, прогнозування своєї професійної діяльності та її перспектив, здатність до самоконтролю та самовдосконалення утворюють вихідну базу розвитку майбутнього професіонала.

Самоосвітня складова поєднує вміння користуватися літературними джерелами, знати, орієнтуватися, аналізувати, критично оцінювати інформацію, вміння оволодівати новими технологіями здійснення професійної діяльності. Саморозвиток, самоосвіта, самовдосконалення є тими факторами, які підвищують поліпрофесійну мобільність фахівця, тому вважаємо за потрібне виокремити самоосвіту як окрему складову. Без прагнення до самовдосконалення, тобто особистісного зростання неможлива успішна фахова діяльність. Самоосвіта, як підкреслює Л. Павленко, знаходиться в основі самореалізації творчого потенціалу майбутнього фахівця [1].

Комунікативна складова передбачає знання норм та правил спілкування, дотримання етики соціальної роботи,

володіння професійною лексикою, вміння вести діалог, формулювати та аргументувати свою точку зору, толерантно ставитися до думок інших учасників діалогу та вміння знаходити шляхи подолання проблем в різних ситуаціях, сформовані комунікативні знання та вміння надають можливість фахівцю успішно здійснювати комунікацію у професійній діяльності з різними групами клієнтів.

Таким чином, науковці та практики об'єднуються навколо думки, що фахівець соціальної сфери повинен бути компетентним та володіти компетенціями, що висуваються до професії, мати глибокі знання в області наук про людину: психології, медицини, соціології, педагогіки, економіки, права, етики та ін. Знання теорії, методики і технології соціальної роботи та уміння їх застосувати у поєднанні з відповідними особистісними якостями можуть розглядатися як готовність соціального працівника до професійної діяльності [3].

Це зумовлює потребу в систематизації та координації набутих знань та вмінь, встановленні міжпрофесійних зв'язків, в підвищенні мотивації працівників до оволодіння здібностями для успішної професійної діяльності майбутнього соціального працівника. Ми вважаємо саме цьому сприятимуть мотиваційна, професійна, самоосвітня та комунікативна складові формування поліпрофесійної мобільності майбутніх соціальних працівників.

Список використаних джерел

1. Павленко Л.А. Самореалізація творчого потенціалу вчителя в процесі формування національної еліти. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти – 2008: збірник.наук.праць / За ред. Л.Л. ТОВАЖНЯНСЬКОГО, О.Г. РОМАНОВСЬКОГО. – Вип. 19(23). – Харків: НТУ "ХПІ", 2008. 220с
2. Реан А.А. Психология адаптации личности. СПб.: ПраймЕВРОЗНАК, 2008. 479 с.

3. Садовська Е., Ярошенко А., Формування професійної компетентності соціального працівника в умовах вищого навчального закладу / Національний інститут імені Драгоманова [Електрон. ресурс]. Режим доступу : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/23427/1/Sadovska%20E.%20A.pdf>

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ІНВАЛІДНІСТЮ У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

Виноградова О.В.

директор Центру соціальних служб Холодногірського району, аспірантка кафедри соціальної роботи, Харківська гуманітарно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Чернецька Ю.І.

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
м.Харків, Україна

На сучасному етапі розвитку державної соціальної сфери відбуваються докорінні зміни соціальної політики та стратегії щодо технологій соціальної роботи з особами з інвалідністю, зокрема з дітьми. Українське суспільство потребує розробки та впровадження нових технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, що дозволить їм набути соціального досвіду та вирішити низку проблем.

Аналіз нормативно-правової бази свідчить про те, що соціальна робота з дітьми з інвалідністю виходить на новий щабель розвитку, регламентуючи та забезпечуючи дотримання прав і свобод, гарантованих дітям з інвалідністю законодавством України та міжнародно-правовими актами.

У контексті нашого дослідження привертають увагу наукові здобутки сучасних українських учених, тематика

досліджень яких стосується таких аспектів: соціалізації і ресоціалізації різних соціальних категорій (О. Безпалько, І. Зверева, А. Капська, Л. Міщик, С. Харченко); соціально-педагогічної роботи з дітьми, молоддю та сім'єю (Т. Алексеєнко, О. Белоліпцева, І. Зверева, С. Коляденко, С. Коношенко, Г. Лактіонова, Л. Романовська, І. Трубавіна, О. Рассказова); соціальної реабілітації як складника процесу ресоціалізації особистості (В. Лютий, В. Оржеховська, В. Шпак, Ю. Чернецька); особливостей упровадження корекційно-профілактичної роботи (В. Безпалько, Л. Габора, Т. Журавель, Н. Литвинова, Н. Максимова, Т. Мартинюк, О. Мурашкевич, А. Нагорна, В. Поліщук, Л. Романовська). Важливим питанням соціальної роботи з дітьми з інвалідністю є вивчення особливостей реабілітаційного процесу осіб з інвалідністю, що є предметом дослідження Т. Єжової, Т. Зозулі, О. Романчука, С. Толстоухової.

Серед найактуальніших видів технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю виділяємо соціальну діагностику, соціальну реабілітацію та соціальну адаптацію. Залучення світового досвіду з використанням сучасних технологій соціальної роботи сприяє створенню інноваційних соціальних моделей в Україні. Зокрема, на сучасному етапі можна спостерігати поступове переосмислення сутності та технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

Найбільш прийнятною, гуманною та перспективною для розвитку та соціалізації дитини з інвалідністю є соціальна модель, яка створює умови для її інтеграції в суспільство. Соціальна модель не заперечує необхідності медичного підходу при формуванні соціальної політики, орієнтованої на дітей, що мають інвалідність, але при цьому пропагує рівноправність всіх дітей і надання їм рівних можливостей.

В останні роки, на фоні соціально-економічних перетворень у нашій державі, відбувається розвиток процесів гуманізації та модернізації сучасної освіти, в основі яких знаходяться питання соціалізації, адаптації та інтеграції дітей

з інвалідністю, їх соціального захисту. Не викликає сумніву той факт, що рівень цивілізованості кожного суспільства безпосередньо залежить від становища дітей та глибини турботи про них держави і суспільства в цілому. Турбота про дітей з інвалідністю має свої особливості, адже існує потреба в забезпеченні не лише розвитку всіх систем і функцій зростаючого організму хворої дитини, але й у створенні умов для максимально можливої соціальної адаптації таких дітей в соціумі.

Дослідниця І. М. Богданова зазначає, що важливими аспектами соціальної роботи з дітьми з обмеженими можливостями є вивчення їх соціально-психологічного стану, проведення соціально-педагогічних досліджень особливостей соціалізації дітей з різними типами захворювань, проведення побутової реабілітації дітей (навчання елементам самообслуговування та нормам елементарної поведінки). Одним із важливих аспектів соціальної роботи є проведення психологічного консультування дітей з інвалідністю з особистісних проблем та здійснення психолого-педагогічної корекційної роботи. [1]. Зауважимо, що особливе місце в системі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю посідає розвиток їх потенційних творчих можливостей, а також формування якостей особистісної самодіяльності засобами спеціально розроблених психотренінгів та ігор.

Фахівці із соціальної роботи в своїй практиці послуговуються словесними формами (проведення бесід, диспутів, виїзних консультацій у школах-інтернатах тощо), практичними (проведення тренінгів, аукціонів, ярмарок; ведення гуртків з декоративно-прикладної, літературної, художньої творчості тощо) формами соціальної профілактичної роботи. Особливе місце посідають такі форми корекційно-реабілітаційної роботи як вправи на формування певних навичок, психологічний супровід та консультування [2, с. 522].

Отже, освоєння дітьми з інвалідністю соціального досвіду, включення їх до існуючої системи суспільних

відносин вимагає від суспільства визначених додаткових заходів, засобів і зусиль, а також розробки новітніх технологій соціальної роботи для вирішення проблем цієї категорії дітей [3, с. 41].

Список використаних джерел

1. Богданова, І. М. (2011). *Соціальна педагогіка: навчальний посібник*. Харків: Бурун Книга.
2. Зверева, І. Д. (2013). *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери*. Київ, Сімферополь: Універсум.
3. Гайворонюк, Н. А. (2012). Особливості роботи з дітьми з особливими потребами. *Практична психологія та соціальна робота*, № 12, 41-46.

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Горбачевська О.П.

к.пед.н., викладач кафедри соціальних теорій,
ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова
м.Одеса, Україна

Інформатизація суспільства забезпечує рівні права та можливості кожного громадянина України до інформаційного простору як побутового рівня, так і специфічного професійного та, що найбільш актуально для громадян – це взаємовідносин з органами місцевої влади [1]. Таким чином, впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в освітній процес майбутніх фахівців з соціальної роботи є важливою складовою їх професійної компетентності і, в подальшому, являється необхідною умовою розвитку суспільства .

Нині існує багато наукових публікацій щодо методики використання ІКТ в освітньому процесі, керування різними секторами економіки, господарювання тощо [2, 3]. «Цифрова анжанда України – 2020» ґрунтується на технологічній складовій забезпечення суспільства ефективними ІКТ засобами для співробітництва державних служб з населенням, надання соціальних, консультативних послуг. Але для приведення рівня освіти майбутніх фахівців з соціальної роботи відповідно до потреб суспільства необхідні спеціальні методичні розробки [4].

Рішення цієї важливої проблеми безпосередньо пов'язано з підготовкою фахівців соціальної роботи в закладах вищої освіти (ЗВО). Підготовка висококваліфікованих соціальних працівників у ЗВО дозволить вирішити надважливі питання соціально-економічних потреб суспільства України. Соціальний працівник – компетентний фахівець, що виступає координатором, посередником (медіатором), експертом у вирішенні соціальних потреб населення. Таке широке коло обов'язків не можливо виконати без запам'ятовування, аналізу та узагальнення інформації. І саме тут виявляється необхідність запровадження ІКТ у вигляді користування смартфоном, ноутбуком та інтернетом.

Електронна реєстрація документів населення значно спрощує координацію людей, що опинилися в складних життєвих обставинах (внутрішньо переміщенні особи – реєстрація місця проживання, втрата документів під час воєнних дій; національні меншини ромів, яких за статистикою найбільша кількість по відсутності документів, громадянства тощо). Наприклад, історія розвитку культури нацменшини ромів свідчить про відособленість та відокремленість їх побуту від національних та традиційних уявлень громади. У результаті в суспільстві породжуються побутові проблеми та порушення законів. Це приводить до необхідності посередництва, як різновиду соціальної роботи з даною категорією клієнтів.

Так посередництво потребує проведення консультативно-просвітницької, правової та інформаційно-допоміжної роботи соціального працівника. Зрозуміло, що для цього він має володіти спеціальними програмами та методиками проведення опитування, аналізу та дослідження отриманої інформації.

Ґрунтовний аналіз щодо змісту компетентності з використання ІКТ у професійній діяльності соціальних працівників дозволив виявити організаційно-педагогічні умови формування ІКТ-компетентності, а саме [5]:

- створення єдиного інформаційного середовища в ЗВО;
- створення якісних інноваційних методів викладання дисциплін;
- заохочування майбутніх соціальних працівників до використання ІКТ у професійній діяльності;
- відповідність використання ІКТ соціальними працівниками в сучасному законодавчому полі.

На цей час невід'ємною складовою освітнього процесу виявилось дистанційне навчання, яке дозволило безперервно проводити заняття в ЗВО навіть під час складної епідеміологічної ситуації. Відзначимо, що висококваліфікований соціальний працівник працює в нових законодавчих полях, які покликані покращити умови життя людей, тому є нагальна необхідність впровадження нових показників якості освіти та оновлених освітніх програм, що надають можливість оволодіння важливими професійними компетенціями соціальними працівниками.

Таким чином, можна зробити висновок про те, що таку широку та різноманітну інформацію соціальний працівник може відтворювати та використовувати її тільки завдяки застосуванню ІКТ. Це обумовлює необхідність підвищення рівня знань, умінь та навичок використання ІКТ студентів – майбутніх працівників соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Соціальна політика в Україні: Монографія / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. — К., 2015. — 244 с.
2. Стан та перспективи соціальної безпеки в Україні: експертні оцінки: монографія / О. Ф. Новікова, О. Г. Сидорчук, О. В. Панькова та ін. / Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ; НАН України, Інститут економіки промисловості . — К.; Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. — 184 с.
3. Горбачевська О. П. Формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / Горбачевська Ольга Петрівна ; Льотна академія національного авіаційного університету. – Кіровоград, 2019. – 23.
4. Калініна І. М. Феномен педагогічної підтримки особистісно-професійного становлення державних службовців. Education and pedagogical sciences. 2017. № 2. С. 85–95.
5. Дітковська Л. А. Інформаційно-комунікаційні технології у фаховій підготовці соціальних працівників / Л. А. Дітковська // Зб. наук. праць Хмельницького ін-ту соц. технол. ун-ту Україна. – Хмельницький: ХІСТ, 2013. – № 7. – С. 78-81.

МЕТОДИ ПРЕВЕНТИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Денисюк В.О.

магістр 2 курсу денної форми 011 «Науки про освіту»
(«Педагогіка вищої школи»)

ФГП Національного університету біоресурсів і
природокористування України м. Київ, Україна

Підхід та професійний інтерес педагогів і психологів до різних видів і рівнів змін особистості зависокий і е

постійно актуальним. Про це свідчать спрямованість і кількість робіт, присвячених проблемі відхилень від норм поведінки. За останні роки було виконано психологами, соціальними робітниками, соціальними педагогами й педагогами ряд досліджень з вивчення, діагностики й попередження педагогічної занедбаності й правопорушень підлітків. Цьому присвячені роботи Абрамової Г.С., Алемаскіна М.Л., Антонян Ю.М., Белічевої С.А., Бехтерева В.М., Глоточкина А.Д., Дубровіної І.В., Знакова В.В., Ігошева Б.М., Ісаєва Д.Д., Ісаєва Д.Н., Ковальова А.Г., Кон І.С., Кондрашенка В.Т., Личко А.С., Миньковського Г.М., Пирожкова В.Ф., Платонова К.К., Потаніна Г.М., Фельдштейна Д.І. й ін.

Вступ. Для вирішення проблем девіантної та деліквентної поведінки можуть застосовуватися різні форми й методи впливу. Соціальний контроль може здійснюватися правовими органами, які використовують примусові міри; різноманітними соціальними інститутами й організаціями, якими за відхилену від норм поведінку передбачені економічні або організаційні санкції; виражатися у формі суспільної думки й остракізму (у сучасній українській мові «остракізм» означає гоніння на когось, щось, різкий осуд будь-чого).

Методи дослідження, які використовуються превентивною педагогікою:

- педагогічні (вивчення педагогічної документації, створення педагогічних ситуацій);
- соціологічні (тестування, спостереження);
- кримінологічні (кримінальна статистика);
- математичні (моделювання, математичне опрацювання статистичних даних);
- медичні (методи діагностики).

Як методичний інструментарій проведеної превентивної педагогічної діяльності залежно від напрямку й бажаних результатів можуть використовуватися інструктажі, групові й індивідуальні бесіди, спостереження, опитування,

анкетування, біографічний метод, хронометраж, соціометрія, самооцінка, психолого-медичне обстеження та інші.

Одним з основних методів реалізації діагностичної й відбудовної функцій процесу профілактики й перевиховання є **переконання**.

У практиці превентивної діяльності переконання доповнюється **методом переучування**. Переучування призначається для зміни негативного життєвого досвіду, відновлення здорових соціальних потреб і звичок.

При реалізації виправної й компенсаторної функцій превентивної діяльності застосовується **метод розриву небажаних контактів важких вихованців**.

Метод критики й самокритики застосовується вихователями при усуненні негативних особистісних якостей, розвитку в дітей і підлітків високого почуття відповідальності за свою поведінку. У превентивній діяльності застосовується **метод опосередкованого педагогічного впливу** та багато інших.

Методи ранньої превенції:

I. Методи формування суспільної свідомості:

- фронтальна бесіда ;
- лекція;
- дискусія;
- позитивний приклад.

II. Методи формування досвіду поведінки:

- вимога;
- громадська думка;
- доручення.

III. Методи стимулювання діяльності і поведінки:

- творче суперництво;
- заохочення;
- покарання;
- превентивне прогнозування й планування.

Процес отримання, обробки й аналізу необхідної інформації називається **прогнозуванням**.

В превентивному прогнозуванні використовуються три основні методи:

- а) екстраполяція;
- б) експертна оцінка;
- в) моделювання.

Превентивне планування (програмування) – розроблення мети і завдань боротьби з правопорушеннями, шляхів і засобів їх вирішення та відповідного забезпечення (нормативного, інформаційного, ресурсного).

Існують такі види планування:

- за масштабом – регіональні, місцеві, на окремому об'єкті;
- за складом і роллю учасників – комплексне, територіальне, відомче, міжвідомче;
- за спрямованістю – територіальне, галузеве;
- за термінами – довго-, середньо- і короткострокові.

Методи соціальної роботи:

- методи соціальної діагностики (інтерв'ю, моніторинг, соціологічне опитування, експертна оцінка, біографічний метод);
- методи соціальної профілактики (превентивний метод, соціальна терапія, група підтримки);
- методи соціальної реабілітації (статусне зміщення, групова терапія).

Психологічні методи:

- психодіагностичні (тести, анкети, соціометрія);
- психокорекційні (артотерапія, тренінг поведінки, ігрова корекція, соціально-психологічний тренінг);
- методи психологічного консультування (інтерпретація, ідентифікація);
- методи психотерапії (психоаналіз, самопереконання, групова терапія, сімейна психотерапія).

Соціально-педагогічні методи:

- методи як елемент соціального виховання (метод мотивації, репродукування);

- методи впливу (які впливають на свідомість, почуття, поведінку);
- методи організації соціально-педагогічної взаємодії (метод цілепокладання, ціннісного орієнтування, організації діяльності, спілкування, оцінки, самореалізації).

Педагогічні методи:

- організаційні (педагогічний експеримент);
- педагогічної діагностики (педагогічне спостереження, природний експеримент);
- навчання (словесні – бесіда, лекція, дискусія, наочні – ілюстрація, демонстрація, робота з підручником, практичні – вправа, гра, проблемна ситуація);
- виховання (позитивний приклад, переконання, привчання, заохочення і покарання, перспектива, гра, довіри, організація успіху, самовиховання).

Висновки. У нашій країні вже накопичений чималий досвід з корекції й профілактики девіантної поведінки. Проте існуюча практика профілактики не повною мірою вирішує завдання з попередження девіантної поведінки підлітків. Однак постійна увага з боку держави, громадськості, школи та сім'ї, упровадження інноваційних технологій, вивчення досвіду превентивних програм європейських держав, а особливо вчасне та доречне застосування методів профілактики та корекції сприятимуть успішному розв'язанню цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Тагірова Г. С. Психолого-педагогическая коррекционная работа с трудными подростками. Москва : Педагогическое общество России, 2003. 127 с.
2. Кондрашова Л. В. Превентивная педагогика : учеб. пособ. Київ : Вища школа, 2005. 232 с.
3. Оржеховська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх : навч.-метод. посіб. Київ, 1996. 352 с.

4. История социальной педагогики : хрестоматия - учеб. пособ. / под ред. М. А. Галагузовой. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 544 с.

5. Фицула М.М. Педагогичні проблеми перевиховання учнів. Вид. друге, доп., перероб. Тернопіль, 1999. 560 с.

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УПРАВЛІННІ СОЦІАЛЬНОЮ РОБОТОЮ: ЗАПИТ НА ІННОВАЦІЙНІСТЬ

Дубініна Я.П.

старший викладач кафедри соціальної роботи
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м.Одеса, Україна

Економічні перетворення, що відбуваються на сучасному етапі становлення української державності, а також процеси демократизації та розбудови громадянського суспільства супроводжуються змінами в соціальній сфері, соціальній політиці, діяльності різних соціальних інститутів. Нові суспільні відносини значною мірою впливають на становлення соціальної роботи як професійної діяльності. Сучасна парадигма соціальної роботи спрямована на координацію, ефективність та продуктивність соціальних послуг.

На сьогодні все більшого значення набуває вдосконалення процесів управління в соціальній сфері, особливо на регіональному та місцевому рівнях, де зосереджені установи та організації, що забезпечують задоволення життєво важливих потреб населення. Перспективні інноваційні соціальні технології спрямовані на створення і матеріалізацію таких соціальних нововведень, які призводять до якісних змін і раціонального використання ресурсів. В системі управління соціальною сферою вони

орієнтовані на реалізацію соціальних інтересів різних груп населення з найменшими витратами і найбільшим ефектом.

В Україні поступово відбувається формування ринку соціальних послуг: для цього підготовлено достатню нормативно-правову та організаційну базу, запроваджені необхідні структурні зміни на первинному рівні надання соціальних послуг.. Крім цього зростає актуальність розробки та впровадження сучасних технологій надання соціальних послуг з врахуванням діяльності не тільки державного, але й недержавного секторів.

Управління якістю соціальних послуг включає: вивчення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці (громади) у соціальних послугах; затвердження переліку пріоритетних послуг у місцевій громаді (на основі визначених потреб) та планування необхідних видатків в місцевих бюджетах; забезпечення надання послуг через мережу комунальних та недержавних суб'єктів (шляхом проведення соціального замовлення); проведення моніторингу, контролю та оцінки наданих соціальних послуг шляхом внутрішньої (безпосередньо в соціальному закладі) та зовнішньої (експертної) оцінки.

Реформування системи надання соціальних послуг зумовлює два підходи до розробки стратегій надання соціальних послуг в громаді - *інтегрований та превентивний*. Розвиток інтегрованого підходу передбачає надання комплексних соціальних послуг на основі оцінки потреб користувачів, активну участь клієнтів у плануванні й моніторингу соціальних послуг, залучення ресурсів громади до вирішення їх проблем, подолання складних життєвих обставин; зміцнення міжвідомчої взаємодії у сфері ухвалення рішень.

Для успішного здійснення реформування системи надання соціальних послуг мають відбутися певні дії, які пов'язані із запровадженням превентивного механізму вирішення складних життєвих обставин; забезпечення доступності та якості соціальних послуг у громаді;

удосконалення системи адміністрування, моніторингу та оцінки якості соціальних послуг; встановлення критеріїв діяльності суб'єктів соціальної роботи та модернізація діючої інфраструктури, а також розширення переліку соціальних послуг за місцем проживання. *Превентивний підхід* забезпечує профілактику виникнення СЖО та забезпечення переходу до незалежного життя у громаді осіб чи родин, які опинилися у СЖО шляхом створення відповідних соціальних закладів та організацій з метою збільшення спроможності клієнта контролювати своє життя, самостійно вирішувати проблеми; оптимізацію процесів адаптації та реабілітації кожної людини у соціум; створення оптимальних умов для саморозвитку та самореалізації членів громади.

Сьогодні створюється мережа якісних соціальних послуг у громаді, наближених до отримувачів, формується фаховий ресурс, спроможний в подальшому управляти оновленою системою соціальних послуг та інноваційними процесами. З'являються нові соціальні послуги, що існують на засадах соціального партнерства, деінституалізації та враховують індивідуальні потреби користувачів. Основні *принципи інноваційності* проявляються у ставленні до користувача соціальних послуг та у міжвідомчій взаємодії.

Соціальні послуги необхідно наблизити до отримувачів, підвищити їх адресність та доступність, індивідуальне спрямування. *Інноваційне ставлення до користувача соціальних послуг* реалізується в стратегії персоналізації: в активному залученні клієнта до участі в процесі вирішення проблемної ситуації, в розробці проекту індивідуального супроводу. Таким чином, розширюється технологічна функція постачальників соціальних послуг - сприяти активізації потенціалу, самореалізації одержувачів соціальних послуг.

Концептуальну платформу управління соціальною роботою в сучасних умовах складають інтегративність та міжвідомча взаємодія: робота соціальних служб поодинці малоефективна і неекономічна; потрібна міжвідомча система

соціальних служб, структурні компоненти якої органічно взаємопов'язані так само, як всі проблеми людини (психологічні, медичні, правові, економічні, екологічні та ін.) [2].

З урахуванням аналізу ефективних соціальних практик можна констатувати, що *міжвідомча взаємодія є ресурсом розвитку організацій соціальної сфери*. Міжвідомчий підхід в роботі установ соціальної сфери посилює позицію кожної установи, дозволяє подолати обмеженість відомчого управління, веде до концентрації ресурсів і зусиль установ на вузлових проблемах [4].

Міжвідомча взаємодія вимагає особливих компетенцій: розуміння міждисциплінарності, знання меж своєї професійної компетенції, здатності до реалізації міждисциплінарної та міжвідомчої координації діяльності фахівців. Першорядне значення має професіоналізм фахівців з соціальної роботи, який значною мірою визначається особливостями та якістю їх професійної підготовки.

Соціальна сфера і її конкретні галузі потребують оптимізації управління з використанням інноваційних технологій, що включають соціально-проектну діяльність, організаційно-управлінські методи, сучасні правові та економічні підходи до організації та функціонування соціальних установ, а також знаходженню оптимальних форм їх взаємодії з органами державної і муніципальної влади. Виключно важливим для управління в соціальній сфері є аналіз її стану, виявлення різних тенденцій з використанням каналів інформації (маркетингові, моніторингові, соціологічні дослідження, зондаж громадської думки, статистичні дані та ін). Наприклад, соціологічні дослідження проводяться з метою виявлення соціальних інтересів і потреб різних верств населення, що дозволяє приймати управлінські рішення в умовах попиту і пропозиції [1].

Таким чином, інноваційні процеси у системі соціальних послуг лише розпочалися, існує значна кількість невирішених питань, пов'язаних з нововведеннями,

починаючи з законодавчого рівня і завершуючи практичною реалізацією цілей соціальної політики та наданням соціальних послуг на місцях. Серед таких питань особливо гостро постають проблеми розвитку ринку соціальних послуг, ліцензування соціальних послуг та наявності стандартів їх надання, впровадження нових моделей надання соціальних послуг, співпраці держави та недержавних організацій, впровадження механізму соціального замовлення, недосконалість законодавства у соціальній сфері.

Література:

1. Дубініна Я.П. Маркетинговий ресурс інноваційних змін сучасної соціальної роботи / Я. П. Дубініна // Вісник ОНУ імені Мечникова. Психологія. 2018, Том 23, вип 2 (48). - С.41-49.
2. Ключев А. В. Инновационные технологии как метод оптимизации управления отраслями социальной сферы // Вопросы управления. 2016. № 2 (20). С. 199-205.
3. Соціальні послуги в Україні : сьогодення та перспективи / Т.В. Семигіна, Т.С. Міщенко, Т.Г. Кіча та ін. – К.: Зірка, 2007. – 52 с.

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Дяченко О.В.

к.політ.н., доцент кафедри соціальних теорій
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Алієва Ф.Ф.

студентка 2 курсу магістратури кафедри соціальних теорій
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м.Одеса, Україна

Інформатизація суспільства – це глобальний соціальний процес, особливість якого полягає в тому, що домінуючим видом діяльності в сфері суспільного виробництва є збір, накопичення, обробка, зберігання, передача, використання, продукування інформації,

здійснювані на основі сучасних засобів мікропроцесорної та обчислювальної техніки, а також різноманітних засобів інформаційної взаємодії та обміну.

Сьогодні, в нелегкий для України період роль соціального працівника стає надактуальною, і соціальні працівники повинні пристосовуватися до технологічних змін в практиці соціальної роботи. Впровадження інформаційно-комунікативних технологій (далі – ІКТ) в усі сфери суспільного життя вимагає інформатизації соціальної роботи. Без ефективних знань та вмій робота за допомогою комп'ютерів та комп'ютерних мереж у соціальній сфері не дасть бажаного результату. Соціальний працівник має вміти працювати з інформацією, користуючись сучасними інформаційно-комунікативними технологіями. Гусева С.Є. вважає, що інформатизацію соціальної роботи слід розглядати як частину процесу інформатизації соціальної сфери, тобто процесу розширеного виробництва і відтворення соціальних змін, що відбуваються у сучасному суспільстві за допомогою перспективних інформаційних технологій, на основі актуалізації ресурсних можливостей індивідів (груп) у вирішенні проблем життєдіяльності [1]. На думку Дітковської Л.А.: «Процес інформатизації суспільства, вимоги ринку праці до компетентності фахівців, введення в Україні європейських стандартів та принципів забезпечення якості освіти диктують необхідність підготовки спеціаліста високого рівня кваліфікації й компетентності з інформаційних і комунікаційних технологій, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до професійного зростання [2]. Цілком погоджуючись з висловленими думками, не можливо не звернути увагу і на перешкоди, які затримують процес інформатизації соціальної роботи.

За результатами щорічного звіту про проведення моніторингу з якості надання соціальних послуг установами соціальної допомоги середній вік соціального працівника в Україні становить 41-50 років (приблизно 40% від загальної

кількості соціальних працівників). В середньому тільки 23% працівників мають вищу освіту, а на питання чи бажають вони підвищувати свої професійні знання та вміння 39% відповіли – ні[3]. Основним і майже єдиним джерелом підвищення свого професійного рівня вбачають свого керівника, який на засіданнях доводить до них нововведення, зміни законодавства, тощо.

Як бачимо, однією з причин, яка гальмує процес інформатизації в соціальній роботі, є те, що більшість соціальних працівників не мають жодних навичок з використання новітніх інформаційно-комунікаційних засобів. Особливо це стосується глибоко віддалених сільських районів. Те саме відбувається і з клієнтами яких вони обслуговують. Тому багато досвідчених працівників сприймають введення нових інформаційних технологій як щось громіздке та не зручне, як те, що понижує їхній досвід та авторитет перед молодими співробітниками. Ця проблема криється в професійному розриві поколінь між молодими працівниками, які, скоріш за все, мають досвід роботи з технологіями і почувають себе комфортно, використовуючи їх, та досвідченими соціальними працівниками, які користувалися друкарськими машинами, а не комп'ютерами, коли навчалися. Тобто відсутність технічної грамотності ускладнюється через вік та попередній досвід роботи з інформаційними системами.

Американськими вченими у 2008 році було введено такі поняття як «цифрові аборигени» та «цифрові іммігранти». Цифрові аборигени – це люди, які народилися після 1980 року і володіють навиками використання цифрових технологій. Досвідчені працівники вважаються цифровими іммігрантами, тому що вони народилися до появи цифрових технологій. Отже, цифрові аборигени мають переваги над цифровими іммігрантами, тому що користуються технологіями з раннього дитинства [4].

Ще однією причиною, що заважає процесу впровадження ІКТ в соціальну роботу, є відсутність

затвердженої та постійно діючої програми навчання соціальних робітників, які мають потребу у підвищенні своїх знань у сфері використання цифрових технологій.

ІКТ досить швидко розвиваються у соціальній сфері, але соціальні працівники так і залишаються без технічних навичок. Забезпечення тієї чи іншої установи соціального захисту новітнім обладнанням не зможе вирішити окреслену проблему. Так само і ті прошарки населення, які не мають ні спроможності придбати сучасні гаджети, ні можливості отримати потрібні знання та навички. Відповідно, вони всі становляться заручниками цифрових технологій.

Отже, для того, щоб соціальний працівник міг повноцінно використовувати інформаційно-комунікативні технології при виконанні своїх професійних повноважень, необхідно: подолати матеріальну нерівність в суспільстві, яка унеможливорює використання технологічних засобів, як соціальним працівником, так і тими, про кого він піклується; забезпечити можливість соціальним працівникам вдосконалювати свої знання у сфері цифрових технологій на постійній та безкоштовній основі, - це дозволить зламати спротив досвідчених працівників введенню сучасних технологій та дасть їм змогу виконувати свої обов'язки швидше та якісніше.

Список використаних джерел

1. Гасумова С. Е. Информатизация социальной работы: российский и зарубежный опыт // Ученые записки Санкт-Петербургского гос. ин-та психологии и соц. работы. – Санкт-Петербург, 2011. – №1(15) – С. 15–22.

2. Дітковська Л.А. Місце інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності соціальних працівників – 2013: Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», Хмельницький №2(8)/2013. – С. - 79.

3. Підсумки моніторингу якості соціальної роботи 2019. Режим доступу: http://nu.kr-admin.gov.ua/SOC/Pidsumku_ykosti_osvitu_2019.pdf

4. Communication Technology Integration into Social Work Practice. Режим доступу: <https://www.semanticscholar.org>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Дікова Я.Є.

студентка 2 к. ОР магістр спеціальність «Соціальна робота»
ФПСР ОНУ і.І. Мечникова

Хлівнюк Т.П.

к.політ.н., доцент кафедри соціальних теорій
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Ситуація, яка є з внутрішньо переміщеними особами та біженцями в світі на сьогодні сягнула критичної позначки. В Україні ця проблема стала наслідком збройного конфлікту який почався у 2014 році. Збройні конфлікти стають джерелом нових соціальних проблем та впливають на життя окремої людини, соціальних груп, на розвиток країни в цілому. Вкрай важливо аби люди, яких безпосередньо торкнулись наслідки бойових дій, швидко пристосувались до нового соціального середовища, знайшли роботу, житло та були соціально захищені з боку держави.

Серед сучасних вчених проблема внутрішньо переміщених осіб вивчається: О.Балакірева, Т. Доронюк, О.Міхеєва, Ю. Муромцева, У. Садова, В. Серета, Т. Старинська, А. Солодько, та ін.

Для інтеграції та соціальної адаптації внутрішньо переміщених осіб особливо важливим є професійна адаптація, яка сприяє скорішому входженню до нових громад, налагодженню професійних контактів.

Професійна адаптація - це процес взаємодії особистості та соціально-середовища з метою досягнення таких стосунків між ними, які забезпечують ефективність професійної діяльності, процес повного освоєння професії, пристосування індивіда до професійного середовища, до вимог, цінностей, норм професійної діяльності, формування професійно значущих якостей особистості. Даний процес має етапний характер і передбачає досягнення певного рівня професійної адаптованості особистості [2].

Умовою успішної соціальної адаптації є трудова адаптація – процес засвоєння особистістю нової трудової ситуації, який характеризується активною взаємодією особистості і трудового середовища, охоплює організаційні, професійні та соціально-психологічні аспекти входження індивіда в нове трудове середовище. Про рівень соціальної адаптації свідчить здатність особи без особливих зовнішніх і внутрішніх (психологічних) конфліктів задовольняти свої соціогенні потреби, продуктивно здійснювати професійну діяльність. Індикатором рівня соціальної адаптації є задоволеність як найбільш загальна суб'єктивна характеристика особистості, що є основою спонукальних мотивів до взаємодії з середовищем. У кризовому чи трансформаційному суспільстві соціальна адаптація є проблематичною, оскільки існуючі структури, цінності та норми порушуються. [2]

Трудова адаптація знаходиться в тісному зв'язку з соціальною адаптацією, наскільки індивід пристосований до соціального середовища, настільки легше йому буде пристосуватися до трудового колективу.

Вирішальне значення для успішності процедури адаптації має внутрішній потенціал працівника, його «стартові» умови. Успішність професійної адаптації внутрішньо переміщених осіб в першу чергу залежить від його особистісних та інших соціально- психологічних особливостей. Однією з таких особливостей виступає відповідність уявлень фахівця про умови життя і діяльності

при здійсненні професійної діяльності. Іншими словами, адекватність способу професійної діяльності сприяє більш успішній адаптації, і навпаки, невідповідність уявлень і очікувань людини про реальні умови його майбутньої нової життєдіяльності робить його психологічно невідповідним до зустрічі з несподіваними труднощами, під час здійснення процесу психологічної адаптації. Хоча повної адекватності очікувань і реальності сформувані у внутрішньо переміщених осіб зазвичай не вдається. У переважній більшості внутрішньо переміщених осіб фахівців їх подання та очікування не збігаються з тим, з чим вони зустрілися в реальному житті. І тому у своїй професійній адаптації вони стикаються з великими перешкодами. [2]

У зв'язку з цим однією з корінних проблем підготовки таких фахівців є формування у них правильних уявлень, адекватних своїм можливостям і умовам. Таким чином, визначивши поняття «професійна адаптація» та проаналізувавши можливі труднощі при проходженні професійної адаптації внутрішньо переміщених осіб, можна зробити висновок, що організаційно-професійні умови адаптації внутрішньо переміщених осіб до професійного життя, мають включати: створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату, забезпечення особистісно-зорієнтованого навчання, встановлення дружніх доброзичливих продуктивних стосунків з оточуючими колегами, підтримка патріотичної громадянської позиції переселенців.

Література

1. Васильєв В.В. Соціальна адаптація особистості до професійної діяльності / В.В. Васильєв // Вісник Дніпропетровського університету. – 2006. – Вип. 14. – С. 215-221.
2. Семигіна Т.В., Гусак Н.Є., Трухан С.О., Соціальна підтримка внутрішньо переміщених осіб Український соціум. - 2015. - №2 С. 53

ПРОБЛЕМАТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Слесіна М.О.

старший викладач кафедри соціальних теорій,
ФПСР ОНУ імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Проблематика професійного стресу придбала першорядне значення в житті сучасної людини. Зокрема, наукова і популярна література відображає безперервно зростаючий інтерес до проблеми соціальних, психологічних і фізіологічних стресів у сфері «Людина-Людина».

У зв'язку з соціально-економічними трансформаціями в суспільстві відбувається зміна ставлення людей до роботи, що не є виключенням для представників соціальної сфери. Працівники втрачають впевненість у стабільному робочому місці, загострюється конкуренція за посаду та вакантне робоче місце; з'являються нові вимоги та критерії якості щодо професійної діяльності, спеціалізації, а також професійних умінь та навичок, при цьому не спостерігається значне збільшення заробітної плати. Зростає темп життя і напруженість розумової праці, з'являється необхідність засвоювати великий обсяг інформації, швидко вирішувати складні завдання, опановувати, оновлювати та підвищувати відповідні професійні знання.

Відомо, що професійна діяльність може викликати в людини почуття внутрішньої емоційної спустошеності внаслідок специфічних умов роботи.

Крилатий вислів «Ніщо не є для людини таким сильним навантаженням і таким сильним випробуванням, як інша людина», – можна сміливо зробити девізом сучасних досліджень тривалого впливу професійних стресів на людину. Існує ряд професій, в яких людина починає

відчувати почуття внутрішньої емоційної спустошеності внаслідок необхідності постійних контактів з іншими людьми.

Разом з цим, можемо спостерігати зневаження до ряду соціально значущих професій: соціальних та медичних працівників, соціальних педагогів, спеціалістів органів опіки та піклування, адже вони нерозривно пов'язані з допомогою - в широкому сенсі з реабілітаційною, психологічною, соціальною, а також з просвітницькою діяльністю, охороною здоров'я та правовим захистом. Як наслідок, зростає психічне та емоційне напруження, виникають випадки, пов'язані зі стресом на робочому місці: тривогою, депресією, синдромом емоційного вигорання, психосоматичними та психовегетативними порушеннями. У деяких випадках з'являється залежність від психоактивних речовин (включаючи алкоголь, транквілізатори та ін.).

Проблему впливу професійної діяльності на особистість виокремлювали ще древні філософи у своїх працях, але особливу зацікавленість дослідники виявили лише в кінці XIX і початку XX ст. У професіях типу «людина – людина» частіше проявляються негативні ознаки професійної деформації особистості. Велика кількість об'єктивних та суб'єктивних емоціогенних факторів, викликаючи сильне емоційне напруження та стрес, провокує наростаюче почуття незадоволеності, накопичення втоми, що призводить до криз у професійній діяльності, виснаження та вигорання.

Синдром емоційного вигорання виникає в ситуаціях інтенсивного професійного спілкування під впливом великої кількості зовнішніх і внутрішніх факторів. Зовні за таким працівником можна спостерігати «приглушення» емоцій, зникнення гостроти почуттів і переживань, збільшення числа конфліктів з колегами, клієнтами, партнерами по спілкуванню, байдужість і відгородженість від переживань іншої людини, втрата відчуття цінності життя, втрата віри у власні сили та відчуженість.

Також можна спостерігати як змінюється поведінкова реакція в процесі професійної діяльності, а саме: виникає стандартизація спілкування, працівник застосовує в роботі стереотипні та малоефективні навички чи попередні напрацювання. Відбувається підміна творчої продуктивної діяльності формальним виконанням своїх обов'язків. Частіше з'являється бажання мінімізувати обсяг роботи, адже фахівцю здається, що його хронічна втома і напруження пов'язані з перевантаженням. Виникає бажання уникати додаткових навантажень, збільшувати дистанцію в спілкуванні з колегами, підлеглими, позбуватися нових вимог, обов'язків та правил, недотримання нового порядку оформлення відповідної документації. Формалізація спілкування призводить до того, що під час виконання своїх професійних обов'язків фахівець починає ховатися за правила та інструкції, в результаті стає менш відкритим для контакту, що провокує конфлікти з колегами та ускладнення процесу роботи.

Слід підкреслити, що одним із дуже важливих наслідків професійного стресу вважається поява або помітне збільшення соматичних захворювань. Поряд із прагненням знизити емоційне навантаження в ситуації професійного стресу часто спостерігається і зворотна реакція – прагнення компенсувати відчуття своєї недостатньої професійної успішності ще більшою ретельністю і напруженням у роботі. Дана компенсація відбувається нерідко за рахунок сімейних та інших значущих для працівника соціальної сфери стосунків, в результаті чого виникає ризик зіпсування родинних та товариських взаємин, що може погіршити як емоційний, так і фізіологічний стан людини. Тож вивчення синдрому емоційного вигорання працівників соціальної сфери є особливо актуальним в період проведення реформ, які призводять до інтенсифікації професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Konkolewsky H. H. Stress speech: European week for safety and health. // Stress at work in enlarging Europe. – Rome: National Institute for Occupational Safety and Prevention, 2005 – P. 26 – 41.

2. Бойко В. В. Синдром «емоціонального» вигорання в професійному общенні.// В.В. Бойко – СПб. : Пітер, 1999. – 105 с.

3. Водопьянова Н.Е. Синдром вигорання: діагностика и профілактика. 2-е издание / Н.Е. Водопьянова, Е.С. Старченкова. – СПб: Пітер, 2008. – 336 с.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА, ЯК НАПРЯМ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ВІЛ-ПОЗИТИВНИХ ЖІНОК

Запорожець А.О.

магістр 1 курсу спеціальності 231 «Соціальна робота»

Хлівнюк Т.П.

к. політ. н., доцент, завідувач кафедрою соціальних теорій,
ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова
м.Одеса, Україна

Кількість розповсюдження ВІЛ – інфекції Україною з кожним роком набирає обертів, гострота цієї проблеми призводить до збільшення кількості такої соціально-незахищеної категорії громадян, як ВІЛ – позитивні жінки. За даними центру громадського здоров'я, станом на вересень місяць 2020 року кількість зареєстрованих випадків сягає 1515 осіб [3]. В порівнянні з вереснем, у серпні 2020 року, кількість інфікованих громадян складала 1331 людину [4]. Це показує наскільки прогресує поширення цієї хвороби. Такий стан зумовлений відсутністю грамотного формування здорового способу життя, байдужістю громадян до себе, відсутністю статевого виховання.

ВІЛ позитивні жінки стикаються з безліччю проблем, котрі стають бар'єром для нормального функціонування.

Жінки з такою складною життєвою обставиною потребують в першу чергу адекватної оцінки їх стану. Особливо це може стосуватися зовсім молодих дівчат, їх психологічне здоров'я знаходиться під загрозою через надмірний стрес та тривожність, яку вони відчують. Прогресивний розвиток соціальної роботи в Україні дає можливість оперативно вирішити кризові ситуації з якими зіштовхуються ВІЛ позитивні жінки. Потреба в кваліфікованій соціальній підтримці передусе зниженню соціальних ризиків викликаних цією проблемою, не обходячи медичний аспект також. Такі важливі дії, як: повідомлення статусу, оцінка психологічного стану, забезпечення людині комфортних умов для прояву своїх почуттів під час оголошення діагнозу, інформування особи про наступні важливі кроки для нормалізації її власного самопочуття, профілактика суїцидальних намірів, все це є невід'ємною роботою соціального працівника. Важливо наголосити, що потреба у соціальній допомозі є актуальною тому, що коли у жінки підтверджується ВІЛ статус, її життя ділиться на 2 частини, одне до появи ВІЛ інфекції, інше після. Тому спеціалісту соціальної сфери важливо окреслити той спектр головних надважливих проблем, які зачіпають життя ВІЛ позитивних жінок та спрямувати свої зусилля на розмежування цього «до» і «після». Знаючи головні проблеми ВІЛ позитивних жінок, першочергове місце у соціальній роботі з зазначеною категорією займає соціальна підтримка. Виділяють такі види: інформування, допомога з отриманням АРТ, консультування, профілактика, посередництво, соціально-психологічна допомога, допомога у боротьбі з дискримінацією та стигматизацією, допомога у адаптуванні до нового способу життя, захист прав, залучення до громадських організацій.

Вирішення соціальних проблем повинно здійснюватись комплексно та на державному рівні, тому з боку держави ВІЛ позитивні жінки мають право на соціальний захист. Згідно ЗУ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та

правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» ст.14 п.2 держава гарантує надання всім людям, які живуть з ВІЛ, та особам, які належать до груп підвищеного ризику інфікування ВІЛ, рівних з іншими громадянами можливостей для реалізації їхніх прав, зокрема в частині можливості адміністративного та судового захисту своїх прав [2].

Спираючись на те, що серед країн Європи за динамікою поширення ВІЛ інфекції, Україна є лідером, основні завдання та програми, які мають бути присвячені цій проблемі це профілактика та соціальна допомога цій категорії. На прикладі ЦГЗ (Центру громадського здоров'я) цього року продовжується фінансування послуг з профілактики, догляду і підтримки людей, які живуть із ВІЛ. Як зазначає ЦГЗ, що консультування та супровід громадян складає 70% успіху в лікуванні ВІЛ інфекції. Серед Східної Європи та Центральної Азії, Україна єдина держава, яка фінансує послуги з профілактики та супроводу людей, які живуть із ВІЛ коштами не тільки міжнародних донорів, а й із державного бюджету. Понад 21 000 осіб хворих на ВІЛ інфекцію отримали підтримку у вигляді послуг із догляду [5]. Велику роль у наданні соціальної допомоги ВІЛ позитивним жінкам відіграють громадські організації, котрі здійснюють свою діяльність за допомогою спонсорів, міжнародних донорів. Завдяки функціонуванню таких організацій, здійснення соціально-психологічної, економічної, правової підтримки призводить до мінімізації негативних наслідків, що в свою чергу покращує якість життя цієї соціальної категорії. Діюча в місті Одесі громадська організація «Сонячне коло» запустила пілотний проект «Ментальне здоров'я жінок +» за фінансової підтримки Фондації Анти СНІД - США (АНФ) в партнерстві з представництвом Фондації Анти СНІД – США в Україні (АНФ UKRAINE), КНП «ООЦСЗХ» ТМР ТА КНП «ЦПБВС» ОМР. Усі послуги, які надаються в рамках цього проекту є цілком безкоштовними та здійснюються кваліфікованим штатом персоналу. До них належать послуги таких фахівців: юрист,

адвокат, психолог, психіатр, соціальний працівник. Також ВІЛ позитивні жінки за бажанням можуть вступити до групи самопомоги [1].

Завдяки потужному розвитку соціальної сфери, з кожним разом з'являється все більше можливостей для реалізації соціальних проєктів, спрямованість яких відображає специфіку проблем, потреб ВІЛ позитивних жінок, що в свою чергу показує, як в нашій державі функціонують громадські організації та відношення держави до такої гострої соціальної проблеми. Поширилося фінансування соціальних проєктів, організацій коштами із державного бюджету, які спрямовані на підтримку громадян, що мають ВІЛ позитивний статус.

Аналіз статистичних даних показує, що стоїть гостра необхідність в поширенні інформаційної компанії, щодо профілактики ВІЛ/СНІД. Здійснення превентивних заходів та інших інформаційних кампаній щодо надання послуг надасть можливість знизити кількість випадків інфікування та покращити якість життя тих, хто вже має такий статус.

Список використаних джерел

1. Піклування про психічне здоров'я ВІЛ+ жінок в Одеському регіоні [Електронний ресурс] // Общественная организация "Солнечный круг". – 307. – Режим доступу до ресурсу: <https://sun-org.od.ua/novosti/499-psihichne-zdoroviya-vil>.
2. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ [Електронний ресурс] // Закон України. – 1212. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>
3. СТАТИСТИКА ВІЛ І ТБ В УКРАЇНІ: ВЕРЕСЕНЬ 2020 РОКУ [Електронний ресурс] // Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». – 1210. – Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/statistika-vil-i-tb-v-ukraini-veresen-2020-roku>.

4. СТАТИСТИКА ВІЛ І ТБ В УКРАЇНІ: СЕРПЕНЬ 2020 РОКУ [Електронний ресурс] // Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». – 1109. – Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/statistika-vil-i-tb-v-ukraini-serpen-2020-roku>.

5. ЦГЗ ПРОДОВЖУЄ ФІНАНСУВАТИ ПОСЛУГИ З ПРОФІЛАКТИКИ, ДОГЛЯДУ І ПІДТРИМКИ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ЖИВУТЬ ІЗ ВІЛ [Електронний ресурс] // Державна установа «Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я України». – 1704. – Режим доступу: <https://phc.org.ua/news/cgz-prodovzhue-finansuvati-poslugi-z-profilaktiki-doglyadu-i-pidtrimki-lyudey-yaki-zhivut-iz>.

МОРАЛЬНІ НОРМИ СПЕЦІАЛІСТІВ ІЗ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ

Казакова Н.В.

к.пед.н., доцент, доцент кафедри педагогіки,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна

Сучасний світ переживає гострі проблеми свого розвитку у соціально-економічній, політичній, культурній, морально-духовній сферах. В українській державі суспільство, громадяни, педагоги постійно очікують позитивних змін в економіці, культурі, освіті та у власному добробуті. Проте вони чомусь не настають... Унаслідок невирішеності значних проблем (війна, корупція, незахищеність пересічного громадянина, жалюгідний прожитковий мінімум, безробіття, низький рівень моральної культури, пандемія COVID) продовжують існувати такі негативні соціально-педагогічні явища, як: бідність, безпритульність, бездоглядність, високий рівень злочинності, алкоголізм, наркоманія, сирітство, євросирітство, міграція та

ін. В цих умовах окремі верстви населення потребують професійної допомоги спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників, педагогів).

Місія спеціалістів із соціальної роботи – гуманізувати внутрішній світ особистості, утвердити ідеали любові, добра, милосердя, справедливості, честі; протистояти моральній деградації, агресивності, відчуженості різних категорій населення. Для успішного виконання усіх цих завдань вони мають володіти не лише сучасними професійними знаннями, уміннями і навичками, спрямованими на покращення соціального функціонування кожного громадянина нашої держави, а й усвідомлювати, що людина є найвищою цінністю на Землі та бути людьми з високим рівнем етичного розвитку.

Взявши за основу визначення Л.Хоружої [5, с.6], під поняттям «етичний розвиток соціального працівника/педагога» розуміємо цілеспрямоване оволодіння етичними нормами, що передбачає вміння спеціаліста із соціальної роботи адекватно поводитися у різних ситуаціях морального вибору, керуючись повагою до особистості людини. Переконані, що від висоти рівня етичного розвитку соціального працівника/педагога значною мірою залежить моральне здоров'я тих людей, з якими він буде працювати.

Моральна норма – це система вимог, які визначають обов'язки людини по відношенню до оточуючого світу; зразки, які не тільки орієнтують поведінку особистості, але й дають можливість оцінювати і контролювати [3,с.60]; усталена вимога до поведінки й діяльності соціальних працівників стосовно суб'єктів та об'єктів соціальної роботи [4]. Моральні норми спеціалістів із соціальної роботи є найпростішими формами моралі цієї спільноти; становлять основні моральні обов'язки соціального педагога перед клієнтами, державою; виступають стандартом поведінки і діяльності.

У документі «Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України» [1] визначені моральні норми

стосовно професії, колег, клієнтів, взаємодіючих організацій та зазначено, що моральна норма соціального працівника характеризується сукупністю таких компонентів: гуманізм, справедливість, толерантність, конфіденційність, об'єктивність, альтруїзм.

Моральні норми диференціюють на норми-заборони, норми-рамки, норми-зразки [2, с.27-28]. *Норми-заборони* обмежують окремі моральні прояви фахівців, не дозволяють принижувати гідність клієнта, ставитися до нього як до об'єкта діяльності, не дотримуватися принципів гуманізму, толерантності, конфіденційності. До прикладу, не можна: шкодити клієнту; зловживати довірою клієнта; заганяти життя клієнтів у жорсткі рамки заздалегідь створених планів; не перетворювати соціально-педагогічну допомогу на подачку; не порівнювати з іншими; займатися моралізаторством; принижувати гідність особистості; погрожувати; вимагати обіцянок; використовувати фізичних покарань та інші. *Норми-рамки* встановлюють межі допустимої вільної дії спеціалістів із соціальної роботи. Вони вимагають від соціальних педагогів/працівників бути чесними, справедливими, відповідальними, поважати гідність клієнтів, не нашкодити їм, оцінювати себе та інших людей не за словом, а за реальними діями та вчинками; не перетворювати свою поведінку в хамство та ін. *Норми-зразки* виступають своєрідною моделлю професійної поведінки. До моральних норм-зразків можна віднести такі: знаходити того, хто має потребу в підтримці, допомозі, захисті; проявляти милосердя, доброту, людяність; уміти співпереживати, співчувати; бути гуманістом; володіти почуттям такту; бути висококультурною людиною, гідним громадянином, патріотом своєї держави; прагнути до соціальної справедливості, добробуту всіх членів соціуму.

Отже, у соціально-педагогічній діяльності роль моральності особливо велика, оскільки соціальний працівник/педагог – це спеціаліст з виховної роботи з дітьми, підлітками, молоддю, дорослими, який покликаний

створювати сприятливі соціальні умови для розвитку і соціалізації особистості та він значною мірою впливає на формування і розвиток духовного світу, а, отже, й моральність дитини і дорослого. Це досить відповідально та вимагає від спеціалістів із соціальної роботи демонстрації високої загальної культури, моральності, тактовності, зокрема дотримання моральних норм.

Список використаних джерел

1. Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України: наказ Міністерство України у справах молоді та спорту від 9 вересня 2005 р. URL: <http://ua-info.biz/legal/basent/uasmwngr.htm> (дата звернення 20.10.2020 р.)

2. Зозуляк-Случик Р. В. Етика соціальної роботи: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ : НАІР, 2019. 204 с.

3. Лозова В.І., Троцько Г.В. Теоретичні основи виховання і навчання: навчальний посібник / Харківський держ. пед. ун-т імені Г.С.Сковороди. 2-ге вид., випр. і доп. Харків: «ОВС», 2002. 400 с.

4. Професійно-етичні якості, принципи та норми діяльності соціальних працівників. URL: <https://pidru4niki.com/73032/sotsiologiya/profesiyno-etichni-yakosti-printsipi-normi-diyalnosti-sotsialnih-pratsivniki> v#:~:text=%D0%9C%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%BE%D1%8 (дата звернення 20.10.2020 р.)

5. Хоружа Л.Л. Етичний розвиток педагога: навч. посібник. Київ: Академвидав, 2012. 208 с.

ЕВГЕНИЙ АНТОНОВИЧ ПОКЛИТАР О ХРИСТИАНСКОЙ ПСИХОТЕРАПИИ И ПСИХОГИГИЕНЕ И ИХ ЗНАЧЕНИИ ДЛЯ ЛИЧНОСТИ И СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

Коваленко А.П.

к.істор.н., доцент кафедри соціальної роботи,
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Цвигунєко І.Е.

старший преподаватель кафедры кино и телевидения
факультета искусства и дизайна МГУ

Имя Е.А. Поклитара, скорее всего, мало известно современным специалистам. Поэтому мы хотим напомнить некоторые детали его биографии. Врач- рентгенолог, психотерапевт, доцент, основатель одесской школы Терапии творческим самовыражением, действительный член московской психотерапевтической академии. 11 лет как ушел из земной жизни.

Одесская школа Терапии творческим самоопределением (ТСС) начала формироваться в 1982 году на базе организационно- методического отдела областной клинической больницы (главный врач В.П. Гоголенко). С 1993 года продолжила свою деятельность в структуре областного противотуберкулезного диспансера (главный врач В.В. Филюк). Окончательно утвердилась после созданного в 2000 году Одесского центра Терапии творческим самовыражением (в который входили и авторы данных тезисов).

Основное направление деятельности школы - апробация метода терапии творческим самовыражением психиатра – психотерапевта М.Е.Бурно в соматической медицине, педагогике и социальной работе. Е. А. Поклитар, видимо первым в Украине среди врачей начал говорить и писать о значении христианской психотерапии и психогигиене для исцеления людей.

ТТС Е. А. Поклитар назвал «универсальным методом самоутверждения и роста человека в творческой деятельности». Уже первые опыты использования ТСС дали

хорошие результаты. ТСС заинтересовались педагоги социальные работники.

Цель ТСС- адаптировать человека в социальной среде с учетом его творческой индивидуальности. Но когда Е.А. Поклитар начал говорить о религиозном факторе это вызвало настороженность. Приведу пример, связанный с одним из нас (А.П. Коваленко). Телепередачи одесской студии «Ради истины» 1988-1989 годов были закрыты из за «религиозной пропаганды». Поскольку А.П. Коваленко несколько раз был ведущим передачи он неплохо понял ситуацию... Хотя официально передачу убрали без объяснений. Поэтому подходы Е.А. Поклитара с его «религиозным фактором» были определенной крамоллой в восьмидесятых годах. Позже, став фактически редактором журнала «Новое в науке и технике» Евгений Антонович регулярно излагал свои взгляды, в некоторых случаях совместно с авторами этих тезисов.

А в 2007 году выходит фундаментальная работа «Избранные труды» под редакцией Е.А.Поклитара в которой были представлены 60 ученых.

Статьи Е.А. Поклитара «Психотерапия и религия», «Религия и медицина», «Сила веры», «Основы религиозной терапии», «Введение в христианскую психогигиену»- это классика украинской мысли.

Написанные на большом практическом материале, демонстрирующие огромную эрудицию, они очень убедительны в своих выводах.

В последней из указанных статей Евгений Антонович приводит содержание программы семинара по христианской психогигиене (который он вел) из 16 занятий. Все логично, последовательно, точно.

В заключение хотим процитировать Т.Г. Шевченко из его повести «Прогулка с удовольствием и не без морали»: «Благодарю тебя, всемогущий Боже, что одарил ты меня чувством человека, любящего и видящего прекрасное, совершенное в твоём нерукотворном бесконечном творении.

Если бы красота во всех ее образах хотя на половину человечества имела свое благотворное влияние, тогда бы мы быстро близились к совершенству и ,наконец, олицетворяли бы собой божественную заповедь нашего божественного учителя».

Список использованных источников

1. Шевченко Т.Г. Художник : Повісті, автобіографія, щоденник... Харків: Фоліо, 2012, с.476

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТРЕБ НАСЕЛЕННЯ У СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГАХ В РАМКАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Кравець Г.В.

к.політ.н., доцент кафедри соціальної роботи
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вивчення потреб людей, їх змін в процесі еволюції, були і залишаються актуальними на протязі усієї історії розвитку людства, тому що стосуються усіх сфер життя людини. Сутність змін у сучасних соціально-економічних процесах є відображенням необхідності вирішення протиріччя між обмеженістю ресурсів і постійно зростаючими потребами людей. Дослідження у соціальній сфері, при розробці нових технологій та визначенні методів задоволення потреб клієнтів, використовують різні теорії, серед яких однією з базових, є обґрунтована американським психологом А. Маслоу, ієрархічна теорія потреб людини.

Сукупність базових потреб людини, є основою у визначенні потреб соціально вразливих груп населення. Проте слід зазначити, що відмінності між людьми (за статтю, віком, станом здоров'я, фізичними даними, креативними можливостями та генетичними ознаками, рівнем освіти) є

визначальними для розвитку різних можливостей у задоволенні потреб.

Супутні політичні процеси, а також загострення економічної кризи в українському суспільстві, посилює зростання соціальної напруженості. Створенню умов для подолання виникаючих обставин з об'єктивних причин, які людина не здатна розв'язати самостійно, повинна сприяти система надання соціальних послуг.

Необхідність здійснення реформи у системі соціальних послуг є пріоритетною, тому що, на відміну від інших механізмів соціального захисту (соціальні допомоги, пільги, виплати, житлові субсидії) реально може допомогти людині подолати або мінімізувати наслідки складних життєвих обставин.

Децентралізація влади, зокрема фінансові її аспекти, стали новим поштовхом у пошуку ефективних механізмів для реалізації завдань соціальної політики в Україні. В умовах проведення структурних реформ повноваження щодо планування, фінансування та організації надання соціальних послуг передається органам місцевого самоврядування. На рівні територіальних громад, обговорюються, та впроваджуються нові механізми надання соціальних послуг з урахуванням потреб громади.

Місцевими органами самоврядування розробляються механізми стратегічного прогнозування та планування, контролю та оцінки якості соціальних послуг, незалежного моніторингу. Визначальними тут є потреби населення у соціальних послугах – збір, узагальнення та аналіз інформації про наявність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці вразливих груп населення, осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати, про їхні потреби у соціальних послугах, на основі результатів яких приймаються управлінські рішення щодо організації надання таких послуг[1].

На законодавчому рівні ці зміни відбулися у січні 2019 року, ухваленням Верховною Радою нової редакції Закону України «Про соціальні послуги»[2]. Документом передбачається, що соціальні послуги повинні надавати професіонали: це можуть бути державні, комунальні організації, або ж громадські об'єднання, благодійні або релігійні організації, які надають соціальні послуги без здійснення підприємницької діяльності.

Важливо зазначити, що основною метою проведення оцінки потреб громади є якісна організація і надання соціальних послуг.

Основні цілі та завдання соціальних послуг:

- 1) профілактика складних життєвих обставин;
- 2) подолання складних життєвих обставин;
- 3) мінімізація негативних наслідків складних життєвих обставин.

Для проведення оцінки потреб громади, Сопко Р.І. виділяє основні типи потреб клієнтів у соціальній роботі такі як: нормативна потреба, що визначена відповідними законодавчими нормами та стандартами; потреба, що є визнаною суспільством на підставі соціологічних опитувань; висловлена (виражена) потреба, що визначається з огляду на кількість людей, для яких вона актуальна; відносна (порівняльна) потреба – потреба, яку визначають на основі порівняння потреб тих людей, для кого вона не актуальна. При цьому зважають на географічні, демографічні, соціальні та інші відмінності груп людей[3].

Оцінка потреб громади – це соціологічне дослідження, яке або проводить уповноважений орган, або делегує це завдання інституту громадянського суспільства.

Практичний досвід функціонування в Україні системи надання соціальних послуг свідчить про розбіжність задекларованих цілей з реальністю їх виконання. Для досягнення рівноваги необхідно своєчасно та кваліфіковано визначати потреби громадян у необхідності надання соціальних послуг, та застосовувати відповідні інструменти

для подолання особами складних життєвих обставин. Удосконалення методики оцінки потреб і ступеня нужденності конкретних осіб, повинно стати пріоритетним напрямом розвитку економічно-обґрунтованої та соціально-спрямованої політики органів місцевого самоврядування.

Список використаних джерел

1. Посібник із визначення потреб населення об'єднаної територіальної громади у соціальних послугах / Практичні рекомендації — Київ, 2019.
2. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019, 2671-VIII (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 18, ст.73)
3. Сопко Р.І. Типологія потреб клієнтів у соціальній роботі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Вип.31. с172-174

ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС ЯК ОСНОВА УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ

Міхєєва О.Ю.

к.пед.н., доцент кафедри соціальної педагогіки ФСЕО
Національного педагогічного університету імені М.П.
Драгоманова, м. Київ, Україна

На сьогоднішній день процесу виховання приділяється значна увага у всіх сферах людської життєдіяльності. Реалії сьогодення активують увагу науковців до виховного процесу, а важливість виховного процесу в лавах збройних сил підкреслюється у ряді документів та наукових досліджень.

У Концепції гуманітарного і соціального розвитку у Збройних Силах України охарактеризовано та визначено важливість виховного процесу у ЗСУ, розкрито концептуальні підходи щодо соціального виховання військовослужбовців та описано основні положення цієї концепції.

Дана Концепція затверджена Указом Президента України №28/2004 від 12 січня 2004 року, та містить положення, що «виховна робота у Збройних Силах України проводиться відповідно до розділу 3 Концепції виховної роботи у Збройних Силах України та інших військових формуваннях України». Концепція виховної роботи у Збройних Силах України є ключовим документом для ведення соціально-виховної роботи. Метою Концепції є забезпечення єдності навчання, виховання, розвитку і психологічної підготовки військовослужбовців. Даний документ підкреслює, що *основними складовими виховної роботи військовослужбовців є:*

- морально-психологічне забезпечення бойової і мобілізаційної готовності військ (сил), бойового чергування, бойової служби, оперативної та бойової підготовки, специфічної діяльності військових формувань;
- морально-психологічне забезпечення військової дисципліни та профілактика правопорушень;
- інформаційно-пропагандистське забезпечення;
- культурно-виховна і просвітницька робота;
- військово-соціальна робота.

Виховна робота у Збройних Силах України – система організаційних, морально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та військово-соціальних заходів, спрямованих на формування і розвиток у воїнів професійно-необхідних психологічних якостей, моральної самосвідомості, що має забезпечити високу бойову і мобілізаційну готовність органів управління, з'єднань і частин, зміцнення військової дисципліни та правопорядку, згуртування військових колективів.

Афанасенко В. вважає, що «виховання військовослужбовців – це процес цілеспрямованого, систематичного, і організованого педагогічного впливу на свідомість, почуття, волю солдат з метою формування у них наукового світогляду, гуманістичних ідеалів, норм і відносин, високих морально-бойових, професійних та психологічних якостей, естетичного відношення до дійсності, розвитку і вдосконалення фізичних сил і якостей» [1, с. 5].

Концепція виховної роботи у ЗСУ передбачає *основні принципи виховної роботи*, зокрема такі:

- державну і патріотичну спрямованість виховного процесу;
- взаємозалежність змісту, форм і методів виховної роботи;
- повагу до особистості, конституційних прав і свобод військовослужбовця, орієнтація на ідеали демократії та гуманізму, загальнолюдські моральні цінності;
- безперервність та спадкоємність у виховній роботі, органічне поєднання у виховному процесі національних, історичних та культурних традицій з почуттям нового;
- конкретність та узгодженість змісту, форм і методів виховної роботи;
- об'єктивно-науковий підхід до планування, здійснення та оцінки результатів виховної роботи [3].

Завдання виховної роботи визначаються положеннями про органи виховної роботи, які затверджуються у Збройних Силах та інших військових формуваннях України на основі цієї Концепції. Результативність виховної роботи досягається поєднанням зусиль командирів (начальників), штабів, органів виховної роботи. Але виховна робота, військова дисципліна та правопорядок в ЗСУ регламентується й іншими документами — законами України, військовими статутами, постановами Кабінету Міністрів, наказами та директивами Міністра оборони України, документами Генштабу тощо.

Особливість виховної роботи у військових підрозділах полягає в тому, що її організація обумовлена з одного боку цілями та інтересами військової служби, а з іншого – формуванням громадянина України, збагаченого загальнолюдськими цінностями [2, с. 23].

Як будь-якому соціальному процесові виховній роботі в підрозділах ЗС України притаманні свої закони, закономірності, принципи, організаційні форми, методи тощо.

Отже, виховна робота у військових підрозділах ЗС України організовується і проводиться згідно з відповідними нормативними документами та носить комплексний характер, що сприяє ефективній адаптації та всебічному розвитку особистості військовослужбовця строкової служби.

Список використаних джерел

1. Афанасенко В.С., Дуб Е.П., Кирилов В.В. Військово-соціальна робота у вищому навчальному закладі. Навчальний посібник. Харків. Харківський військовий університет. 2002. С. 5.
2. Безбах В.Г., Баранівський В.Ф., Бабенко М.С. Виховна робота в підрозділах Збройних Сил України. Навчальний посібник. За загальною редакцією В.В. Ягупова. Київ. НАОУ. 2005. 223 с. С. 23.
3. Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України / Указ Президента України від 4 вересня 1998 №981/1998 URL: https://studopedia.ru/5_156703_spisok-vikoristanih-dzherel.html (дата звернення: 25.10.2020).

СТАН СУЧАСНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Нікогосян О.О.

к.політ.н., доцент кафедри соціальних теорій
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Шевченко Л.І.

студентка 1 року навчання СВО «магістр» за спеціальністю
231 «Соціальна робота»
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Дискусії щодо функціонування сучасної пенсійної системи досі актуальні через її неповне функціонування. На сьогодні в Україні діє система пенсійного забезпечення відповідно до законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1] і «Про недержавне пенсійне забезпечення» [2], що були прийняті у 2003 році. Сутність зазначених законів передбачає трансформування пенсійного страхування до трирівневої системи пенсійного забезпечення.

Перший рівень, солідарна система, здійснюється через загальнообов'язкове відрахування єдиного соціального внеску до Пенсійного фонду України, де одразу кошти розподіляються на страхові пенсійні виплати. Принцип солідарності характерний цій системі полягає в тому, що нинішні робітники «виплачують» пенсії нинішнім пенсіонерам через соціальні внески. Перевагою солідарної системи є мінімальне забезпечення страхового населення соціальними виплатами для задоволення базових потреб. Реалії сьогодення показують, що ця система набуває велику кількість недоліків: через нестачу працездатного населення Пенсійний фонд не спроможний самостійно виплачувати соціальні гарантії населенню, тому з держбюджету виділяються додаткові суми для виплат; низький рівень пенсійних виплат у співвідношенні до єдиних соціальних внесків, які були сплачені упродовж життя; гостра демографічна залежність, що проявляється високим показником старіння населення; частина працездатного населення, яка працює в тіньовому секторі і не перераховує соціальні внески.

Другий обов'язковий накопичувальний рівень, який має соціальну і економічну потужність для країни, досі не розпочав своє функціонування. Основою є обов'язкове відрахування частини пенсійних внесків застрахованих осіб на індивідуальні накопичувальні рахунки. Це дає змогу отримувати надходження при досягненні пенсійного віку додатково до виплат із солідарної системи. Через неспроможність на даний момент повного фінансування Пенсійним фондом страхових виплат накопичувальний рівень залишається бездієвим. Багато розвинених країн модернізували пенсійну систему через застосування двох рівнів, використовуючи пріоритетні властивості накопичувальної системи. Серед переваг обов'язкової накопичувальної системи: зацікавленість населення у сплаті соціальних внесків через індивідуальне формування своєї майбутньої пенсії; підвищення доходів та рівня життя пенсіонерів за допомогою додаткових виплат; принцип спадковості (у разі смерті пенсіонера, його індивідуальні накопичення не зникають, а передаються у спадок); спрямування коштів у накопичувальний фонд має інвестиційний характер, ресурси експлуатуються у фактичному секторі економічного ринку. Це сприяє зміцненню економіки країни. Як і будь-яка система, накопичувальний рівень має свої недоліки. Рівень економіки може вплинути через зниження заробітних плат на зменшення ресурсів, що надходять до накопичувальних фондів. Впродовж років виникає ризик знецінення заощаджень, чи то гроші чи цінні папери. Категорія населення, яка має невеликий прибуток, не відчує переваги накопичувальної системи у пенсійному віці через малі заощадження на їх індивідуальних рахунках.

Третій рівень являє собою добровільний, недержавний рівень пенсійного забезпечення. Виплати здійснюються у недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, банки, розмір та періодичність яких регулює сам громадянин. Також він має право обрати пенсійний вік (не менше ніж на 10 років від

встановленого державою пенсійного віку). У даній системі всі процеси регулює учасник фонду: у будь який момент він може призупинити виплати у фонд і вони без винятків почнуть своє функціонування з настанням пенсійного віку; право на успадкування накопичень; здатність контролювати стан рахунку в будь-який момент; можливість переводу коштів на інший рахунок, фонд. Як і державна накопичувальна система, недержавна пенсійна система являє собою додатковий страховий дохід у пенсійному віці, і не заперечує права на державну пенсію. Ця система є альтернативою для забезпечення трудових мігрантів у похилому віці пенсіями. Однак вона використовується непрогресивно в Україні через низькі заробітні плати та недовіру до недержавних пенсійних фондів.

Розглянув стан сучасної пенсійної системи України, виникає потреба глибшого вивчення усіх її рівнів, по-перше для того, щоб розпочати зміни щодо впровадження у дію другого рівня через вирішення заборгованості у солідарній системі. Це досить велика проблема для нашої країни через вагому частку населення, яка знаходиться під підпорядкуванням тіньової економіки, гостру проблему старіння населення та зменшення народжуваності. Усе це показує, що пенсійна система нашої країни потребує суттєвої модернізації не тільки у рамках соціального забезпечення, а й з боку економічного, демографічного й державного аспектів.

Список використаних джерел

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text>
2. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1057-IV. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
3. Камінський А. Б., Леонов Д. А. Розкриття інформації в системі недержавного пенсійного забезпечення:

обґрунтування доцільності та практика реалізації. *Фінанси України*. 2011. № 6. С. 62-72.

МЕХАНІЗМИ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАМОВЛЕННЯ

Нікогосян О.О.

к.політ.н., доцент кафедри соціальних теорій
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Шленчак А.Ф.

студентка 2 року навчання СВО «магістр» за спеціальністю
231 «Соціальна робота»
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

У 2020 році розпочато активну фазу реформування системи надання соціальних послуг в Україні. За Законом України «Про соціальні послуги» нововведення стосуються не тільки самого визначення послуг та розширення їх сфери дії, зміни повноважень основних суб'єктів надання послуг, а й демонополізації ринку соціальних послуг. Так, надавачі соціальних послуг недержавного сектору залучаються шляхом соціального замовлення, державно-приватного партнерства, конкурсу соціальних проектів, соціальних програм, тощо.

Відповідно до зазначеного закону соціальне замовлення – це засіб регулювання діяльності у системі надання соціальних послуг шляхом залучення на договірній основі надавачів соціальних послуг для задоволення потреб осіб/сімей у соціальних послугах відповідно до результатів визначення потреб населення адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у соціальних послугах [1]. Отже, під соціальним замовленням розуміємо договірні відносини між органами державної влади та місцевого самоврядування з виконавцями щодо реалізації доручення

надання соціальних послуг населенню за рахунок фінансування з державного чи місцевого бюджетів.

Вивчення соціального замовлення та механізмів його впровадження у соціальній сфері обґрунтовується, передусім, тим, що використання цієї технології є ознакою сучасної соціальної держави, розвиненого громадянського суспільства, високого рівня співпраці держави з іншими двома секторами суспільства. В Україні соціальне замовлення досить довго залишалося у вигляді соціальної інновації, а не механізму, який широко застосовується в практичній діяльності у сфері надання соціальних послуг.

Нормативно-правова база механізму соціального замовлення складається з Конституції України, Бюджетного і Цивільного кодексів України, цілої низки законів і підзаконних актів України, серед яких слід зазначити Порядок надання *соціальних послуг* шляхом *соціального замовлення* та компенсації надавачам вартості *соціальних послуг*, прийнятий 1 червня 2020 р. Вони регулюють здійснення соціальної політики органами влади та місцевого самоврядування та їх взаємодію з іншими суб'єктами у сфері надання соціальних послуг.

Соціальне замовлення перед іншими формами надання соціальних послуг має певні переваги, які можна умовно розглядати по сферам впровадження цієї технології. Що дає нам можливість виокремити наступні механізми соціального замовлення.

Економічний механізм дозволяє отримати максимальний соціальний ефект при мінімальних витратах та залучати додаткові кошти до сфери соціального захисту.

Організаційний механізм забезпечує відкритість усіх процедур формування та реалізації соціального замовлення. Не менш важливим є формування чітких норм оцінювання і контролю додержання процедур якості надання соціальних послуг.

Ефективність соціально-політичного механізму полягає у впровадженні цієї соціальної технології в практику

взаємовідносин влади, громадських об'єднань та комерційних організацій, що веде до підвищення адресності та доступності соціальних послуг. Також цей механізм визначає саме пріоритет рівня місцевого самоврядування у визначенні, профілактиці та вирішенні соціальних проблем населення громади.

Правовий механізм визначає права та обов'язки між замовником і виконавцем соціального замовлення, що істотно відрізняються від існуючих правовідносин між державним органом і підвідомчою установою [2].

Сьогодні залишається актуальним вивчення кращого міжнародного досвіду щодо соціального замовлення та можливостей впровадження його прийнятних елементів на теренах України.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019. № 2671-VIII. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
2. Соціальне замовлення в Україні: досвід 10 років впровадження : зб. аналіт. та нормат. метод. матеріалів / за ред. В. І. Брудного, А. С. Крупника. Одеса : Євродрук, 2011. 156 с.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ДІТЬМИ СИРОТАМИ

Обертун К.О.

магістр кафедри соціальної роботи ФПСР

ОНУ імені І.І. Мечникова

м. Одеса, Україна

Коваленко О.П.

к.філософ.н., доцент кафедри соціальної роботи

ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Соціальне сирітство – соціальне явище, обумовлене наявністю в суспільстві дітей, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням батьківських прав, визнанням батьків недієздатними, зниклими без вести і т. д.

Для закріплення позитивних результатів і подальшого розвитку системи виховання дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, у 2012 році було прийнято Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року та План дій щодо реалізації у 2015 році Національної програми дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» [2, с. 141].

Загальна програма діагностико-корекційної роботи соціального працівника складається з таких етапів:

I. Діагностичний етап. Корекційно-розвиваюча робота починається зі звернення вчителя до соціального працівника. Саме цей момент виступає важливою ланкою в розробці подальших коригувальних дій. На цьому етапі соціальний працівник повинен уточнити суть запиту в формі консультації. Це момент встановлення контакту і збору інформації про проблему дитини з точки зору вихователя.

II. Корекційно-розвивальний етап. Цей етап можна представити у вигляді трьох основних підетапів.

1. Підготовчий. За результатами діагностики, що включає консультації з педагогами та вихователями та комплексну психодіагностику особистості дитини, виявляються основні проблемні зони і розробляється система дій і комплекс заходів по корекційній роботі з дитиною. Підбираються відповідні методи, способи взаємодії з дитиною і батьками, а також критерії оцінки змін в поведінці або стані дитини.

2. Консультаційно-корекційний. Корекційна робота вимагає систематичного і комплексного виконання на всіх рівнях: інтелектуальному, емоційному, соціальному.

3. Відстеження змін в поведінці і проявах дитини. Цей підетап передбачає систематичне відстеження змін проявів дитини за допомогою зворотного зв'язку з учителями та

соціальним педагогом, а також можливу діагностичну процедуру для чисто коректує роботи.

III. Супроводжуючий етап. Цей етап пов'язаний з двома аспектами. По-перше, це стосується корекції взаємин дитини з однолітками, по-друге, це пов'язано з реадаптацією дитини в групі (класі), включенням його в спільну діяльність з однолітками. Основними методами на цьому етапі є групові методи навчання, симуляція, ситуаційно-рольові ігри, ділові ігри. На цьому етапі соціальний працівник періодично отримує відгуки про дитину від вчителів [3, с. 29-30].

Інноваційна робота в області соціального сирітства слабо розвинена й на відміну від інших сфер, що турбуються про дитинство не носить масового характеру. Однак це не означає, що вона не розвинена взагалі. У країні є приклади рішення проблем сирітства. На даний час створені поки тільки одиничні служби, програми, моделі, але вони є. Ми повинні звертатися до досвіду зарубіжних країн і, можливо, вчитися у них організації роботи з дітьми-сиротами [1, с. 3].

Діяльність соціального педагога в закладах інтернатного типу різноманітна. Так, відповідно до видів та змісту соціальних послуг, визначених Законом України «Про соціальні послуги», діяльність соціального педагога в школах інтернатного типу з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, здійснюється за такими напрямками: соціально-психологічна підтримка; соціально-правова допомога; допомога у працевлаштуванні, перекваліфікації, підвищенні кваліфікації, продовження навчання; допомога у вирішенні житлових питань, з розвитку навичок самообслуговування, формування соціально-побутових умінь і навичок; робота з біологічною сім'єю – повернення у сімейне оточення шляхом залучення батьків, родичів до реабілітаційних програм, посередництво між батьками-отримувачами послуг та адміністрацією соціального гуртожитку тощо [5, с. 172-173].

Основними пріоритетними напрямками діяльності центрів соціального обслуговування сім'ї, дітей та молоді є соціальна підтримка і надання соціальних послуг сім'ям з дітьми та людям, які перебувають у важкій життєвій ситуації, надання соціальних послуг відповідно до Держстандарту, профілактика соціального сирітства, соціальна робота з дітьми-сиротами та дітьми, які залишились без піклування батьків, та особами з їх числа.

Після досягнення повноліття і виході з родини або після закінчення професійно-технічних і вищих навчальних закладів переважна більшість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, стикаються з труднощами, пов'язаними з відсутністю житла, пошуком роботи, організацією повсякденного життя, харчуванням, взаємодією з широким суспільством, організацією вільного часу, створенням і збереженням власної сім'ї і багатьма іншими проблемами [4].

Таким чином, соціальна робота з дітьми сиротами на сучасному етапі характеризується низкою завдань, логічно обумовлених та законодавчо обґрунтованих. Варто зауважити, що соціальна робота стикається з низкою проблем, зокрема, відсутністю реальних дієвих державних механізмів підтримки.

Список використаних джерел

1. Димитрова Л. М., Борисова І. С. Інноваційна робота з дітьми-сиротами як чинник їх успішної адаптації. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : збірник наукових праць. 2009. № 4. С. 65–69

2. Жук О.В. Актуальні аспекти соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми позбавленими батьківського піклування. Соціально-психологічний та філософський підхід до проблем сучасного суспільства : матеріали наук. конф., 8 лют.-1 берез. 2016 р.,

м. Сєвєродонецьк. Сєвєродонецьк : вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 139 – 142

3. Агарков О. А. Особливості діагностико-корекційної роботи соціального працівника з дітьми в навчальному закладі інтернатного типу. Грані. 2013. № 12. С. 26-31

4. Надання соціальної підтримки особам з числа дітей-сиріт. Харківський обласний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. 2019. URL: <http://hocsssdm.org.ua/nadannya-sotsialnoyi-pidtrymky-osobam-z-chysla-ditej-syrit/>

5. Чепелева С. В., Маслова, В. В. Психолого-педагогічні умови організації роботи соціального педагога з дітьми, що виховуються в закладах інтернатного типу. Вісник ПДТУ. 2018. Вип. 1. С. 170-174

СІМ'Ї ТИМЧАСОВО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

Соляник М.Г.

к.пед.н., старший викладач кафедри соціальної педагогіки
Національний педагогічний університет імені М.П.

Драгоманова

Одним з основних об'єктів соціальної роботи в Україні виступає сім'я у складних життєвих обставинах. На сьогоднішній день досить поширеною категорією сімей у складних життєвих обставинах виступають сім'ї з числа тимчасово переміщених осіб.

Наслідком анексії Криму та збройного конфлікту на Сході України стала окупація близько 8% території країни, на якій проживало понад 6,55 мільйона осіб. Особливо напружено склалася ситуація на частині території Донецької та Луганської областей, де розгорнулися активні бойові дії. До війни на цій території Донбасу проживало понад 3,8 мільйона осіб. Чимало сімей вимушені були покинути свої домівки та переїхати у безпечніші місця України. Число цих

тимчасово переміщених сімей, починаючи з 2014 року суттєво зросло: якщо у серпні 2014 р. було офіційно зареєстровано 135 тис. ТПО, станом на 06.07.2015 р. Міністерством соціальної політики було обліковано по Україні 1 369 844 осіб, третина з них – це діти; 97% із загальної кількості осіб становлять переселенці з Донецької та Луганської областей, 3% – з Криму [3].

Першим та єдиним державним документом що регулює проблематику складних життєвих обставин тимчасово переміщених осіб та їх вирішення рішення є Закон України «Про забезпечення прав і свобод тимчасово переміщених осіб», який був прийнятий 20 жовтня 2014 року, в ньому вперше було визначено, хто і за яких умов може отримати статус тимчасово переміщеної особи.

Особи або групи осіб, які були змушені покинути або залишити свої будинки чи місця звичайного проживання, зокрема, в результаті або задля уникнення наслідків збройного конфлікту, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини, стихійних або викликаних діяльністю людини лих, і які не перетинали визнаних міжнародною спільнотою державних кордонів.

Громадяни України, які постійно проживають на території України, яких змусили або які самостійно покинули своє місце проживання, у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, масових порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характер [2].

До основних проблем сімей тимчасово переміщених осіб, пов'язаних з матеріально-побутовим забезпеченням, приєднуються ще й психологічні проблеми, які стосуються прив'язаності до рідного краю та небажанням покидати власну домівку, відсутністю можливості займатися улюбленою справою та вільно розпоряджатися індивідуальною свободою. Далеко не останню роль відіграє тут і специфіка налаштованості приймаючої громади щодо

ТПО. Тобто це те коло проблем, яке суттєво впливає на процес соціальної адаптації тимчасово переміщених осіб до нових умов життєдіяльності.

Слід зазначити, що соціально-педагогічні проблеми членів сімей переселенців носять комплексний характер. Однак ядром цих проблем є тяжкий травматичний досвід, переживання якого ускладнюється необхідністю адаптуватися у новому середовищі. Іншими словами, спостерігається ефект ретравматизації – одна травма накладається на іншу: загроза життю та благополуччю за місцем попереднього проживання (одна травма) поєднується із необхідністю контактувати із незнайомим середовищем (вторинна травма). Особливо стресовою і травматичною ситуацією ці події стали для дітей, які змушені були змінити місце проживання і отримали статус „діти-переселенці”, тому що діти взагалі є більш вразливими та чутливими до впливу несприятливих чинників навколишнього середовища, аніж дорослі. Діти-переселенці змушені зустрічатися із травматичними і стресовими чинниками значно частіше. Ці чинники впливають на дитину в період її розвитку, тим самим порушуючи нормальні процеси формування і становлення особистості. Пережитий травматичний досвід впливає на когнітивні процеси, особливості поведінки, міжособистісні відносини, самооцінку і, в цілому, на світогляд [1].

Список використаних джерел

1. Акмалова А.А., Капицын В.М. Социальная работа с мигрантами и беженцами: [Учеб. пособие] / А.А. Акмалова, В.М. Капицын. М. : ИНФРА-М, 2008. 220 с.
2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод тимчасово переміщених осіб від 22.11.2014 № 4490а-1». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
3. Оцінка потреб внутрішньо переміщених осіб в Україні та послуг для них. Режим доступу:

ОСНОВНІ МОДЕЛІ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ЖІНОЧИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Терещенко Г.О.

к.п.н. доцент кафедри соціальних теорій
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Крутюк Р.С.

студент 2 к. ОР магістр спеціальність «Соціальна робота»
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Останнім часом в Україні динамічно йде процес становлення жіночих громадських організацій, збільшується кількість об'єднань жінок. Особливість сучасних жіночих об'єднань є те, що здебільшого вони мають тісний зв'язок з процесами державоутворення, національного відродження, соціального захисту. Сучасним жіночим громадським організаціям властиві такі риси діяльності як: самоврядування, поєднання суспільних інтересів з власне жіночими, рівноправність, гласність, законопослушність, наближеність до конкретної жіночої особистості та велика соціальна складова.

Серед дослідників, які займаються цією проблематикою, можна виділити Андрусяк І., Бінецьку О., Георгізову І., Карнаух А., Романишин Л., Смоляр Л. та ін. Так, зокрема українські дослідниці О. Бінецька та І. Георгізова висвітлюють розвиток жіночих організацій в незалежній Україні в контексті процесів державотворення. Л. Смоляр розглядає жіночий рух як стабілізуючий чинник демократичної трансформації. І. Карнаух і З. Левінська подають різні підходи до типології жіночих організацій. Л. Романишин аналізує особливості діяльності українських

жіночих організацій, приділяючи особливу увагу їхнім міжнародним зв'язкам. І. Андрусак вивчає правозахисну діяльність жіночих організацій у контексті досягнення гендерної рівності у суспільстві.

Недооцінювання сучасною українською державою ролі жіночих громадських організацій, активізує потребу наукового осмислення даної проблематики. Відповідно до цього на нашу думку, жіночі організації мають виконувати наступні функції соціального характеру:

- організаційну – створення нових товариств, залучення молоді як нових членів, організація майстерень, притулків та шкіл;
- інтеграційну- об'єднання з регіональними та іншими громадськими організаціями, залучення до суспільного життя;
- виховну- формування у жінок зокрема молодих, почуття власної гідності, ініціативності;
- соціального захисту – захист та організація соціальної допомоги окремим категоріям жінок. [3]

З кожним роком мережа громадських жіночих організацій примножується, розширюється соціальна база, урізноманітнюються форми і методи роботи. Класифікувати їх досить важко. Але, виходячи з історичних аспектів діяльності, організаційної структури, ідеологічного спрямування, цільових вподобань жіночих організацій та основних видів і форм діяльності спробуємо зробити групуючи їх за такими моделями. Основні моделі громадських жіночих організацій України бачаться нам такими:

- національно- культурна модель – за цією моделлю діють організації, що відстоюють пріоритети у відродженні українських звичаїв та традицій;
- благодійницька модель (соціальна або добродійна). Спрямованість таких організацій пов'язана з добродійною і меценатською діяльністю. Жінок у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту;

- молодіжна модель – ілюструє діяльність недержавних жіночих молодіжних організацій, які характеризуються впливом за певну вікову категорію – дівчат та молодих жінок. Вони здійснюють соціальну допомогу, формують здоровий спосіб життя жіночої молоді;

- професійна модель- жіночі організації, які об'єднують жінок на ґрунті міжособистісних стосунків у бізнесі, виробництві та для визначення реальних механізмів впливу та змін в економічній сфері;

- модель гендерної орієнтації – наймолодша модель за часом існування, виникнення якої обумовлено трансформаційними процесами в усіх сферах життя сучасного українського суспільства. Спрямовують свою організацію на перетворення гендерних ролей і гендерних відносин.[2]

Отже, здійснений нами розгляд моделей діяльності жіночих організацій дозволяє дійти висновку, що жіночі організації залежності від моделі вимагають спеціальних підходів задля розвитку діяльності та сприяння залученню жінок до управління та розвитку соціального захисту. Таким чином, здійснений нами аналіз проблеми дозволив проаналізувати основні моделі діяльності сучасних жіночих організацій в Україні. Це дало нам можливість обґрунтувати відповідні положення дослідження в рамках магістерської роботи.

Список використаних джерел

1. Андрусак І. П. Співвідношення гендерної рівності та жіночих прав // Бюлетень Міністерства юстиції України, 2014, №1, С. 48-54.
2. Карнаух А. А., Левінська З. С. Різноманітність підходів до типології жіночих рухів // Вісник НПУ ім. М. П. Драгаманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін, 2015, Вип. 17, С. 70–76

3. Романишин Л. Міжнародна діяльність українських жіночих організацій (XX – початок XXI ст.) // Україна – Європа – Світ: збірник наукових праць. – С. 345–350.

СОЦІОКУЛЬТУРНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ-ІНВАЛІДІВ

Терещенко Г.О.

к.п.н. доцент кафедри соціальних теорій
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова

Ракітській Г.Є.

Студент 2 к. ОР магістр спеціальність «Соціальна робота»
ФПСР ОНУ імені І.І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Актуальність теми дослідження продиктована необхідністю вирішення гострих соціальних проблем, пов'язаних з наростанням масштабів інвалідизації дітей в Україні, зокрема проблеми соціалізації, адаптації та реабілітації дітей-інвалідів. На тлі постійного зниження народжуваності спостерігається тенденція зростання кількості дітей-інвалідів. В умовах кризи всіх сторін життєдіяльності загострюються протиріччя в сім'ях, які виховують дітей з обмеженими можливостями. Це актуалізує необхідність наукового осмислення, а також теоретичного обґрунтування та практичного розвитку умов і механізмів активізації соціокультурних процесів у соціальній реабілітації дітей з обмеженими можливостями.

Становлення соціальної моделі інвалідності, зміцнення уявлень про інваліда як повноцінного члена суспільства, який має право на розвиток усіх сторін своєї особистості, породило цілу серію досліджень специфіки процесів соціалізації, дезадаптації і соціальної реабілітації інвалідів, в тому числі й дітей з обмеженими можливостями. Це праці Андрєєвої О.С., Дементьєвої Н.Ф., Храпиліної Л.П.,

Ковальової А.І. та ін. Важливим внеском у дослідження проблеми стали публікації авторів, які розглядали соціальну реабілітацію як один із напрямів соціальної роботи. Проблеми вивчення соціокультурної діяльності як інструменту впливу на особистість інваліда (дитини і дорослого) присвячені дослідженням Безух С.М., Волкова О.Н., Дридзе Т.М., Нестерова Г.Ф., Орлової О.О., Холостової Є.І. та ін.

Мета нашого дослідження полягала в аналізі сутності та змісту соціалізації дітей з обмеженими можливостями в ході реабілітації.

У процесі дослідження нами було уточнено зміст специфічного структурного компонента реабілітації дітей-інвалідів - соціокультурна реабілітація, - і здійснений її теоретико-методологічний аналіз, що дозволяє визначити сутність і зміст цього явища; виявлено місце цього структурного елемента в соціалізації дітей з обмеженими можливостями; розкрито сутність впливу соціокультурної діяльності на формування особистості дитини з особливими потребами та ін.

За результатами проведеного дослідження були зроблені наступні висновки:

Протягом останніх десятиліть у світі відзначається не тільки посилення науково-теоретичної уваги до проблем дитячої інвалідності, а й формування ряду концепцій, які обґрунтовують формування повноцінної особистості дітей-інвалідів, коригування негативних впливів, які можуть вплинути на неї. Загальним для всіх цих підходів є розуміння того, що соціальна реабілітація і психолого-педагогічна корекція повинна впливати не на усунення окремих недоліків, поліпшення окремих рис характеру або поведінки дитини з обмеженими можливостями, а на цілісну особистість. Більш того, універсальний особистісний вплив позитивно позначається на компенсації окремих дефектів, а цілеспрямована діяльність із виправлення окремих недоліків може позитивно вплинути на поліпшення показників в корекції інших дефектів. Тому реабілітаційні методики,

спрямовані на виправлення тих чи інших труднощів, є в той же час реабілітацією особистості дитини-інваліда. Велике значення має в процесі реабілітації використання методик соціокультурної природи. Вони як би допомагають нетиповим дітям на певний термін долучитися до іншого життя, сповненого краси і гармонії, де непомітні звичайні біди дітей-інвалідів, де завжди все закінчується добре. Соціокультурна діяльність позбавляє реабілітаційні заняття монотонії, розцвічує їх позитивними емоційними фарбами, включає елемент змагальності.

Фахівці установ соціальної реабілітації використовують певні елементи соціокультурної діяльності, розуміючи їх дієвість і привабливість для дітей, однак загальноновизнаною послідовної системи реабілітаційної діяльності, що включає в себе необхідну і достатню впорядковану сукупність технологій і методик, поки не створено.

Як показало наше дослідження, чим активніше дитина з обмеженими можливостями включається в соціокультурну діяльність, тим менше вона «йде у хворобу», менше сподівається на чийсь сторонню допомогу, а все більше звикає розраховувати на себе, і для досягнення добробуту робить ставку на визначення мети, на активну участь в суспільному житті, на власні здібності, на ініціативність, винахідливість, чуйність, на чуйність, чесність і принциповість.

Соціокультурні заняття допомагають виховати такі важливі якості як дисциплінованість (у широкому розумінні), вміння раціонально використовувати вільний час, прагнення досягнути стабільних результатів діяльності, комунікабельність, здатність аналізувати свої успіхи та невдачі, визначення власних можливостей, необхідність у інформації та ін.

Потрібно відзначити безсумнівну допомогу сучасних технологій соціальної реабілітації та підкреслити, що її соціокультурний зміст передбачає значно ширше залучення

засобів та методів означеного виду реабілітації, основою соціальної підготовки особистості дитини з обмеженими можливостями, її адаптації до активної творчої діяльності та, в цілому, саморозвитку, самовираженню та самореалізації.

Література:

1. Комплексная реабилитация инвалидов. Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Т.В. Зозули. М.: «Академия», 2005. 304с.
2. Психологическое и социальное сопровождение больных детей и детей – инвалидов. Учебное пособие / Под ред. С.М. Безух и С.С. Лебедевой. СПб., 2006. 112с.
3. Холостова Е.И. Социальная работа с инвалидами: Учебное пособие – 3-е изд. перераб. и доп. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2009. 240с.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Хлівнюк Т.П.

к. політ. н., доцент, завідувач кафедрою соціальних теорій
ФПСР ОНУ імені І.І.Мечникова
м.Одеса, Україна

Розвиток освіти в Україні детермінується тим, що наша країна стала на шлях європейської інтеграції. Це вплинуло абсолютно на всі сфери життя нашого суспільства, а тому і на зміни, котрі відбуваються у освітньому середовищі. Також певного впливу освіта зазнала і через пандемію, яка ще на даний час продовжується і набирає обертів по всьому світі. Звичайно, що для освітнього простору Україні стали орієнтирами європейські стандарти, тому розпочалися її реформування та модернізація. Одним з пріоритетних напрямків таких євроінтеграційних процесів є створення відповідних умов для надання освітніх послуг у

такому форматі, щоб можна було б сформувати конкурентоспроможного фахівця з новим затвердженим освітніми програмами та професійними стандартами переліком компетентностей. При чому таких фахівець має також набути компетентностей, які передбачають формування здатностей до професійного та особистісного саморозвитку та самовдосконалення, готовності до професійної діяльності та свідомої активної участі у суспільному житті.

Актуальність теми дослідження обумовлена визначенням пріоритетності компетентісного підходу, який став провідним, і знайшов своє відображення у прийнятих Міністерством освіти і науки України стандартах вищої освіти за спеціальністю 231 Соціальна робота для бакалаврського та магістерського рівнів вищої освіти. [3,4]

Дослідження наукової проблематики щодо компетентісного підходу у підготовці фахівців займалися такі вітчизняні науковці як Т.В.Семигіна, О.В. Пожидаєва, О. Байдарова, С.Ю. Іллініч, Н.О. Ляшкова та ін.

В період переживання кризи у багатьох сферах, а також реформування сфер освіти, медицини, соціального захисту звичайно відбувся вплив і на соціальну роботу. І якщо оцінити цей вплив на Україну, то соціальним працівникам у нашій державі стало зрозумілим, що самою великою загрозою для українців може стати не так сам вірус, як його різнобічні довгострокові наслідки, як для окремих осіб, сімей так і для цілого суспільства.

Тож компетентісний підхід передбачає таку підготовку фахівців для соціальної сфери, яка дасть змогу соціальному працівникові чи управлінцю у соціальній сфері не тільки використовувати набуті знання, але й створювати нові стратегії, що будуть ефективними при подоланні криз, особливо коли фінансування соціального розвитку у державі стає менш пріоритетним, як наприклад, надання допомоги, у якій є гостра потреба (здоров'я, воєнно-політичні конфлікти, вибори і т.д).

Зараз можемо прогнозувати збільшення кількості вразливих категорій людей внаслідок втрати роботи через реформи, через пандемію, труднощі по'язані з хворобою та лікуванням, зміною попиту на професії, дистанціювання роботи та зміну необхідних ресурсів для неї. Крім криз , пов'язаних з стихійними лихами, економічних криз, у нас додалася ще й соціальна криза. Труднощі соціальної роботи у такий час також по'язані з тим, що населення просто боїться, розлучене через безвихідь, ізоляцію, роздратоване та агресивне, намагаючись знайти винного. При цьому стають вразливими самі соціальні працівники, залишаючись також не захищеними з боку держави. Підготувати майбутніх професіоналів соціальної сфери до реагування у таких реалій дійсно потребує великих зусиль та відповідних компетенцій професорсько - викладацького складу.

Навантаження на соціальну сферу зросло в усьому світі , і соціальна робота в останні роки зосереджувалася на адресності, на конкретних особистостях, та поступово віддалялася від роботи в громаді. У більшу чергу цим займалися громадські організації. Але зараз робота саме з громадою різко набула актуальності, тому і доводиться знову актуалізувати такі компетенції, які можуть сприяти відновленню соціальної роботи в громаді. Більше того, навіть усвідомлюючи низку протиріч та проблем та необхідність їх вирішення, ми знаходимося в очікуванні чіткого розуміння структури соціального захисту та розуміння алгоритму надання послуг у територіальних громадах, і відповідно вміння швидко реагувати, приймати рішення та організувати соціальну роботу та надання соціальних послуг по – новому вимагає високого рівня знань, сформованої інтегральної компетентності як бакалаврів та магістрів на дуже високому рівні. То ж навчальні заклади у складному становищі та нерозумінні до обіймання яких нових посад мають готувати своїх випускників.

Вимушений перехід на онлайн – навчання призвів до того, що відбулися зміни у професії у всьому світі, саме

бар'єри у переміщенні, подорожах як у середині країни так і поза її межами сприяли більш тому, що освітнє середовище стало доступніших у інклюзивному плані, а також можливостей дозволити собі більше часу присвяти саморозвитку та самоосвіті, так як з'явилося більше онлайн – курсів, платформ для навчання, які освоїли викладачі.

Серед науковців точаться дискусії щодо того набору компетенцій, які мають бути сформовані у випускника, щоб він був готовий до професійної діяльності у нових складних умовах та до вирішення майбутніх викликів у соціальній сфері, політичних та економічних змін в державі. Адже посади, які може обіймати випускник дуже різнопланові, передбачають широкий спектр для вибору місця зайнятості у державному та недержавному секторі [1,2].

Водночас з позитивними змінами, є ряд недоліків щодо співвіднесення та впровадження компетентісного підходу у різних нормативних документах, котрі визначають набір компетенцій, якими мають володіти випускники навчальних закладів. Це зазначено у ґрунтовній праці Пожидаєвої О.В. та Семигіної Т.В., а саме те, що в Україні освітній стандарт (2019р) передував прийняттю професійних (2019 - 2020рр.), кваліфікаційні довідники не оновлено, та там в організаціях соціальної сфери майже не зустрічаються посади, які вимагають фахової освіти. [5] Це також є дуже впливовим фактором для якості підготовки фахівців та її відповідності новим вимогам та запитам, котрі відповідають у суспільстві. З одного боку ЗВО реалізують освітні програми, а з другого не відповідні до професійних стандартів, які теж знаходяться на стадії розробки, та не відповідають міжнародним вимогам до професії.

Це визначає і подальшу актуальність теми дослідження та формує гостру потребу внесення змін до законодавства, до розробки професійних стандартів з урахуванням новітніх досягнень та міжнародних тенденцій, внесення відповідних змін у освітні стандарти, а також

обов'язкову постійну тісну співпрацю розробників стандартів, науковців та практиків.

Список використаних джерел

1. Байдарова О., Карагодіна О., Федченков В. Чи відповідна модель професійних компетентностей потребам фахівців сфери захисту прав та інтересів дітей в Україні? Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму, (1), 80-96

2. Ілініч С. Ю., Ляшкова, Н. О. Професійна компетентність фахівців соціальної сфери як соціодидактична проблема. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2016, (26), 85-97.

3. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 557. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-sotsialna-robota-bakalavr.pdf>

4. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 р. № 556. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf>

5. Семигіна Т.В., Пожидаєва О.В. Формування компетентностей соціальних працівників: міжнародна та локальна практика Репрезентація освітніх досягнень, мас-медіа та роль філології у сучасній системі наук. Вінниця. 2020.

ВИДИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ НАРКОЗАЛЕЖНИХ У СУЧАСНИХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ЦЕНТРАХ

Чернецька Ю.І.

д.п.н., професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Комунальний Заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Нині для України актуальною залишається проблема наркотичної залежності, в яку потрапляють люди будь-якого віку, починаючи з дитинства. Одними із сучасних осередків надання соціальної підтримки таких осіб є реабілітаційні центри наркологічного профілю, водночас, навіть після проходження реабілітації у спеціалізованих центрах, лише 3-5% людей повністю долають залежність. Одним із головних завдань спеціалізованих центрів роботи з наркозалежною молоддю є соціальна реабілітація, напрями якої накреслені у Постанові Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2009 р. № 979 «Про затвердження Типового положення про центр ресоціалізації наркозалежною молоді». Провідним шляхом реалізації положень є надання соціальних послуг, тому розгляд видів соціальних послуг, які надаються у спеціалізованому центрі з наркозалежними, є вкрай актуальним питанням, що і є метою тез.

Аналіз основних ідей, концепцій, поглядів українських і зарубіжних дослідників показав, що в роботах учених Н. Вайзмана, С. Коношенка, Е. Мавріної, В. Мороз, В. Нечипоренко, М. Тютюнник, Ю. Чернецької, В. Шпак та ін., в різних аспектах розглянуто реабілітаційний центр як середовище соціального розвитку, реабілітації та ресоціалізації особистості.

Аналіз діяльності сучасних реабілітаційних центрів свідчить, що в центрах ресоціалізації наркозалежної молоді можуть надаватися такі види соціальних послуг: соціально-

побутові послуги (забезпечення продуктами харчування, здійснення соціально-побутового патронажу, виклик лікаря тощо), психологічні послуги (вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, психологічна корекція тощо), соціально-педагогічні послуги (організація дозвілля, спортивно-оздоровчої, художньої діяльності тощо), соціально-медичні послуги (збереження, підтримка та охорона здоров'я, здійснення профілактичних заходів тощо), соціально-економічні послуги (надання натуральної чи грошової допомоги тощо), юридичні послуги (здійснення захисту прав та інтересів, допомога в оформленні документів тощо), послуги з працевлаштування (сприяння у працевлаштуванні та соціальне супроводження працевлаштованої особи тощо), послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями (комплекс медичних, психологічних, інформаційних заходів, спрямованих на створення умов для реалізації права на професійну орієнтацію та підготовку, освіту, зайнятість), інформаційні послуги (поширення інформації про види соціальних послуг тощо) [1].

Таким чином, сучасний реабілітаційний центр для наркозалежних задовільняє державним стандартам надання соціальних послуг у вигляді різноманітних видів соціальної допомоги й підтримки наркозалежних, тим самим реалізуючи завдання соціальної реабілітації, ресоціалізації та інтеграції реабілітованих наркозалежних в суспільство.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації з питань організації та функціонування центрів ресоціалізації наркозалежних. Державний ін-т сім'ї та молоді. 45-47

ОСНОВНІ НАПРЯМИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ ЗІ СТУДЕНТАМИ МАЙБУТНІМИ СОЦІАЛЬНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ, ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Чернецька Ю.І.

д.п.н., професор кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Комунальний Заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Кулава К.О.

аспірант кафедри соціальної роботи
Комунальний Заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Одним з пріоритетніших напрямків діяльності, яка спрямована на протидію торгівлі людьми, є просвітницька діяльність та підвищення рівня обізнаності серед потенційної групи ризику, якою зокрема є студентська молодь та випускники закладів вищої освіти. Особливу увагу слід приділити студентам майбутнім соціальним працівникам, адже саме вони в майбутньому здійснюють соціальну профілактику в сфері протидії трафікінгу.

Зміни в соціально - економічній сфері нашої держави, які відбуваються, проблеми, з якими стикається студентська молодь – матеріальна нестабільність, безробіття, складність набуття професії, високі вимоги до спеціаліста на ринку праці – справляють великий вплив на формування ціннісних орієнтацій, істотно позначаються на соціалізації учнівської та студентської молоді.

В організаційно-педагогічній системі, яка спрямована на забезпечення умов здійснення навчально-виховної діяльності в закладах вищої освіти, які здійснюють навчання в галузі соціальної роботи основними функціями щодо запобігання торгівлі людьми, можна визначити такі як: виховання відповідальності студентів соціальних працівників як інтегрованої моральної і соціально-психологічної риси, здатної закріпити творчу активність, моральні вчинки і належну самооцінку особистості.

Суспільство формулює перед системою освіти основне завдання - розвивати в студента почуття гідності, усвідомлення своїх прав та місця в суспільстві, а також можливостей реалізації своїх прав та свобод у житті. Дуже важливо для викладачів приділяти увагу їх профілактиці в молодіжному середовищі. Серйозну увагу слід звернути на вирішення проблеми організації позанавчальної діяльності закладів освіти, забезпечення змістовного і цікавого дозвілля молоді.

Основними заходами профілактики явища торгівлі людьми серед студентів майбутніх соціальних працівників можемо виділити наступні: заходи щодо попередження умов, які сприяють проявам протиправної поведінки серед студентів майбутніх соціальних працівників, активація заходів педагогічного впливу на студентів майбутніх соціальних працівників, які мають намір виїхати за кордон, систематизація заходів щодо запобігання торгівлі людьми, попередження небезпеки стати жертвою трафікінгу, підвищення рівня знань про явище торгівлі людьми та способів профілактики цього явища в Україні та за її межами.

При проведенні виховної роботи та студентами майбутніми соціальними працівників необхідно підкреслити, що рабство – одне з фундаментальних порушень прав людини та наводити конкретні статистичні дані та приклади потрапляння в руки трафікерів, а також: ілюструвати прикладами дискримінації, насильства, торгівлі людьми в Україні, крім законів та постанов, наводити приклади про фактичні умови повсякденного життя заробітчан за кордоном, проводити аналіз факторів, які впливають на торгівлю людьми в різних регіонах нашої країни як одну з причин порушення прав людини й основних свобод особи, розкривати роль спеціальних органів в Україні, які здійснюють нагляд за дотриманням прав людини.[1]

Крім вище зазначеного слід звернути увагу та озброїти студентів майбутніх соціальних працівників спеціальними знаннями, такими як: порядок звернення за захистом до

органів державної виконавчої влади; порядок звернення за судовим захистом; використання правової допомоги адвоката, звернення до засобів масової інформації, неурядових організацій; звернення за захистом до міжнародних організацій та ознайоми студентів соціальних працівників з порядком профілактики торгівлі людьми та їх дій при виявленні та ідентифікації жертв торгівлі людьми.[2]

Таким чином даний підхід дозволить розглядати виховну роботу зі студентами майбутніми соціальними працівниками як складову допомоги у соціальній профілактиці, що враховує всі фактори розвитку особистості і спрямовує їх на розв'язання конкретного завдання: навчити студентську молодь, зокрема студентів майбутніх соціальних працівників протистояти торгівцям людьми, сформуванати незалежного і конкуренто-спроможного фахівця з соціальної роботи у даному напрямку.

Список використаних джерел

1. Ковальчук Л. Г. Уповноважувальні принципи ведення превентивної освітньої діяльності із запобігання торгівлі людьми // Співробітництво держави та громадськості з питань протидії торгівлі людьми: Зб. наук. праць. – К. – Х.: Видцво НУВС, 2004.
2. Протидія торгівлі людьми: Навчально-методичний посібник / За ред. Т. Семигіної. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 166 с.

Наукове видання

ЗБІРНИК

**Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції
присвяченій 155-річчю
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова**

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

5 листопада 2020 року

Підп. до друку 02.12.2020. Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 22,09. Тираж 100 пр. Зам. № 2033.

Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua